

Mama, niania czy żłobek?

Opinie, potrzeby i preferencje rodziców
dotyczące form opieki
nad małym dzieckiem w Polsce

Dorota Głogosz

IPiSS

Mama, niania czy żłobek?

**Opinie, potrzeby i preferencje rodziców
dotyczące form opieki
nad małym dzieckiem w Polsce**

Mother, nanny or nursery?

Opinions, needs and preferences of parents concerning the various forms of toddlers care

(Grant of National Science Centre n° 2015/17/D/HS5/02565)

Keywords: childcare arrangements/forms, nursery, day-care providers, caring voucher, parental preferences, professional activity of parents

Summary:

In Poland since the beginning of the transformation is not conducted representative, in-depth studies of demand aspects of the development of toddlers care.

The research goal of this project is to find the reasons behind parents' choice of childcare, especially nurseries, as well as to get their opinions, preferences, needs and expected changes in the entire system of childcare. The application goal is to provide stakeholders with substantive arguments that will help determine the direction of childcare system's improvements. This project is to obtain empirical knowledge that will allow the formation of means to deal with the current social and economic conditions in Poland, to build an efficient and coherent system of childcare for children under the age of 3.

In order to achieve goals of this project, a quantitative research was scheduled and conducted on a nationwide representation of parents with children aged from 1 to 3 years.

The publication describes their results, presents conclusions and propositions of solutions preferred by parents.

Mama, niania czy żłobek?

**Opinie, potrzeby i preferencje rodziców
dotyczące form opieki
nad małym dzieckiem w Polsce**

Dorota Głogosz

Publikacja przygotowana w ramach serii „Studia i Monografie”
Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, www.ipiss.com.pl
Projekt badawczy indywidualny Narodowego Centrum Nauki w Krakowie
pt. *Mama, niania czy żłobek? Preferencje opinie i potrzeby rodziców,
dotyczące różnych form opieki nad małym dzieckiem* (nr projektu 2015/17/D/HS5/02565).

Recenzent

dr hab. Bożena Balcerzak-Paradowska, prof. IPiSS

Projekt okładki

Luiza Patrycja Daab

Redakcja

Jolanta Lewińska

Skład komputerowy i redakcja techniczna

Daria Szatkowska

© Copyright by Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2018

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości bądź części
niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej techniki reprodukcji (drukarskiej,
fotograficznej, komputerowej i in.), wymaga pisemnej zgody Wydawcy

ISBN 978-83-64581-23-6

Warszawa 2018

Spis treści

WPROWADZENIE	9
I. OPIEKA NAD DZIEĆMI JAKO ELEMENT POLITYKI RODZINNEJ	11
1. Różne konteksty analizy opieki nad małym dzieckiem	12
2. Formy opieki nad małym dzieckiem w Polsce – ogólne kierunki zmian i stan obecny systemu	13
II. OPINIE, PREFERENCJE I PROPOZYCJE RODZICÓW DOTYCZĄCE FORM OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM —W ŚWIETLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH	17
1. Przesłanki podjęcia tematu.....	17
2. Zasady doboru próby badawczej i przebieg badań	18
3. Technika i narzędzia badawcze.....	19
4. Hipotezy badawcze i zakres przedmiotowy badań	19
5. Charakterystyka respondentów	20
5.1. Płeć respondentów	20
5.2. Wiek respondentów	21
5.3. Poziom wykształcenia	22
5.4. Miejsce zamieszkania.....	23
5.5. Sytuacja rodzinna	24
5.6. Status ekonomiczny.....	32
5.7. Staż pracy	33
5.8. Aktualny status zawodowy respondentów	34
5.9. Sytuacja materialna gospodarstw domowych respondentów	35
5.10. Preferowany i realizowany model rodziny.....	36
5.11. Stosunek do religii.....	39
III. ŻŁOBKI JAKO FORMA OPIEKI NAD MAŁYMI DZIEĆMI – ZALETY, WADY, PRZESŁANKI KORZYSTANIA I OPINIE RODZICÓW	41
1. Ogólne opinie rodziców o żłobku jako formie opieki nad małym dzieckiem	41
1.1. Ogólne zalety opieki żłobkowej	41
1.2. Wady opieki w żłobkach	42
2. Determinanty decyzji o skorzystaniu z usług opieki w żłobku.....	45
3. Opinie respondentów korzystających ze żłobków o różnych aspektach tej formy opieki.....	46
4. Ocena opieki żłobkowej przez respondentów, którzy z niej korzystali	50
4.1. Odległość placówki od miejsca zamieszkania	50
4.2. Warunki dowożenia dziecka do placówki	51
4.3. Ogólna liczba dzieci w placówce	52
4.4. Kwalifikacje kadry pedagogicznej	52
4.5. Liczba opiekunów	52
4.6. Lokalizacja placówki.....	53
4.7. Warunki lokalowe	53
4.8. Wyposażenie.....	54
4.9. Wyżywienie.....	54
4.10. Koszty finansowe/wysokość opłat	55
4.11. Oferta zajęć dodatkowych	55
4.12. Organizacja czasu dzieci	56
4.13. Jakość opieki (bezpieczeństwo dziecka)	56

4.14. Wpływ na rozwój intelektualny, fizyczny i społeczny dziecka	56
4.15. Dostosowanie oferty żłobka do potrzeb dziecka	57
4.16. Sposób komunikowania się z rodzicami	58
5. Problemy korzystających z opieki w żłobkach	58
6. Doświadczenie opieki nad starszym dzieckiem	59
6.1. Opieka w żłobku a rozwiązania związane z organizacją pracy.....	63
IV. OPIEKA RODZICIELSKA NAD MAŁYM DZIECKIEM – ZALETY, WADY, PRZESŁANKI KORZYSTANIA I OPINIE RODZICÓW.....	64
1. Ogólne zalety opieki rodzicielskiej	64
2. Ogólne wady opieki rodzicielskiej	65
3. Opinie respondentów osobiście opiekujących się dzieckiem o różnych aspektach tej formy opieki	66
3.1. Przesłanki sprawowania osobistej opieki nad małym dzieckiem.....	66
3.2. Ocena alternatywnych form opieki	67
3.3. Dlaczego respondenci nie korzystają z opieki sprawowanej przez innych członków rodziny?	67
3.4. Przyczyny niekorzystania z opieki sprawowanej przez opiekunów dziennych lub nianie.....	69
4. Samoocena opieki rodzicielskiej.....	71
5. Trudności w opiece nad dzieckiem i sposoby ich rozwiązywania.....	72
5.1. Źródła niezbędnych informacji dotyczących potrzeb rozwojowych dziecka.....	74
6. Doświadczenie opieki nad starszym dzieckiem	76
V. OPIEKA POZARODZICIELSKA JAKO FORMA OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM – ZALETY, WADY, PRZESŁANKI KORZYSTANIA I OPINIE RODZICÓW	77
1. Ogólne opinie rodziców o opiece pozarodzielskiej jako formie opieki nad małym dzieckiem	77
1.1. Ogólne zalety opieki pozarodzielskiej.....	77
2. Przesłanki korzystania z opieki pozarodzielskiej.....	81
2.1. Doświadczenia korzystania z innych form opieki.....	82
2.2. Wsparcie w trudnych sytuacjach dotyczących opieki nad małym dzieckiem.....	83
2.3. Główne problemy napotymane w opiece pozarodzielskiej	85
2.4. Ocena opieki pozarodzielskiej przez korzystających z niej respondentów	86
VI. PREFERENCJE, OPINIE I POTRZEBY RODZICÓW DOTYCZĄCE ROZWOJU FORM OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM	89
1. Uwarunkowania preferencji rodziców dotyczących formy opieki nad małym dzieckiem	89
1.1. Szacunek dla pracujących i niepracujących zawodowo rodziców	91
2. Najkorzystniejsza forma opieki nad małym dzieckiem – wskazania respondentów	92
3. Wpływ świadczenia wychowawczego na zmiany w opiece nad małym dzieckiem.....	97
VII. ZAKOŃCZENIE: PODSUMOWANIE I WNIOSKI.....	99
1. Wnioski z badań	103
1.1. Weryfikacja hipotez badawczych.....	103
1.2. Kierunki postulowanych działań	104
ANEKS TABELARYCZNY.....	107
BIBLIOGRAFIA.....	117

Table of Contents

INTRODUCTION	9
I. CHILDCARE AS AN ELEMENT OF FAMILY POLICY	11
1. Contexts of analysis of toddlers care.....	12
2. The forms of toddlers care in Poland - general directions of changes and current status of the system	13
II. OPINIONS, PREFERENCES AND PARENTS' PROPOSALS CONCERNING THE VARIOUS FORMS OF TODDLERS CARE - IN THE LIGHT OF EMPIRICAL RESEARCH	17
1. Causes of taking the topic	17
2. Principles of selecting a research sample and the course of research	18
3. Test method and tools	19
4. Research hypotheses and scope of the study.....	19
5. Characteristics of respondents.....	20
III. NURSERIES AS A FORM CHILDCARE – ADVANTAGES, DISADVANTAGES, REASONS TO USE AND PARENTS’ OPINIONS	41
1. General parents’ opinions about a nursery as a form of toddlers care	41
2. Determinants of the decision to use nursery care services.....	45
3. Opinions of respondents using nurseries on various aspects of this form of care	46
4. Assessment of nursery care by respondents who used it	50
5. Problems using care in nurseries	58
6. Experience the care of an older child	59
IV. PARENTAL CARE ABOUT TODDLERS – ADVANTAGES, DISADVANTAGES, REASONS TO USE AND PARENTS’ OPINIONS	64
1. General advantages of parental care.....	64
2. General disadvantages of parental care	65
3. Opinions of the respondents personally caring for their toddler about the different aspects of this form of care	66
4. Self-assessment of parental care	71
5. Difficulties in caring for a child and ways of solving them	72
6. Experience the care of an older child	76
V. NON-PARENTAL CARE ABOUT TODDLERS – ADVANTAGES, DISADVANTAGES, REASONS TO USE AND PARENTS’ OPINIONS	77
1. General parents’ opinions about non-parental care as a form of toddlers care	77
2. Premises for using parental care.....	81

VI. PARENTS' PREFERENCES AND OPINION ABOUT DEVELOPMENT OF TODDLERS CARE	89
1. Determinants of parents' preferences regarding the form of toddlers care	89
2. A most preferred form of childcare - indications of respondents	92
3. The impact of child-rearing benefit (“500 plus”) on changes in childcare	97
VII. SUMMARY AND CONCLUSIONS	99
1. The conclusions of the study	103
TABULAR ANNEX	107
BIBLIOGRAPHY	117

WPROWADZENIE

Niekorzystne trendy demograficzne, które w Polsce zaznaczają się silniej niż w większości krajów Europy, są m.in. skutkiem niskich wskaźników przyrostu naturalnego i przynoszą rezultaty w postaci starzenia się społeczeństwa (Kotowska red. 2014; Hrynkiewicz, Witkowski, Potrykowska red. 2018, s. 52–55). Zmianom ulega struktura wieku ludności: narastają dysproporcje między malejącym udziałem dzieci i rosnącym udziałem seniorów. Coraz większy procent w strukturze wieku ludności stanowią osoby w wieku poprodukcyjnym. Od początku drugiej dekady XXI wieku wyraźnie kurczą się w Polsce zasoby pracy i rosną wskaźniki obciążenia demograficznego (*Prognoza ludności...* 2014), a procesy te negatywnie wpływają na sytuację społeczno-gospodarczą Polski, stanowiąc zagrożenie dla jej rozwoju zarówno w wymiarze globalnym (pozycji ekonomicznej kraju w różnych konfiguracjach porównawczych), jak i indywidualnym (skutków odczuwanych przez grupy społeczne – w tym rodziny – i przez poszczególnych obywateli).

Złagodzenie negatywnych skutków starzenia się społeczeństwa (podobnie jak wykorzystanie pozytywnych aspektów tego procesu) wymaga między innymi uznania odnowy demograficznej za priorytetowy cel polityk publicznych oraz za zasadniczy wyznacznik działań w obszarze polityki społecznej, a zwłaszcza rodzinnej (Hrynkiewicz i in. red. 2018).

Ponieważ jedną z przyczyn starzenia się społeczeństwa jest mały przyrost naturalny [w 2010 roku – przyrost ten na 1 tys. ludności wynosił 0,9, w 2015 r. – (-0,7), a w 2017 r. nadal był ujemny, ale bliski 0,0%]¹ związany z niską dzietnością, istotnym kierunkiem działań, które mogą okazać się pomocne w hamowaniu tempa niekorzystnych zmian w strukturze wieku ludności, jest wzrost liczby rodzących się dzieci i wskaźników dzietności.

Aby odpowiedzieć na pytanie, jak – przez stosowanie jakich rozwiązań, jakich instrumentów – można stymulować dzietność, powinniśmy sięgnąć do badań identyfikujących bariery jej wzrostu. Jest wśród nich bariera zapewnienia opieki małemu dziecku.

Jednym z powodów podjęcia badań nad preferencjami rodziców co do wyboru formy opieki nad dzieckiem był brak danych empirycznych, które pozwalałyby na proporcjonalne uwzględnienie przez rząd i samorządy lokalne potrzeb rodziny w kształtowaniu polityki rozwoju różnych form opieki nad małym dzieckiem; polityki pozwalającej na dokonywanie przez rodziców najlepszych autonomicznych (na ile jest to możliwe) wyborów w tym zakresie.

Warunkiem efektywności polityki rodzinnej – co do zasady – jest poznanie potrzeb rodziców, ważnych dla oszacowania popytu na różne rozwiązania oraz dla doskonalenia istniejących i wprowadzania nowych form wsparcia rodziców w realizacji ich funkcji opiekuńczo-wychowawczej². To też szansa na wzrost liczby rodzących się dzieci i osłabienie tempa starzenia się społeczeństwa (Hrynkiewicz i in. red. 2018; Kotowska red. 2014, s. 51–73).

¹ Dziedziczne Bazy Wiedzy Demografia –<<http://swaid.stat.gov.pl/SitePages/DBW/Demografia.aspx>> [dostęp: 12.06.2018].

² W tym duchu zaproponowano szczególną metodę analizy polityki publicznej (społecznej), w której bardzo ważnym, podstawowym źródłem informacji są doświadczenia tych, którzy z niej próbują korzystać lub korzystają. Autorką jest Nancy Naples, którą zainspirowały idee materialistycznego feminizmu z pojęciem wiedzy sytuacyjnej. Zastosowała to podejście w odniesieniu do kobiet korzystających z pomocy społecznej w USA (za: Szarfenberg 2013).

W Polsce po roku 1989 (a więc w nowych warunkach ustrojowych) nie prowadzono ogólnopolskich reprezentacyjnych, pogłębionych badań popytowych aspektów opieki nad małym dzieckiem. Zrealizowane w ostatnim ćwierćwieczu analizy empiryczne tego obszaru najczęściej miały charakter sondażowy. Czasem tematyka ta była modułem badań typu „omnibus” (np. badania CBOS, Polski Generalny Sondaż Społeczny, „Diagnoza Społeczna” czy projekt „Gender and Generations-PL”), w których problemy te były tylko jednym z wielu ogólnie sondowanych zagadnień albo dotyczyły na przykład analizy problemu od strony podażowej, jak statystyki GUS czy badania instytucji. Brakuje jednak badań, które dostarczyłyby reprezentacyjnych danych o opiniach i preferencjach rodziców. Takie informacje wydają się niezbędne przy określaniu kierunków rozwoju opieki nad dziećmi w kontekście kreowania polityk publicznych powiązanych nie tylko z polityką rodzinną, ale i jej szerokim kontekstem istotnym dla ogólnego, społeczno-ekonomicznego rozwoju kraju.

Prezentowane opracowanie zawiera przede wszystkim – poza syntetyczną analizą o charakterze *desk research* wybranych zagadnień opieki nad małym dzieckiem w rozdziale pierwszym – analizę własnych, oryginalnych ilościowych badań reprezentatywnych, opartych na ogólnopolskiej próbie rodziców dzieci w wieku 1–3 lata.

W rozdziale drugim przedstawiono podstawowe informacje dotyczące organizacji badań empirycznych (stanowiących główną treść kolejnych rozdziałów), przesłanki podjęcia badań, założenia badawcze, opis narzędzi badawczych i metody badań oraz charakterystykę próby badawczej. W tym rozdziale są opisane podstawowe zmienne, które można wykorzystać do dalszej analizy rezultatów badań nad preferencjami, opiniami i potrzebami rodziców małych dzieci na temat organizacji opieki nad potomstwem.

Wyniki własnych badań empirycznych dotyczących opinii rodziców dzieci w wieku 1–3 lata na temat żłobków – organizacji i jakości oferowanych w nich usług – oraz preferencji i potrzeb co do ich rozwoju jakościowego i ilościowego opisano w rozdziale trzecim. Natomiast w rozdziale czwartym, w analogiczny jak powyżej wskazany sposób, omówiono opiekę rodzicielską, a w rozdziale piątym – opiekę pozarodzicielską (opiekę rodzinną sprawowaną przez członków rodziny czy nianie i w klubach dziecięcych. Rozdział szósty przedstawia preferencje rodziców dotyczące kierunków rozwoju opieki nad małym dzieckiem w Polsce, zidentyfikowane także w toku badań empirycznych. W jego treści znalazła się też informacja o wpływie świadczenia wychowawczego na decyzje rodziców (respondentów) dotyczące opieki nad małym dzieckiem.

Opracowanie zakończone jest podsumowaniem analizy przedstawionej w rozdziałach III–IV. Zawiera wynikające z niej wnioski i spostrzeżenia oraz nawiązuje do hipotez badawczych, które w tej części opracowania zostały zweryfikowane. W ostatnim rozdziale zawarto również wskazania i postulaty oczekiwanych przez rodziców kierunków działania i rozwiązań polityki rodzinnej w obszarze opieki nad małym dzieckiem – do wykorzystania dla kreatorów polityk publicznych.

Prezentowana książka jest rezultatem realizacji projektu finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w Krakowie pt. *Mama, niania czy żłobek? Preferencje opinie i potrzeby rodziców, dotyczące różnych form opieki nad małym dzieckiem* (nr projektu 2015/17/D/HS5/02565).

Objętość opracowania nie pozwala na pełne wykorzystanie zebranego materiału z badań i jego wszechstronną analizę. Wybrano więc do opisu tylko podstawowe zróżnicowania, istotne z uwagi na przesłanki dla podjęcia tematu; te, w których można zauważyć istotne jednokierunkowe zależności. Publikacja będzie udostępniona w formacie pdf na stronie internetowej <www.ipiss.com.pl>. Tam też udostępnione będą kwestionariusze badawcze, a w 2019 roku także bazy danych zawierające pełne wyniki badań. Będzie je można swobodnie wykorzystywać i analizować (SPSS i Excel) pod warunkiem podania wskazanego tam źródła.

I

OPIEKA NAD DZIEĆMI JAKO ELEMENT POLITYKI RODZINNEJ

Niska dzietność rodzin i przyczyny tego stanu rzeczy są przedmiotem wielu badań z różnych obszarów nauki. Odnosząc się do barier o charakterze strukturalnym, możemy powołać się na bogatą, zarówno polską, jak i zagraniczną literaturę przedmiotu, wspartą bogatymi doświadczeniami empirycznymi. Chodzi tu o takie uwarunkowania decyzji prokreacyjnych, które wiążą się z przejawami destabilizacji i deinstytucjonalizacji rodziny (Kotowska red. 2014; Kotowska, Matysiak, Mynarska red. 2016, s. 11–13). Natomiast mówiąc o uwarunkowaniach dzietności w wymiarze indywidualnym, powinniśmy, jak się wydaje, mieć zarówno na uwadze wiedzę o ogólnych trendach zachodzących w rodzinach i społeczeństwach, jak i posiłkować się częściej badaniami krajowymi. Uwzględniają one bowiem specyfikę typowych dla Polski warunków funkcjonowania rodzin i podejmowania decyzji o posiadaniu dziecka (dzieci). W licznych opracowaniach, zarówno teoretycznych, jak i empirycznych, znaleźć można wskazania konkretnych uwarunkowań (ograniczeń i stymulatorów) decyzji prokreacyjnych, charakterystycznych dla rodzin żyjących w Polsce. Jest ich wiele i są bardzo różne (np. stabilizacja materialna, czyli najczęściej posiadanie pracy, własnego mieszkania; stosunek do religii; poziom wykształcenia; kapitał społeczny; typ i model rodziny; rozwój infrastruktury społecznej i wiele innych)³. Istotnym ustaleniem z dwóch dużych badań panelowych (Diagnozy Społecznej 2015 i „Generacje i Rodziny-PL”) jest jednak to, że – generalnie – młodzi ludzie chcą mieć dzieci. I o ile decyzje o pierwszym dziecku są w większości przypadków realizowane i nie wymagają intensywnego działania instrumentów polityki rodzinnej, o tyle zachęcenie do posiadania kolejnych dzieci już takich działań wymaga (CBOS 117/2017; *Dobry klimat...* 2013; Bobrowicz 2016, s. 82–84).

Realizacja planów prokreacyjnych Polaków i Polek wymaga zapewnianie optymalnych warunków do podejmowania decyzji o posiadaniu potomstwa. Wśród nich istotne miejsce zajmuje zapewnienie odpowiedniej (zgodnej z preferencjami rodziców) formy opieki nad dziećmi; zwłaszcza małymi, czyli do 3. roku życia (CBOS 2013; Hrynkiewicz i in. red. 2018; *Diagnoza społeczna 2016*).

³ Opracowania przygotowane przez badaczy z różnych ośrodków naukowych w kraju mają w tym zakresie także swoją specyfikę. Np. prace opublikowane pod kierunkiem I. E. Kotowskiej i jej współpracowników z SHG w Warszawie przyjmują za punkt odniesienia przede wszystkim (aczkolwiek nie wyłącznie) teorie i uwarunkowania demograficzne (np. zmiany wieku zawierania małżeństw, wieku matek, kwestie urodzeń pozamałżeńskich, rozpadu rodzin). D. Graniewska i B. Balcerzak-Paradowska z Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie najczęściej przyjmują za podstawę w swoich opracowaniach zarówno zmiany w strukturze rodziny, jak i ekonomiczne uwarunkowania decyzji prokreacyjnych powiązane z kwestią aktywności zawodowej matek. P. Michoń z Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu odnosi się do determinantów dzietności rodzin często z perspektywy podziału ról w rodzinie. Bliskie takiemu podejściu, choć zdecydowanie ukierunkowane na analizę zmian o charakterze socjologiczno-kulturowym (np. kwestie zmian w systemach wartości czy we wzorach życia rodzinnego), są też rozważania np. T. Szlendaka z UMK w Toruniu, M. Sikorskiej z ISP PAN, zespołu pod kier. A. Kubowa z UE we Wrocławiu. W znaczny zakresie podejście interdyscyplinarne znalazło się w „Diagnozie społecznej”; aczkolwiek i w tym badaniu zauważalny jest akcent na kwestie socjologiczno-kulturowe (wartości, więzi, potrzeby).

Wśród zasadniczych barier dzietności rodzin w Polsce, zidentyfikowanych w dotychczasowych badaniach, niemal zawsze pojawiają się obawy potencjalnych rodziców dotyczące możliwości połączenia obowiązków zawodowych z opieką nad małym dzieckiem. Oczywiście nie jest to powód jedyny, a nawet nie zawsze najistotniejszy. Jednak jego znaczenie należy wiązać z faktem, że w Polsce 64% matek i ponad 92% ojców z dziećmi w wieku 0–3 lata pracuje zawodowo, ale jednocześnie 18% kobiet i 5% mężczyzn w Polsce pozostaje bierna/bierny zawodowo z przyczyn rodzinnych (BAEL II kw. 2018). W co drugiej rodzinie z dziećmi (51,7%) oboje rodzice pracują w pełnym wymiarze czasu, a w 2013 roku dochody z pracy były dla ponad 81% gospodarstw domowych z dziećmi głównym źródłem utrzymania. Poza tym np. w krajach skandynawskich wskaźniki dzietności są pozytywnie skorelowane ze wskaźnikami aktywności zawodowej kobiet, natomiast w Polsce taka zależność nie występuje. Wciąż bowiem silnie odczuwany jest – jako bariera realizacji planów prokreacyjnych i funkcji opiekuńczo-wychowawczej rodzin, które mają już dziecko/dzieci – konflikt pracarodzina. Dla jego eliminacji (czy raczej ograniczenia wpływu) niezbędne jest zapewnienie rodzicom wsparcia w godzeniu ról rodzinnych z zawodowymi, w tym szczególnie pomocy w opiece nad dziećmi (*Jak wspierać...* 2013; Głogosz 2008).

Według założeń przyjętych przez rząd w „Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju – do 2030 r.” wskaźnik objęcia opieką instytucjonalną najmłodszych dzieci powinien wynieść 33%. Zakres korzystania z formalnej opieki pozarodzicielskiej (żłobki, kluby dziecięce) nad małymi dziećmi w Polsce jest od lat – mimo stopniowej, aczkolwiek ciągle niewielkiej poprawy – jednym z najniższych wśród wszystkich krajów Unii Europejskiej (dane Eurostat). W warunkach permanentnego deficytu miejsc w placówkach, a głównie w żłobkach, jaki zgłaszają samorządy lokalne na podstawie tzw. list rezerwowych, opieką instytucjonalną objętych w 2016 roku objętych było 9,3% (w 2014 – 4,8%) dzieci w wieku 0–3 lata (*Sprawozdanie ...* 2017). Mimo postępu nie jest to dużo. Wskaźnik ten dla EU28 sięga 33%, a w krajach skandynawskich – przekracza 45% (dane Eurostat). Tematem do odrębnej analizy jest odpowiedź na pytanie, na ile działania rozwijające w Polsce opiekę instytucjonalną i umożliwiające tym samym rodzicom aktywność zawodową są rezultatem priorytetów polityki rodzinnej w jej wąskim rozumieniu, a na ile wynikają z priorytetów polityki (zatrudnienia i wyzwań demograficznych, jakie stoją przed polskim rynkiem pracy).

1. Różne konteksty analizy opieki nad małym dzieckiem

Opieka nad małym dzieckiem bywa analizowana w kontekstach różnych polityk szczegółowych zaliczanych do obszaru polityki społecznej, a współcześnie także do polityk publicznych (Balcerzak 2004; Szarfenberg 2013). Stanowi zarówno autonomiczny element polityki rodzinnej w jej wąskim rozumieniu (*explicite*), jak też ważny instrument oddziaływania na różne obszary życia społecznego i gospodarczego przy szerokim (*implicite*) spojrzeniu na politykę rodzinną (Kammerman i in. 2003; Balcerzak-Paradowska 2004; Ferrant i in. 2014).

Nawet przy ograniczaniu się do polityki rodzinnej *explicite* nie można – nawet teoretycznie – ograniczyć kwestii opieki nad małym dzieckiem do jednego tylko obszaru oddziaływania (co wynika m.in. z definiowania polityki rodzinnej przez cele – Kurzynowski 1991). Pojawiają się one w różnych fazach życia rodziny, poczynając od etapu tworzenia warunków do zawierania małżeństw. Przenikają do różnych funkcji rodziny, raz będąc czynnikiem warunkującym ich realizację, a raz determinowanym przez ich realizację.

Z uwagi na wielowymiarowość i współzależność problemów dotyczących opieki nad dzieckiem – zwłaszcza małym – trudno jest analizować je tylko w jednym obszarze i w ramach jednej dyscypliny naukowej.

Jeśli chodzi o politykę rodzinną, jej odniesienia do opieki nad małym dzieckiem pojawiają się zwykle w obszarze ochrony zdrowia (nie bez powodu do roku 2011 żłobki pozostawały w kompetencji resortu zdrowia), rynku pracy, pomocy społecznej, edukacji. Od dekady silnie akcentuje się demograficzny kontekst zjawiska. Poza polityką rodzinną o istotnych aspektach tej opieki wypowiadają się specjaliści z psychologii, pedagogiki, socjologii i in. Niestety dyskusje o opiece nad małym – szczególnie małym – dzieckiem nie są pozbawione zabarwienia ideologicznego. Często próby rozwiązania różnych problemów w tym obszarze mają np. kontekst wyznaniowy (religijny), (Laskowski 1985; Dyczewski red. 2007), a z drugiej strony prezentują swoje opinie np. ruchy feministyczne. W obydwu nurtach punktem odniesienia jest podział ról w rodzinie, przemiany rodziny i modelu życia rodzinnego, hierarchia życiowych wartości.

Podjęte w tym opracowaniu próby ułożenia analizy opieki nad małym dzieckiem w obszarze polityki rodzinnej, określonej jej zdefiniowanym celem – tworzenie warunków rozwoju młodego pokolenia, zaspokajania jego potrzeb oraz wyrównywania szans (Kurzynowski 1994; Hrynkiewicz i in. red. 2018) – także powodują, że pod uwagę należy brać co najmniej dwie płaszczyzny tej analizy. Są one wyznaczone charakterem (też zróżnicowanym) potrzeb, które ma zaspokajać opieka nad małym dzieckiem. Chodzi głównie o bezpieczeństwo, spełnienie potrzeb bytowych, wielokierunkowe wspieranie rozwoju (Graniewska 1971, *Jak wspierać ...* 2013, Głogosz 2008). Nie bez znaczenia są tu jednak też potrzeby rodziny jako całości (w tym także zaspokojenie potrzeb bytowych związanych z sytuacją materialną rodziny, co oznacza, że wchodzimy m.in. w analizę kwestii dotyczących aktywności zawodowej rodziców) oraz potrzeb indywidualnych członków rodziny, w tym szczególnie kobiet, na których wciąż spoczywa odpowiedzialność za opiekę nad dzieckiem i które w większości pełnią te funkcje, ich planów życiowych i systemu wartości – (Sikorska red. 2014; Kotowska i in. red. 2016; Maciarz 2004).

2. Formy opieki nad małym dzieckiem w Polsce – ogólne kierunki zmian i stan obecny systemu

Rodzinna opieka nad małym dzieckiem jest pierwotną, utrwaloną historycznie formą opieki nad potomstwem.

Instytucje pozarodzinnej opieki nad dzieckiem mają znacznie krótszą historię, a ich korzenie tkwią w działaniach instytucji filantropijnych, podejmujących próby ograniczania skutków biedy i sieroctwa (Graniewska 1971; Leś 2001; Balcerzak-Paradowska, Leś 2018).

W Polsce około 30% małych dzieci w rodzinach objętych jest opieką rodzinną, a w przypadku blisko 2/3 spośród małych dzieci opieka nad nimi sprawowana jest wyłącznie przez rodziców; głównie matki (dane OECD z 2016 r.). Takiej strukturze sprzyjają – scharakteryzowane dalej – rozwiązania wspierające rodziców w opiece nad małym dzieckiem.

Współczesne rozwiązania organizacyjne dotyczące opieki nad dzieckiem kształtowały się początkowo (okres bezpośrednio po II wojnie światowej) pod bardzo silnym wpływem realiów politycznych i ideologicznych, opartych na wartościach kolektywnych (spadek znaczenia rodziny i środowiska rodzinnego jako wartości, narastająca omnipotencja zakładu pracy), zintensyfikowanych działaniach odbudowy gospodarczej kraju, wchłaniających do pracy ogromne grupy kobiet. Po 1945 roku w Polsce powstawały – w związku z ideologicznym naciskiem na wzrost aktywności zawodowej kobiet – liczne żłobki (miejskie, dzielnicowe, gminne)⁴. Były wśród nich tzw. żłobki stałe i sezonowe (na okres np. spiętrzenia prac polowych na wsi), zmianowe i tygodniowe (te ostatnie pierwotnie o organizacji pracy dostosowa-

⁴Przykładowo w 1960 roku powstało ich ponad 90.

nej do potrzeb pracy trzymianowej, długich dojazdów do pracy, potrzeb rodzin pozbawionych wsparcia w opiece nad dziećmi). Żłobki tygodniowe były rozwiązaniem z pogranicza żłobka stałego i domu małego dziecka. Z czasem normy kwalifikacji dzieci do żłobków tygodniowych zmieniły się i zaczęto odchodzić od tych wynikających z warunków pracy i zatrudnienia ku kryteriom socjalnym (dla dzieci z rodzin ubogich, rozbitych, dla samotnych matek – z zachowaniem warunku wyłącznego dostępu dla dzieci pracowników) (Graniewska 1971, s. 42–48). Z tego jednak okresu i praktyki działania żłobków tygodniowych wywodzi się wiele stereotypów i zarzutów dotyczących opieki żłobkowej, jakie pojawiają się współcześnie; zwłaszcza w opiniach starszych generacji⁵.

Ważną cezurą w ewolucji form opieki nad małymi dziećmi jest rok 1968, kiedy weszła w życie uchwała Rady Ministrów o urlopach bezpłatnych dla matek opiekujących się małymi dziećmi. Faktycznie od tego momentu funkcjonują w Polsce urlopy wychowawcze, które na mocy Porozumień Sierpniowych 1980, gwarantujących zasiłki w czasie tych urlopów, wzmocniły swoją rolę jako istotny element w systemie opieki nad dzieckiem.

O ile lata 80. ubiegłego wieku to okres stagnacji w zakresie rozwiązań wspierających funkcje opiekuńcze rodziny (przy stale lokalnie niezaspokojonym popycie na miejsca w żłobkach), to lata 90. i początek lat 2000 były czasem regresu; zwłaszcza w dostępie do opieki w żłobkach. Większość placówek zakładowych zlikwidowano w związku ze zmianami ustroju gospodarczego, ograniczającymi funkcje socjalne zakładów pracy. Spadała też realna wartość świadczenia wypłacanego w czasie urlopu wychowawczego, które ostatecznie w 2004 roku zastąpiono dodatkiem do zasiłku rodzinnego z tytułu korzystania z urlopu wychowawczego, uzależnionym od dochodu. Wysokość tego zasiłku wynosi 400 zł miesięcznie i od początku nie była waloryzowana. Ani kwota zasiłku, ani wysokie bezrobocie i konkurencja na rynku pracownika nie zachęcały do korzystania z urlopu wychowawczego. W 2016 roku na urlopy wychowawcze przeszło 28,7 tys. pracowników, a w 2010 było to 42,4 tys. (Rocznik Statystyczny Pracy 2017, s. 152 i 2012, s. 157).

Już wcześniej, od 2009 r. wydłużono urlop macierzyński z 18 do 20 tygodni i wprowadzono sukcesywnie wydłużany fakultatywny, dodatkowy urlop macierzyński. W roku 2011 dokonano gruntownej przebudowy systemu urlopów i zasiłków na opiekę nad małym dzieckiem i rozpoczęto proces odbudowy sieci opieki instytucjonalnej nad małym dzieckiem. Wprowadzono prawo do urlopu rodzicielskiego, który ostatecznie w łącznym wymiarze z urloпами macierzyńskimi pozwalał rodzicom opiekować się dzieckiem przez pierwszy rok jego życia. W 2016 roku dokonano kolejnej modyfikacji zasad udzielania tego urlopu; wprowadzono dwa rodzaje urlopów: jeden urlop macierzyński (20 tygodni) oraz urlop rodzicielski (32 tygodnie). Razem to 52 tygodnie.

Nadal jednak deficyt miejsc w żłobkach i urlop rodzicielski kończący się po osiągnięciu przez dziecko pierwszego roku życia nie tworzy spójnego, ciągłego systemu opieki. Problem jej braku w rozwiązaniach systemowych dotyczy okresu od ukończenia 1. roku życia do osiągnięcia wieku tzw. przedszkolnego, czyli 3 lat. Luki tej nie udało się zapełnić mimo wprowadzenia w 2011 roku ustawy o opiece nad dzieckiem w wieku do lat 3⁶, nakazującej rządowi coroczne sprawozdania z jej realizacji w zakresie rozbudowy sieci usług opiekuńczych (żłobków publicznych i niepublicznych, klubów dziecięcych, opiekunów dziennych) i corocznego wzrostu liczby placówek i miejsc opieki.

Od 1 kwietnia 2016 roku jest realizowane nietypowe rozwiązanie w opiece nad dzieckiem – program „Rodzina 500+”. Jak określają jego autorzy, jest to systemowe wsparcie pol-

⁵ Żłobki tygodniowe z powodzeniem funkcjonują obecnie m.in. w Finlandii. Organizacyjnie nie są wydzielone jako odrębne placówki, a jedynie – w ramach żłobków „typowych”, działających przez 10 godzin każdego dnia, oferują rodzicom pracującym w specyficznych warunkach (młynarze, stewardessy i in.) wydłużony czas opieki nad dzieckiem (Sadowska-Snarska 2007).

⁶ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, Dz.U. z 2018 r., poz. 603 t.j.

skich rodzin. Zgodnie z programem rodzina z dwojgiem niepełnoletnich dzieci będzie mogła otrzymać 500 zł na drugie i kolejne dzieci, niezależnie od dochodu. W przypadku rodzin z dochodem poniżej 800 zł netto na osobę wsparcie otrzymuje rodzina także na pierwsze lub jedyne dziecko.

Pomysł wprowadzenia takiego instrumentu polityki rodzinnej (socjalnej?) wybrzmiewał już wcześniej w wypowiedziach przedstawicieli środowiska rodzin wielodzietnych jako propozycja wynagrodzenia dla kobiet, które nie pracują zawodowo, ponieważ opiekują się dziećmi. Pomysł ten budził wiele kontrowersji i nigdy prace nad jego wdrożeniem nie wyszły poza etap pomysłu i burzliwych dyskusji. W latach 2011–2014 w trakcie organizowanych w Kancelarii Prezydenta RP debat publicznych dotyczących różnych aspektów polityki rodzinnej, w tym na temat barier dostępu do opieki nad dziećmi, przedstawiciele organizacji edukacyjnej, prowadzącej w kraju kilka niepublicznych placówek przedszkolnych zaproponowali wprowadzenie bonu opiekuńczego dla dzieci do 5. roku życia na sfinansowanie dowolnej formy opieki. Zaproponowano kwotę 300 zł miesięcznie i zastosowanie kryterium dochodowego, ale prace nad projektem nie podjęto. W kwietniu 2015 roku ówczesny minister pracy przedstawił przedstawicielom samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych i środowiskom naukowym pomysł bonu opiekuńczego dla rodziców dzieci w wieku 1–3 lata, proponując, aby przysługiwał on rodzinom osób aktywnych zawodowo (przynajmniej jeden z rodziców) i spełniającym kryterium dochodowe⁷. Zmiany rządu spowodowały, że nie podjęto prac nad programem. Pomysł podjęły jednak władze miasta Nysa, które wprowadziły w 2016 roku – obok wypłaty świadczenia z rządowego programu „Rodzina 500+” – własny bon wychowawczy w wys. 500 zł miesięcznie na drugie i każde kolejne dziecko od rozpoczęcia przez nie 13. miesiąca życia do ukończenia 6. roku życia, finansując go z własnych środków.

Czy „Rodzina 500+” jest świadczeniem opiekuńczym? Pierwotnie, chociażby z uwagi na nazwę – do jego zadań należało wsparcie w pełnieniu ról wychowawczych/opiekuńczych w rodzinie. W publicznym dyskursie o celach nigdy jednak nie eksponowano traktowania świadczenia jako formy bonu opiekuńczego, który można by przeznaczyć na sfinansowanie/dofinansowanie opieki nad dzieckiem w dowolnej formie. Wskazywano na cel pronatalistyczny, a z czasem, coraz odważniej, na cel socjalny – walkę z ubóstwem dzieci. Także obecnie, w okresowych podsumowaniach rezultatów, wskazuje się na osiągnięcie celów w wymienionych obszarach.

W debatach publicznych poszukiwano rozwiązania problemu. Już w 2012 roku⁸ pojawiły się dwa wyraźne nurty w dyskusji, różniące się podejściem do uznania za priorytetowe kierunków działań państwa na rzecz wspierania rodzin w opiece nad małym dzieckiem: zwolennicy opieki rodzicielskiej i zwolennicy opieki żłobkowej. Świadczenie wychowawcze mogło więc być trzecią, alternatywną formą wsparcia funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodziny w stosunku do małych dzieci. I chociaż wielokrotnie już poddawano analizie różne skutki oddziaływania programu „Rodzina 500+” (na ubóstwa dzieci i korzystanie z pomocy spo-

⁷ „Od malucha do przedszkolaka” – debata w MPiPS 2.04.2015 r. – <www.mpips.gov.pl/aktualności> (dostęp: 24.04.2018). Bon opiekuńczo-wychowawczy miał być świadczeniem, o którego wykorzystaniu decydowałiby sami rodzice. Proponowano kwotę 500 zł miesięcznie, z możliwością modyfikacji do kwoty 600–700 zł na trzecie i kolejne dziecko. Świadczenie miało być wypłacane bez względu na dochód w rodzinie, ale przy założeniu, że jeden z rodziców pracuje, przez okres od 13. do 36. miesiąca życia dziecka, czyli przez 24 miesiące.

⁸ Forum Debaty Publicznej – debaty społeczne organizowane przez Kancelarię Prezydenta RP nt. opieki nad małym dzieckiem <<http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/fdp/harmonogram-prac/>> (dostęp: 3.01.2018). Zob. także I. Magda, A. Chłoń-Domińczak, *Opieka nad dziećmi do 3 lat w Polsce – diagnoza oraz rekomendacje dotyczące zmian*. Ekspertyza opracowana na potrzeby Zespołu ekspertów ds. wypracowania rekomendacji w zakresie polityki rodzinnej przy Kancelarii Prezydenta RP, Warszawa, kwiecień 2013.

łecznej, na ich dostęp do wypoczynku i rekreacji oraz na rynek pracy), to jednak dotąd nie podjęto wprost kwestii jego wpływu na formy opieki nad dziećmi.

Warto jeszcze, jak się wydaje, zwrócić uwagę na planowane rozwiązania prawne, które nie są obojętne dla kierunków rozwoju systemu opieki nad dziećmi w Polsce. Chodzi o rządową propozycję „Mama plus”, czyli zagwarantowania minimalnej emerytury rodzicom, którzy wychowali co najmniej 4 dzieci i z powodu sprawowania nad nimi opieki nie zebrali odpowiedniego kapitału do wypłaty emerytury na poziomie minimalnym. To rozwiązanie, które ma wejść w życie od początku 2019 roku, wspiera model opieki rodzicielskiej i przerywanej kariery zawodowej. Nie jest autonomiczne wobec systemu opieki nad małym dzieckiem w Polsce.

II

OPINIE, PREFERENCJE I PROPOZYCJE RODZICÓW DOTYCZĄCE FORM OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM —W ŚWIETLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH

1. Przesłanki podjęcia tematu

Warunkami prowadzenia skutecznej polityki rodzinnej jest m.in.

- obiektywna ocena potrzeb i wprowadzanie rozwiązań, które im odpowiadają;
- stabilność rozwiązań (powiązana jednak z monitorowaniem ich skuteczności i efektywności w różnych obszarach);
- tworzenie warunków do autonomicznych wyborów dla rodziny (Kamerman i in. 2003; Balcerzak-Paradowska 2004).

Na początku drugiej dekady tego stulecia w Polsce działania związane z polityką rodzinną nabrały znacznego tempa. W zakresie bezpośrednio dotyczącym opieki nad małymi dziećmi został przede wszystkim rozbudowany system urlopów dla rodziców i rozpoczęty proces tworzenia zdywersyfikowanych form opieki pozarodzielskiej nad małym dzieckiem (program resortowy MALUCH). Prowadzono też, głównie na poziomie samorządów, z pozytywnym skutkiem, aktywne działania na rzecz poprawy dostępności opieki dla dzieci w wieku przedszkolnym.

W sytuacji poważnego deficytu miejsc w żłobkach (mimo stałego ich wzrostu dzięki wspomnianemu programowi) w konstruowanym na poziomie rządowym systemie opieki nad dziećmi pojawiła się luka w możliwości zapewnienia opieki znacznej liczbie dzieci w wieku od 1 roku do 3 lat – czyli tym, których rodzice zakończyli już korzystanie z urlopu rodzicielskiego i – z uwagi na brak możliwości zapewnienia dziecku opieki pozarodzielskiej, a zwłaszcza opieki w żłobkach, deklarowali w badaniach („Diagnoza Społeczna 2015”), że z tego powodu weryfikują plany prokreacyjne i nie decydują się na kolejne dziecko. Takie sytuacje postrzegane były jako m.in. czynnik nasilający problemy demograficzne starzejącego się społeczeństwa.

W debacie nad różnymi wariantami rozwoju instrumentów wsparcia rodzin w opiece nad dzieckiem w wieku 1–3 lata wypowiedzieli się zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy poszczególnych form opieki nad małym dzieckiem. Nie zawsze jednak argumenty, które przedstawiali – zwłaszcza krytyczne – były obiektywne i uzasadnione empirycznie. Odnosząc się do propozycji wprowadzenia bonu opiekuńczo-wychowawczego, przedstawiali obiegowe opinie, często jednostronne, jednostkowe doświadczenia dotyczące tylko fragmentu rzeczywistości, zarzuty niesprawdzone w praktyce, nierzadko też zabarwione ideologicznie i emocjonalnie.

Chcąc zweryfikować informacje podawane przez uczestników takich debat i dyskusji, pisząca te słowa przejrzała zasoby biblioteczne i bibliografie tematyczne kilku bibliotek naukowych – w tym uczelnianych – i bibliotek resortowych w Polsce. Z tego przeglądu wynika, że w Polsce od początku transformacji systemowej nie prowadzono ogólnopolskich reprezentacyjnych, pogłębionych badań popytowych aspektów rozwoju opieki nad małym dzieckiem. Takie informacje wydają się niezbędne do zweryfikowania zasadności i poprawności argu-

mentów w dyskusji nad określaniem kierunków rozwoju opieki nad dziećmi w Polsce. Stąd inicjatywa przeprowadzenia badań i upublicznienia ich wyników – do wykorzystania także w procesie określania priorytetowych celów i form działania w ramach polityki rodzinnej.

2. Zasady doboru próby badawczej i przebieg badań

Badania zostały zrealizowane w zbiorowości wybranej metodą kwotowo-losową na próbie ogólnopolskiej, we wszystkich 16 województwach. Badaniem zostali objęci rodzice, którzy mieli przynajmniej jedno dziecko w wieku 1–3 lata.

Podstawowe kryteria doboru respondentów to:

- a) główna, zadeklarowana przez respondenta, forma opieki nad dzieckiem:
 - **grupa I: żłobek** (publiczny i niepubliczny). Liczbę placówek, w których realizowano badania, określono proporcjonalnie do ich udziału w ogólnej liczbie żłobków w kraju, z uwzględnieniem instytucji publicznych i prywatnych;
 - **grupa II: opieka rodzicielska** (jeden z rodziców lub oboje rodzice wymiennie);
 - **grupa III: opieka pozarodzielska** (opieka ze strony innych niż rodzice członków rodziny oraz opiekunów formalnych i nieformalnych);
- b) miejsce zamieszkania (wielkość miejscowości) – dobór proporcjonalny do struktury ludności Polski według miejsca zamieszkania:

- wieś
 - małe miasto (do 20 tys. mieszkańców),
 - średnie miasto (20–100 tys. mieszkańców),
 - duże miasto (100–500 tys. mieszkańców),
 - bardzo duże miasto (powyżej 500 tys. mieszkańców);
- c) sytuacja rodzinna/typ rodziny.

Zgodnie ze strukturą rodzin z małymi dziećmi (według typu biologicznego, określonego na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 roku) przyjęto, że w próbie badawczej co najmniej połowę zbiorowości stanowić będą małżeństwa z dziećmi.

Do określenia liczebności i struktury – według podanych kryteriów – próby badawczej wykorzystano statystyki i wyniki badań Głównego Urzędu Statystycznego, w tym wyniki *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 – Gospodarstwa domowe i rodziny* (GUS 2014), *Roczniki Demograficzne* z lat 2010–2015, wyniki cyklicznych publikacji *Żłobki i kluby dziecięce* z lat 2012–2014, wyniki panelowych badań „Diagnoza Społeczna” w zakresie dotyczącym barier dietności oraz dane liczbowe dotyczące realizacji resortowego programu MALUCH i MALUCH+, dostępne na stronach internetowych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej⁹.

O tym, czy matka, czy ojciec będzie respondentem w badaniu w danej rodzinie, decydowali sami rodzice.

Przyjęte dla potrzeb badania pojęcie „małe dziecko” oznacza dzieci w wieku 1–3 lata. Różnica w stosunku do ogólnie przyjętej w terminologii badań statystycznych definicji małego dziecka (rozumianego jako dziecko w wieku 0–3 lata) wynika z dążenia do wyeliminowania z grupy respondentów rodziców korzystających z podstawowego, a później z dodatkowego urlopu macierzyńskiego i z urlopu ojcowskiego. Korzystanie z tych rozwiązań możliwe jest do ukończenia przez dziecko 1. roku życia i – jak wskazują statystyki publikowane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – większość rodziców wykorzystuje w całości przysługujące im uprawnienia do sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem. Ko-

⁹ <<https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-nad-dzieckiem-w-wieku-do-lat-trzech/resortowy-pogram-maluch-plus/>> (dostęp: 12–21.06.2018).

rzystanie ze zróżnicowanych form opieki dotyczy więc przede wszystkim dzieci po przekroczeniu 1. roku życia.

Przyjęto także, że badanie nie obejmie osób utrzymujących się z rolnictwa. Decyzja ta wynika ze specyfiki funkcjonowania rolniczych gospodarstw domowych i odmienności uwarunkowań decydujących o formie opieki nad dzieckiem. Jest to z pewnością kwestia niezwykle ciekawa i istotna dla opisu funkcjonowania rodziny, jej modelu, zmian w tym zakresie, wartości życia rodzinnego, decyzji prokreacyjnych etc. Niemniej jednak odpowiedzialne podjęcie tej problematyki wymaga odrębnych, pogłębionych badań.

Respondenci, którzy mieszkają na wsi i zostali objęci badaniem, to osoby, które nie są rolnikami i nie pracują we własnym gospodarstwie rolnym.

Uczestnicy byli przez ankierów szczegółowo informowani o celu badania i jego wykorzystaniu oraz zapewnieni o anonimowości wypowiedzi i danych osobowych. Mimo to odnotowano 152 odmowy wzięcia udziału w badaniu; głównie były to osoby osobiście opiekujące się dzieckiem/dziećmi.

3. Technika i narzędzia badawcze

Badanie empiryczne właściwe zostało poprzedzone badaniami pilotażowymi, które przeprowadzono na próbie 6 osób. Rezultaty pilotażu pozwoliły przede wszystkim na doprecyzowanie zapisów w kwestionariuszach badawczych. Badania właściwe zrealizowano od 26 maja do 30 czerwca 2017 roku, wykorzystując technikę CAPI (*computer and paper interviews*). Ankierzy Biura Badań Społeczno-Ekonomicznych przeprowadzili łącznie 1502 indywidualne wywiady kwestionariuszowe, w trzech wspomnianych rozłącznych grupach respondentów-rodziców dzieci w wieku 1–3 lata, w tym:

- 500 wywiadów z rodzicami korzystających z opieki nad małym dzieckiem w żłobku;
- 501 wywiadów z rodzicami, którzy sami opiekowali się swoimi małymi dziećmi;
- 501 wywiadów z rodzicami korzystającymi z opieki sprawowanej przez nianie, członków rodziny (babci/dziadkowie, ciocie/wujkowie dziecka) oraz opiekunów dziennych i klubiki dziecięce.

W badaniu wykorzystano trzy autorskie kwestionariusze standaryzowanego wywiadu indywidualnego (zob. aneks)¹⁰.

Poza podstawową częścią kwestionariusza, odpowiadającą specyfice każdej z trzech analizowanych form opieki nad małym dzieckiem, wszystkie miały też fragmenty wspólne: na początku jednakową część potwierdzającą przynależność respondenta do jednej z trzech analizowanych grup rodziców (trzy pytania kwalifikujące respondenta), a na końcu tzw. metryczkę, na podstawie której możliwe jest określenie podstawowych cech społeczno-demograficznych respondentów, stanowiących główne zmienne niezależne (najczęściej płeć, wiek, typ rodziny/sytuacja rodzinna, miejsce zamieszkania, liczba i wiek dzieci, sytuacja materialna, stosunek do religii).

4. Hipotezy badawcze i zakres przedmiotowy badań

Badania miały na celu dostarczyć informacji do weryfikacji następujących **hipotez**:

1. *Preferowaną przez rodziców formą opieki nad dzieckiem do lat 3 jest opieka sprawowana przez rodzica.*

¹⁰ Ch. Frankfort-Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001.

2. Przy wyborze formy opieki nad dzieckiem współcześni rodzice kierują się głównie jej kosztami finansowymi i nie posługuje się kryteriami ideologicznymi.

3. Rodzice oczekują wsparcia w opiece nad dzieckiem, które umożliwi stopniowy powrót/wejście na rynek pracy.

Weryfikacji tych hipotez dokonano w drodze empirycznego rozpoznania aktualnych poglądów współczesnego pokolenia rodziców małych dzieci, ukształtowanych w warunkach nieobciążonych bezpośrednio argumentami ideologii sprzed 1989 r. Pytania kwestionariusza wywiadu dotyczyły:

- preferowanych przez rodziców form opieki nad małymi dziećmi;
- przesłanek wyboru formy opieki nad małym dzieckiem, z której korzystają;
- oceny różnych form opieki, różnych ich elementów, dostępności i przydatności dla rodziny;

- rozwiązań (instrumentów, zasad, nowych form) oczekiwanych przez rodziców.

Koncepcja badań i narzędzia badawcze poddane zostały ocenie merytorycznej i metodologicznej na seminariach naukowych w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych.

Opracowanie wyników badań zakończono 12 lipca 2017 roku, przygotowując trzy odrębne zbiory (bazy danych Excel i SPSS).

5. Charakterystyka respondentów

5.1. Płeć respondentów

Struktura według płci respondentów jest rezultatem celowego doboru próby pod tym względem. Na podstawie wyników badań empirycznych dotyczących podziału ról w rodzinie (CBOS 2013; Kotowska i in. red. 2016), założono, że mężczyźni powinni stanowić nie mniej niż 10% ogółu respondentów. Ankieterzy realizujący badania sygnalizowali, że mimo zaplanowania tak znacznej dysproporcji między udziałem matek i ojców jako respondentów badania napotkali na problem z zapewnieniem zakładanego odsetka mężczyzn. W odniesieniu do wszystkich trzech grup respondentów łącznie udało się zapewnić ich 15-procentowy udział, jednak już w przypadku rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem jest on – mimo starań ankieterów – nieco mniejszy, natomiast w grupie rodziców korzystających ze żłobka – nieco wyższy.

Tabela 1. Respondenci według płci i form opieki nad małym dzieckiem

Płeć	Respondenci ogółem		Grupa I: respondenci korzystający ze żłobka		Grupa II: respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej		Grupa III: respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Kobiety	1282	85	416	83	440	88	426	85
Mężczyźni	220	15	84	17	61	12	75	15
Ogółem	1502	100	500	100	501	100	501	100

Źródło: badania własne

5.2. Wiek respondentów

Jak zaznaczono wcześniej, nie ograniczono wieku rodziców, którzy mogli być uczestnikami badania. W rezultacie znalazły się wśród nich osoby, różniące się wiekiem w skrajnym przypadku nawet o 18 lat. W każdej z grup respondenci powyżej 30. roku życia stanowili ponad połowę swojej zbiorowości.

Tabela 2. Respondenci według wieku i form opieki nad małym dzieckiem

Płeć	Respondenci ogółem		Grupa I: respondenci korzystający ze żłobka		Grupa II: respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej		Grupa III: respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
do 25 lat	140	9,3	35	7,0	59	11,8	46	9,2
od 25 lat do 29 lat	523	34,8	171	34,2	183	36,5	169	33,7
od 30 do 34 lat	574	38,2	211	42,2	178	35,5	185	36,9
powyżej 34 lat	264	17,6	83	16,6	80	16,0	101	20,2
Ogółem	1501	100,0	500	100,0	500	100,0	501	100,0

Źródło: badania własne

Generalnie relatywnie młodsi od pozostałych byli respondenci z grupy II, którzy stanowili ponad 40% wszystkich respondentów w wieku poniżej 25. roku życia, natomiast najstarsi – z grupy I.

Tabela 3. Respondenci według płci i wieku oraz form opieki nad małym dzieckiem

Płeć respondentów	Grupy wieku respondentów									
	do 25 lat		od 25 do 29 lat		od 30 do 34 lat		od 35 lat i więcej		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Grupa I: respondenci korzystający ze żłobka										
kobieta	35	8	152	37	171	41	58	14	416	100
mężczyzna	0	0	19	23	40	48	25	30	84	100
razem	35	7	171	34	211	42	83	17	500	100
Grupa II: respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej										
kobieta	53	12	168	38	158	36	60	14	439	100
mężczyzna	6	10	15	25	20	33	20	33	61	100
Razem	59	12	183	37	178	36	80	16	500	100
Grupa III: respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej										
kobieta	44	10	149	35	153	36	80	19	426	100
mężczyzna	2	3	20	27	32	43	21	28	75	100
Razem	46	9	169	34	185	37	101	20	501	100

Źródło: badania własne

W każdej z trzech analizowanych zbiorowości średnia wieku kobiet była przeciętnie niższa niż mężczyzn. Jest to szczególnie widoczne w przypadku respondentów osobiście opiekujących się małym dzieckiem.

5.3. Poziom wykształcenia

Tabela 4. Respondenci według grup wykształcenia i form opieki nad małym dzieckiem

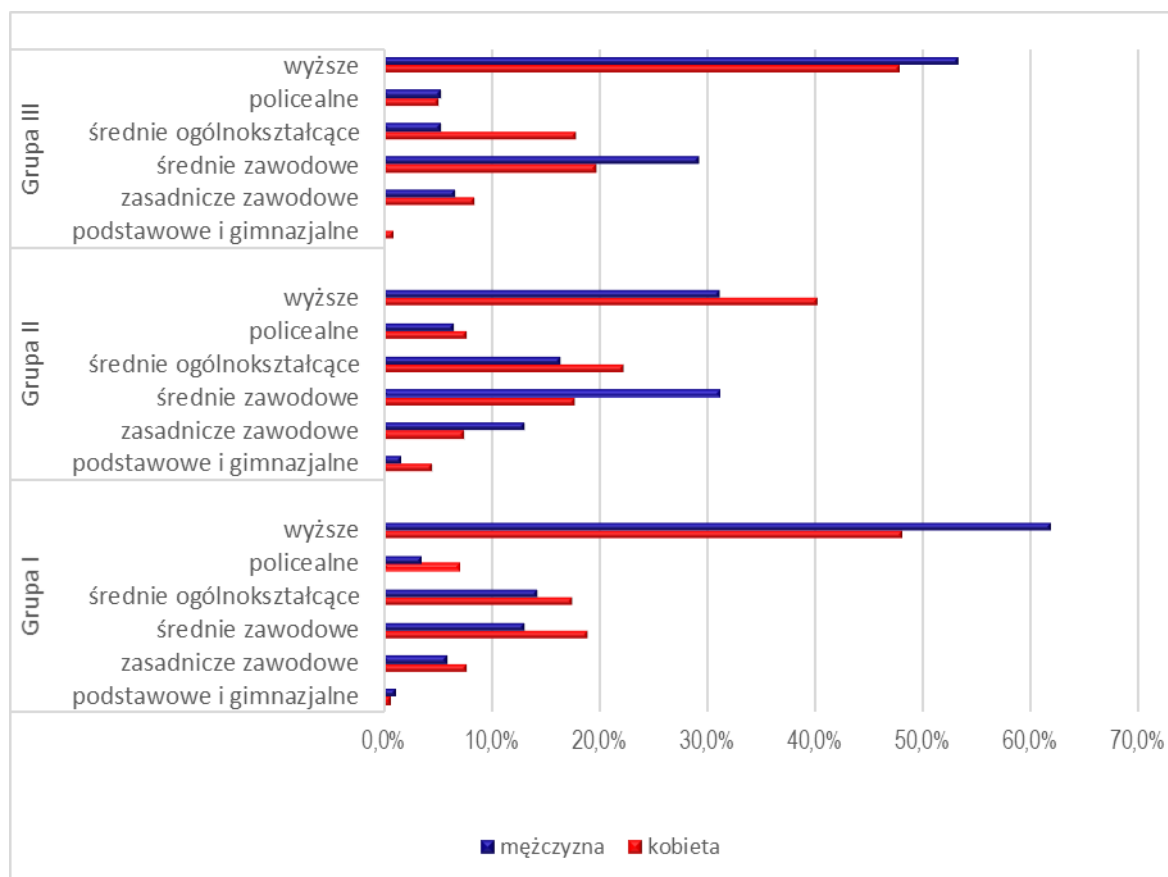
Wykształcenie	Respondenci ogółem		Grupa I: respondenci korzystający ze żłobka		Grupa II: respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej		Grupa III: respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Podstawowe i gimnazjalne	29	1,9	4	0,8	21	4,2	4	0,8
Zasadnicze zawodowe	119	7,0	37	7,4	41	8,2	41	8,2
Średnie zawodowe	293	19,5	90	18,0	97	19,4	106	21,2
Średnie ogólnokształcące	273	18,2	85	17,0	108	21,6	80	16,0
Policealne	96	6,4	32	6,4	38	7,6	26	5,2
Wyższe	692	46,1	252	50,4	196	39,1	244	48,7
Ogółem	1502	100,0	500	100,0	501	100,0	501	100,0

Źródło: badania własne

Wśród respondentów, zarówno ogółem, jak i w każdej z trzech wyodrębnionych kohort, najliczniej reprezentowane były osoby z wykształceniem wyższym, a najmniej licznie – z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym.

Respondenci korzystający z opieki w żłobkach i korzystający z opieki innych osób charakteryzowali się zbliżonym, dość wysokim poziomem wykształcenia, natomiast respondenci osobiście opiekujący się dziećmi – przeciętnie najniższym jego poziomem.

Wykres 1. Respondenci według płci i grup wykształcenia oraz form opieki nad małym dzieckiem

Źródło: badania własne

Tylko w grupie II (respondenci osobiści opiekujący się dzieckiem) przeciętne wykształcenie kobiet było wyższe niż mężczyzn. W przypadku pozostałych dwóch grup respondentów poziom wykształcenia mężczyzn był wyższy niż kobiet¹¹.

5.4. Miejsce zamieszkania

Struktura zbiorowości respondentów według kryterium miejsca zamieszkania została wyznaczona w założeniach badawczych analogicznie do struktury typowej dla kraju.

Tabela 5. Respondenci według miejsca zamieszkania i formy opieki nad małym dzieckiem

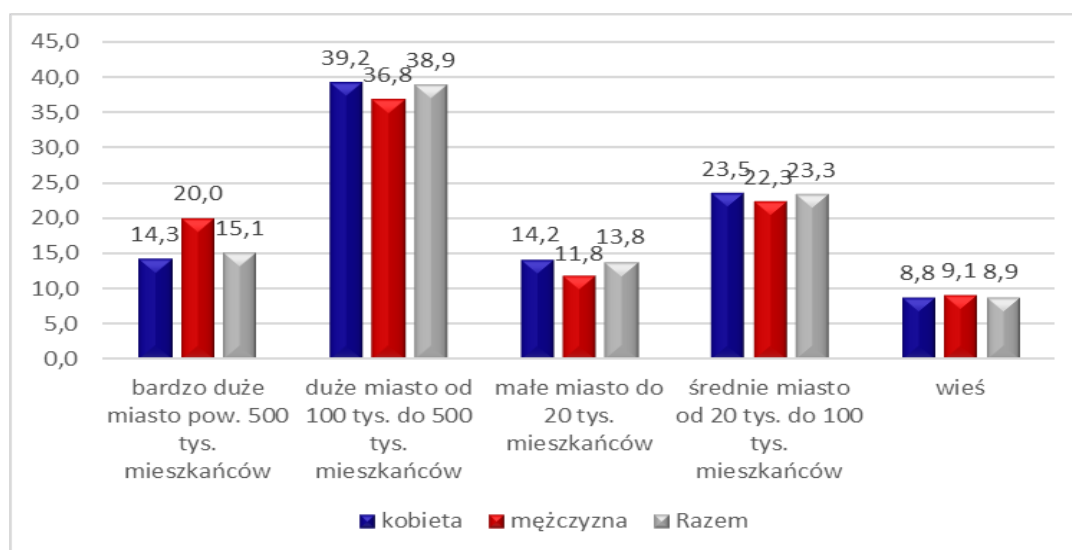
Wykształcenie	Respondenci ogółem		Grupa I: respondenci korzystający ze żłobka		Grupa II: respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej		Grupa III: respondenci korzystający z opieki pozarodzicielskiej	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Wieś	133	8,9	41	8,0	47	9,0	45	9,0
Małe miasto – do 20 tys. mieszkańców	208	13,8	66	13,0	71	14,0	71	14,0
Średnie miasto – od 20 tys. mieszkańców do 100 tys. mieszkańców	350	23,3	118	24,0	118	24,0	114	23,0
Duże miasto – od 100 tys. mieszkańców do 500 tys. mieszkańców	584	38,9	200	40,0	188	38,0	196	39,0
Bardzo duże miasto – powyżej 500 tys. mieszkańców	227	15,1	75	15,0	77	15,0	75	15,0
Ogółem	1502	100,0	500	100,0	501	100,0	501	100,0

Źródło: badania własne

Zgodnie z założeniami badawczymi najliczniejszą grupę respondentów stanowiły osoby mieszkające w dużych, liczących od 100 do 500 tys. mieszkańców miastach. Tak było w przypadku każdej z trzech analizowanych grup rodziców małych dzieci. Natomiast najmniej liczna była zbiorowość mieszkańców wsi.

Miejsce zamieszkania w bardzo niewielkim stopniu różnicowało pod względem płci.

Wykres 2. Respondenci według płci i miejsca zamieszkania (%)

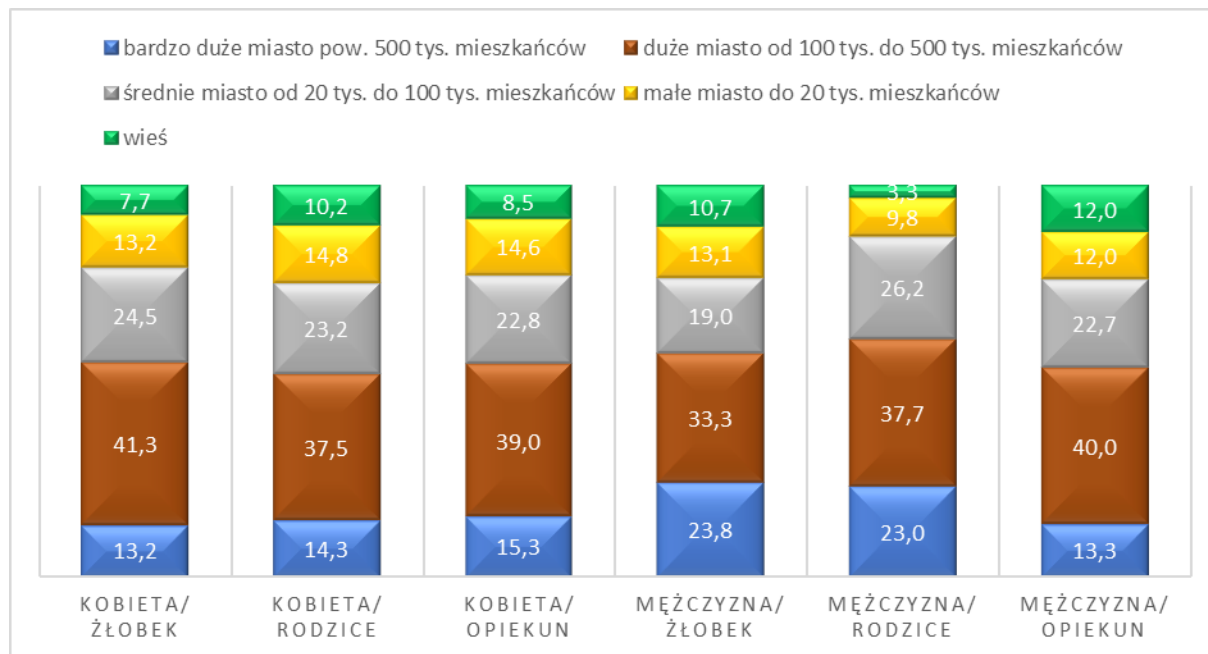

Źródło: badania własne

¹¹ Przy rangach od 1 do 6 dla kolejnych wymienianych poziomów wykształcenia.

Odsetek mężczyzn i kobiet mieszkających na wsi jest bardzo zbliżony. Natomiast największe różnice udziału kobiet i mężczyzn widoczne są w przypadku respondentów zamieszkujących w bardzo dużych miastach. Tylko tam udział mężczyzn tak wyraźnie (o 5,7 p.p.) przewyższał udział kobiet.

Wykres 3. Respondenci według płci, miejsca zamieszkania i formy opieki nad dzieckiem (%)

Źródło: badania własne

Respondentki korzystające z usług żłobków częściej niż pozostałe kobiety (i mężczyźni) były mieszkankami średnich i dużych miast, natomiast wyraźnie rzadziej mieszkankami bardzo dużych miast, wsi i małych miasteczek.

Kobiety osobiście opiekujące się dzieckiem częściej niż pozostałe respondentki były mieszkankami wsi, natomiast wyraźnie rzadziej mieszkankami dużych miast.

Natomiast respondentki korzystające z opieki innych osób częściej niż pozostałe były mieszkankami bardzo dużych miast.

W przypadku mężczyzn zależności te wyglądały inaczej: mężczyźni korzystający z usług żłobków częściej niż pozostali byli mieszkańcami bardzo dużych miast i małych miasteczek.

Badani mężczyźni osobiście opiekujący się dziećmi to przede wszystkim częściej niż pozostali respondenci obojga płci mieszkańcy miast średniej wielkości, natomiast wyraźnie rzadziej niż pozostali byli oni mieszkańcami wsi i małych miasteczek.

Mężczyźni, których małe dziecko pozostawało pod opieką innych osób, częściej niż pozostali byli mieszkańcami bardzo dużych miast, ale i wsi.

5.5. Sytuacja rodzinna

5.5.1. Faktyczny stan cywilny i typ rodziny

W pytaniu o stan cywilny respondenta zawarto jednocześnie pytanie o typ rodziny, a szczególnie o obecność drugiego rodzica dziecka.

Tabela 6. Respondenci według stanu cywilnego i form opieki nad dzieckiem

Wykształcenie	Respondenci ogółem		Grupa I: respondenci korzystający ze żłobka		Grupa II: respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej		Grupa III: respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
W związku małżeńskim z drugim z rodziców	1143	76,1	368	73,6	387	77,2	388	77,4
W związku małżeńskim z osobą niebędącą rodzicem dziecka	13	0,9	8	1,6	1	0,2	4	0,8
W związku partnerskim z rodzicem dziecka	164	10,9	61	12,2	58	11,6	45	9,0
W związku partnerskim z osobą niebędącą rodzicem dziecka	10	0,7	4	0,8	3	0,6	3	0,6
Osoba samotna z dzieckiem – niezamężna/nieżonata	103	6,9	38	7,6	26	5,2	39	7,8
Osoba samotna z dzieckiem rozwiedziona/w separacji	57	3,8	19	3,8	21	4,2	17	3,4
Osoba samotna z dzieckiem – wdowa/wdowiec	12	0,8	2	0,4	5	1,0	5	1,0
Ogółem	1502	100,0	500	100,0	501	100,0	501	100,0

Źródło: badania własne

Zgodnie z założeniami wśród respondentów zdecydowanie najliczniejszą zbiorowością były rodziny pełne: osoby pozostające w związku małżeńskim z drugim z rodziców dziecka (ponad 3/4 wszystkich respondentów). Tak było też odrębnie w każdej z trzech badanych grup, przy czym najmniej respondentów o takim stanie cywilnym było wśród rodziców korzystających z opieki w żłobkach.

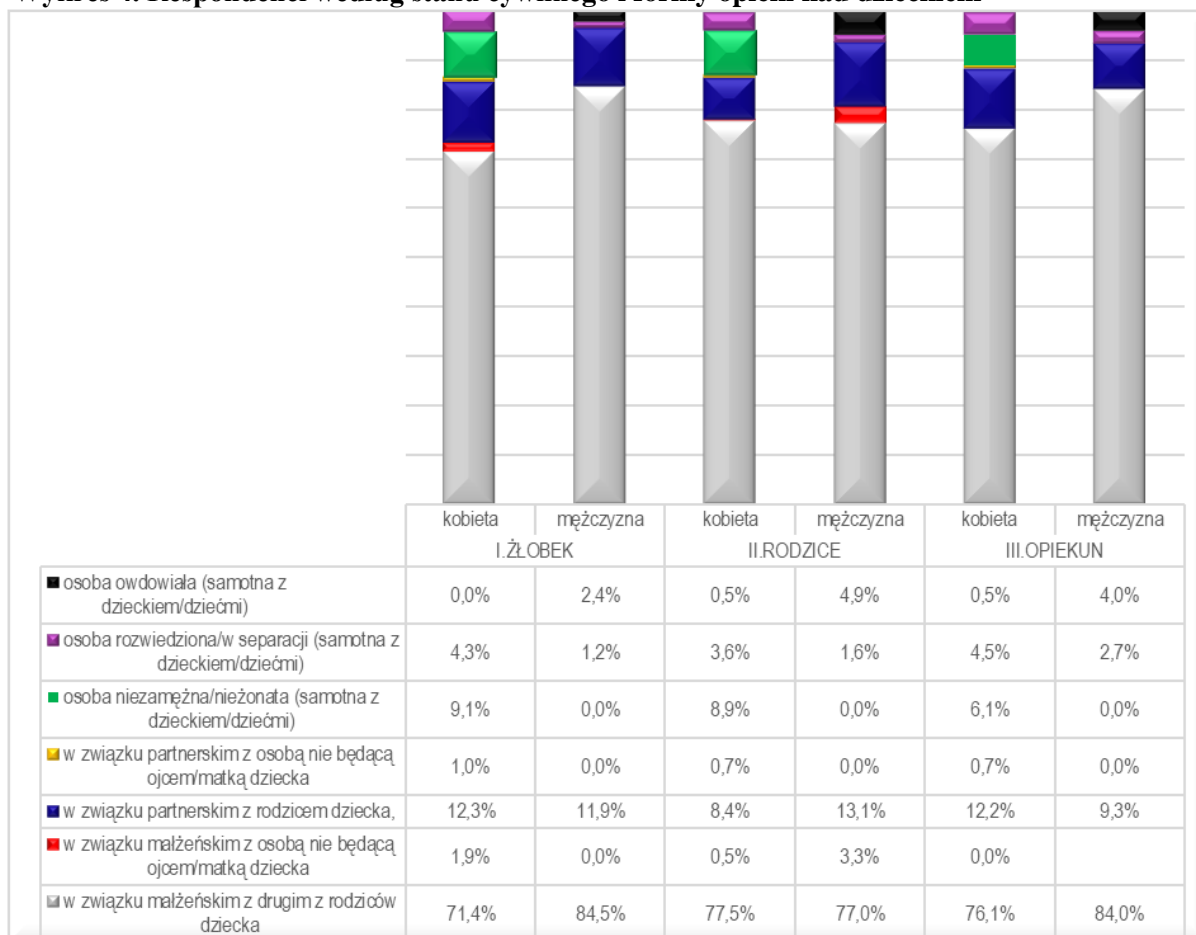
Najmniej liczną grupę wśród wszystkich respondentów badania tworzyły osoby żyjące w związkach partnerskich z osobą niebędącą rodzicem małego dziecka. Jednak w grupie rodzin, których dzieci korzystały ze żłobków, najmniej liczna była zbiorowość tworzona przez osoby owdowiałe, a wśród korzystających z opieki innych osób – pozostający w związku partnerskim z osobą niebędącą rodzicem dziecka.

Grupa rodziców korzystających ze żłobka (grupa I) wyróżniała się wyższym niż w dwóch powstałych grupach udziałem respondentów pozostających w związku małżeńskim z osobą niebędącą rodzicem dziecka.

W grupie osobiście opiekujących się dzieckiem (grupa II) nieco więcej niż w dwóch pozostałych było osób rozwiedzionych lub żyjących w separacji.

W grupie respondentów korzystających z pomocy innych osób w opiece nad swoim małym dzieckiem (grupa III) nieco więcej niż w pozostałych było samotnych (niezamężni/nieżonaci) rodziców.

Wykres 4. Respondenci według stanu cywilnego i formy opieki nad dzieckiem

Źródło: badania własne

W każdej z trzech analizowanych grup rodziców – mimo założonej dominacji zbiorowości osób pozostających w związkach małżeńskich z rodzicem małego dziecka – widoczne są różnice stanu cywilnego kobiet i mężczyzn. Są one też zauważalne przy porównaniu stanu cywilnego – według płci respondentów – między grupami.

Jeśli chodzi o rodziców korzystających z usług żłobków (grupa I), wśród mężczyzn w ogóle nie było małżeństw ani związków partnerskich, w których żona/partnerka nie byłaby matką dziecka korzystającego ze żłobka. Nie było też samotnych (nieżonatych) mężczyzn, podczas gdy wśród kobiet niezamężne stanowiły one znaczącą zbiorowość. Z kolei wśród kobiet, których dzieci uczęszczały do żłobków, nie było wdów, natomiast wyraźnie więcej niż wśród mężczyzn było wśród nich rozwiedzionych lub żyjących w separacji z ojcem dziecka. Tym samym wśród respondentów, których dzieci były pod opieką żłobków, kobiety zdecydowanie częściej były same (bez drugiego z rodziców dziecka) i częściej niż mężczyźni z tej grupy respondentów pozostawały w związkach partnerskich niż małżeńskich.

Charakterystyczną cechą struktury według stanu cywilnego w grupie II jest jej szczególnie duże zróżnicowanie pod względem stanu cywilnego, w tym także w przypadku mężczyzn. Cechą wyróżniającą jest relatywnie duży udział mężczyzn w trzech typach rodzin: w związkach małżeńskich z kobietami, które nie są matkami małego dziecka, którego dotyczyło badanie, oraz tych, którzy pozostawali w związkach partnerskich z matką dziecka, a także wdowców. Natomiast wśród respondentek zwraca uwagę znaczący udział kobiet niezamężnych, samotnie wychowujących dziecko/dzieci.

W grupie III – rodziców korzystających z opieki innych osób – zauważalna jest zbiorowość kobiet częściej pozostających w związkach partnerskich niż mężczyźni z tej grupy. Są wśród też samotne matki, podczas gdy nie ma samotnych ojców. Natomiast jeśli chodzi o mężczyzn, więcej jest tych, których samotne ojcostwo jest rezultatem rozwodu lub wdowieństwa.

Grupy badanych kobiet różniły się bardziej niż mężczyźni. Respondentki osobiście opiekujące się małym dzieckiem to zbiorowość, w której mniej niż w pozostałych było matek żyjących w związkach partnerskich z ojcem dziecka. Kobiety, których dzieci korzystały z opieki w żłobkach, różniły się od pozostałych głównie większym udziałem respondentek żyjących w związkach małżeńskich z mężczyzną niebędącym ojcem dziecka. Natomiast cechą charakterystyczną kobiet, które korzystały z pomocy innych osób w opiece nad małym dzieckiem, udział respondentek samotnych, niezamężnych matek okazał się relatywnie mały – na tle grupy I i II.

Struktura stanu cywilnego ojców w grupach badanych była bardziej homogeniczna, jednolita niż analogiczna struktura odnoszona do respondentek, zwłaszcza mężczyzn, których dzieci korzystały z usług żłobków i z opieki innych osób. Natomiast w grupie mężczyzn osobiście opiekujących się dziećmi zwraca uwagę stosunkowo znaczny udział ojców pozostających w związku małżeńskim z osobą niebędącą matką dziecka i żyjących w związkach partnerskich z matką dziecka.

Analiza literatury przedmiotu wskazuje, że stan cywilny i typ rodziny (co w praktyce zwykle przekłada się na możliwość wsparcia w opiece ze strony drugiego z rodziców) to – w przypadku badań opinii czy potrzeb dotyczących form opieki nad dzieckiem – istotna zmienna objaśniająca.

5.5.2. *Dzietność rodzin respondentów*

Liczba dzieci, jak i ich wiek w rodzinie respondentów były zróżnicowane. Różniły się pod tym względem między sobą także wydzielone według form opieki grupy respondentów, które z kolei łącznie były odmienne od ogółu rodzin w kraju.

Tabela 7. Respondenci według liczby dzieci i form opieki nad dzieckiem

	Respondenci ogółem		Grupa I: respondenci korzystający ze żłobka		Grupa II: respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej		Grupa III: respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Z 1 dzieckiem	794	53	268	54	257	51	269	54
Z 2 dziećmi	539	36	180	36	178	36	181	36
Z 3 dziećmi	141	9	46	9	49	10	46	9
Z 4 i więcej dziećmi	28	2	6	1	17	3	5	1
Ogółem	1502	100	500	100	501	100	501	100

Źródło: badania własne

Zgodnie z założeniami badawczymi, wynikającymi ze struktury dzietności rodzin z dziećmi 0–3 lata w Polsce¹², ponad połowa respondentów miała tylko jedno dziecko. Ponad 1/3 to rodziny – ze zbiorowości rodzin generalnie w kraju reprezentowanej najliczniej –

¹² W założeniach przyjęto, że w próbie badawczej respondenci z rodzin z 1 dzieckiem powinny stanowić nie mniej niż 1/2, z 2 dziećmi nie mniej niż 1/3, a rodziny z 3 i więcej dzieci – nie mniej niż 1/10 ogółu badanych.

z 2 dzieci, natomiast co dziesiąty z badanych reprezentował rodzinę wielodzietną, rozumianą tak w sensie ekonomicznym (9%), jak i demograficznym (2%). W tych rodzinach było maksymalnie 6 dzieci w grupie I i II oraz 5 dzieci w grupie III.

O ile w trakcie badań uzyskano dla wszystkich trzech grup respondentów łącznie dołącznie taką samą strukturę wieku w grupie I i III, o tyle w grupie II – rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem – przy spełnieniu warunku założeń co do struktury próby uzyskano nieco mniejszy udział rodzin z 1 dzieckiem, a większy – z co najmniej 3 dzieci.

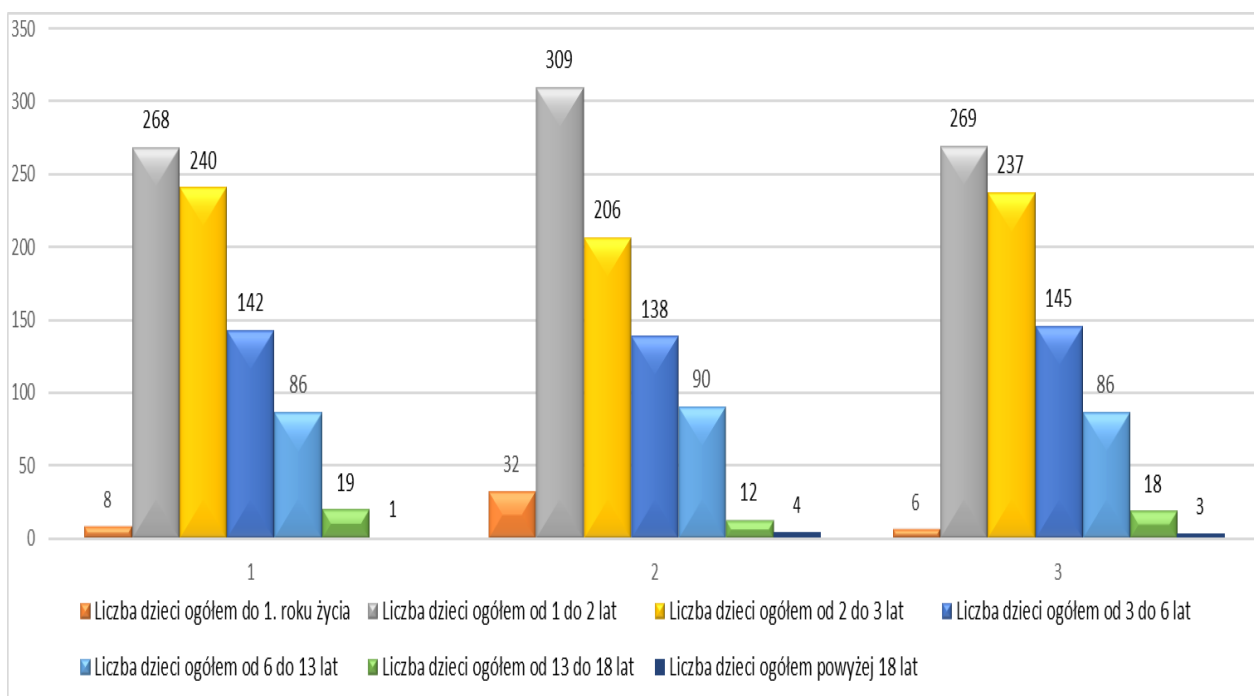
Przeciętna dzietność objętych badaniem rodzin to 1,58, czyli wyższa niż ogółu rodzin w Polsce, wynosząca 1,32 (Eurostat).

Przeprowadzone badanie dotyczy rodzin, w których było łącznie 2420 dzieci do 24. roku życia (w grupie I – 792 dzieci, w grupie II – 837, a w III – 791), w tym 1587 dzieci **do lat 3**, z czego:

- w grupie I – 523 dzieci,
- w grupie II – 551 dzieci,
- w grupie III – 513 dzieci.

O ile liczba małych dzieci w poszczególnych grupach respondentów nie różniła się istotnie, o tyle struktura wieku tych dzieci była w każdej z grup odmienna, co nie pozostaje bez wpływu na formę opieki nad nimi.

Wykres 5. Struktura wieku dzieci w rodzinach respondentów według form opieki nad małymi dziećmi (%)

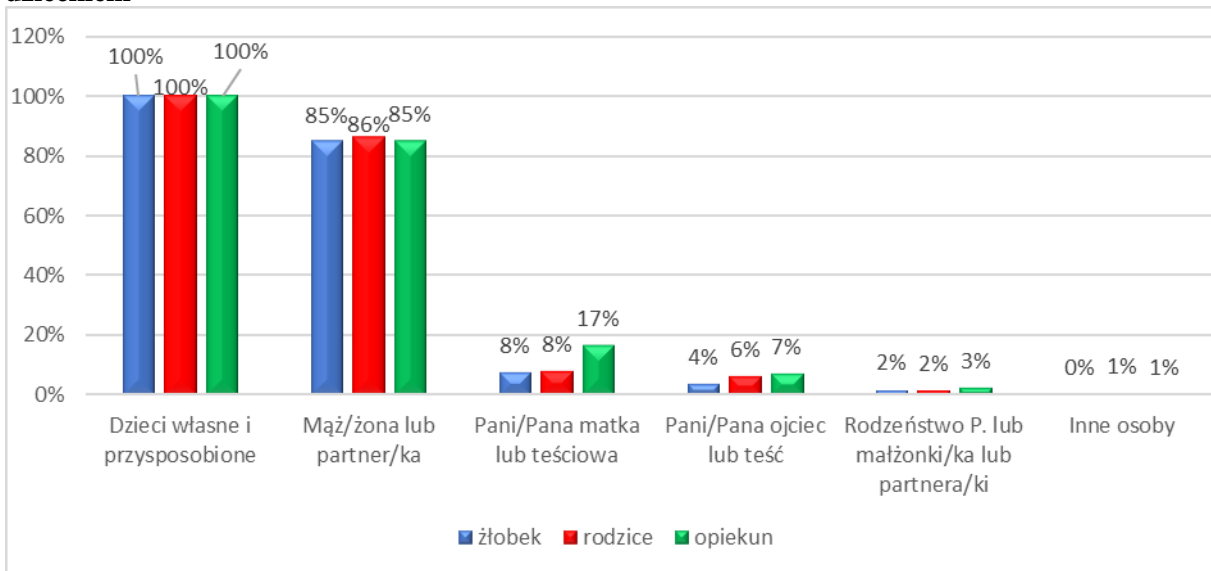

Źródło: badania własne

W przypadku respondentów osobiście opiekujących się dziećmi wyraźnie większy udział niż w dwóch pozostałych grupach miały dzieci do 2. roku życia; w tym szczególnie duża różnica dotyczyła obecności dzieci w wieku do 1. roku życia. W tej grupie respondentów więcej niż w pozostałych dwóch grupach było rodzin z już pełnoletnimi dziećmi.

5.5.3. Skład gospodarstwa domowego

Wykres 6. Respondenci według składu gospodarstwa domowego i formy opieki nad małym dzieckiem

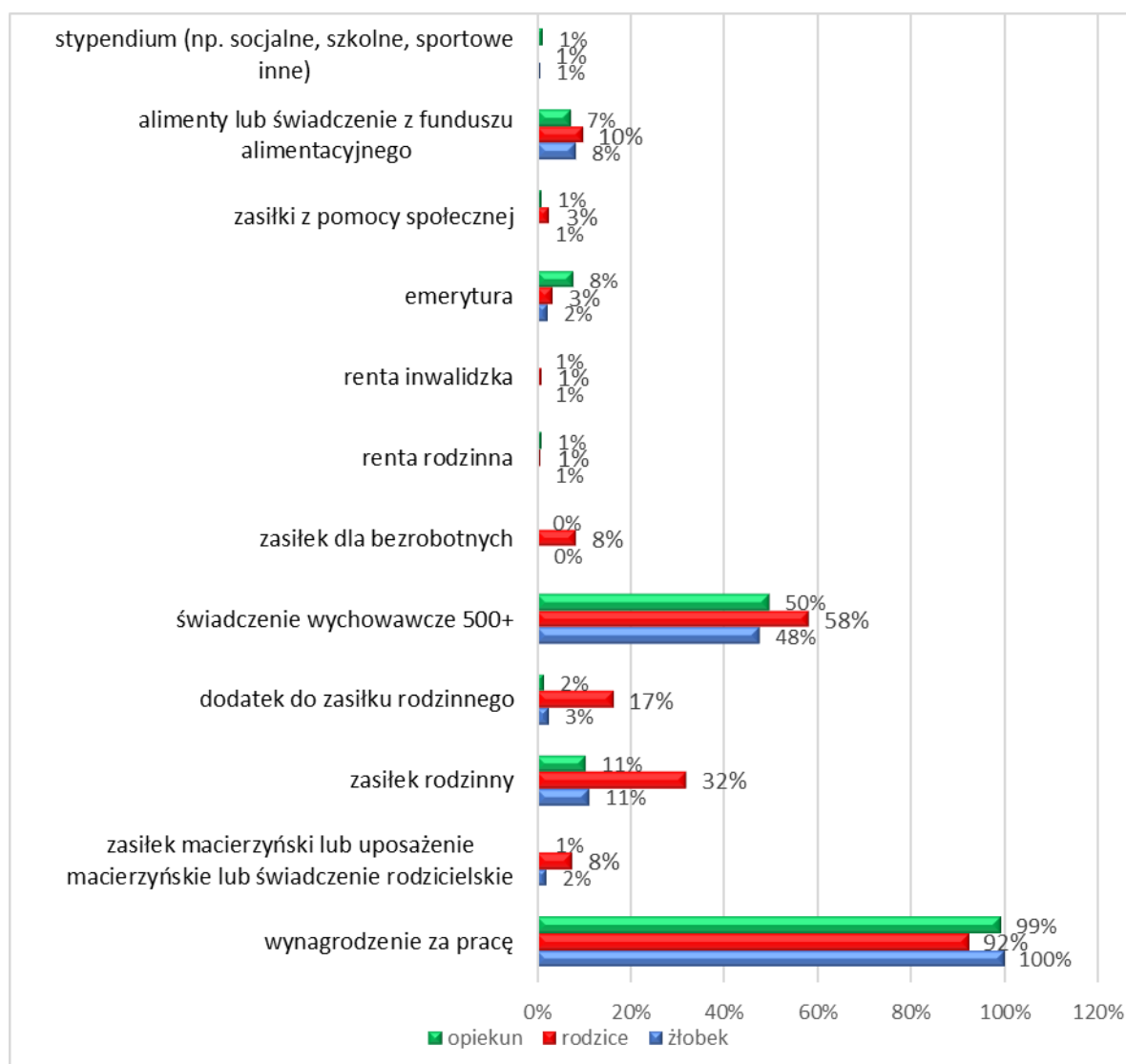
Źródło: badania własne

Obecność dzieci oraz małżonka lub partnera w rodzinach respondentów wynika z zasad doboru próby badawczej, dlatego udział tych osób w gospodarstwach domowych w każdej z trzech badanych grup nie różni się. Natomiast w odniesieniu do obecności innych niż wymienione osób w gospodarstwach domowych respondentów zauważyć można wyraźnie wyższy udział gospodarstw domowych z obecnością rodziców lub teściów respondenta (zwłaszcza babć) w grupie III (gdzie dzieci pozostają pod opieką innych osób).

5.5.4. Źródła dochodów w gospodarstwie domowym respondentów

Skład gospodarstwa domowego i związany z nim typ rodziny istotnie determinują rodzaje dochodów (źródeł utrzymania) w rodzinach respondentów.

Wykres 7. Respondenci według źródeł dochodów gospodarstwa domowego i formy opieki nad małym dzieckiem

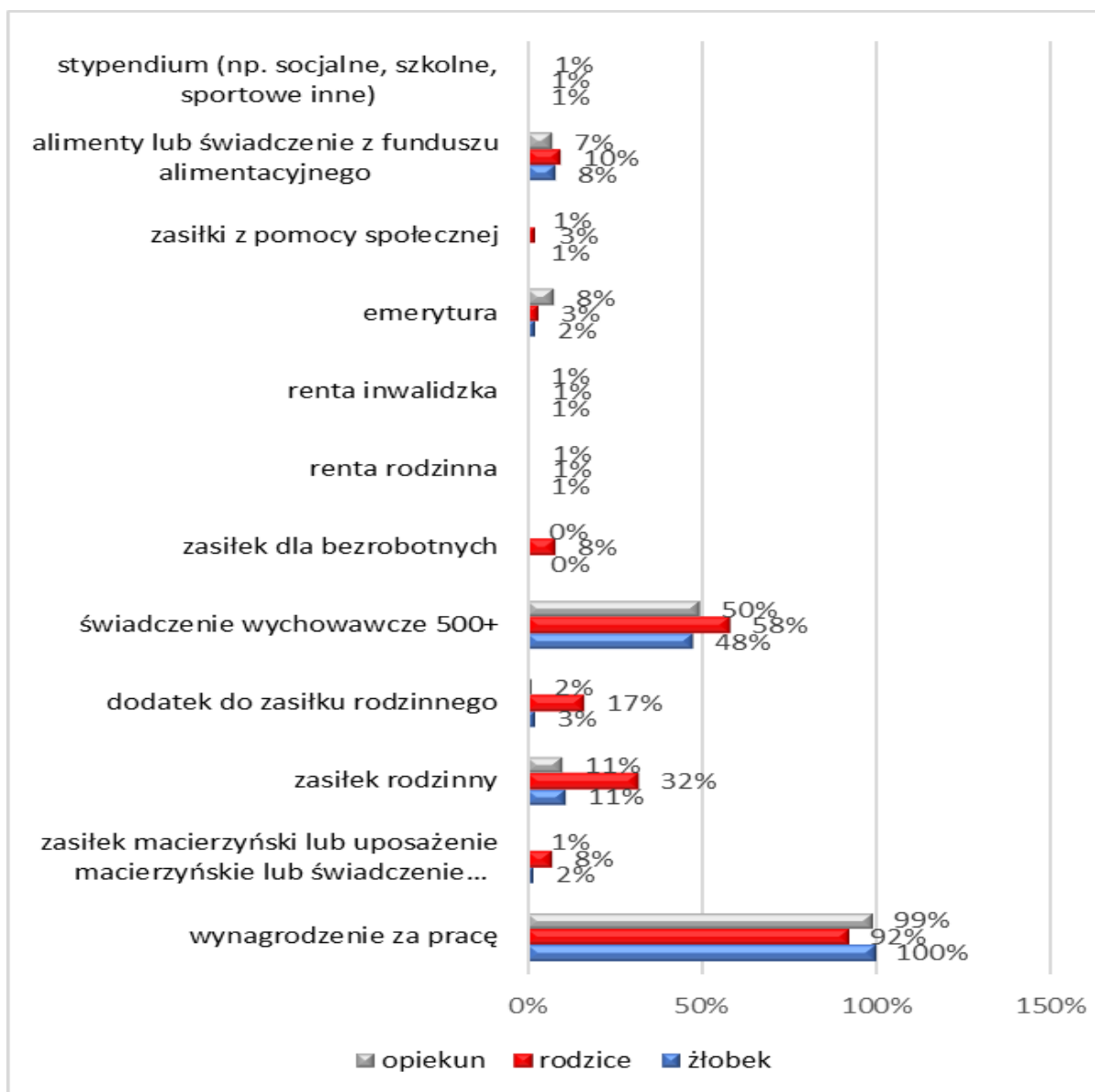
Źródło: badanie własne

Analiza dochodów, z których utrzymują się gospodarstwa domowe respondentów, wskazuje na wyraźnie odmienną strukturę źródeł utrzymania w gospodarstwach badanych z grupy II (osobiście opiekujących się małym dzieckiem) w stosunku do dwóch pozostałych grup. Tylko w gospodarstwach domowych, w których rodzice osobiście opiekowali się małym dzieckiem, jednym ze źródeł utrzymania był zasiłek dla bezrobotnych. Częściej niż pozostali, respondenci z grupy II utrzymują się ze świadczeń społecznych i świadczeń alimentacyjnych oraz alimentów, a także świadczeń rodzinnych (w tym świadczenia wychowawczego). Z kolei charakterystyczne, że wszystkie rodziny korzystające ze żłobka utrzymują się z dochodów z pracy (wynagrodzenia). To źródło dochodów tylko w minimalnym stopniu rzadziej występuje w gospodarstwach respondentów korzystających w opiece nad dziećmi z opiekunek, które to gospodarstwa z kolei relatywnie często wyróżniają się na tle wszystkich trzech grup posiadaniem dochodu z emerytury w łącznych dochodach gospodarstwa domowego.

W każdej z trzech analizowanych grup dla zdecydowanej większości gospodarstw domowych respondentów podstawowym i najważniejszym źródłem utrzymania było wynagrodzenie za pracę. Prawie 1/3 badanych wskazywała też na istotne znaczenie świadczenia wy-

chowawczego dla materialnego zabezpieczenia rodziny. Relatywnie często deklarowano również, że duże znaczenie dla ich gospodarstwa domowego mają alimenty lub świadczenia z funduszu alimentacyjnego. Dla respondentów osobiście opiekujących się małym dzieckiem istotniejsze znaczenie niż w gospodarstwach z dwóch pozostałych grup miały też zasiłki dla bezrobotnych. Ponadto tylko rodzice osobiście opiekujący się dzieckiem jako najważniejsze źródło dochodów wskazywali renty rodzinne oraz zasiłki z pomocy społecznej. W tej grupie także częściej niż w pozostałych ważnym źródłem utrzymania były świadczenia wypłacane w trakcie korzystania z urlopu macierzyńskiego lub rodzicielskiego, renty oraz zasiłki i dodatki do zasiłków rodzinnych. W pozostałych dwóch grupach respondentów ma miejsce znacznie większa koncentracja istotnych źródeł dochodów. Warto jednak zauważyć, że gospodarstwa badanych, których małe dzieci pozostają pod opieką opiekunów, częściej niż inne wskazują na emerytury jako najważniejsze źródło dochodów w ich gospodarstwie domowym i jako jedyne na stypendia.

Wykres 8. Respondenci według najważniejszego źródła dochodu w gospodarstwie domowym i formy opieki nad małym dzieckiem

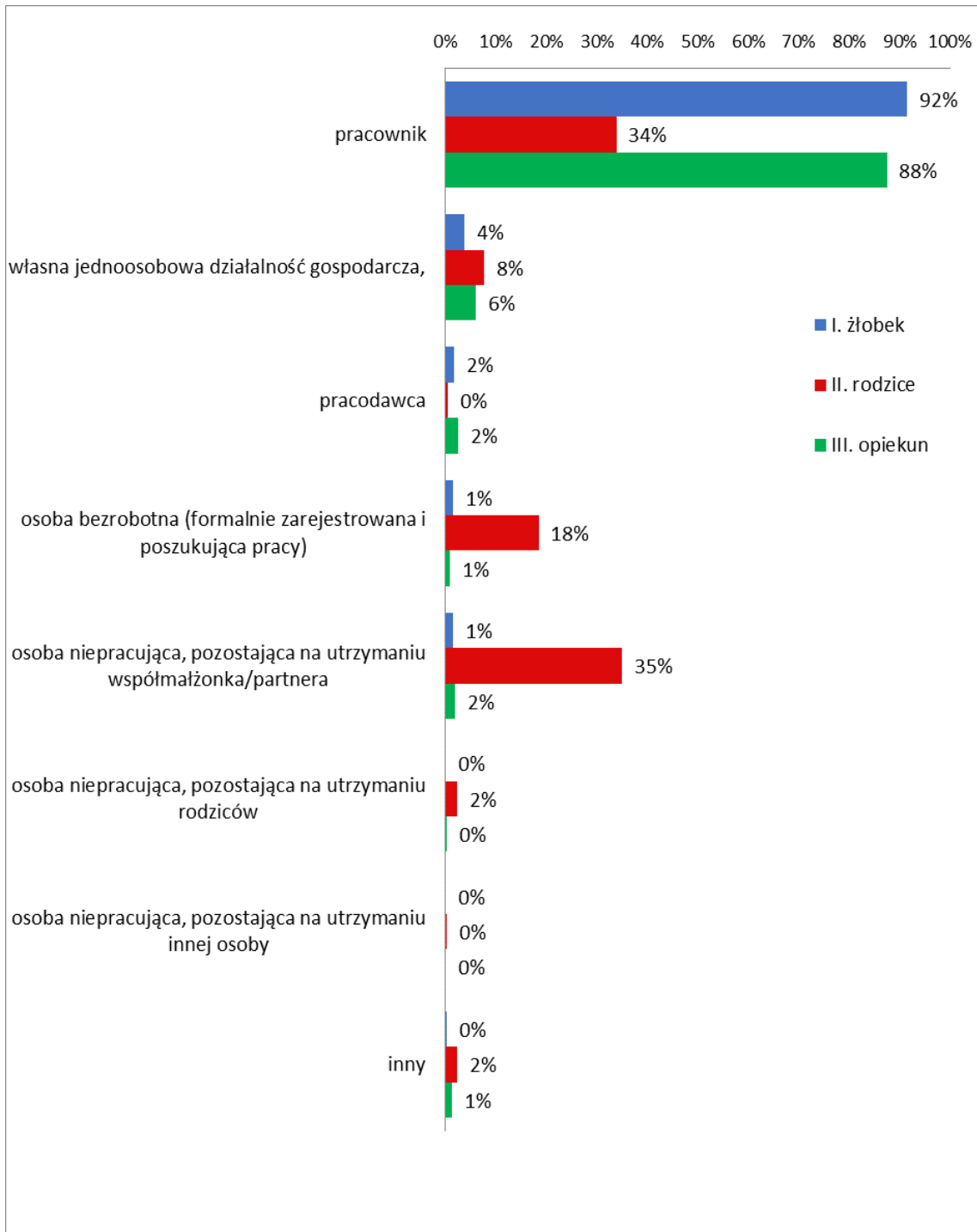
Źródło: badania własne

5.6. Status ekonomiczny

Źródła dochodów gospodarstwa domowego to pochodzą statusu ekonomicznego jego członków. Już z powyższego wykresu wynika więc, że w próbie badawczej zdecydowana większość respondentów i ich partnerów to osoby aktywne zawodowo, pozyskujące dochody z pracy zarobkowej.

W odpowiedziach na pytanie o status zawodowy respondenta wyraźnie widoczna jest różnica między I i III a II grupą respondentów, w której znalazło się znacznie więcej osób nieaktywnych zawodowo.

Wykres 9. Respondenci według statusu zawodowego i formy opieki nad małym dzieckiem

Źródło: badania własne

Wśród respondentów osobiście opiekujących się małym dzieckiem znacznie mniejszy udział mieli pracownicy, natomiast wyraźnie większy – bezrobotni, osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą, a także osoby pozostające na utrzymaniu innych (współmałżonka lub partnera czy rodziców).

W I i III grupie respondentów wśród par rodziców/partnerów najliczniej reprezentowały związki osób o statusie pracowników. W przypadku grupy I stanowiły one 73,8% wszystkich związków, a wśród korzystających z opieki innych osób – 78,4%, natomiast w grupie II, czyli wśród rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem, jedynie 28,5%. W tej grupie respondentów status zawodowy małżonków/partnerów był znacząco zróżnicowany, a największą grupę stanowiły związki, w których respondent postawał na utrzymaniu małżonka, zwykle pracownika (32,3%). Z kolei cechą charakterystyczną grupy III był znaczący (relatywnie) udział związków respondentów pracujących z partnerami prowadzącymi własną jednoosobową działalność gospodarczą (zob. tabela w aneksie).

5.7. Staż pracy

W badanej zbiorowości znalazły się osoby o bardzo zróżnicowanym stażu pracy: od takich, które nigdy nie były aktywne zawodowo (21 respondentek – wyłącznie kobiety) do osób o stażu wynoszącym 26 lat (mężczyzna z grupy I).

Najliczniej reprezentowana w badaniu była grupa osób o stażu pracy 5–10 lat, ale kobiety najczęściej miały staż krótszy niż mężczyźni (1–5 lat).

Największy udział kobiet bez stażu zawodowego odnotowano w grupie II (3% kobiet w tej grupie i 2,6% wszystkich respondentów osobiście opiekujących się dzieckiem).

Tabela 8. Respondenci według stażu pracy, płci i formy opieki nad małym dzieckiem (%)

	Od 1 miesiąca do 1 roku	1–5 lat	5–10 lat	10–15 lat	15–20 lat	20 lat i więcej
I. żłobek						
ogółem	2,8	34,8	39,2	17,0	5,6	0,4
kobieta	3,1	39,2	40,1	13,5	3,8	0,0
mężczyzna	1,2	13,1	34,5	34,5	14,3	2,4
II. rodzice						
ogółem	4,8	44,3	35,9	11,8	2,6	0,2
kobieta	5,2	47,5	35,0	9,8	1,8	0,2
mężczyzna	0,2	21,3	42,6	26,2	8,2	0,0
III. opiekunowie						
ogółem	3,2	31,1	40,3	18,8	6,2	0,2
kobieta	3,8	34,3	39,7	17,4	4,5	0,2
mężczyzna	0,0	13,3	44,0	26,7	16,0	0,0

Źródło: badania własne

W grupie I staż pracy kobiet najczęściej wynosił 3 lub 5 lat, a najdłuższy – 19 lat. Natomiast mężczyźni w tej grupie najczęściej legitymowali się 12-letnim stażem pracy, przy czym staż minimalny to 1 miesiąc, a maksymalny – 26 lat. Średni staż pracy respondentów korzystających z opieki w żłobkach wynosił 7,6 roku.

W grupie II staż pracy kobiet najczęściej to 3 lata, a mężczyzn – 8 lat. Staż maksymalny kobiet w tej grupie to 22 lata, a wśród mężczyzn staż minimalny to 0,5 roku, a maksymalny – 20 lat. Średni staż pracy respondentów osobiście opiekujących się małym dzieckiem to 6,1 roku.

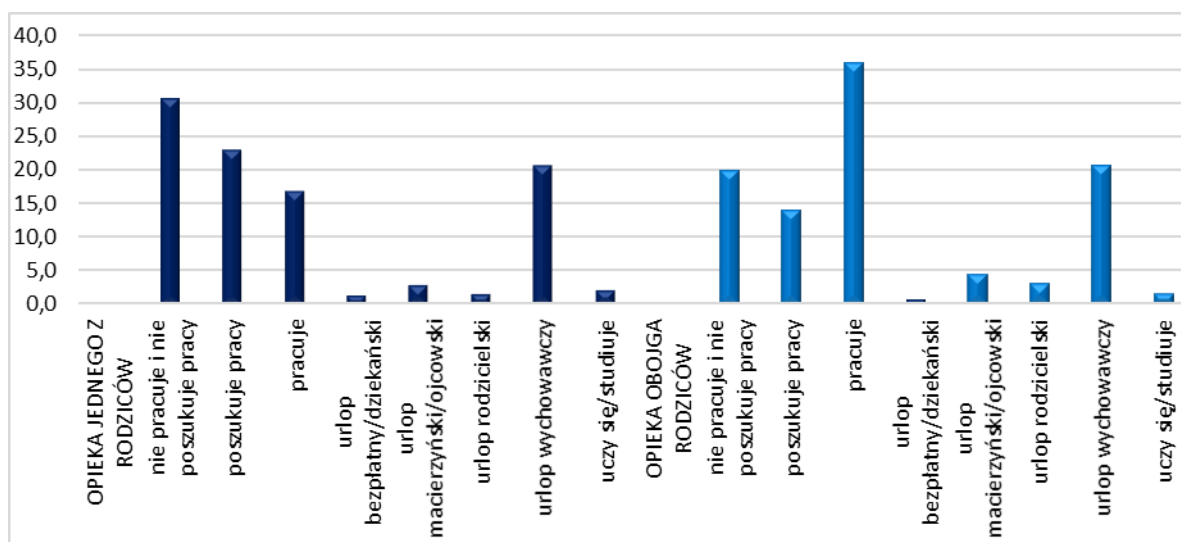
W grupie III dominanta stażu pracy kobiet to 5 lub 7 lat, natomiast staż najdłuższy – 25 lat. Staż pracy mężczyzn wynosił od 2 miesięcy do 20 lat, a najczęściej – 8 lub 10 lat. Średni staż pracy respondentów korzystających z opiekunek to 7,9 lat.

Tak więc grupa o najkrótszym stażu (i największym udziale osób bez doświadczenia zawodowego) to rodzice z grupy II, a szczególnie kobiety. Z kolei najdłuższy okres doświadczenia zawodowego mieli – generalnie – respondenci, których dziećmi zajmowali się opiekunowie.

5.8. Aktualny status zawodowy respondentów

Aktualna sytuacja zawodowa respondentów z grupy osobiście opiekujących się dziećmi i dwóch pozostałych różniła się – co jest oczywiste – istotnie. O ile wśród respondentów korzystających z usług żłobków i opiekunów ponad 90% to osoby pracujące, o tyle wśród rodziców osobiście opiekujących się dziećmi nie było jednej dominującej grupy. Co prawda, najliczniejsi w tej grupie byli respondenci niepracujący i nieposzukujący pracy, to jednak niewiele mniej liczne były zbiorowości badanych pracujących, poszukujących pracy oraz przebywających na urlopie wychowawczym.

Wykres 10. Aktualna sytuacja zawodowa respondentów osobiście opiekujących się małym dzieckiem (%)

Źródło: badania własne

Wśród respondentów osobiście opiekujących się dzieckiem znacznie częściej też (choć przy ogólnie małej skali zjawiska) respondenci przebywali na innych urloпах. Warto też zaznaczyć, że to w grupie II znalazła się większość rodziców małych dzieci, którzy uczyli się (studiowali) lub w związku z opieką nad dzieckiem przebywali na urloпах dziekańskich. Ta grupa respondentów wymaga – jak się wydaje – omówienia w ramach odrębnego opracowania.

Warto też zwrócić uwagę na zróżnicowanie aktualnego statusu zawodowego respondentów z grupy II pod względem sprawowania opieki przez jednego tylko rodzica oraz przez oboje rodziców wymiennie.

W przypadku tej części II grupy respondentów, gdzie opiekę osobistą nad dzieckiem sprawował tylko jeden z rodziców, warto zwrócić uwagę na relatywnie duży udział tych, którzy deklarowali, że poszukują pracy, a w przypadkach sprawowania opieki przez oboje rodziców – na znaczny udział pracujących.

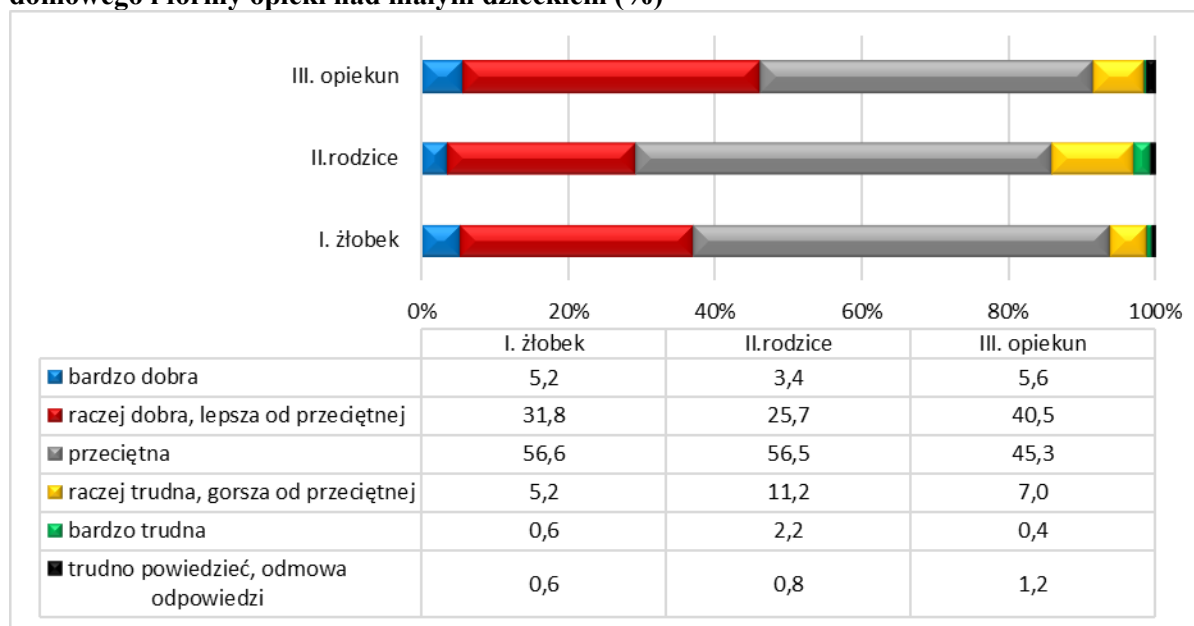
Te dane w połączeniu z danymi o korzystaniu z urlopów na opiekę nad dzieckiem wskazują, że w badanej zbiorowości nieuprawnione jest utożsamianie przypadków sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem z biernością zawodową (nawet okresową) rodziców.

5.9. Sytuacja materialna gospodarstw domowych respondentów

5.9.1. Samoocena sytuacji materialnej

Z uwagi na trudności w uzyskaniu w badaniach gospodarstw domowych informacji o wysokości dochodów zdecydowano, że podstawą oceny sytuacji materialnej w opisywanym badaniu będzie samoocena dokonana według wybranych obszarów wykorzystywanych w badaniach EU-SILC (*European Union Statistics on Income and Living Conditions*).

Wykres 11 Respondenci według samooceny sytuacji materialnej swojego gospodarstwa domowego i formy opieki nad małym dzieckiem (%)

Źródło: badania własne

Według samooceny respondentów najlepsza sytuacja materialna dotyczyła grupy III – korzystających z opieki innych osób nad małym dzieckiem. To najliczniejsza grupa oceniająca, że sytuacja materialna ich gospodarstw domowych jest zarówno bardzo dobra, jak i lepsza od przeciętnej. Warto zaznaczyć, że w gospodarstwach domowych tych respondentów – poza wynagrodzeniem za pracę – znaczący był też udział dochodów z emerytury rodziców lub teściów respondenta. Niewiele gorzej oceniali swoją sytuację respondenci z grupy I, natomiast wyraźnie gorzej – badani z grupy II, którzy osobiście opiekowali się małym dzieckiem i którzy częściej, niż miało to miejsce w pozostałych dwóch grupach, deklarowali, że sytuacja materialna ich gospodarstwa domowego była gorsza od przeciętnej lub bardzo trudna.

Ponieważ ocena sytuacji materialnej dotyczyła całego gospodarstwa domowego, dlatego też nie była silnie skorelowana z aktualnym statusem zawodowym respondentów (gospodarstwa składające się tylko z respondenta i dziecka stanowiły w próbie niespełna 12%). Jako co najmniej przeciętną, sytuację tę oceniali zarówno pracujący, jak i pozostający na utrzymaniu innych osób. Tak samo też postrzegali sytuację materialną respondenci na urloпах wychowawczych (tj. bez dochodu z pracy). Jedynie badani bezrobotni określali sytuację swojego gospodarstwa domowego jako gorszą od przeciętnej. Należy też zauważyć, że w grupie I i III tę sytuację jako gorszą od przeciętnej lub bardzo trudną (ogółem były to nieliczne przypadki)

oceniali zarówno poszukujący pracy, jak i pracujący (zob. tabele w aneksie). Trudna sytuacja materialna pracujących może być sygnałem niskich wynagrodzeń za pracę. Co istotne, niskie płace – przy racjonalnej ocenie kosztów i korzyści w rodzinie – nie skłaniają do aktywności zawodowej, a raczej do osobistego zajęcia się dzieckiem.

5.9.2. Ocena możliwości zaspokojenia potrzeb materialnych

Kolejne pytania, zadane w celu oceny materialnych warunków życia respondenta i jego rodziny, zostały zaczerpnięte z EU-SILC.

Tabela 9. Respondenci, którzy mają możliwość zaspokojenia wybranych potrzeb życiowych według formy opieki nad małym dzieckiem (%)

wyjazd na wypoczynek	poniesienie niespodziewanego wydatku 900 zł	posiadanie samochodu osobowego	wizyta u lekarza specjalisty	jedzenie mięsa, drobiu, ryb co 2. dzień	terminowe regulowanie zobowiązań finansowych	ograniczenie mieszkania stosownie do potrzeb
I. żłobek						
75,6	71,6	88,2	95,4	98,8	100,0	99,0
II. rodzice						
41,8	63,1	80,8	87,6	95,6	91,0	96,2
III. opiekun						
77,0	77,0	89,4	94,8	97,4	95,2	99,2

Źródło: badania własne

W najlepszej sytuacji pod względem możliwości zaspokojenia wybranych potrzeb rodziny byli respondenci korzystający z usług opiekunów. Korzystający ze żłobków w niewielkim tylko stopniu mieli sytuację trudniejszą (szczególnie gdy chodzi o poniesienie niespodziewanego 900-złotowego wydatku). Jednak to rodzice sami opiekujący się małym dzieckiem w odniesieniu do każdej potrzeby rzadziej niż pozostali deklarowali możliwość zaspokojenia wskazywanych potrzeb. Największe różnice dotyczą możliwości wyjazdu na wypoczynek wszystkich członków rodziny. O ile w I i III grupie mogło tę potrzebę zaspokoić ok. 3/4 wszystkich respondentów, o tyle w grupie II tylko niespełna połowa respondentów. Natomiast najmniejsze różnice – także na niekorzyść respondentów z grupy II – dotyczyły możliwości jedzenia mięsa, drobiu, ryb (lub ich wegetariańskich odpowiedników) co drugi dzień. Odpowiedzi na pytania o możliwość zaspokojenia potrzeb potwierdziły kolejny raz generalnie trudniejszą sytuację materialną respondentów osobiście opiekujących się dziećmi.

5.10. Preferowany i realizowany model rodziny

Jak wskazuje wiele badań (CBOS 2017; Balcerzak-Paradowska red. 2014, s. 131–146) istotnym wyznacznikiem funkcjonowania rodziny, w tym wyboru i oceny form opieki nad dziećmi (zwłaszcza małymi), jest model rodziny, zarówno preferowany, jak i realizowany.

W literaturze przedmiotu różnie nazywane są modele określające zasady podziału ról między małżonkami. Coraz częściej wskazuje się trzy modele określające zasady podziału ról kobiet i mężczyzn (nie tylko w życiu rodzinnym, ale też zawodowym czy – szerzej – społecznym): egalitarny, niezdecydowany i tradycyjny (Balcerzak-Paradowska 2004, s. 61–62; Kottowska, Matysiak, Mynarska red. 2016, s. 16–17) W badaniu wykorzystano klasyfikację

i nazewnictwo przyjęte w powtarzanych od 1997 roku badaniach CBOS „Rola kobiet w rodzinie” (CBOS 2013).

W każdej z grup respondentów zapytano o najlepszy, preferowany i realizowany, ich zdaniem, model rodziny, określony zakresem obowiązków kobiety i mężczyzny. Do wyboru wskazano następujące modele:

1. partnerski – mąż (partner) i żona (partnerka) mniej więcej tyle samo czasu przeznaczają na pracę, zawodową i oboje w równym stopniu zajmują się domem i dziećmi;

2. tradycyjny – jedynie mąż (partner) pracuje, zarabiając wystarczająco na zaspokojenie potrzeb rodziny; żona (partnerka) zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.;

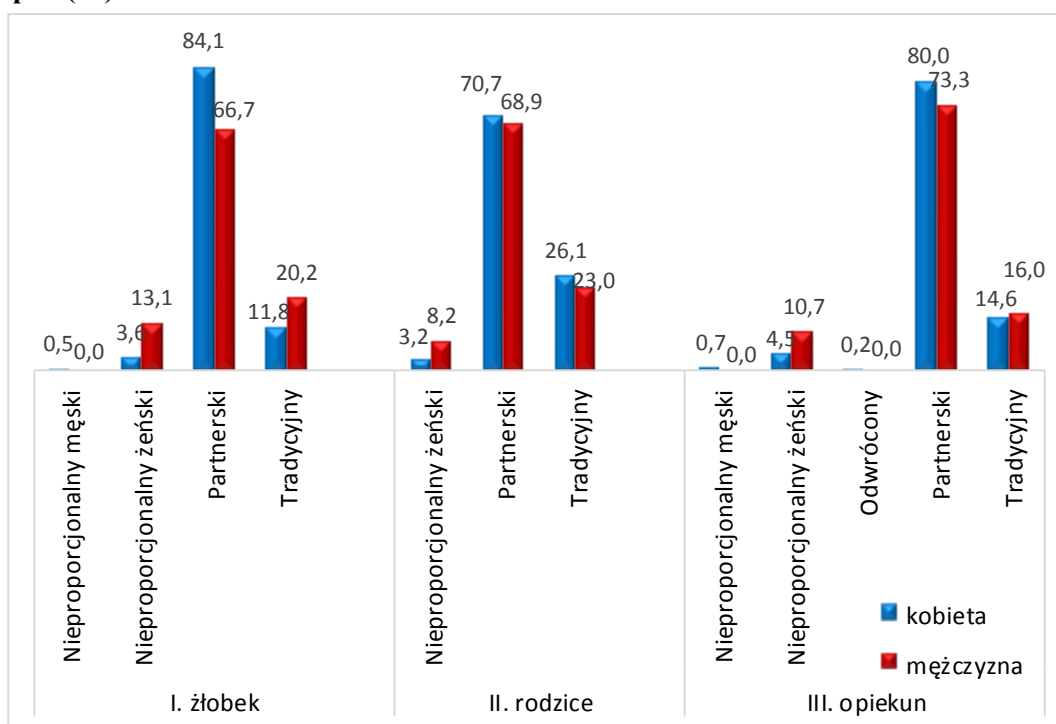
3. nieproporcjonalny żeński – zarówno mąż (partner), jak i żona (partnerka) pracują zawodowo; mąż (partner) poświęca więcej czasu na pracę zawodową, żona (partnerka) oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.;

4. nieproporcjonalny męski – zarówno mąż (partner), jak i żona (partnerka) pracują zawodowo; żona (partnerka) poświęca więcej czasu na pracę zawodową, mąż (partner) oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.;

5. odwrócony – jedynie żona (partnerka) pracuje, zarabiając wystarczająco na zaspokojenie potrzeb rodziny; mąż (partner) zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.

5.10.1. Model preferowany

Wykres 12. Respondenci według preferowanego modelu rodziny, formy opieki nad dzieckiem i płci (%)

Źródło: badania własne

Badane zbiorowości różniły się od siebie pod względem preferowanego podziału ról w rodzinie. W grupie korzystających ze żłobków i w grupie respondentów osobiście opiekujących się małym dzieckiem w ogóle nie było zwolenników modelu odwróconego; z kobietą jako żywicielką rodziny i mężczyzną jako głównym opiekunem. Jednocześnie w grupie rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem nie było zwolenników modelu nieproporcjonalnego męskiego.

W każdej z trzech analizowanych grup respondentów wyraźnie najczęściej preferowany model to rodzina partnerska. W każdym przypadku za partnerskim podziałem ról częściej opowiadały się kobiety niż mężczyźni, jednak – co wydaje się ciekawe – najmniejsza różnica w udziale kobiet i mężczyzn opowiadających się za partnerską rodziną dotyczyła respondentów osobiście opiekujących się dziećmi, a w tej grupie – rodzin, w których tylko jedno z rodziców opiekowało się małym dzieckiem. Warto też zauważyć, że w grupie II – inaczej niż w I i III – kobiety częściej niż mężczyźni preferowały tradycyjny podział ról.

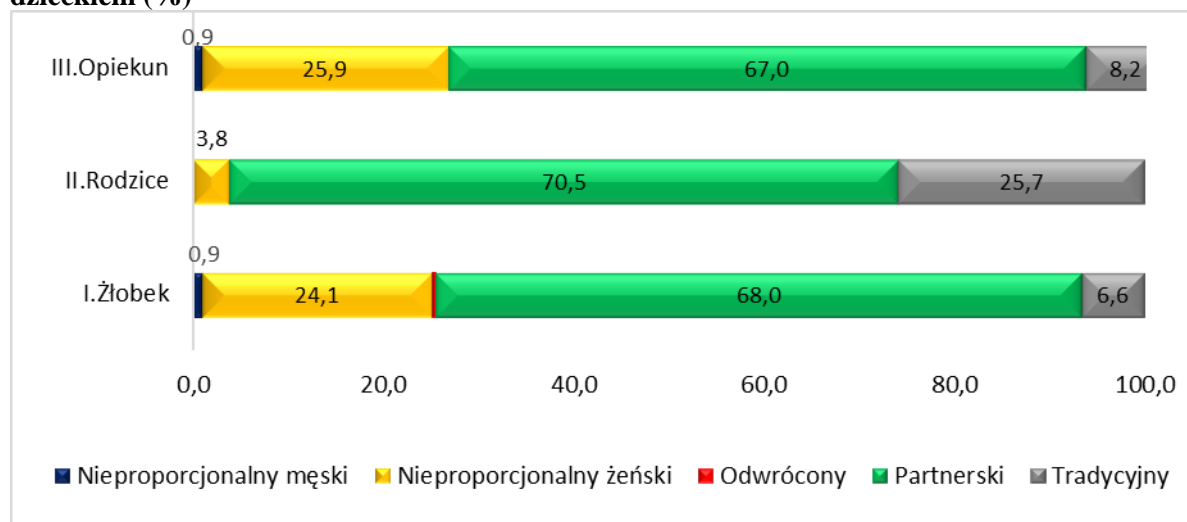
Za modelem nieproporcjonalnym żeńskim, z podwójnym obciążeniem kobiet (pracą zawodową i domem), przy każdej analizowanej w badaniu formie opieki nad małym dzieckiem (a zwłaszcza w przypadku korzystania ze żłobka) mężczyźni opowiadali się zdecydowanie częściej niż kobiety.

Czynnikami sprzyjającymi partnerskiemu podziałowi ról były: wiek 30–34-lata, pozostawanie w związku małżeńskim z drugim z rodziców, zamieszkiwanie w mieście powyżej 100 tys. mieszkańców.

5.10.2. Model realizowany

W całej badanej zbiorowości rodziców małych dzieci, podobnie jak i w każdej z trzech ich grup, najczęściej realizowanym – według deklaracji – modelem podziału ról rodzinnych był model partnerski, występujący w ponad 2/3 rodzin (różnice w udziale tego modelu w poszczególnych grupach respondentów były niewielkie – zob. wykres 13). Tak jak w przypadku wcześniej wymienianych charakterystyk rodziny, także i w tym respondenci osobiście sprawujący opiekę nad małym dzieckiem różnili się od pozostałych dwóch grup pod względem struktury realizowanego modelu rodziny, a główna różnica to znacznie większy w tej zbiorowości udział rodzin realizujących tradycyjny podział obowiązków i mniejszy – rodzin o nieproporcjonalnie większym udziale kobiet w wypełnianiu obowiązków.

Wykres 13. Respondenci według realizowanego modelu rodziny i form opieki nad małym dzieckiem (%)

Źródło: badania własne

Jak wskazują cykliczne badania CBOS dotyczące m.in. preferowanych i realizowanych wzorów życia rodzinnego (modeli rodziny), rozbieżność między tymi wskazaniem sięga w przypadku kobiet (bo tylko kobiety były ich respondentkami) 52%.

W przedstawianych tu badaniach własnych zgodność preferowanego i realizowanego modelu rodziny odnoszonego do podziału ról kobiet i mężczyzn dotyczyła 68,2% wszystkich respondentów badania, przy czym w przypadku kobiet 67,1%, a mężczyzn – 74,5%.

W przypadku respondentów z grupy I zgodność preferencji i realizacji modelu życia rodzinnego wynosiła 73% (71,6% w opiniach kobiet i 79% w opiniach mężczyzn), w grupie II – 60% (odpowiednio: 60,0% i 59,6%), a w grupie III – 71,7% (odpowiedni 69,9% i 81,4%). Generalnie więc w badanej zbiorowości rodziców mężczyźni częściej niż kobiety deklarowali, że ich realizowany przez nich model życia rodzinnego jest zgodny z ich preferencjami.

Rozbieżność opinii kobiet i mężczyzn okazała się największa w przypadku rodziców korzystających z opieki pozarodzielskiej, a najmniejsza – rodziców osobiście opiekujących się małym dzieckiem.

W grupie I zgodność preferencji dotyczyła głównie modelu nieproporcjonalnie żeńskiego (88%) oraz w mniejszym już stopniu modelu partnerskiego (68%) i tradycyjnego (32%).

W grupie II zgodność preferencji dotyczyła głównie modelu partnerskiego (92%) oraz w mniejszym stopniu modelu tradycyjnego (45%) i nieproporcjonalnego żeńskiego (26%).

W grupie III zgodność preferencji dotyczyła głównie modelu nieproporcjonalnego żeńskiego (78%) i partnerskiego (70%), a w mniejszym już zakresie modelu tradycyjnego (30%).

5.11. Stosunek do religii

Zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w debatach na temat różnych form opieki nad małym dzieckiem w wyrażanych opiniach i poglądach oraz nierzadko też idących za nimi działaniach, jest zauważalny wpływ czynników kulturowych, w tym stosunku do religii (Stelmaszuk, Kolankiewicz 2003, s. 838–839). Wartości religijne istotnie wpływają na wzory życia rodzinnego, na preferowane modele podziału ról między kobiety i mężczyzn w rodzinie oraz na akceptowane formy opieki nad dzieckiem.

W badanej zbiorowości rodziców – bez względu na formę opieki nad dzieckiem i płci – najliczniej reprezentowane były osoby deklarujące, że są wierzące.

Tabela 10. Respondenci według stosunku do religii, formy opieki nad małym dzieckiem i płci (%)

	I. Żłobek	II. Rodzice	III. Opiekun
Głęboko wierzący	9,2	7,2	9,6
– kobiety	9,6	7,5	9,4
– mężczyźni	7,1	4,9	10,7
Wierzący	69,0	77,6	74,3
– kobiety	70,2	78,4	76,1
– mężczyźni	63,1	72,1	64,0
Niewierzący	18,2	12,8	14,6
– kobiety	17,5	12,2	13,1
– mężczyźni	21,4	16,4	22,7
Brak danych	3,6	2,4	1,6
– kobiety	2,6	1,8	1,4
– mężczyźni	8,3	6,6	2,7

Źródło: badania własne

Respondenci korzystający z opieki w żłobkach częściej niż pozostali respondenci deklarowali, że są osobami niewierzącymi, a jednocześnie kobiety z tej grupy częściej niż z pozostałych deklarowały, że są głęboko wierzące. Grupa I była tym samym zbiorowością najbardziej zróżnicowaną pod względem stosunku do religii. Tu też odnotowano najwięcej braków odpowiedzi na pytanie o stosunek do religii.

Respondenci osobiście opiekujący się dziećmi to przede wszystkim grupa o najwyższym w całej badanej zbiorowości udziale osób wierzących, ale jednocześnie najniższym udziale osób głęboko wierzących i niewierzących.

Cechą respondentów korzystających z usług innych osób w opiece nad małym dzieckiem jest najwyższy w całej badanej zbiorowości rodziców udział dwóch „skrajnych” grup mężczyzn, głęboko wierzących i niewierzących.

Generalnie w odniesieniu do całej badanego ogółu rodziców nie odnotowano istotnego związku między formą opieki nad dzieckiem a stosunkiem do religii.

* * *

Wszystkie wymienione i opisane w wybranym zakresie¹³ cechy respondentów to podstawowe kryteria, według których analizowano w przedstawionym dalej tekście preferencje, opinie i potrzeby rodziców co do form opieki nad małymi dziećmi, a które stanowią główny przedmiot badań prezentowanych w tym opracowaniu.

W zrealizowanym badaniu empirycznym wszystkie trzy analizowane formy opieki nad małym dzieckiem oceniane były przez respondentów ze wszystkich trzech grup, bez względu na to czy, aktualnie korzystali z danego rozwiązania. Dopiero pytania o opinie szczegółowe, dotyczące różnych konkretnych elementów powiązanych z opieką żłobkową, opieką rodzicielską i opieką sprawowaną przez inne osoby kierowano tylko do tych rodziców, którzy w okresie realizacji badań z danego rozwiązania korzystali. Takie ujęcie pozwoliło na uzyskanie ogólnej opinii na temat każdej z form opieki od wszystkich respondentów i szczegółowych opinii od tych, którzy mieli własne, aktualne doświadczenia w korzystaniu z danego rozwiązania. W ten sposób podjęto próbę ograniczenia opinii i ocen obiegowych, potocznych, obciążonych w znacznym stopniu myśleniem stereotypowym, nie zawsze mających uzasadnienie w rzeczywistości.

¹³ Dla zainteresowanych innymi współzależnościami cech respondentów dostępny będzie na stronie www.ipiss.com.pl/ – w formie baz danych Excel i SPSS – pełny zestaw wyników z badań.

III

ŻŁOBKI JAKO FORMA OPIEKI NAD MAŁYMI DZIEĆMI – ZALETY, WADY, PRZESŁANKI KORZYSTANIA I OPINIE RODZICÓW

O ogólną ocenę żłobków jako formy opieki nad małym dzieckiem zwrócono się do wszystkich 1502 respondentów.

1. Ogólne opinie rodziców o żłobku jako formie opieki nad małym dzieckiem

Ogólne opinie na temat żłobka jako instytucji opieki nad małym dzieckiem prezentowali więc w opisywanym badaniu zarówno respondenci korzystający, (500 osób), jak i niekorzystający w okresie realizacji badania z tej formy usług dla rodziny (łącznie 1002 osoby).

Wszyscy respondenci badania poproszeni zostali o wymienienie zalet, a następnie wad opieki żłobkowej, a następnie o wskazanie tych, które uznają za najważniejsze.

1.1. Ogólne zalety opieki żłobkowej

Trzy z najczęściej wskazywanych zalet opieki żłobkowej były jednocześnie trzema najczęściej wymienianymi w każdej z grup respondentów odrębnie. Wskazuje to – jak się wydaje – na ich utrwaloną i akceptowaną wartość nawet wśród tych, którzy nie korzystają z ich usług. Zaletami tymi są (według częstości wskazań):

- zapewnienie dziecku kontaktu z rówieśnikami,
- szybsze usamodzielnienie się dziecka,
- szybszy rozwój dziecka.

Walory socjalizacyjne związane z kontaktami z rówieśnikami dostrzegają blisko 2/3 wszystkich respondentów, przy czym najwięcej w grupie I (korzystających z usług żłobków), a najmniej w grupie korzystających z opieki innych osób.

Tabela 11. Respondenci według wskazań zalet opieki w żłobku i formy opieki nad małym dzieckiem

		Zapewnia dziecku kontakt z rówieśnikami	Dziecko szybciej się rozwija	Dziecko szybciej się usamodzielnia	Dziecko ma zapewnioną kompetentną opiekę	Żłobek jest tańszy niż np. opiekunka	Opiekunom w żłobku można zaufać	Dziecko jest bezpieczne	Nie widzę żadnych zalet	Nie wiem, trudno powiedzieć
Respondenci ogółem (n = 1502)	Liczba	949	660	695	401	401	195	209	142	17
	%	63,2	43,9	46,3	26,7	26,7	13,0	13,9	9,5	1,1
– korzystający z opieki w żłobkach (gr. I n = 500)	Liczba	359	307	313	219	191	110	103	0	0
	%	71,8	61,4	62,6	43,8	38,2	22	20,6	0	0
– osobiście opiekujący się dzieckiem (gr II n = 501)	Liczba	306	171	186	76	106	42	50	85	6
	%	61,1	34,1	37,1	15,2	21,2	8,4	10,0	17,0	1,2
– korzystający z opieki innych osób (gr III n = 501)	Liczba	284	182	196	106	104	43	53	57	11
	%	56,7	36,3	39,1	21,2	20,8	8,6	10,6	11,4	2,2

Źródło: badania własne

Jest to jednocześnie zaleta najczęściej wskazywana jako najważniejsza głównie przez rodziców osobiście opiekujących się dziećmi.

Na szybsze usamodzielnienie się dziecka w żłobku jako na zaletę już o wiele rzadziej wskazywali ci respondenci, którzy z usług tej instytucji nie korzystali. Analogiczna sytuacja dotyczy wskazań na szybszy rozwój dziecka w żłobku, którą to zaletę podawało ponad 60% korzystających ze żłobków i niespełna 40% w każdej z grup tych, którzy z takich usług nie korzystali.

Korzystający ze żłobków znacznie częściej wymieniali ich różne zalety, natomiast żaden nie twierdził, że nie ma ona żadnych zalet. Z kolei w II i III grupie respondentów na ich brak wskazała znaczna część respondentów; zwłaszcza osobiście opiekujących się dzieckiem.

1.2. Wady opieki w żłobkach

Wskazania wad opieki żłobkowej w różnych grupach respondentów nie były tak zgodne jak wymienianych zalet. Co prawda, najczęściej wszyscy wskazywali na częste choroby dziecka korzystającego z opieki w żłobku (wyraźnie częściej ci, którzy z usług tych aktualnie nie korzystali), jednak inne wady wymieniane były w każdej z grup z różniącą się istotnie częstością wskazań.

Tabela 12. Respondenci według wskazań wad opieki w żłobku i formy opieki nad małym dzieckiem

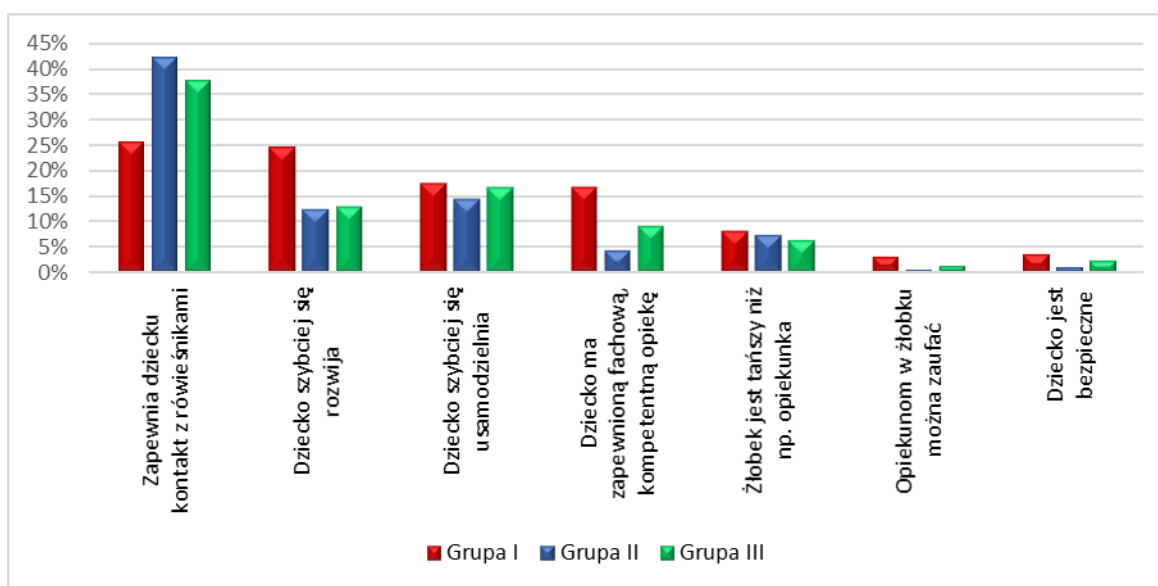
		Dziecko często choruje	Dziecko nie ma zapewnionej wystarczająco troskliwej opieki (za dużo dzieci na 1 opiekuna)	Opieka w żłobku nie zaspokaja indywidualnych potrzeb dziecka	Opieka obcych osób jest stresująca dla dziecka	Wymuszony rytm dnia (np. wczesne wstawanie) źle wpływa na dziecko	Rozstanie z matką dla tak małego dziecka negatywnie wpływa na jego rozwój emocjonalny	Nie widzę żadnych wad	Nie wiem, trudno powiedzieć
Respondenci ogółem (n = 1502)	Liczba	1046	450	378	415	424	416	48	17
	%	69,6	30,0	25,2	27,6	28,2	27,7	3,2	1,1
– korzystający z opieki w żłobkach (gr. I n = 500)	Liczba	290	86	93	92	144	135	38	7
	%	58,0	17,2	18,6	18,4	28,8	27,0	7,6	1,4
– osobiście opiekujący się dzieckiem (gr II n = 501)	Liczba	391	176	152	165	115	158	5	5
	%	78,0	35,1	30,3	32,9	23,0	31,5	1,0%	1,0
– korzystający z opieki innych osób (gr III n = 501)	Liczba	365	188	133	158	165	123	5	5
	%	72,9	37,5	26,5	31,5	32,9	24,6	1,0	1,0

Źródło: badania własne

Respondenci korzystający z opieki nad dzieckiem w żłobkach na kolejnych miejscach wśród wad wymieniali zły wpływ na dziecko wymuszonego rytmu dnia oraz negatywny wpływ rozstania z matką na rozwój emocjonalny małego dziecka. Co ciekawe, druga z wymienionych wad rzadziej była wymieniana wśród rodziców korzystających z opieki innych osób, ale też nie była najczęściej wskazywaną przez rodziców osobiście opiekujących się dziećmi, chociaż w badaniach socjologicznych („Diagnoza Społeczna”) i badaniach opinii (CBOS) jest to najsilniej eksponowana ułomność opieki żłobkowej.

Dokonując wyboru tylko jednej, najważniejszej zalety żłobka, respondenci wskazywali najczęściej na zapewnianie kontaktów z rówieśnikami.

Wykres 14 Respondenci według wskazań najważniejszej zalety opieki w żłobkach i formy opieki nad małym dzieckiem (%)

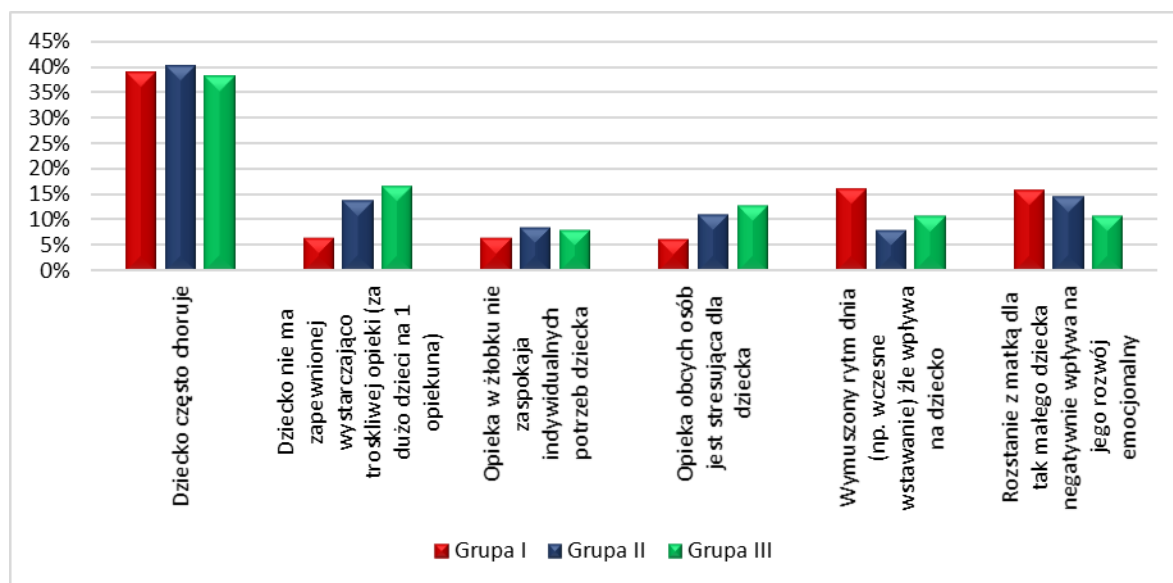

Źródło: badania własne

Warto zauważyć, że rzadko najistotniejszą zaletą żłobków była możliwość zaufania opiekunom i zapewnienie dzieciom bezpieczeństwa.

Najważniejsza wada opieki żłobkowej, najczęściej wymieniana przez respondentów, to częste choroby dziecka. Jest to zarzut najistotniejszy stawiany głównie przez rodziców osobiście opiekujących się małym dzieckiem.

Wykres 15 Respondenci według wskazań najważniejszej wady opieki w żłobkach i formy opieki nad małym dzieckiem (%)

Źródło: badania własne

Brak troskliwej opieki, spowodowany koniecznością zajmowania się grupą dzieci, a nie jednym dzieckiem oraz stresująca dla dziecka opieka obcych osób były najczęściej wskazaniami rodziców wykorzystujących opiekę sprawowaną przez inne osoby (indywidualni opiekunowie).

Warto też zauważyć, że osoby, które twierdziły, iż opieka w żłobku nie ma wad (a byli to respondenci korzystający z tej formy opieki oraz z opieki sprawowanej przez inne osoby) wśród jej głównych zalet wymieniali przede wszystkim możliwość kontaktów dziecka z rówieśnikami; natomiast dla tych którzy najczęściej wskazywali, że opieka żłobkowa nie ma zalet (rodzice osobiście opiekujący się swoimi dziećmi), główną wadą było, że nie zaspokaja ona indywidualnych potrzeb dziecka.

Opinie wszystkich objętych badaniem rodziców na temat żłobków mają często swoje podstawy we wcześniejszych doświadczeniach korzystania z tej formy lub chociażby w rozważaniach takiej możliwości przy różnych uwarunkowaniach.

Poza grupą respondentów korzystających ze żłobka w pierwszych 6 miesiącach życia dziecka taką formę opieki nad małym dzieckiem rozważało 18% respondentów (16% kobiet i 31% mężczyzn) spośród aktualnie osobiście opiekujących się małym dzieckiem i 26% respondentów (25% kobiet i 33% mężczyzn), których małe dziecko pozostaje pod opieką innych osób. Ponadto w grupie rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem 15%, a w grupie rodziców korzystających z opieki pozarodzicielskiej 26% korzystało z opieki w żłobkach w przypadku starszych dzieci. Osoby te miały więc własne doświadczenia dotyczące żłobków.

W przypadku respondentów korzystających z opieki w żłobku (grupa I), w pierwszych 6 miesiącach życia dziecka możliwość zapewnienia mu opieki w tej instytucji rozważało 74% (73% kobiet i 78% mężczyzn), przy czym 60% miało już doświadczenie w tym zakresie, ponieważ korzysta (lub korzystało) z niej starsze dziecko.

Korzystanie ze żłobka jest rozwiązaniem częściej dopuszczanym przez ojców niż przez matki. Powyższe liczby wskazują jednak, że to akceptacja ze strony matki (skorzystanie z usługi zostało zrealizowane tam, gdzie opowiadała się za jej rozważeniem większy odsetek kobiet) dla takiej formy opieki częściej jest związana z ostatecznym jej wyborem niż akceptacja przez ojca dziecka. Na podstawie różnych badań (np. analizy czynności w budżecie czasu kobiet i mężczyzn – GUS 2014, CBOS 2018) można w pewnym stopniu tę zależność uzasadnić m.in. faktem, że czynności związane z zaangażowaniem rodziców w żłobkową opiekę nad dzieckiem (szczególnie chodzi tu o opiekę w czasie choroby, udział w uroczystościach, w zebraniach rodziców) w większym stopniu angażują matki niż ojców.

2. Determinanty decyzji o skorzystaniu z usług opieki w żłobku

Najważniejszym i najczęściej występującym powodem decyzji o skorzystaniu z opieki w żłobku był powrót rodziców, a głównie matki dziecka, do pracy zawodowej. Oznacza to, że rodzice byli wcześniej aktywni zawodowo i skorzystali z rozwiązania, które umożliwiło im powrót do pracy.

Tabela 13. Respondenci korzystający z usług żłobków według sytuacji, które przyczyniły się do wyboru tej formy opieki i płci (%)

	powrót matki do pracy zawodowej	powrót ojca do pracy zawodowej	podjęcie pracy zawodowej (pierwszej lub kolejnej)	poszukiwanie pracy (pierwszej lub kolejnej)	powrót na studia/do nauki	potrzeba odpoczynku od obowiązków opiekuńczych	potrzeba pomocy w połączeniu opieki nad małym dzieckiem i nad jego rodzeństwem	brak pieniędzy na finansowanie opieki nad dzieckiem w dotychczasowej formie	inna sytuacja wpływająca na decyzję o skorzystaniu ze żłobka	żadna z powyższych sytuacji
kobieta	87,4	11,2	7,3	2,4	3,6	8,0	3,4	0,5	2,7	0,5
mężczyzna	85,4	26,8	4,9	0,0	3,7	9,8	3,7	0,0	9,8	1,2
Razem	87,0	13,8	6,9	2,0	3,6	8,3	3,4	0,4	3,8	0,6

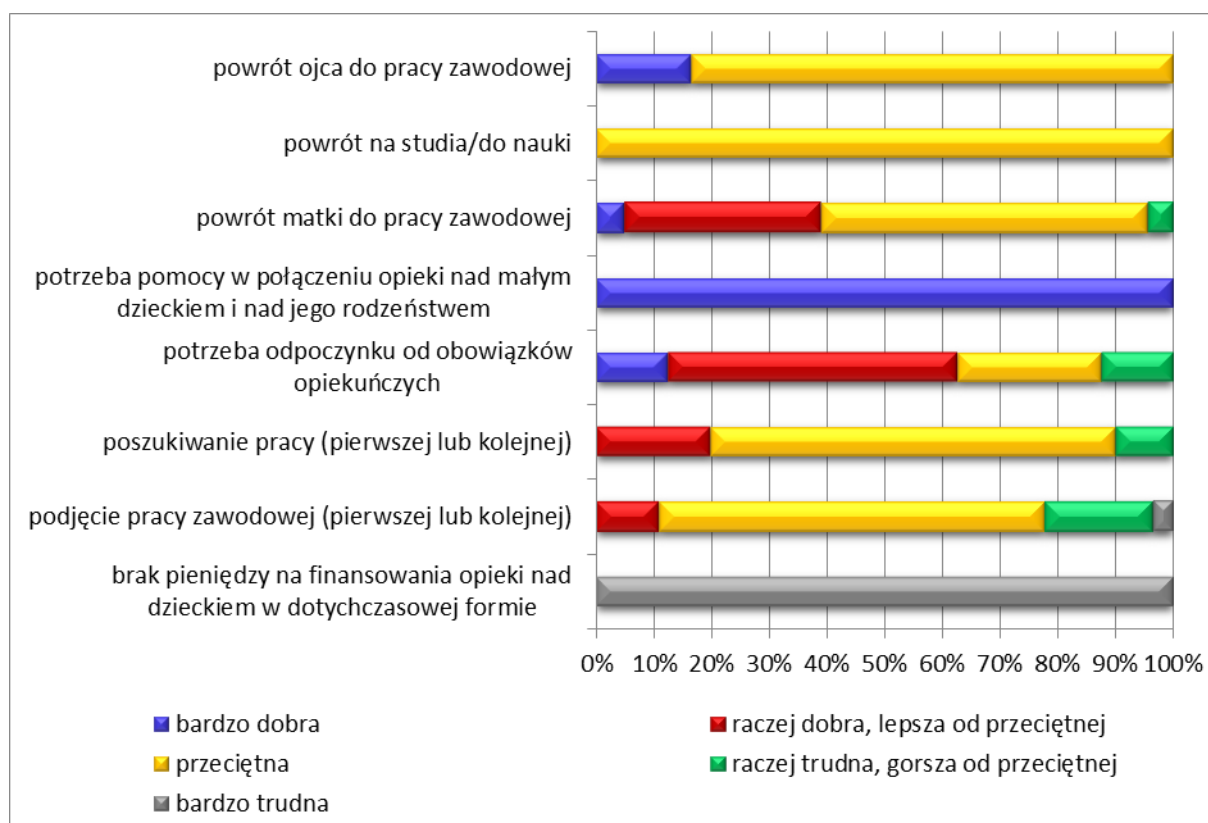
Źródło: badania własne

W większości przypadków **powrót matki do pracy zawodowej** był jedynym powodem skorzystania ze żłobka. W przypadkach pozostałych czynnikiem istotnym był jednocześnie powrót ojca do pracy zawodowej (14%) oraz potrzeba odpoczynku po okresie osobistej opieki nad dzieckiem (6%).

Relatywnie duży udział przypadków, w których to **powrót ojca do aktywności zawodowej** był przyczyną decyzji o skorzystaniu ze żłobka, powiązany był z wcześniejszym korzystaniem ojców z urlopu ojcowskiego i rodzicielskiego. Wielkość tej zbiorowości oznacza stosunkowo duże zaangażowanie ojców w opiekę nad małym dzieckiem i dotyczyło głównie dość młodych respondentów (w wieku 25–29 lat – 67%).

Powrót rodzica do pracy lub na studia to przyczyny decydujące o skorzystaniu ze żłobka głównie w małżeństwach i związkach partnerskich z obojgiem rodziców dziecka. Brak pieniędzy na finansowanie opieki w dotychczasowej formie to powód występujący wyłącznie w rodzinach samotnych niezamężnych matek, natomiast potrzeba odpoczynku od opieki (w połowie przypadków jest związana też z opieką nad rodzeństwem małego dziecka) to przyczyna skorzystania ze żłobka głównie w związkach partnerskich. Pozostałe przyczyny nie były skorelowane z typem rodziny.

Wykres 16. Respondenci korzystający z usług żłobków według sytuacji, które przyczyniły się do wyboru tej formy opieki i samooceny sytuacji materialnej (%)

Źródło: badania własne

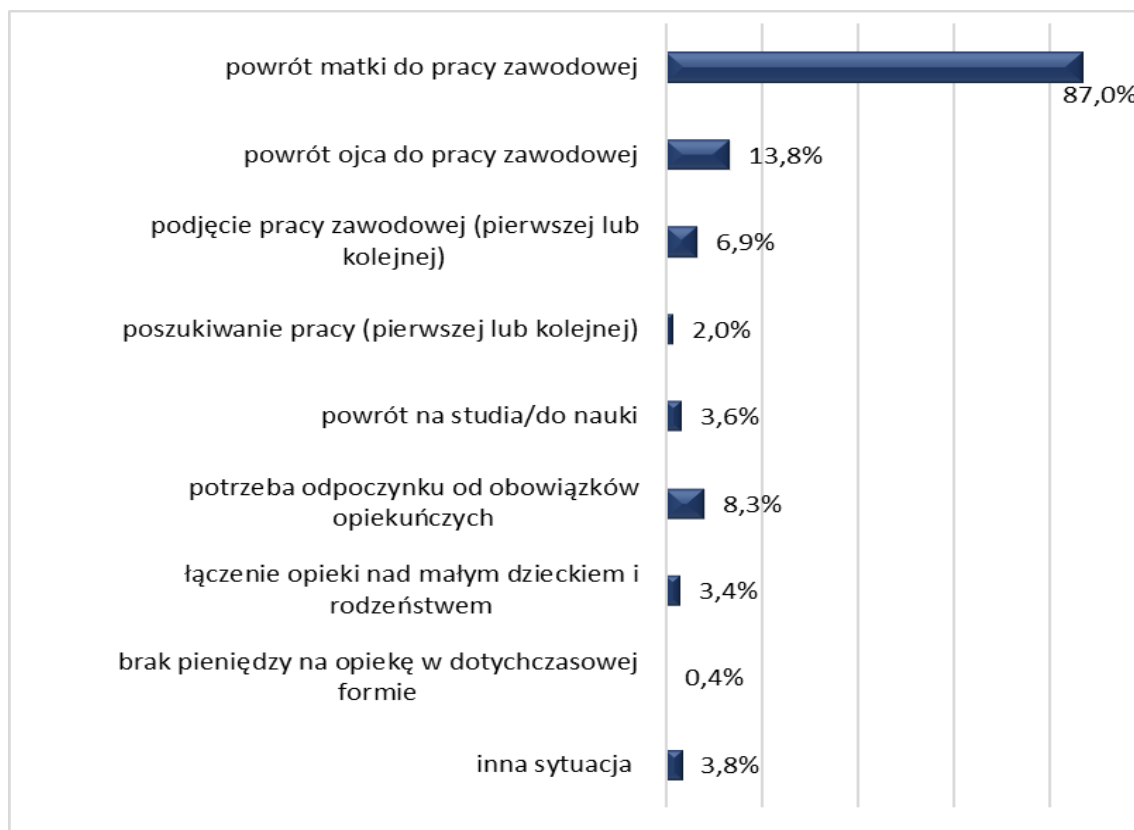
Widoczny jest natomiast związek przyczyn korzystania ze żłobka z samooceną sytuacji materialnej gospodarstwa domowego respondentów. Opieka w żłobku jest rozwiązaniem wybieranym głównie przez osoby w przeciętnej sytuacji materialnej, powracające do pracy lub do studiowania, lub poszukiwania pracy; osoby w bardzo dobrej sytuacji materialnej, potrzebujące pomocy w opiece nad kilkorgiem dzieci; oraz osoby w bardzo trudnej sytuacji dochodowej, niemające pieniędzy na zapewnienie dziecku opieki w dotychczasowej formie (najczęściej opieka rodzica).

3. Opinie respondentów korzystających ze żłobków o różnych aspektach tej formy opieki

Wśród respondentów korzystających ze żłobków (I grupa respondentów badania) więcej było osób, których dzieci korzystały z placówek niepublicznych niż publicznych: odpowiednio 56% i 44%. Główne determinanty wyboru placówki publicznej lub niepublicznej przedstawiono w zestawieniu nr 2 w aneksie.

Korzystanie ze żłobka w rodzinach respondentów z grupy I było najczęściej powiązane z powrotem do pracy zawodowej matki (87%) lub – rzadziej – ojca (14%). Inne powody korzystania ze żłobka to wprawdzie przypadki znacznie rzadsze, ale na które jednak należy zwrócić także uwagę, jako na współistniejące w warunkach, gdy w większości żłobków (w tym we wszystkich publicznych) aktywność zawodowa rodziców jest niezbędnym warunkiem przyjęcia dziecka do placówki.

Wykres 17. Czy decyzja o skorzystaniu ze żłobka wynikała z następujących sytuacji?

Źródło: badania własne

Przyczyn decyzji o korzystaniu z usług żłobka w niektórych przypadkach było jednocześnie kilka. Powrotowi matki do pracy zawodowej w ponad połowie przypadków (53%) towarzyszył też powrót do pracy ojca, a obydwu tym sytuacjom – potrzeba odpoczynku od obowiązków opiekuńczych. Stosunkowo rzadko natomiast decyzja o skorzystaniu ze żłobka wynikała z poszukiwania pracy przez respondenta, a jeszcze rzadziej z braku pieniędzy na opiekę nad dzieckiem w dotychczasowej formie, gdyż większość małych dzieci pozostawała wcześniej głównie pod opieką rodziców przebywających na urloпах macierzyńskich/ojcowskich i rodzicielskich.

Potrzeba odpoczynku od obowiązków opiekuńczych najczęściej współwystępowała z koniecznością łączenia opieki nad małym dzieckiem i jego starszym rodzeństwem, ale też z powrotem do nauki lub na studia.

Mniej niż połowa respondentów korzystających ze żłobków (45%) nie miała problemu ze znalezieniem dla dziecka miejsca w takiej placówce (ale 56% korzystało ze żłobków niepublicznych¹⁴). Tym samym ponad połowa – zanim znalazła odpowiednią placówkę – napotkała na różne bariery dostępu do tej formy opieki. Wynikały one zarówno z braku miejsc, opłat, jak i jakości usług świadczonych przez placówki. Respondenci wskazywali na następujące problemy

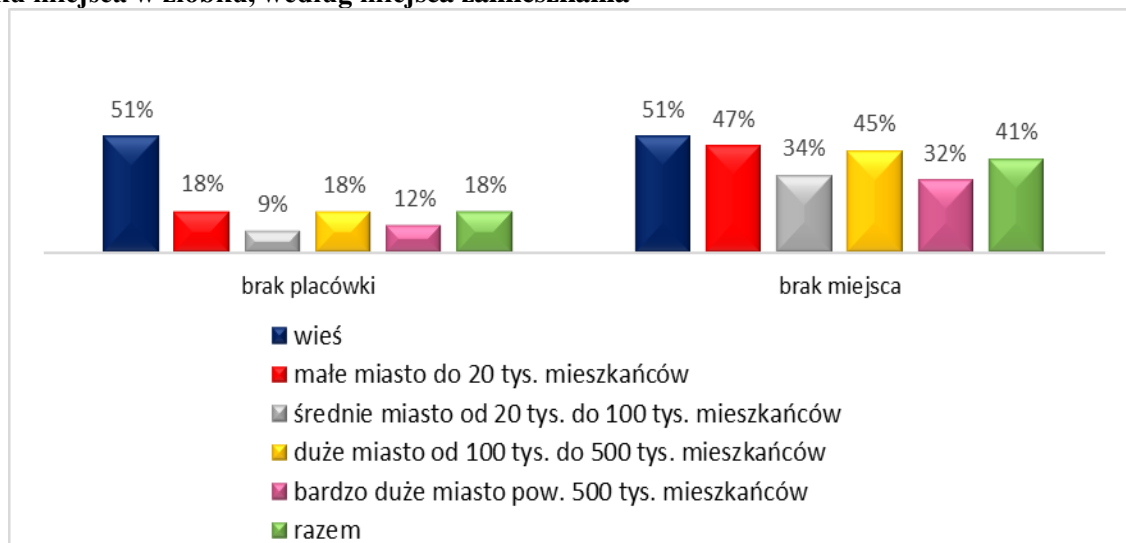
- brak miejsc w najbliższych placówkach (41,1%)
- brak żłobka blisko miejsca zamieszkania/pracy (17,8%)
- dostępny żłobek był zbyt drogi (8,6%)
- nie odpowiadał mi pod względem wysokości opłat (1,4%)
- nie odpowiadał mi pod względem liczby dzieci (1,0%)

¹⁴ Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 roku, GUS, Warszawa.

- nie odpowiadał mi pod względem oferty zajęć (1,0%)
- nie odpowiadał mi pod względem lokalizacji (0,6%)
- nie odpowiadał mi pod względem zasad odpłatności (0,6%)
- nie odpowiadał mi pod względem godzin funkcjonowania (0,2%).

Bariera podstawowa to deficyt miejsc opieki w żłobkach i deficyt placówek. W badaniach, zgodnie ze statystykami GUS i MRPiPS¹⁵, potwierdziły się znacznie większe bariery dla mieszkańców wsi niż miast – nawet małych – w tzw. dostępności przestrzennej usług żłobkowych.

Wykres 18. Respondenci korzystający z usług żłobka, którzy napotkali na bariery braku żłobka i braku miejsca w żłobku, według miejsca zamieszkania

Źródło: badania własne

Jak wynika ze sprawozdań Rady Ministrów dotyczących realizacji ustawy z 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3¹⁶ deficyt żłobków i miejsc opieki w tych placówkach jest łagodzony dzięki rozwojowi sektora niepublicznego. W 2016 r. prawie 75% żłobków należało do tego sektora (w 2011 r. – 47%), a oferowały one ok. 50% wszystkich miejsc opieki nad małym dzieckiem.

Trend ten zaznaczył się także w opisywanych badaniach: wśród respondentów korzystających ze żłobków, którzy wskazywali, że napotkali barierę w postaci braku placówki w miejscu zamieszkania lub miejscu pracy, osoby, których dzieci trafiły ostatecznie do placówek niepublicznych, stanowiły 71%. Natomiast jeśli chodzi o respondentów wskazujących na brak miejsc w placówkach blisko miejsca zamieszkania lub pracy, korzystających z usług żłobków niepublicznych, to stanowili oni 60,3%.

Przyczyny decyzji o korzystaniu ze żłobka niepublicznego – poza brakiem placówki publicznej lub miejsca w takiej placówce blisko domu – miały bardzo zróżnicowany charakter; dotyczyły zarówno bariery organizacyjnej (godzin funkcjonowania placówki), jakości usług (zastrzeżeń do oferty zajęć dla dzieci), jak i związanych z tym kwestii finansowych (nie wysokości opłat, a zasad odpłatności). Na te bariery w znalezieniu żłobka dla swojego dziec-

¹⁵ Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 roku, GUS, Warszawa 2017 oraz Sprawozdania Rady Ministrów z realizacji ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. z 2016 r., poz. 157, z późn. zm.) na <<https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-nad-dzieckiem-w-wieku-do-lat-trzech/informacje-statystyczne/>> (dostęp: 22.05.2018).

¹⁶ Dz.U. z 2016 r., poz. 157, z późn. zm.

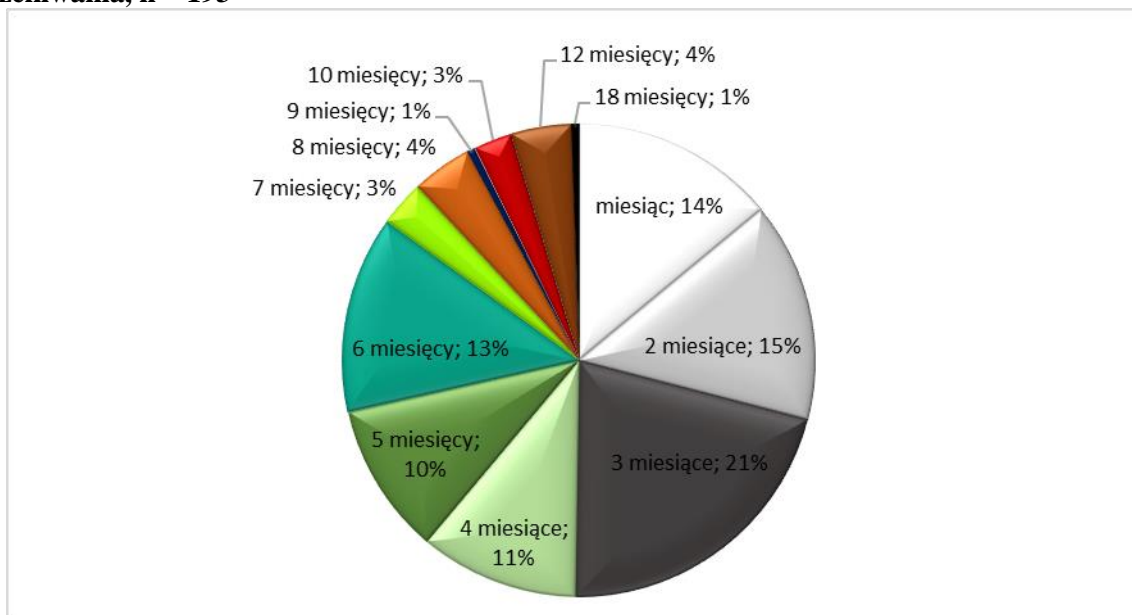
ka wskazywali tylko rodzice, którzy korzystali z placówek niepublicznych. Natomiast rodzice, których dzieci były w żłobkach publicznych, poza barierami dostępności przestrzennej mówili o ograniczonej dostępności finansowej (dostępny ze względu na ulokowanie blisko domu/pracy żłobek był zbyt drogi, ale i inne znalezione placówki były równie drogie). Barierrą w skorzystaniu z dostępnych placówek była też dla nich zbyt duża liczba pozostających pod opieką dzieci lub nieodpowiednia lokalizacja¹⁷. Generalnie jednak rodzice korzystający w czasie realizacji badań ze żłobków publicznych znacznie rzadziej mówili o jakichkolwiek trudnościach ze znalezieniem żłobka dla swojego dziecka niż rodzice korzystający z placówek niepublicznych (odpowiednio: 52,8% i 38,5% nie napotkało na żadne bariery) (zob. tabl. w aneksie). Wydaje się, że przy dużym deficycie miejsc w żłobkach brak takich wskazań może być nie tyle przejawem zaspokojenia oczekiwań rodziców, co ograniczenia ich pod wpływem realnej oceny sytuacji pod kątem dostępności przestrzennej.

Większość, bo 60% respondentów wskazało, że ich dziecko nie było zapisane na liście oczekujących na miejsce w żłobku. W przypadku korzystających z placówek publicznych było to 45,8% (a więc co drugie dziecko czekało jednak na miejsce w żłobku zapisane na liście oczekujących), a z placówek niepublicznych – 70,1%.

Oczekiwanie na miejsce w żłobku na liście rezerwowej to przede wszystkim doświadczenie respondentów ze średnich i dużych miast (odpowiednio: 40% i 46%).

W przypadku respondentów, których dzieci nie dostały się od razu do żłobka (tj. dla 40% respondentów korzystających z usług żłobków), średni czas oczekiwania na przyjęcie do placówki wynosił ponad 4 miesiące. Połowa respondentów czekała nie dłużej niż 3 miesiące i to był najczęściej występujący okres oczekiwania. Jednak dla połowy oczekujących czas ten był dłuższy, a co 20. rodzic oczekiwał na miejsce w żłobku dla swojego dziecka rok lub dłużej.

Wykres 19. Respondenci, których dzieci oczekiwały na miejsce w żłobku według czasu oczekiwania, n = 193

Źródło: badania własne

¹⁷Z informacji uzupełniających uzyskanych od ankieterów wynika, że zastrzeżenia rodziców budziły np. małe place zabaw, placówki położone przy ruchliwych ulicach, usytuowane w centrach miast bez dostępu do terenów zieleni i te, które nie miały miejsc parkingowych dla rodziców.

Mimo zdecydowanie większego deficytu placówek opieki żłobkowej na wsi, długi okres oczekiwania na miejsce w żłobku nie jest skorelowany z wielkością miejscowości, w której zamieszkiwali respondenci. Długi czas „pozostawania na liście rezerwowej” to sytuacje występujące zarówno na wsi, w małych miastach, jak i w bardzo dużych. W każdym więc środowisku, także na wsiach, jest zauważalna zbyt mała – w stosunku do popytu – podaż miejsc w żłobkach.

4. Ocena opieki żłobkowej przez respondentów, którzy z niej korzystali

Wybór formy opieki nad dzieckiem jest wypadkową oceny różnych elementów. O niektórych z nich w odniesieniu do żłobków wspomniano wyżej. Generalnie sprowadzają się one do konstatacji, na ile dane rozwiązanie jest dostępne (przestrzenie, organizacyjnie i kosztowo) dla danej rodziny oraz w jakim zakresie odpowiada oczekiwaniom co do jakości świadczonych usług.

Respondenci korzystający z usług żłobków poproszeni zostali o punktową ocenę wybranych elementów identyfikowanych w badaniach jako istotne dla rodziców decydujących się na tę formę opieki (Głogosz 2004; Sadowska-Snarska red.2007; *Opinie o ...*)¹⁸. Ocenie poddano 15 różnych, niżej opisanych czynników. Są to elementy określające różne konteksty dostępności opieki instytucjonalnej, w tym żłobków. Respondenci oceniali więc dostępność przestrzenną placówki, z której korzystali, dostępność ilościową, jakościową, kosztową i organizacyjną. Każdy z czynników był oceniany przez respondentów w następującej skali, której w trakcie analizy wyników badań przypisano ocenę punktową:

- bardzo dobrze (2 pkt),
- raczej dobrze (1 pkt),
- ani dobrze, ani źle (0 pkt),
- raczej źle (-1 pkt),
- bardzo źle (-2 pkt).

Maksymalna ocena każdego z czynników to 1000 pkt, przy czym w grupie korzystających ze żłobków publicznych 424 pkt, a niepublicznych – 576 pkt.

4.1. Odległość placówki od miejsca zamieszkania

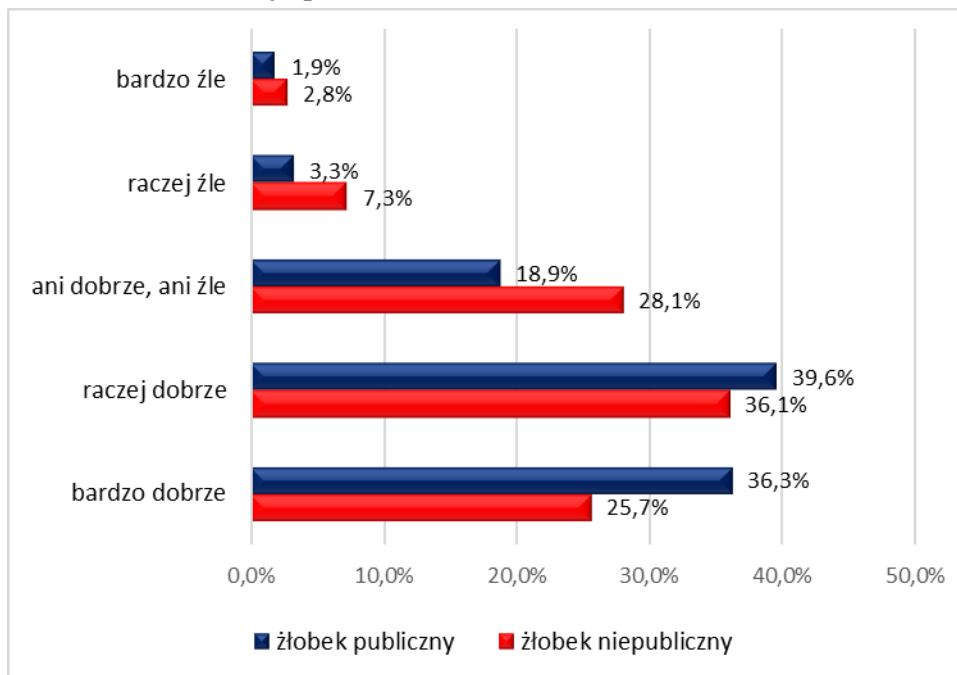
W ponad 70% gmin w Polsce (a w 86% gmin wiejskich) nie ma żadnych instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (*Sprawozdanie ...* s. 11). Przy niedostatecznie rozwiniętej sieci placówek żłobkowych w całym kraju ich brak w pobliżu miejsca zamieszkania, uznawanego przez rodziców za najdogodniejszą lokalizację – przy szeregu innych uwarunkowaniach takiej oceny, jak np. brak dobrej sieci komunikacyjnej czy lokalizacja miejsca pracy/pobytu rodzica – to podstawowy zarzut dotyczący oceny żłobków.

Na możliwych maksymalnie 1000 pkt (500 respondentów x 2 pkt) odległość żłobka od miejsca zamieszkania została oceniona na 410 pkt, a więc nieco poniżej średniej. Pamiętajmy jednak należy, że oceny tej dokonywały osoby, które znalazły dla swoich dzieci miejsce w placówce; w tym większość (68%) – jak to ocenili – w dogodnej odległości od miejsca zamieszkania. Poza tym część dzieci tych respondentów oczekiwała na miejsce w placówce właśnie dlatego – jak można zakładać na podstawie wyników badania – że była to placówka w dogodnej odległości od miejsca zamieszkania (zob. tabl. w aneksie).

¹⁸ Do opracowania katalogu czynników poddanych ocenie wykorzystano też informacje, jakie znalazły się na różnych forach internetowych dotyczących oceny opieki żłobkowej w różnych ośrodkach w Polsce (m.in. <www.rodzinko.pl>, <www.przedszkolaizlobki.pl>, <www.babyboom.pl>, <www.mataja.pl>).

Sieć placówek niepublicznych nie wpływa istotnie – jak się okazuje – na poprawę oceny lokalizacji żłobków pod względem ich przestrzennej dostępności (dogodnej odległości od miejsca zamieszkania). Respondenci korzystający z usług żłobków publicznych ocenili czynnik ten na 223 pkt. przy możliwej maksymalnej ocenie 424 pkt, natomiast ze żłobków niepublicznych tylko na 215 pkt przy maximum 576 pkt.

Wykres 20. Respondenci korzystający z usług żłobków według oceny ich odległości od miejsca zamieszkania i rodzaju placówki

Źródło: badania własne

Niskie oceny dotyczące odległości żłobków niepublicznych od miejsca zamieszkania respondentów wydają się wskazywać, że korzystanie z ich usług w znacznie ograniczonym zakresie nie było wyborem wynikającym z ich dogodnej lokalizacji blisko domu respondenta. Sieć placówek niepublicznych, chociaż dynamicznie się rozwijająca i wypełniająca lukę w sieci instytucji publicznych, nadal nie daje jednak rodzicom możliwości wyboru żłobka dogodnie zlokalizowanego. Kryterium dostępności przestrzennej w tym zakresie pozostaje niespełnione.

4.2. Warunki dowożenia dziecka do placówki

Brak żłobków lub miejsc w żłobkach blisko adresu zamieszkania może być niwelowany dobrą dostępnością komunikacyjną placówek dalej położonych (np. blisko miejsca pracy rodzica). Ważne jest jednak, aby dojazd do tych placówek pozwalał na sprawne dowożenie dzieci (np. prosty dojazd, brak zatorów drogowych, dobra nawierzchnia dróg, miejsca parkingowe dla rodziców, ale też dostępność komunikacji publicznej czy bliskość przystanków). Średnia ocena warunków dowożenia dziecka do żłobka wyniosła 494 pkt, czyli prawie połowę maksymalnej liczby punktów. Wyraźnie lepiej oceniali ten czynnik respondenci z miast, zwłaszcza dużych i bardzo dużych (zob. tabl. w aneksie). Warunki dowożenia dzieci lepiej oceniane są w przypadku placówek niepublicznych niż publicznych: średnia punktacja wskazań przez korzystających z placówek niepublicznych to 267 pkt, a z publicznych – 227 pkt. Warto przy tym zaznaczyć, że respondenci korzystający z usług placówek niepublicznych nieco częściej mieli samochody osobowe niż korzystający z placówek publicznych (odpowiednio: 91,7% i 83,5%).

4.3. Ogólna liczba dzieci w placówce

Przepisy nie określają ani maksymalnej, ani minimalnej liczby dzieci w żłobku. I mimo że ustawowo wyznaczone są normy wielkości grup w ramach żłobka, to jednak rodzice preferują placówki mniejsze, z mniejszą liczbą takich grup. Popularne są np. tzw. miniplacówki niepubliczne (zwykle tylko jeden oddział). Mniejsza liczba dzieci jest utożsamiana z lepszą opieką nad indywidualnym dzieckiem, ale – zgodnie z ustawą o opiece nad dzieckiem do lat 3. – to w żłobku, do którego uczęszcza więcej niż 20 dzieci, zatrudnia się obligatoryjnie także przynajmniej jedną pielęgniarkę lub położną.

Wielkość placówek, do których uczęszczały dzieci respondentów, została oceniona przez nich na 572 pkt, czyli powyżej połowy maksymalnie możliwych do przyznania. Respondenci korzystający z placówek publicznych ocenili ogólną wielkość placówki (mierzoną liczbą dzieci) na 202 wobec 424 pkt maksimum, tj. znacznie gorzej niż korzystający z placówek niepublicznych, którzy ocenili ten czynnik na 370 pkt wobec 576 pkt maksymalnie możliwych. Czterech respondentów korzystających z placówek publicznych liczbę dzieci w żłobku oceniło na -2 pkt (bardzo źle), podczas gdy przy ocenie żłobków niepublicznych tak niska notacja nie pojawiła się w ogóle.

4.4. Kwalifikacje kadry pedagogicznej

Kwalifikacje kadry pedagogicznej są zdefiniowane dla wszystkich żłobków i oddziałów żłobkowych w ustawie o opiece nad dzieckiem do lat 3. Wszystkie placówki muszą więc spełniać te wymagania, niemniej jednak za formalnym wykształceniem nie zawsze podążają kwalifikacje oceniane pod kątem umiejętności sprawowania opieki, pielęgnacji, dbania o rozwój dziecka, kształtowania relacji społecznych i innych należących do ustawowych zadań żłobka. Rodzice nie oceniają przy tym – jak należy sądzić – formalnych kwalifikacji opiekunów, a ich umiejętności, których rezultaty obserwują.

W badanej grupie respondentów średnia ocena kwalifikacji personelu pedagogicznego to 728 pkt. Nieznacznie wyżej kwalifikacje te oceniają korzystający ze żłobków publicznych (312 pkt na 424 pkt możliwe) niż niepublicznych (416 pkt na 576 pkt możliwych).

4.5. Liczba opiekunów

Zgodnie z zapisami ustawy o opiece nad dziećmi do lat 3¹⁹ (art. 15.1) skład personelu zatrudnionego w żłobku lub klubie dziecięcym jest dostosowany do liczby dzieci uczęszczających do żłobka lub klubu dziecięcego. Jeden opiekun może sprawować opiekę nad maksymalnie ośmiorgiem dzieci, a jeśli w grupie znajduje się dziecko z niepełnosprawnością, dziecko wymagające szczególnej opieki lub dziecko, które nie ukończyło pierwszego roku życia, to maksymalnie nad pięciorgiem dzieci. Ustawa wyznacza więc normy maksymalne, które – m.in. z uwagi na deficyt miejsc w żłobkach – najczęściej są osiąganym.

Średnia ocena liczby opiekunów w żłobkach, do których uczęszczały dzieci respondentów, jest więc wskazaniem, czy w opinii rodziców ustawowe normy w praktyce funkcjonowania żłobków są właściwe. Ta ocena wydaje się informacją istotną m.in. dlatego że w połowie 2018 roku pojawiły się propozycje MRPiPS zwiększenia liczby dzieci przypadających na jednego opiekuna do dziesięciu. Generalnie pomysł ten spotkał się z dużą krytyką nie tylko ze strony rodziców, ale też pedagogów i psychologów dziecięcych. Nie znajdowali oni uzasadnienia dla zwiększenia obciążenia opiekunów poza jednym: zwiększenie liczby podopiecznych przypadających na jednego opiekuna spowodowałoby możliwość zapewnienia większej

¹⁹ Dz.U. z 2011 r., nr 45, poz. 235 z późn. zm.

liczbie dzieci opieki w żłobkach bez wzrostu liczby placówek i zatrudnienia, ale kosztem pogorszenia standardów opieki²⁰.

Ocena liczby opiekunów jest powiązana z oceną liczby dzieci w placówce.

Respondenci ocenili liczbę dzieci w żłobku, z którego korzystali, średnio na 627 pkt w 1000-stopniowej skali. Wyraźniej lepiej oceniali liczbę opiekunów respondenci korzystający z usług placówek niepublicznych (372 pkt) niż publicznych (255 pkt).

4.6. Lokalizacja placówki

W ustawie o opiece nad dziećmi do lat 3 nie wskazano warunków dotyczących lokalizacji placówki żłobkowej. Wydaje się, że o ile stare, funkcjonujące od dziesiątków lat obiekty, od początku planowane jako żłobki, zlokalizowane są w miejscach pierwotnie spełniających różne wymogi pod względem zapewnienia małym dzieciom przestrzeni do edukacji i rozwoju czy bezpieczeństwa – bo głównie te aspekty bierze się pod uwagę, mówiąc o lokalizacji – o tyle nowe obiekty, zwłaszcza niepubliczne, usytuowane są także w obiektach adaptowanych na żłobki, które pierwotnie mogły pełnić zupełnie inne funkcje użytkowe. Nie zaw sze więc są one usytuowane np. z daleka od gło snych ulic czy w otoczeniu zieleni.

Średnia ocena punktowa lokalizacji żłobków, z usług których korzystali respondenci, jest relatywnie wysoka – na tle oceny innych elementów funkcjonowania żłobków – i wynosi 782 pkt na 1000 pkt możliwych. Placówki publiczne oceniono na 263 pkt na 422 maksymalnie możliwe, natomiast niepubliczne nieco niżej: na 343 pkt na 570 pkt. Warto zaznaczyć, że w przypadku placówek publicznych nie było ani jednej oceny „bardzo źle” (-2 pkt), a ocen „raczej źle” (-1 pkt) było znacznie mniej niż w przypadku ocen dotyczących placówek niepublicznych (odpowiednio: 4 i 12), co – jak się wydaje – można powiązać z wskazanymi wyżej okolicznościami dotyczącymi adaptowania obiektów na potrzeby żłobków.

4.7. Warunki lokalowe

Warunki lokalowe, jakie należy spełnić, aby w obiekcie mogło funkcjonować przedszkole – inaczej niż dotyczące lokalizacji przestrzennej obiektu – zostały szczegółowo przedstawione w ustawie o opiece nad dziećmi do lat 3, a ponadto jeszcze doprecyzowane w przepisach wykonawczych dotyczących przede wszystkim norm metrażu obiektu, norm sanitarnych i przeciwpożarowych²¹. Szczegółowość zasad i restrykcyjne normy były wskazywane jako istotne bariery organizacji żłobków; zwłaszcza niepublicznych (Sadowska-Snarska red. 2006; *Standardy jakości ...* 2012). Od początku 2018 roku część z tych wymo-

²⁰ <<http://przedszkolezlobek.pl/?aktualnosci=prezydent-podpisal-zmiany-do-ustawy-o-opiece-nad-dziecmi-w-wieku-do-lat-3>> (16.05.2018) oraz <<https://www.pulshr.pl/edukacja/ile-dzieci-w-zlobku-pod-opieka-jednego-opiekuna,44053.html>> (30.05.2018).

²¹ Wymogi sanitarno-lokalowe w żłobku i klubie dziecięcym regulują przede wszystkim *Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3* (Dz.U. z 2016 r., poz. 157 z późn. zm.) oraz *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzony żłobek lub klub dziecięcy* (Dz.U. z 2014 r., poz. 925 oraz z 2017 r., poz. 2379) ze zmianami łagodzącymi część tych wymagań, wprowadzonymi na mocy *Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r.* (Dz.U. z 2017 r., poz. 2379). Inne wymogi określone są w wielu innych aktach prawnych, np. w *Ustawie z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi* (Dz.U. z 2016 r., poz. 1866, ze zm.); *Ustawie z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia* (Dz.U. z 2017 r., poz. 149, ze zm.) oraz rozporządzeń wykonawczych wydanych na jej podstawie; *Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz.U. z 2015 r., poz. 1422, z późn. zm.), w *Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy* (Dz.U. nr 169, poz. 1650, z późn. zm.) czy w *Ustawie z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej* (Dz.U. z 2017 r., poz. 736 i 1169). Te akty prawne bardzo precyzyjnie określają wszelkie normy dotyczące lokali, w których mogą funkcjonować żłobki.

gów została złagodzona²². Wskazane w ustawie zasady organizacji lokali na potrzeby żłobków, realizacji ich ustawowych celów, odnoszą się w sposób precyzyjny zarówno do wielkości powierzchni, jaką należy zapewnić każdemu dziecku, jak też do liczby i rodzaju niezbędnych pomieszczeń oraz ich wyposażenia, oświetlenia, ogrzewania, wentylacji, materiałów wykończenia wnętrz, organizacji placów zabaw i wielu innych, szczegółowych elementów lokalu i powiązanego z nim otoczenia. Polskie standardy w tym zakresie są więc bardzo precyzyjne, co jest uzasadniane bezpieczeństwem dzieci i odpowiednimi warunkami do sprawowania nad nimi opieki. W odniesieniu do tak restrykcyjnych przepisów respondenci ocenili warunki lokalowe placówek, z których korzystały ich dzieci, nie tak wysoko, jak można by oczekiwać, chociaż zdecydowanie pozytywnie: 685 pkt na 1000 pkt możliwych do przyznania. Ocen „bardzo źle” w ogóle w tym przypadku się nie było. Respondenci korzystający z placówek niepublicznych nieco wyżej ocenili ten element niż korzystający ze żłobków publicznych (odpowiednio: 401 pkt i 284 pkt. Wydaje się, że ta różnica może wynikać z faktu dłuższego – generalnie – funkcjonowania (eksploatacji) placówek publicznych. Placówki niepubliczne są „młodsze”, podczas gdy w sektorze publicznym działają żłobki organizowane nawet w latach 50. ubiegłego wieku.

4.8. Wyposażenie

W tym akurat zakresie, przeciwnie niż w przypadku warunków lokalowych, prawo nie wyznacza szczegółowych wymogów, wskazując jedynie na obowiązek „zapewnienie dziecku opieki w warunkach bytowych zbliżonych do warunków domowych” (art. 10). Respondenci ocenili wyposażenie żłobków, z których korzystali na 747 pkt na 1000 pkt możliwych. To jeden z najwyższych ocenianych elementów opieki w żłobkach. Respondenci korzystający z placówek niepublicznych oceniali go nieco wyżej niż z publicznych (odpowiednio: 443 pkt na 576 pkt możliwych i 304 pkt na 424 pkt możliwe maksymalnie do przyznania).

4.9. Wyżywienie

Zasady żywienia dzieci w żłobkach podlegają nie tylko unormowaniom krajowym, ale i unijnym, które stanowią, że żywność musi być przede wszystkim bezpieczna dla zdrowia i życia człowieka²³. Krajowe przepisy sanitarne zawierają szczegółowe zasady żywienia zbiorowego, żywienia dzieci, żywienia w placówkach i wiele innych. W informacji na temat zasad organizacji żłobków MRPiPS na swoich stronach internetowych podkreśla, że zasady racjonalnego żywienia oraz zalecane racje pokarmowe należy przygotowywać zgodnie z aktualnym stanem wiedzy, wykorzystując zalecenia Instytutu Żywności i Żywienia oraz Instytutu Matki i Dziecka²⁴. Ponadto w żłobku, do którego uczęszcza dziecko karmione mlekiem matki, zapewnia się właściwe warunki do przechowywania pokarmu i podawania go. Posiłki finansowane są

²² Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełnić lokal, w którym ma być prowadzony żłobek lub klub dziecięcy (Dz.U. z 2017 r., poz. 2379).

²³ <<https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-nad-dzieckiem-w-wieku-do-lat-trzech/informacje-dla-podmiotow-prowadzacych-instytucje-opieki-nad-dziecmi-do-lat-3-lub-planujacych-je-zalozyc/zlobki-i-kluby-dzieciece/>> (24 06.2018).

²⁴ Na stronie internetowej <<http://www.imid.med.pl/pl/do-pobrania>> zamieszczona jest publikacja „Żywienie niemowląt i małych dzieci”, opracowana przez ekspertów w ramach projektu „Organizacja i funkcjonowanie żywienia zbiorowego niemowląt i małych dzieci przebywających w placówkach ochrony zdrowia oraz opiekuńczo-wychowawczych w Polsce”, zrealizowanego w latach 2010–2014, i uwzględniająca obowiązujące standardy medyczne w zakresie bezpiecznego żywienia noworodków, niemowląt i małych dzieci, normy, dyrektywy Unii Europejskiej i wytyczne odnoszące się do żywności i żywienia, w tym procesów produkcyjnych potraw i posiłków dla dzieci. Opracowanie to zalecane jest jako wyznaczające zasady żywienia dzieci w żłobkach.

przez rodziców, a wysokość opłat ustalana przez podmiot tworzący i prowadzący żłobek. Z analizy informacji zawartych na stronach internetowych placówek lub organów je prowadzących wynika, że koszt wyżywienia w placówkach niepublicznych może być nawet wielokrotnością kwot obowiązujących w żłobkach samorządowych.

Obecnie w Polsce funkcjonują żłobki oferujące np. specjalną dietę, ale też takie, gdzie zróżnicowane posiłki są dostosowane do różnych potrzeb dzieci (lub oczekiwań rodziców) w tej samej placówce. Część żłobków elastycznie podchodzi do zasad żywienia (zachowując jedynie normy), inne stosują sztywne zasady w tym zakresie. Liczba posiłków zależy od czasu pobytu dziecka w placówce, natomiast ich urozmaicenie nie podlega żadnym ogólnym ograniczeniom.

Wyżywienie w żłobkach, z których korzystały dzieci respondentów, zostało ogólnie ocenione na 653 pkt na 1000 pkt możliwych, przy dużym udziale respondentów, którzy nie mieli tu jednoznacznej opinii (trudno powiedzieć). Wyżywienie w żłobkach publicznych oceniono zostało na 252 pkt na 424 pkt maksymalnie możliwe, natomiast w niepublicznych oceniono ten element wyżej, na 397 pkt na 576 pkt możliwych.

4.10. Koszty finansowe/wysokość opłat

Podobnie jak koszt wyżywienia, także i opłaty za pobyt dziecka w żłobku są ustalane przez organ prowadzący placówkę. Opłaty za korzystanie ze żłobków samorządowych (gminnych/miejskich) ustala rada gminy/miasta w drodze uchwały. W statutach żłobków są określone zasady wnoszenia opłat przez rodziców, ale też i zasady różnicowania odpłatności (np. ulgi i/lub zwolnienia w przypadku drugiego lub kolejnego dziecka z tej samej rodziny w placówce, szczególne uprawnienia dla rodzin wielodzietnych lub niepełnych, dla dzieci z niepełnosprawnością i inne). Respondenci ocenili koszty finansowe korzystania z przedszkoli ogólnie jako jeden z elementów oceny żłobków jako formy opieki nad małym dzieckiem tylko na 308 pkt z 1000 pkt możliwych. Ocenę „bardzo źle” przypisało kosztom opieki i opłatom w przedszkolach ponad 5% respondentów; poza jednym wszyscy korzystali z placówek niepublicznych.

Średnia ocena opłat w żłobkach niepublicznych uzyskała wartość tylko 85 pkt z 567 pkt maksymalnie możliwych. W żłobkach publicznych ocena ta była wyraźnie wyższa i wyniosła 183 pkt na 424 pkt możliwe.

Oceny opłat były zróżnicowane nie tylko w przypadku placówek publicznych i niepublicznych, ale też w ramach każdej z tych grup, np. między województwami. Generalnie, koszty finansowe opieki w żłobku to najniżej oceniany element w opiece żłobkowej.

4.11. Oferta zajęć dodatkowych

Zgodnie z zapisami ustawy o opiece nad dzieckiem do lat 3 żłobek ma zagwarantować dziecku właściwą opiekę pielęgnacyjną oraz edukację i rozwój przez prowadzenie zajęć w formie zabawy z elementami nauki, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka. Prowadzone w żłobku zajęcia powinny być dostosowane do poziomu rozwoju psychomotorycznego dziecka i do jego wieku. Do wyboru jest więc bardzo szeroka oferta działań prorozwojowych. O ich wyborze w dużym stopniu decydują rodzice, gdyż to oni finansują udział dziecka w konkretnych zajęciach. Ambicje współczesnych rodziców odnośnie do edukacji własnych dzieci są silnie rozbudzone i nie zawsze przekładają się na racjonalne wybory zajęć prorozwojowych (*Jak wspierać odpowiedzialne rodzicielstwo*, 2013). Dlatego w ocenie oferowanych zajęć dodatkowych znajdujemy nie tyle obiektywną odpowiedź na pytanie, czy są one dostosowane do potrzeb rozwojowych dziecka, jego edukacji i rekreacji, co informację, czy oferta ta wychodzi naprzeciw oczekiwaniom rodziców i przekonaniu o tym, czego potrzebuje ich dziecko. Respondenci ocenili ofertę zajęć dodatkowych w żłobkach, do których uczęszczały ich dzieci, na 569 pkt przy 920 pkt maksimum. Duża grupa (15%) respondentów

nie dokonała jednak oceny tego elementu opieki żłobkowej (odpowiedź: „trudno powiedzieć” lub „ani dobrze, ani źle”).

4.12. Organizacja czasu dzieci

Wśród zalet opieki żłobkowej wymienia się m.in. fakt, że dzieci pozostają cały czas pod opieką osób, których wyłącznym obowiązkiem jest zajmowanie się nimi, podczas gdy np. w przypadku opieki w domu rodzice zwykle muszą łączyć czynności opiekuńcze z zajęciami domowymi (przygotowanie posiłków, zakupy, sprzątanie itp.) (*Jak wspierać*2012, Szlendak 2018; Głogosz 2008). Respondenci badania ocenili ten element łącznie na 619 pkt, a więc powyżej przeciętnych 500 pkt, jednak nie najwyżej. Lepiej oceniali go respondenci korzystający z placówek niepublicznych niż publicznych (odpowiednio: 374 pkt i 245 pkt).

4.13. Jakość opieki (bezpieczeństwo dziecka)

W opiniach rodziców prezentowanych na forach internetowych, ale też w publikacjach niektórych autorów pojawiają się zastrzeżenia co do możliwości zapewnienia dziecku w żłobku tak dobrej opieki, jaką może dać mu indywidualny opiekun; zwłaszcza rodzic. To właśnie dlatego poszukując argumentów lub kontrargumentów dla takich opinii, pytano wcześniej respondentów korzystających (a więc mających własne doświadczenie!) z usług żłobków o takie pośrednie wyznaczniki bezpieczeństwa dziecka, jak: kwalifikacje opiekunów, liczbę dzieci w placówce czy wyposażenie obiektu. Respondenci korzystający ze żłobków ocenili zapewnienie ich dzieciom bezpieczeństwa w żłobku łącznie na 752 pkt przy możliwej maksymalnej ocenie 1000 pkt. Ponadto 58% respondentów oceniło ten aspekt opieki jako bardzo dobry i tylko 1 osoba (0,2%) jako raczej zły. Korzystający z placówek niepublicznych (którzy nieco lepiej oceniali np. wyposażenie placówek, liczbę dzieci i opiekunów, a nieco gorzej kwalifikacje personelu) przyznali bezpieczeństwu swoich dzieci w żłobku 448 pkt (na 576 pkt możliwych), natomiast korzystający z placówek publicznych – nieco niżej – 304 pkt (na maksymalnie 424 pkt możliwe).

4.14. Wpływ na rozwój intelektualny, fizyczny i społeczny dziecka

Zgodnie z art. 10 pkt 2 i 3 ustawy o opiece nad dzieckiem do lat 3, do zadań żłobków należy zagwarantowanie dziecku nie tylko właściwej opieki pielęgnacyjnej, ale i edukacyjnej „przez prowadzenie zajęć zabawowych z elementami edukacji, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka” oraz „prowadzenie zajęć opiekuńczo-wychowawczych i edukacyjnych, uwzględniających rozwój psychomotoryczny dziecka, właściwych do wieku dziecka”. Ocena wpływu opieki żłobkowej (w konkretnym żłobku, z którego korzystali respondenci badania) na rozwój dziecka jest pochodną działania różnych czynników, w tym wcześniej ocenianej kadry, oferty zajęć dodatkowych czy wyposażenia placówki. W opracowaniach dotyczących funkcji opieki żłobkowej najczęściej wskazuje się właśnie na pozytywny wpływ tej formy opieki nad małym dzieckiem na jego rozwój społeczny, socjalizację, kształtowanie relacji społecznych (*Jak wspierać*... 2012; Balcerzak-Paradowska 2004; Sadowska-Snarska 2008; Szelewa 2012).

Respondentów w pierwszej kolejności poproszono o dokonanie oceny wpływu opieki w żłobku, z którego korzystali, na rozwój intelektualny ich dziecka. Na 1000 pkt możliwych łącznie do przyznania ten element został oceniony relatywnie wysoko – na 692 pkt. Wyraźnie lepiej oceniali ten aspekt opieki korzystający z placówek niepublicznych (409 pkt na 576 pkt możliwych) niż publicznych (283 pkt na 422 pkt maksymalnie możliwe do przyznania). Oceny te nie były istotnie skorelowane z poziomem wykształcenia respondentów, które to kryterium można by uznać za wyznacznik aspiracji edukacyjnych rodziców. Pozytywnej ocenie wpływu żłobka na rozwój intelektualny dziecka towarzyszyły dobre i bardzo dobre oceny

kwalifikacji kadry pedagogicznej. Natomiast słabsza była zależność między wpływem żłobka na tenże rozwój dziecka a wyposażeniem placówki, a nawet ofertą zajęć dodatkowych. Do żłobków trafiają dzieci małe, w większości około 2. roku życia, o bardzo zróżnicowanych możliwościach fizycznych. Jest to przede wszystkim skutkiem istotnych różnic rozwojowych przypisanych do wieku dziecka, wyraźnie widocznych w tak wczesnym dzieciństwie.

Zgodnie z prawem z usług żłobków korzystać mogą dzieci od 20. tygodnia do 3. roku życia Według danych GUS w przedszkolach przebywają przede wszystkim dzieci w wieku od 1 roku do 2 lat (łącznie w 2016 r. stanowiły 89,7% wszystkich dzieci w tych placówkach, przy czym 2-latki – ponad 50% – GUS 2017, s. 2). W codziennych kontaktach dzieci o tak różnym poziomie rozwoju fizycznego (abstrahując od ograniczeń związanych z chorobami i zaburzeniami rozwoju fizycznego) istotne znaczenie ma przykład zachowań innych dzieci, który jest wspierany pracą opiekuna oraz odpowiednim wyposażeniem w sprzęty i zabawki.

W badanej zbiorowości respondentów korzystających ze żłobków wpływ całokształtu warunków, jakie stworzono dzieciom, na ich rozwój fizyczny w konkretnych placówkach został oceniony raczej dobrze, na 673 pkt, przy czym prawie połowa respondentów oceniła ten element opieki żłobka jako bardzo dobry.

4.15. Dostosowanie oferty żłobka do potrzeb dziecka

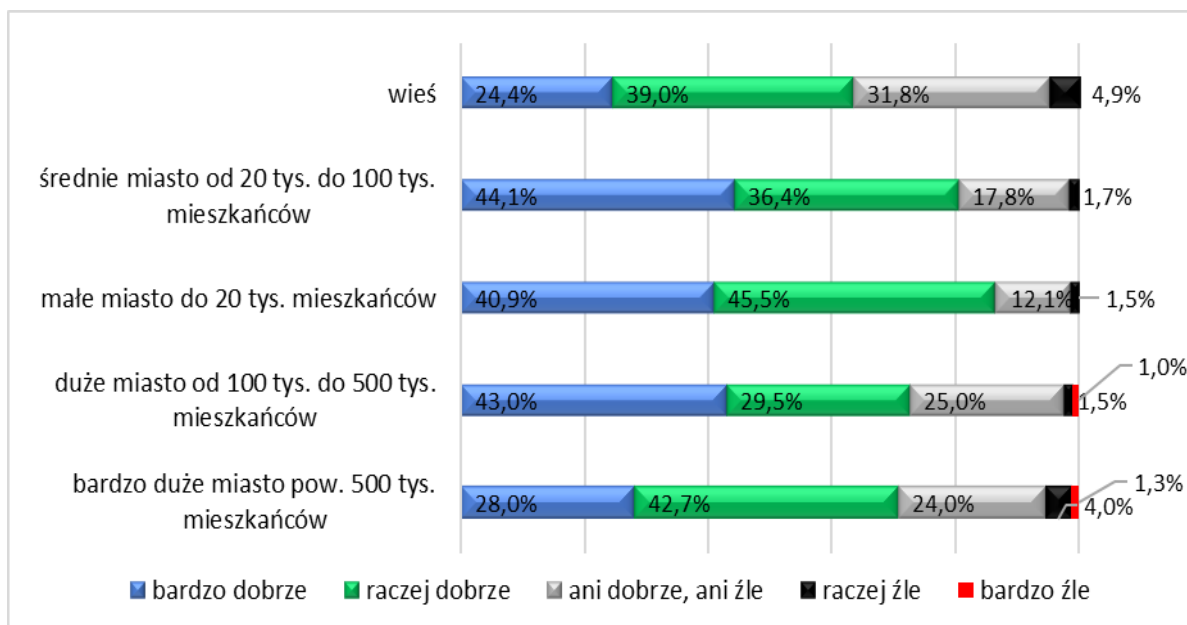
Predyspozycje (uzdolnienia) dzieci w wieku do lat 3, trudno uznać za potrzeby dziecka. Bardziej – jak się wydaje – są one definiowane przez rodziców na podstawie własnych obserwacji, aspiracji i doświadczeń. Ogromne zróżnicowanie w oczekiwaniach rodziców (tworzące popyt na określone usługi) przyniosły rezultaty w postaci rozbudowania segmentu zajęć edukacyjnych i ogólnorozwojowych w żłobkach. Oferta placówek niepublicznych jest tu szersza i bardziej różnorodna, jednak i żłobki publiczne oferują wiele dodatkowych zajęć, kierując się potrzebami zgłaszanymi przez rodziców. Tym samym mamy na rynku, oferowane przez żłobki (niektóre w całości sprofilowane), propozycje zajęć artystycznych, językowych, sportowych, ekologicznych, matematycznych i wielu innych. Są to zajęcia dodatkowo opłacane przez rodziców.

Jeśli chodzi o potrzeby dziecka, to są nimi te, które wiążą się głównie z jego stanem zdrowia i koniecznością wyrównywania deficytów rozwojowych. Z tego powodu w ustawie żłobkowej zobowiązuje się rodziców do przedstawienia informacji na temat np. posiadania przez dziecko orzeczenia o niepełnosprawności i określenia, na czym polegają ograniczenia, oraz informacji o jego stanie zdrowia, diecie i rozwoju psychofizycznym. W odpowiedzi na te potrzeby powstały m.in. żłobki integracyjne. Prowadzą one zajęcia mające na celu tzw. wczesne wspomaganie rozwoju i realizują różnorodne programy edukacyjno-pielęgnacyjne. Wiele placówek oferuje też specjalne żywienie dla dzieci ze wskazaniami specjalnej diety.

Ocena dostosowanie oferty żłobka do potrzeb dziecka, dokonana przez respondentów badania, to łącznie 555 pkt, a więc – w porównaniu z ocenami innych czynników – dość niska i, generalnie, była jednakowa, jeśli chodzi o żłobki publiczne i niepubliczne.

Oceny różniły się natomiast ze względu na miejsce zamieszkania respondentów.

Wykres 21. Respondenci korzystający z usług żłobków według oceny dostosowania oferty żłobka do potrzeb dziecka i miejsca zamieszkania

Źródło: badania własne

Najlepiej – łącznie – ocenili dostosowanie oferty żłobka do potrzeb dziecka respondenci z małych miast, natomiast najgorzej – ze wsi. Co ciekawe, tylko w dużych i bardzo dużych miastach badani oceniali dopasowanie tej oferty bardzo negatywnie. Badania nie dostarczyły jednak odpowiedzi, czy ta sytuacja jest rezultatem rzeczywiście bardzo złego dopasowania takiej oferty, czy też wynika z dużych oczekiwań, pobudzanych bogatszą i zróżnicowaną ofertą żłobków w dużych ośrodkach miejskich.

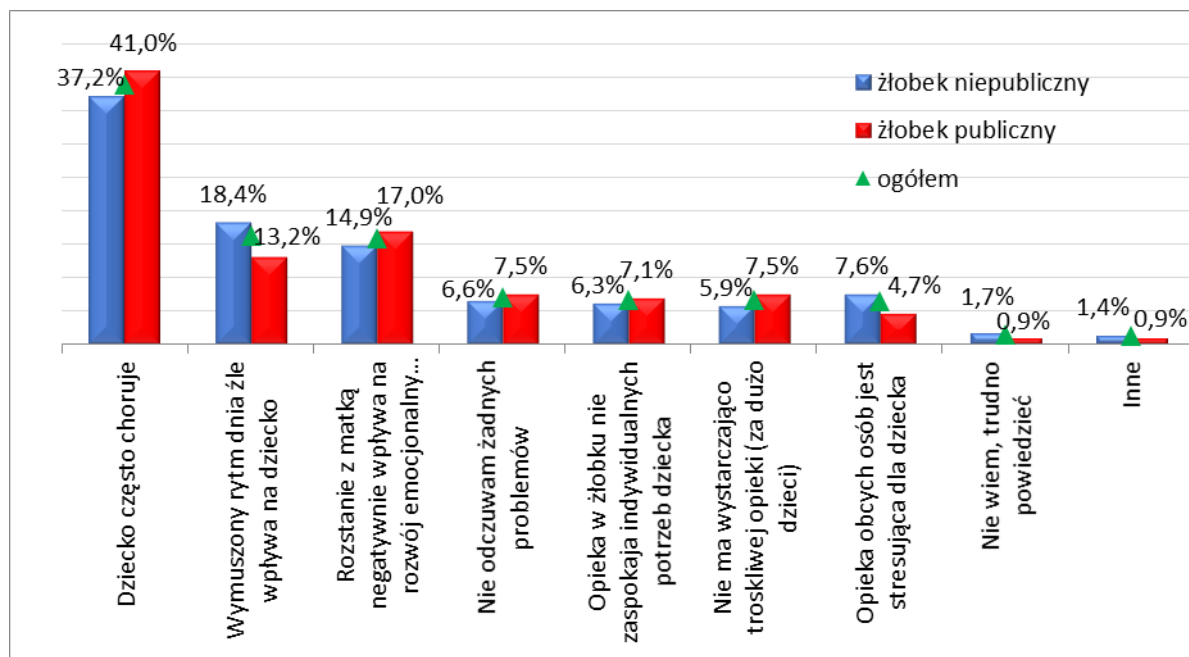
4.16. Sposób komunikowania się z rodzicami

Respondenci ocenili bardzo wysoko sposoby przekazywania im informacji ze żłobka (722 pkt. na 1000 pkt możliwych), chociaż były też oceny raczej złe i bardzo złe. Nie było istotnych różnic w ocenie tego elementu działania żłobków przez respondentów korzystających z placówek publicznych i niepublicznych. W niepublicznych żłobkach skoncentrowały się oceny bardzo dobre i bardzo złe takich kontaktów, podczas gdy w publicznych były tu głównie oceny raczej dobre i raczej złe.

5. Problemy korzystających z opieki w żłobkach

Respondenci korzystający ze żłobków zostali poproszeni o wskazanie, na jakie najistotniejsze problemy napotykają w związku z taką właśnie formą opieki.

Wykres 22. Respondenci korzystający ze żłobków według napotykanych problemów

Źródło: badanie własne

Zdecydowanie najczęściej wymieniali dużą zachorowalność dziecka. Inne problemy wskazywano wyraźnie rzadziej, a wśród nich przede wszystkim wymuszony rytm dnia małego dziecka oraz negatywny wpływ rozstania z matką na jego rozwój emocjonalny. Przeciętnie co 20. z respondentów uznawał za problem w opiece żłobkowej stres odczuwany przez małe dziecko w kontaktach z obcymi ludźmi, niedostatek troski o dziecko z powodu zbyt dużej liczby dzieci pozostających pod opieką opiekunów i brak możliwości zaspokajania w grupie indywidualnych potrzeb dziecka. Jednocześnie także co 20. z respondentów twierdził, że nie odczuwa żadnych problemów związanych z korzystaniem z usług żłobka.

Respondenci, których dzieci były pod opieką placówek niepublicznych, dostrzegali problemy związane z opieką żłobkową nieco częściej niż korzystający z opieki w żłobkach publicznych.

Choroba małego dziecka uczęszczającego do żłobka dezorganizuje funkcjonowanie rodziny, gdyż trzeba mu zapewnić opiekę w domu, często kosztem pracy zawodowej. Warto podkreślić, że ponad 90% respondentów wskazujących na problemy związane z częstymi chorobami dziecka to osoby pracujące. Ponad 80% to badani żyjący w związkach małżeńskich lub partnerskich z drugim rodzicem, ale w ich gospodarstwie domowym nie było innych osób, które mogłyby opiekować się chorym dzieckiem. Te kwestie należy brać pod uwagę, gdyż dla większości rodziców korzystających ze żłobków są one bardzo poważnym problemem.

6. Doświadczenie opieki nad starszym dzieckiem

Większość respondentów mających starsze dzieci, a aktualnie korzystających z usług żłobków, miała już doświadczenia związane z opieką nad starszymi dziećmi. Ponad połowa tej części respondentów osobiście opiekowała się starszymi dziećmi, a ponad 40% korzystało z opieki pozarodzicielskiej, głównie sprawowanej przez członków rodziny.

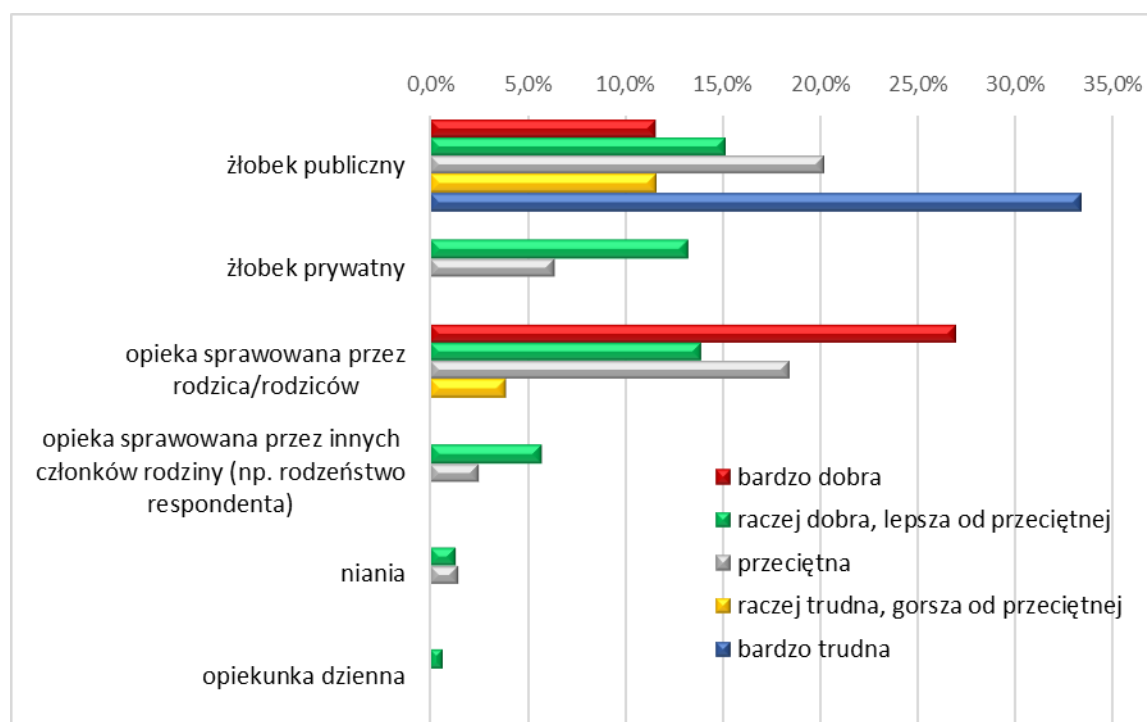
Tabela 14. Respondenci korzystający z opieki żłobkowej według form opieki, z których korzystali w przypadku starszych dzieci, gdy były one w wieku 1–3 lata? (%)

	żłobek publiczny	żłobek prywatny	opieka sprawowana przez rodzica /rodziców	opieka sprawowana przez innych członków rodziny	niania	opiekunka dzienna	klub dziecięcy	inna forma
Respondenci razem N=233	38	22	58	31	11	2	2	1

Źródło: badania własne

Ze żłobków publicznych w przypadku starszych dzieci najczęściej korzystały osoby oceniające sytuację materialną swojej rodziny jako przeciętną i poniżej tej oceny, w tym jako bardzo trudną.

Wykres 23. Respondenci według formy opieki nad starszymi dziećmi, gdy były one w wieku 1–3 lata i samooceny sytuacji materialnej (%)

Źródło: badania własne

Korzystanie ze żłobków prywatnych przez osoby o dochodach przeciętnych to – przy wysokich kosztach takiej opieki – może być skutek braku możliwości skorzystania z tańszych rozwiązań i rezultat racjonalnego wyboru opartego na rachunku kosztów (opieki) i korzyści (wynagrodzenia za pracę rodzica). Opieka ze strony drugiego rodzica najczęściej dotyczyła badanych w bardzo dobrej sytuacji materialnej, a więc – jak można zakładać – w największym stopniu wynikała ze swobody wyboru formy opieki przez oboje rodziców.

Zarówno wcześniejsze wybory i doświadczenia korzystania z usług żłobków, jak i aktualne opinie na temat różnych elementów realizacji funkcji opiekuńczej, wychowawczej i edukacyjnej w placówkach, z których korzystają respondenci, są podstawą ogólnej oceny tej for-

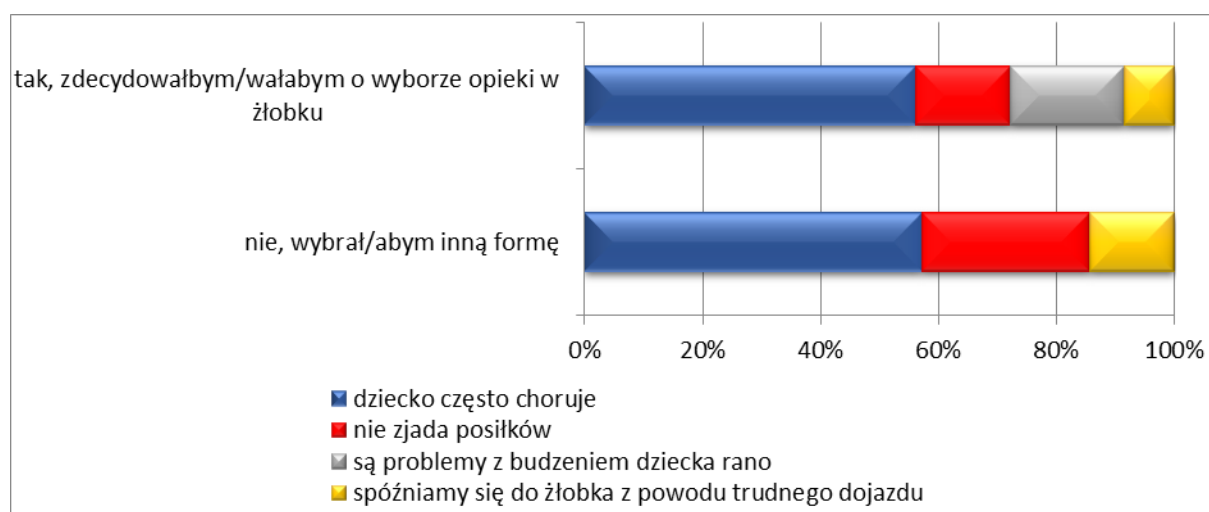
my opieki nad małym dzieckiem, a w konsekwencji ewentualnych dalszych decyzji dotyczących sposobu jej sprawowania.

Na pytanie, czy mając już doświadczenie w korzystaniu z usług żłobków, obecnie dokonaliby takiego samego wyboru formy opieki nad swoim małym dzieckiem, 88% badanych udzieliło odpowiedzi twierdzącej, przy czym było to 89% kobiet i 83% mężczyzn. Przy podjętej wcześniej decyzji pozostaliby częściej respondenci korzystający z placówek publicznych (93,5%) niż niepublicznych (84%).

Co ciekawe, osoby wskazujące, że obecnie nie zdecydowałyby się na opiekę w żłobku, w niewielkim zakresie sygnalizowały wcześniej swoje niezadowolenie z różnych elementów składających się na tę opiekę. Słaby związek daje się zauważyć między deklarowaną rezygnacją z wyboru żłobka a kosztami finansowymi, organizacją pracy dziecka w żłobku i dostosowaniem oferty żłobka do potrzeb dziecka.

Odpowiedzi dotyczące pozostania lub zmiany opieki żłobkowej na inną były natomiast wyraźnie powiązane z miejscem zamieszkania i wielkością miejscowości: im większa miejscowość (większe możliwości korzystania z innych form opieki lub nawet innego żłobka), tym więcej respondentów, mając aktualne doświadczenia, zrezygnowałoby z opieki w żłobku. Jeśli chodzi o mieszkańców wsi, było to 5%, w małych miastach – 10%, w średnich – 13%, w dużych – 12%, a w bardzo dużych – 17%.

Wykres 24. Respondenci korzystający z opieki w żłobkach i wskazań, czy mając doświadczenie w korzystaniu z usług żłobków, obecnie dokonaliby takiego samego wyboru formy opieki nad swoim małym dzieckiem oraz według problemów w korzystaniu ze żłobka (%)

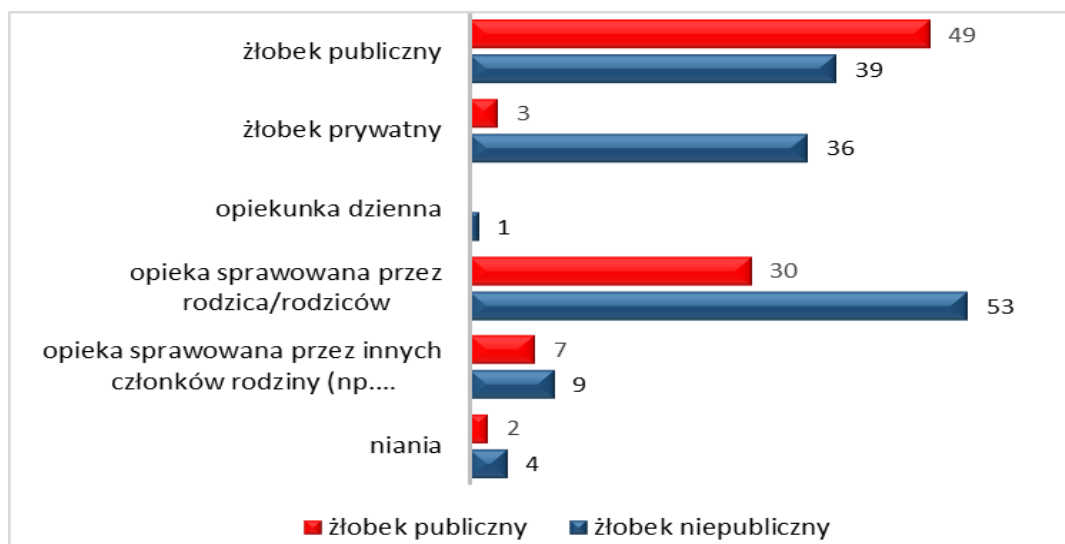
Źródło: badania własne

Trudno jednoznacznie wskazać przesłanki, jakie mogły skłaniać respondentów do utrzymania lub zmiany decyzji o opiece w żłobku. Częste choroby dziecka, najliczniej wymieniane jako problem związany z opieką żłobkową, wskazywali zarówno ci, którzy nie zmieniliby żłobka na inną formę opieki, jak i ci, którzy jednak optowali za zmianą. Co ciekawe, to rodzice, którzy chcą pozostać przy opiece żłobkowej, wymieniali więcej różnych problemów, niż ci, którzy opowiedzieli się – w świetle doświadczanych problemów – jako zwolennicy wyboru innej formy opieki.

Pod wpływem różnych doświadczeń związanych z opieką nad dzieckiem w żłobku respondenci, którzy obecnie korzystali z usług żłobków publicznych, byli skłonni zmienić tę formę opieki nad własnym dzieckiem przede wszystkim na inną placówkę publiczną (wska-

zujący na spóźnienia wynikające z trudnego dojazdu), a w dalszej kolejności na opiekę ze strony rodzica.

Wykres 25. Respondenci korzystający z opieki w żłobkach, którzy obecnie wybraliby inną formę opieki według wskazanej formy opieki (%)

Źródło: badania własne

Natomiast respondenci, których dzieci znajdowały się pod opieką żłobków niepublicznych, najczęściej byliby skłonni zastąpić ją opieką rodzica albo też opieką w żłobku publicznym lub w innej placówce prywatnej. Pozostałe wskazania, znacznie już rzadsze, dotyczyły głównie zamiany opieki w żłobku niepublicznym na opiekę rodzica albo też na żłobek publiczny lub inną placówkę niepubliczną. Inne formy opieki wskazywali głównie lub wyłącznie badani korzystający obecnie ze żłobków niepublicznych.

Badani decydowali o wskazanych powyżej kierunkach zmian form opieki, biorąc pod uwagę zgromadzone doświadczenia dotyczące odległości i dojazdów od żłobka, możliwości dopilnowania dziecka (zjedanie posiłków) czy porannego budzenia dziecka. Respondenci zostali również poproszeni o wskazanie, czy zrezygnowaliby z usług żłobka, gdyby mieli inne możliwości, w tym związane z lepszym powiązaniem obowiązków zawodowych z opieką:

- osobistego zaopiekowania się dzieckiem;
- zapewnienia dziecku innej opieki;
- większej pomocy ze strony drugiego z rodziców i/lub innych członków rodziny;
- przyjaznego nastawienia pracodawcy do problemów łączenia pracy z opieką nad małym dzieckiem;
- dostosowania godzin pracy placówki do obowiązków rodzinnych;
- możliwości wykonywania pracy zdalnej, pracy w niepełnym wymiarze godzin.

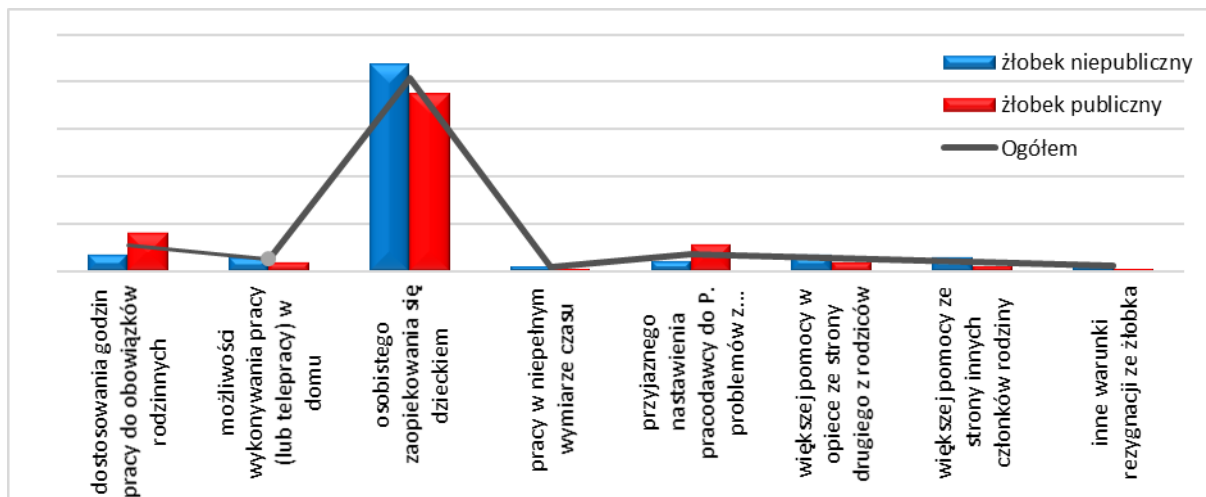
Ponad 1/3 respondentów nie zrezygnowałaby z opieki w żłobku pod żadnym względem. Taka postawa częściej występowała wśród badanych korzystających z placówek publicznych (41%) niż niepublicznych (37%).

Jeśli chodzi zaś o respondentów, którzy byliby gotowi zrezygnować z aktualnej formy opieki, najczęściej (58%) wymienianym warunkiem takiej decyzji była możliwość osobistego zaopiekowania się dzieckiem. Następnie 38% respondentów chętnie zamieniłaby opiekę w żłobku prywatnym na publiczny, a 31% zrezygnowałoby z usług żłobka, gdyby dzieckiem mógł zająć się członek rodziny. Dla 22% respondentów dopuszczalna byłaby rezygnacja ze żłobka publicznego, gdyby mogli zastąpić go opieką w placówce niepublicznej, a 11% zrezygnowałoby z opieki w żłobku, gdyby dzieckiem mogła zająć się niania.

6.1. Opieka w żłobku a rozwiązania związane z organizacją pracy

Poza alternatywnymi formami opieki, którymi respondenci skłonni byłiby zastąpić opiekę w żłobku, wskazywali oni też inne okoliczności, które – w ich wypadku – mogłyby spowodować taką decyzję.

Wykres 26. Respondenci dopuszczający rezygnację z usług żłobka według warunków, jakie musiałyby zostać spełnione (%)

Źródło: badania własne

Respondenci, zwłaszcza ci, których dzieci pozostawały pod opieką w żłobkach publicznych, wskazywali też, że mogliby zrezygnować ze żłobka, gdyby godziny pracy placówki były dostosowane do godzin ich pracy, a pracodawca przyjaźnie odnosiłby się do problemów rodziców z łączeniem pracy z opieką nad małym dzieckiem. Badani, których dzieci korzystały z placówek niepublicznych, wskazywali też relatywnie częściej na zapewnienie pomocy ze strony drugiego rodzica oraz wprowadzenie możliwości wykonywania pracy w domu.

Wskazywali też, że rezygnacja ze żłobka mogłaby w ich przypadku wynikać z podjęcia pracy w niepełnym wymiarze czasu oraz z większej pomocy innych członków rodziny, ale takie możliwości zmian wymieniane były rzadko.

IV

OPIEKA RODZICIELSKA NAD MAŁYM DZIECKIEM – ZALETY, WADY, PRZESŁANKI KORZYSTANIA I OPINIE RODZICÓW

Opieka nad małym dzieckiem, sprawowana osobiście przez rodzica lub wymiennie przez oboje rodziców, nazywana opieką rodzicielską, w opisywanym tu badaniu dotyczyła 501 osób, ale – jak wcześniej zaznaczono – o ogólną ocenę tej formy opieki, poprzez wskazanie jej najważniejszych wad i zalet, poproszeni zastali wszyscy respondenci.

1. Ogólne zalety opieki rodzicielskiej

We wszystkich trzech grupach respondentów z zaskakującą zgodnością wskazywano te same zalety opieki sprawowanej przez rodziców. W każdej z grup najczęściej deklarowano, że opieka rodzicielska zapewnia dziecku bezpieczeństwo. Ta zaleta była też najliczniej wskazywana jako najważniejsza. Duża część badanych, bo ponad 2/3 w każdej z grup, wskazywała też, że istotną zaletą ocenianej formy opieki jest zaspokajanie indywidualnych potrzeby dziecka, a 60% za ważną zaletę uznawało związany z opieką rodzicielską rozwój indywidualnych zdolności dziecka. Ponadto co drugi z pytanym (nieco mniej w przypadku rodziców korzystających z opieki żłobkowej) stwierdził, że zaletą opieki sprawowanej przez rodzica jest zapewnienie dziecku odpowiedniego wyżywienia.

Tabela 15. Respondenci według wskazywanych zalet opieki rodzicielskiej i formy opieki nad małym dzieckiem

	Zapewnia dziecku bezpieczeństwo	Zapewnia dziecku kontakty z rówieśnikami	Rozwija indywidualne zdolności dziecka	Zaspokaja indywidualne potrzeby dziecka	Zapewnia dziecku odpowiednie wyżywienie	To najtańsza forma opieki	Inne
Razem	1186	410	906	1008	742	414	39
	79,5%	27,5%	60,7%	67,6%	49,7%	27,8%	2,6%
rodzice (gr. II, n = 498)	420	132	303	341	253	149	14
	84,3%	26,5%	60,8%	68,5%	50,8%	29,9%	2,8%
żłobek (gr. I, n = 498)	390	127	302	329	236	124	10
	78,3%	25,5%	60,6%	66,1%	47,4%	24,9%	2,0%
opiekunowie (grupa III, n = 498)	376	151	301	338	253	141	15
	75,5%	30,3%	60,4%	67,9%	50,8%	28,3%	3,0%

Źródło: badania własne

Pozostałe zalety, jak np. zapewnianie dziecku kontaktów z rówieśnikami czy niski koszt tej formy opieki, respondenci wskazywali rzadziej. Natomiast nie było – odmiennie niż w przypadku żłobków – żadnego wskazania, w żadnej z grup, że opieka sprawowana przez rodziców nie ma żadnych zalet.

2. Ogólne wady opieki rodzicielskiej

W przypadku wskazań dotyczących wad opieki rodzicielskiej nie było już tak daleko idącej zgodności między pytanymi ze wszystkich grup. Inna były tu przede wszystkim częstość wskazań w przypadku respondentów z grupy II w porównaniu ze wskazaniami z grupy I i III.

Tabela 16. Respondenci według wskazywanych wad opieki rodzicielskiej i formy opieki nad małym dzieckiem

	Ogranicza kontakty z rówieśnikami	Rodzice poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki	Dzieci są rozpieszczone	Dzieci nie uczą się samodzielności	Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka	Inne	Nie widzą żadnych wad	Nie wiem, trudno powiedzieć
Razem	543 36,2%	476 31,7%	509 33,9%	305 20,3%	99 6,6%	44 2,9%	368 24,5%	19 1,3%
rodzice (gr. II, n = 500)	160 31,9%	140 27,9%	158 31,5%	71 14,2%	33 6,6%	9 1,8%	153 30,5%	8 1,6%
żłobek (gr. I, n = 500)	214 42,8%	183 36,6%	183 36,6%	122 24,4%	32 6,4%	12 2,4%	93 18,6%	5 1,0%
opiekunowie (grupa III, n = 500)	169 33,8%	153 30,6%	168 33,6%	112 22,4%	34 6,8%	23 4,6%	122 24,4%	6 1,2%

Źródło: badania własne

Zauważalne jest, że w przypadku rodziców osobiście opiekujących się dziećmi 30% uważało, że ta forma opieki w ogóle nie ma wad. Respondenci z pozostałych grup zgadzali się z taką opinią znacznie mniej licznie, ale to właśnie w przypadku opieki rodzicielskiej jakiegokolwiek wady były wymieniane najrzadziej.

Najwięcej wad i z największą częstotliwością wymieniali rodzice korzystający ze żłobków. Wszyscy respondenci przede wszystkim uważali, że wadą opieki rodzicielskiej są – w przeciwieństwie do tego, co oferują żłobki – ograniczone kontakty dziecka z rówieśnikami oraz że dzieci są rozpieszczone. Trzecią z najczęściej wymienianych wad było, że rodzice łączą opiekę nad dzieckiem z innymi obowiązkami (np. z prowadzeniem domu) i z tego powodu poświęcają dziecku za mało czasu. Tę wadę jednak respondenci z I i II grupy wskazywali wyraźnie częściej niż ci, którzy osobiście opiekowali się dzieckiem (tj. z grupy II). Relatywnie często pojawiały się też zarzuty, że dzieci pozostające pod opieką rodziców nie uczą się samodzielności. Respondenci osobiście opiekujący się dziećmi o wiele rzadziej niż pozostali wskazywali na tę wadę.

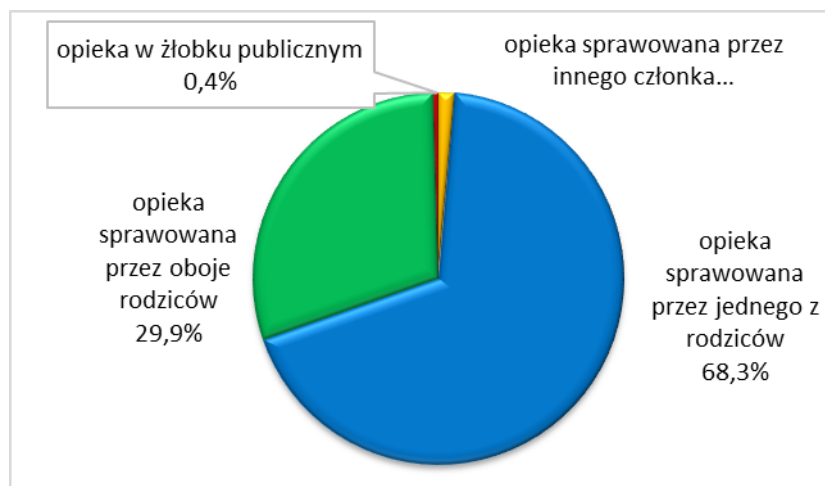
3. Opinie respondentów osobiście opiekujących się dzieckiem o różnych aspektach tej formy opieki

3.1. Przesłanki sprawowania osobistej opieki nad małym dzieckiem

W grupie 501 badanych rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem w wieku 1–3 lata zdecydowana większość (3/4) dotyczy opieki sprawowanej przez jednego rodzica, głównie matkę (74%), a w pozostałej 1/4 przypadków opiekę sprawowali oboje rodzice dziecka.

W pierwszych 6 miesiącach życia dziecka respondenci rozważali różne możliwości sprawowania nad nimi dalszej opieki. Najczęściej jednak już w tym czasie większość (ponad 2/3) skłaniała się ku opiece osobistej, sprawowanej przez rodzica lub oboje rodziców.

Wykres 27. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według rozważanych form opieki, gdy miało ono 6 miesięcy

Źródło: badania własne

Relatywnie często rozważano też możliwość opieki sprawowanej wspólnie przez oboje rodziców (2/3 zrealizowało ten plan), natomiast inne rozwiązania respondenci brali pod uwagę jedynie sporadycznie, zwłaszcza opiekę w żłobku.

Bezpośrednie przesłanki decyzji o podjęciu osobistej opieki nad dzieckiem wiązały się z różnymi sytuacjami w życiu badanych. Najczęściej w tej grupie to jednak potrzeba opieki nad dzieckiem była przesłanką zaistnienia określonej sytuacji: rezygnacji z pracy. Taka sytuacja dotyczyła ponad 1/3 respondentów z II grupy; głównie kobiet (zob. tabela w aneksie). Stosunkowo często też podjęcie opieki nad dzieckiem wynikało z trudności ze znalezieniem pracy przez rodzica (21%), a w 13% przypadków – w tym znacznie częściej mężczyźni – z utraty pracy.

Warto zwrócić uwagę, że w tej grupie respondentów wybór formy opieki nad dzieckiem (najczęściej wcześniej rozważanej) wiązał się z możliwością łączenia pracy z opieką (17%). Tam, gdzie rodzice wymiennie opiekowali się dzieckiem, 29% miało tę możliwość.

W przypadku II grupy respondentów są też rodzice, którzy zdecydowali się zająć osobiście małym dzieckiem w związku z tym, że już opiekowali się innym dzieckiem (18%). Nieliczni (1%) podjęli decyzję opieki nad małym dzieckiem w związku z tym, że jednocześnie opiekowali się już innym niż dziecko niesamodzielnym członkiem rodziny (np. osobą chorą, starszą, z niepełnosprawnością).

3.2. Ocena alternatywnych form opieki

Fakt osobistej opieki nad dzieckiem był – jak wskazano wyżej – rezultatem wyboru w przypadku 35% respondentów z grupy II. Pozostałe przypadki to albo rezultat złej sytuacji na rynku pracy, albo uwarunkowań rodzinnych związanych z obowiązkami opiekuńczymi wobec innych członków rodziny. W sytuacji braku pracy trudno oczekiwać, że rodzice zdecydują się na odpłatną opiekę. Z drugiej strony zapewnienie dziecku opieki żłobkowej dałoby rodzicom więcej czasu na poszukiwanie pracy.

Zapytano badanych osobiście opiekujących się dzieckiem, dlaczego nie korzystają z usług żłobków.

Tabela 17. Respondenci osobiście opiekujący się dzieckiem według przyczyn niekorzystania ze żłobka (%)

	Opieka jednego z rodziców	Opieka obojga rodziców	Razem
to nie jest forma opieki korzystna dla rozwoju małego dziecka	44,4	49,3	45,7
nie było wolnych miejsc i zrezygnowaliśmy	15,9	22,1	17,6
nie ma żłobka blisko miejsca zamieszkania/pracy	10,7	11,8	11,0
nie miałam/lem dość pieniędzy na opłacanie opieki w żłobku	11,8	8,8	11,0
dziecko wciąż jest na liście oczekujących na przyjęcie do żłobka	6,3	5,9	6,2
dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem liczby dzieci	1,4	1,5	1,4
dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem oferty zajęć	0,8	0,0	0,6
dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem wysokości opłat	0,5	0,0	0,4
dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem lokalizacji	0,3	0,0	0,2
inne przyczyny	7,4	0,7	5,6
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Znaczna grupa respondentów opiekujących się osobiście dzieckiem deklarowała, że nie skorzystała z usług żłobka, gdyż uważa, że nie jest korzystna forma opieki dla rozwoju małego dziecka.

Powyższe informacje są różne od wyników uzyskanych w badaniach SILC w 2016 r., z których wynika, że przyczynami niekorzystania ze żłobków w Polsce jest przede wszystkim brak takiej potrzeby (73,8%). Kolejne przyczyny są już znacznie mniej istotne:

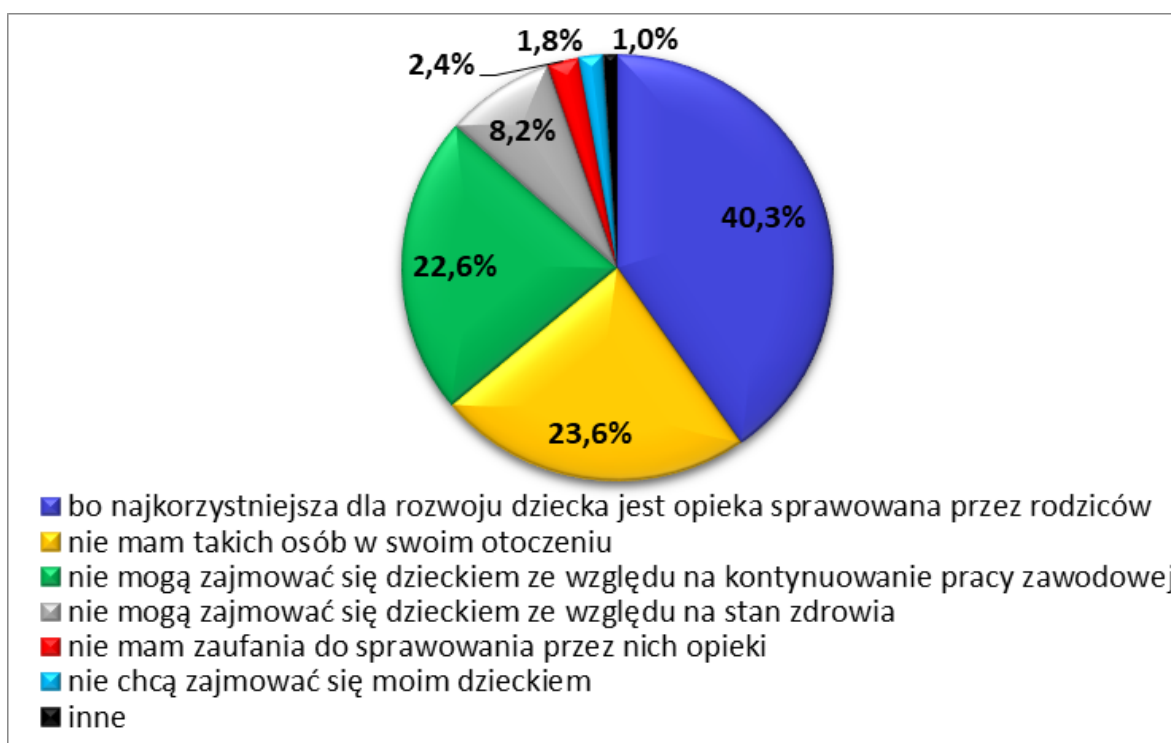
- brak miejsc dotyczył 4,7% respondentów,
- bariera finansowa – 4,6%,
- brak placówki w pobliżu (zbyt duży dystans) – 4,2%.

Natomiast bariery, takie jak godziny funkcjonowania (2,2%) czy jakość usług (1,1%), były w przypadku badania SILC najmniej istotne (dane Eurostat).

3.3. Dlaczego respondenci nie korzystają z opieki sprawowanej przez innych członków rodziny?

Wśród rozważanych w pierwszym półroczu życia dziecka form opieki pojawiała się też możliwość opieki sprawowanej przez innych niż rodzice członków rodziny. Argumentem, którym respondenci najczęściej uzasadniali, dlaczego z takiej możliwości nie skorzystali, było stwierdzenie, że najkorzystniejsza dla rozwoju dziecka jest opieka sprawowana osobiście przez rodziców.

Wykres 28. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według powodów, dla których nie skorzystali z opieki innych członków rodziny

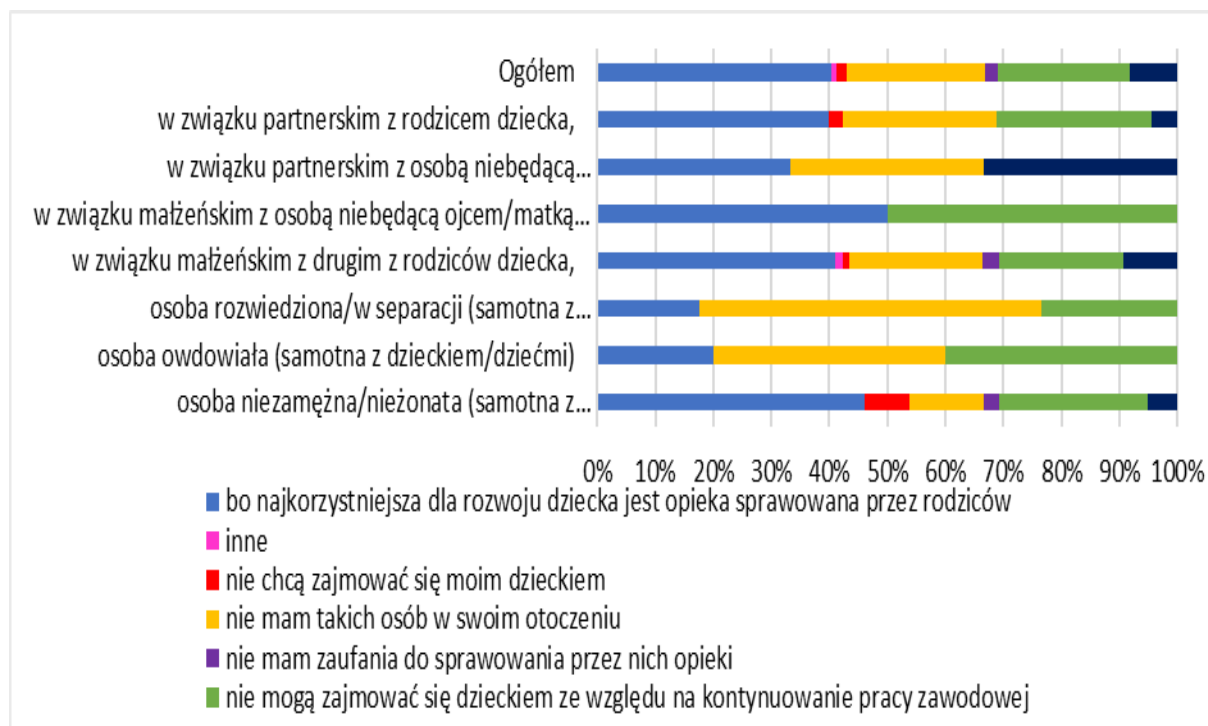

Źródło: badanie własne

Znaczna grupa respondentów nie korzystała z opieki innych członków rodziny, bo nie miała ich w swoim otoczeniu, a niewiele mniejsza grupa dlatego, że inni członkowie ich rodziny nie mogą zajmować się dziećmi, bo pracują. Ponadto ponad 8% respondentów z II grupy nie korzystało z opieki innych członków rodziny, gdyż osoby te nie mogły się zająć małym dzieckiem ze względu na swój stan zdrowia. W pozostałych nielicznych przypadkach deklarowali, że nie mają zaufania do sprawowania przez nich opieki, albo też że to członkowie rodziny nie chcieli zająć się dzieckiem respondenta. Znalazły się także pojedyncze przypadki innych odpowiedzi, np. złe relacje rodzinne.

Brak rodziny, która mogłaby udzielić rodzicom wsparcia w opiece nad małym dzieckiem, najczęściej dotyczył rozwiedzionych badanych, co wskazuje, że była to grupa szczególnie obciążona obowiązkami opiekuńczymi, zmuszona samodzielnie sobie z nimi radzić.

Wykres 29. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według przyczyn niekorzystania z opieki innych członków rodziny i sytuacji rodzinnej (%)

Źródło: badania własne

Jednocześnie respondenci rozwiedzeni oraz owdowiali to rodzice, którzy najrzadziej deklarowali, że nie korzystają z opieki innych członków rodziny, dlatego że to opieka rodzica jest najkorzystniejsza dla rozwoju dziecka.

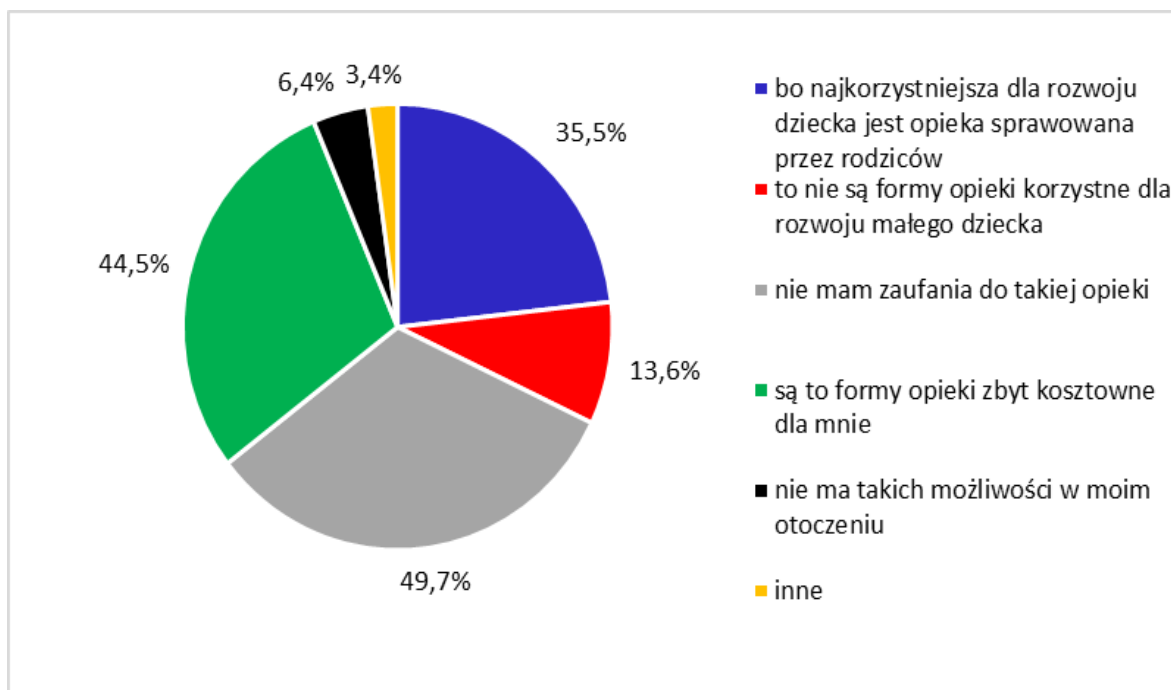
O tym, że respondenci nie korzystają z opieki innych członków rodziny, bo ci nie chcą się opiekować ich dzieckiem, najczęściej mówili niezamężni i nieżonaci (samotni z dzieckiem). Osobista opieka nad dzieckiem nie zawsze więc była ich wyborem, a nierzadko brakiem innej możliwości. W znacznie lepszej sytuacji byli badani żyjący w małżeństwach z osobą niebędącą drugim rodzicem dziecka. Oni najczęściej byli przekonani, że opieka osobista rodzica to najlepsza dla dziecka forma opieki. Jednocześnie ta sama grupa równie często deklarowała, że ich rodzice, rodzeństwo i inni członkowie rodziny kontynuują pracę zawodową i nie mogą zająć się ich dzieckiem.

3.4. Przyczyny niekorzystania z opieki sprawowanej przez opiekunów dziennych lub nianie

Opieka nad dzieckiem, sprawowana przez osoby spoza rodziny (opiekunka, niania), została uregulowana prawnie stosunkowo niedawno, ale w praktyce nie są to rozwiązania nowe.

Respondenci osobiście opiekujący się dziećmi, pytani, dlaczego nie korzystają z opieki niani lub dziennego opiekuna, w ponad 1/3 przypadków twierdzili, że nie brali pod uwagę innej formy opieki, bo to opieka rodziców jest dla dziecka najkorzystniejsza. Jednocześnie kolejne 8% twierdziło, że nie brało pod uwagę takiego rozwiązania, bo opieka niani czy opiekunka dziennego nie jest korzystna dla rozwoju małego dziecka.

Wykres 30. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według powodów, dla których nie skorzystali z opieki niani ani opiekuna dziennego

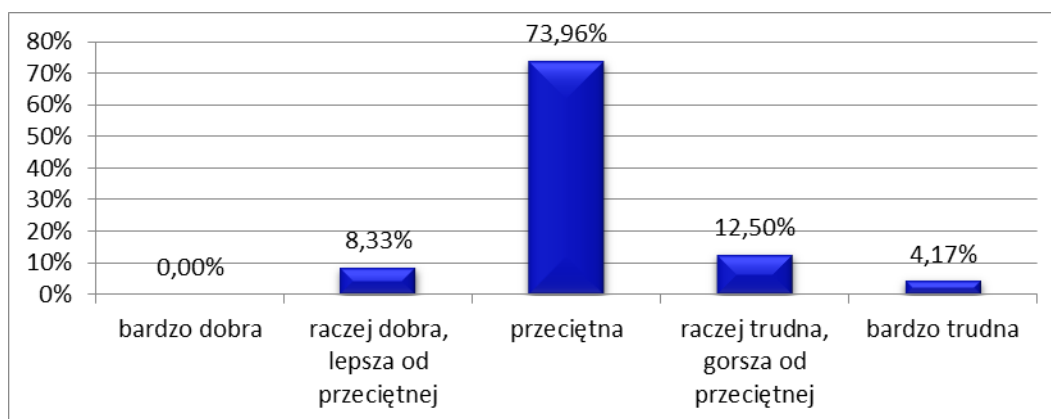
Źródło: badania własne

Druga z najczęściej wymienianych przyczyn niekorzystania z opieki niani czy opiekuna rodzinnego to brak zaufania do takich rozwiązań. Połowa respondentów z tej grupy to osoby, które deklarowały, że nie mają również zaufania do opieki sprawowanej przez członków rodziny i dlatego z niej nie korzystają.

Niewielki odsetek pytaných osobiście opiekujących się dziećmi nie korzystał z opieki niani lub opiekuna, gdyż w ich otoczeniu nie było takich możliwości. Jeszcze rzadziej wskazywali na inne przyczyny, wśród nich na brak wiedzy o tym, jak i gdzie szukać takich rozwiązań i jak je sformalizować.

Blisko co piąty z respondentów osobiście opiekujących się dziećmi wskazywał, że opieka niani lub opiekuna dziennego jest dla nich zbyt droga. Na tę przyczynę wskazywali głównie respondenci, którzy swoją sytuację materialną oceniali jako przeciętną.

Wykres 31. Respondenci wskazujący, że nie korzystają z opieki niani czy opiekuna dziennego z powodu jej zbyt wysokich kosztów według samooceny sytuacji materialnej

Źródło: badania własne

Warto jednak zauważyć, że częstość wskazywania na tę przyczynę nie była silnie powiązana z sytuacją materialną respondentów; częściej niż oceniający tę sytuację jako bardzo trudną, o zbyt wysokich kosztach mówiły osoby zarówno oceniające swoją sytuację materialną jako gorszą od przeciętnej, jak i oceniające tę sytuację jako lepszą od przeciętnej. Na wybór formy opieki silniej niż sytuacja materialna oddziaływało przekonanie zdecydowanej większości respondentów z grupy II o pozytywnym wpływie opieki rodzicielskiej na rozwój dziecka i niekorzystnym wpływie każdej innej formy.

4. Samoocena opieki rodzicielskiej

Respondenci z grupy II (osobiście opiekujący się dzieckiem) zostali poproszeni o ocenę – w skali 5-stopniowej (1 – bardzo źle; 2 – bardzo dobrze) – pod względem różnych kryteriów sprawowanej przez siebie opieki nad małym dzieckiem. Ocnom tym nadano wagi od -2 do 2. Łącznie więc każdy element opieki rodzicielskiej mógł być oceniony maksimum na 1002 pkt.

4.1. Zapewnienie dziecku bezpieczeństwa

Respondenci ocenili sprawowaną przez siebie opiekę nad dzieckiem pod kątem zapewnienia mu bezpieczeństwa na 921 pkt, a więc bardzo wysoko. W przypadku opieki sprawowanej przez jednego rodzica było to 685 pkt na 730 pkt maksymalnie możliwych, natomiast opieka wymienna, sprawowana obojga rodziców została oceniona na 236 pkt na 272 możliwe pkt.

4.2. Zapewnienie dziecku odpowiedniego rozwoju umysłowego i fizycznego

Pozytywnie ocenili też respondenci swoje działania pozwalające na zapewnienie pozostającemu pod ich opieką małemu dziecku odpowiedniego rozwoju umysłowego i fizycznego. Łączna ocena to 828 pkt. na 1002 pkt maksymalnie możliwe. Lepiej oceniali ten aspekt opieki rodzice, którzy w pojedynkę opiekowali się dzieckiem (618 pkt. na 730 pkt możliwych) niż ci, którzy opiekowali się dzieckiem wspólnie z drugim z rodziców (212 pkt. na 272 pkt maksymalnie możliwe) Ocena ta nie miała istotnego związku z żadnymi cechami socjodemograficznymi respondentów.

4.3. Zapewnienie dziecku kontaktu z rówieśnikami

Zapewnienie małemu dziecku kontaktów ze środowiskiem zewnętrznym wskazywane bywa najczęściej jako walor opieki żłobkowej, gdzie dzieci funkcjonują w grupach rówieśniczych. Opieka rodzicielska to w zdecydowanej większości przypadków dotyczy jednego dziecka i aby spędzało ono czas z innymi dziećmi, niezbędne jest w tym celu dodatkowe zaangażowanie opiekunów.

Respondenci osobiście opiekujący się swoimi dziećmi ocenili ten element sprawowanej przez siebie opieki łącznie na 690 pkt z 1002 pkt maksymalnie możliwych, czyli niżej niż ocenione wcześniej zapewnianie dziecku bezpieczeństwa i warunków rozwoju umysłowego i fizycznego. Nie było różnic w ocenie tego aspektu opieki rodzicielskiej między respondentami, którzy opiekowali się dzieckiem w pojedynkę, a tymi, którzy sprawowali ją wymiennie z drugim z rodziców.

4.4. Zapewnienie dziecku odpowiedniego odżywiania, dostosowanego do potrzeb dziecka

Dostosowanie posiłków do potrzeb dziecka zdaje się łatwiejsze w przypadku opieki nad jednym dzieckiem niż nad grupą. Respondenci, którzy osobiście opiekowali się małym dzieckiem, ocenili ten element opieki rodzicielskiej łącznie na 847 pkt, a więc bardzo wysoko. Znacznie wyżej ocenili ją ci, którzy opiekowali się dzieckiem wspólnie z drugim rodzicem, niż ci, którzy sprawowali opiekę w pojedynkę (odpowiednio: 424 pkt na 730 pkt możliwych

i 223 pkt na 272 pkt maksymalnie możliwe do przyznania). Nieliczne oceny „raczej dobrze” lub „raczej źle” występowały w przypadku respondentów, którzy oceniali sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego jako raczej trudną, gorszą od przeciętnej lub jako bardzo trudną, w których to grupach więcej było osób z rodzin niepełnych (samotnych rodziców, osób rozwiedzionych i owdowiałych), a mniej małżeństw. Wydaje się więc, że zapewnienie dziecku odpowiedniego odżywiania to – w przypadku respondentów – pochodna ich sytuacji materialnej i rodzinnej, a nie zaangażowania w osobistą opiekę nad dzieckiem.

4.5. Zapewnienie dziecku zaspokojenia jego indywidualnych potrzeb

Sprawowanie opieki nad jednym dzieckiem wydaje się sprzyjać zaspokajaniu jego zindywidualizowanych potrzeb. Odnosząc się do własnych działań, respondenci osobiście opiekujący się swoimi dziećmi bardzo wysoko ocenili ten element: na 858 pkt. Tam, gdzie opiekę sprawował jeden z rodziców, zaspokojenie indywidualnych potrzeb dziecka oceniono nieco wyżej niż w przypadku opieki sprawowanej przez oboje rodziców.

Bardzo dobrze oceniali zaspokajanie potrzeb pozostającego pod ich opieką dziecka przede wszystkim rodzice, którzy wcześniej postrzegali swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą; gorzej ci, którzy sytuację tę oceniali jako przeciętną lub bardzo trudną.

4.6. Poświęcanie dziecku odpowiedniej ilości czasu

We wszystkich grupach respondentów wadą opieki rodzicielskiej była niedostateczna ilość czasu poświęcanego dziecku przez rodzica z powodu konieczności łączenia opieki z innymi obowiązkami domowymi. Rodzice, którzy osobiście opiekowali się swoimi małymi dziećmi, ocenili jednak ten element sprawowanej przez siebie opieki łącznie na 785 pkt, a więc niżej niż większość wcześniej ocenianych elementów. Wyższe oceny wskazali badani, którzy opiekowali się dzieckiem w pojedynkę, niż ci, którzy opiekowali się dzieckiem wspólnie z drugim z rodziców. Wyżej też oceniali ilość czasu poświęcanego dziecku respondenci, w których gospodarstwach domowych byli także inni członkowie rodziny (rodzice i/lub rodzeństwo respondenta lub jego małżonka/partnera).

5. Trudności w opiece nad dzieckiem i sposoby ich rozwiązywania

Dla ponad 60% respondentów osobiście opiekujących się małym dzieckiem żaden z ocenianych, przytoczonych wyżej warunków (stanowiących kryteria oceny) pozytywnej oceny opieki rodzicielskiej nie był trudny do spełnienia.

Tabela 18. Respondenci osobiście opiekujący się dziećmi według trudności w sprawowaniu tej opieki (%)

	zapewnienia dziecku bezpieczeństwa	zapewnienia dziecku odpowiedniego rozwoju fizycznego i umysłowego	zapewnienia dziecku odpowiedniego kontaktu ze środowiskiem zewnętrznym	zapewnienia dziecku odpowiedniego odżywiania, dostosowanego do jego potrzeb	zapewnienia dziecku zaspokojenia jego indywidualnych potrzeb	poświęcania dziecku odpowiednio dużej ilości czasu	inne	żadne z tych czynności nie są dla P. trudne	Ogółem (n=501)
kobieta	1	7	12	6	5	13	0	63	100,0
mężczyzna	0	7	25	5	10	15	0	49	100,0
razem	1	7	13	6	6	13	0	61	100,0

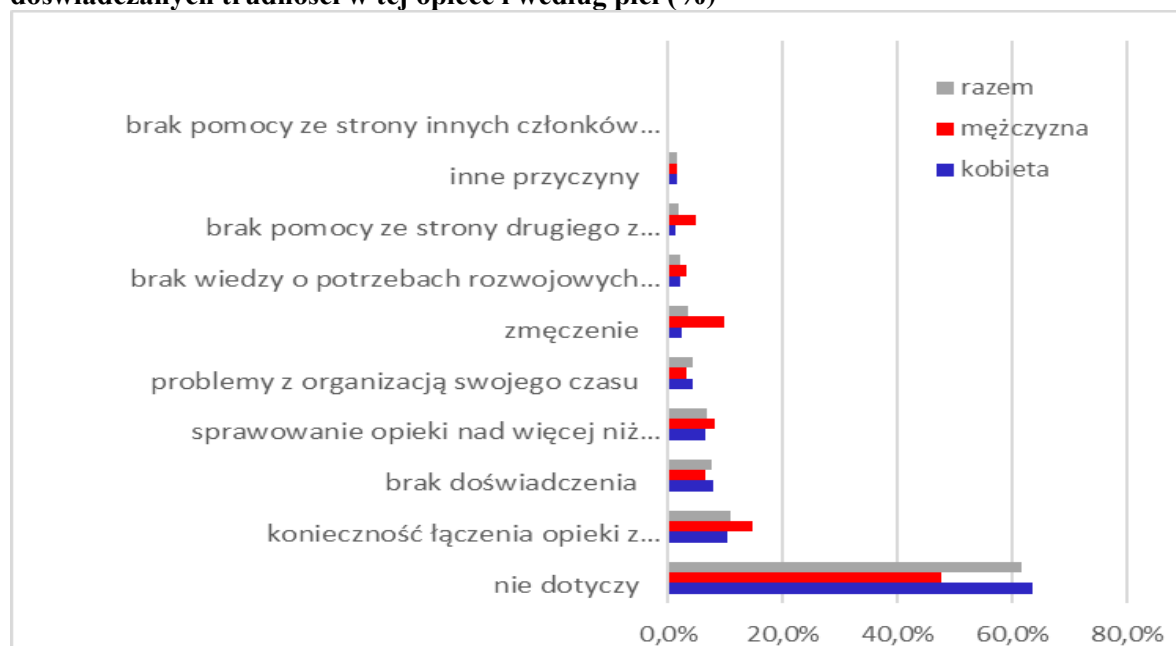
Źródło: badania własne

Najwięcej trudności sprawiało tej grupie rodziców zapewnienie dziecku odpowiedniego kontaktu ze środowiskiem rówieśniczym oraz odpowiednio dużej ilości czasu.

Kobiety częściej niż mężczyźni stwierdzały, że nie mają żadnych trudności w osobistej opiece nad małym dzieckiem. Rzadziej też deklarowały, że odczuwają trudności z zapewnieniem dziecku zaspokojenia jego indywidualnych potrzeb. Natomiast mężczyźni wyraźnie częściej wskazywali, że problemem związanym z wybraną przez nich formą opieki jest zapewnienie małemu dziecku kontaktu ze środowiskiem zewnętrznym, z rówieśnikami.

W przypadku respondentek przyczyną trudności w wywiązywaniu się z obowiązków opiekuńczych najczęściej była konieczność łączenia ich z obowiązkami domowymi (gotowanie, sprzątanie itd.) Drugą z najczęściej wskazywanych przyczyn trudności w przypadku kobiet respondentek z II grupy było zmęczenie oraz problemy z organizacją własnego czasu.

Wykres 32. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według przyczyn doświadczanych trudności w tej opiece i według płci (%)

Źródło: badania własne

Natomiast najrzadziej wskazywaną przyczyną trudności w pełnieniu opieki nad małym dzieckiem był – zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn – brak pomocy ze strony innych członków gospodarstwa domowego.

Badani mężczyźni najczęściej jako przyczynę trudności w wypełnianiu zadania opieki nad swoimi małymi dziećmi wskazywali zmęczenie.

Warto zauważyć, że brak wiedzy na temat potrzeb rozwojowych dzieci i sposobów ich zaspokajania należał do najrzadziej zgłaszanych trudności.

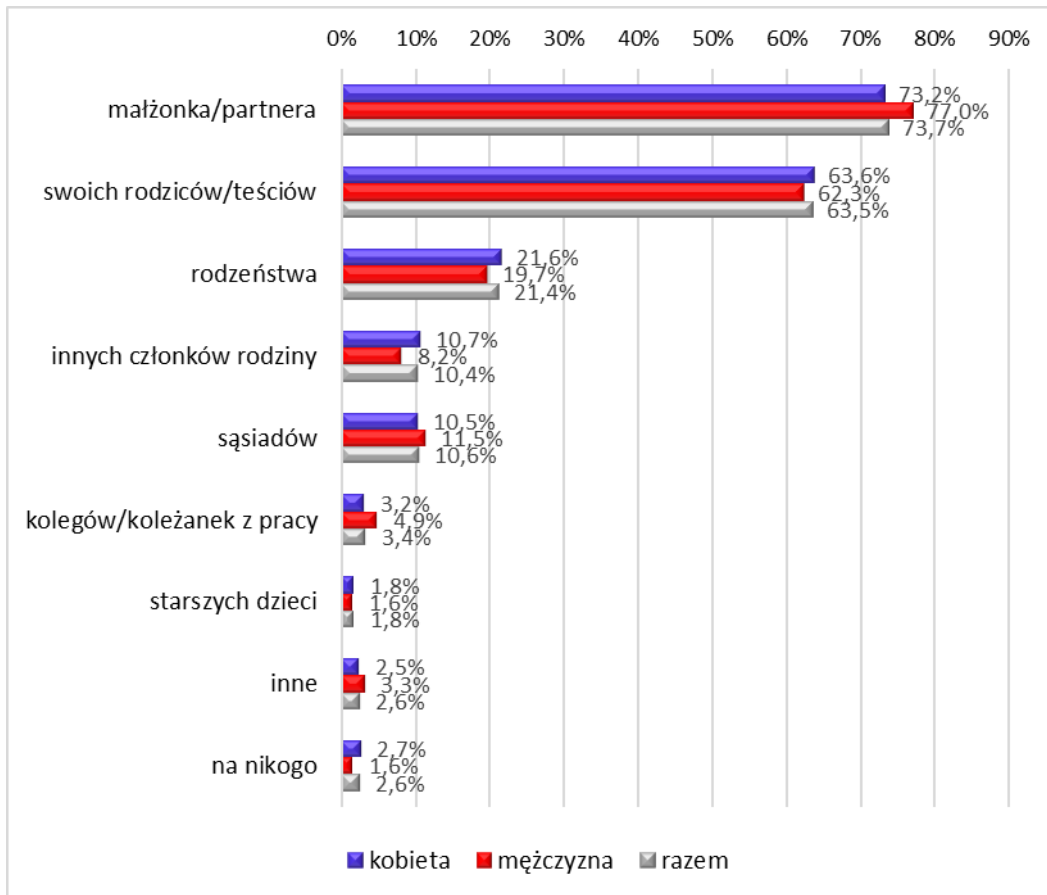
W przypadku opieki sprawowanej przez jednego rodzica częściej wskazywano na występowanie każdego rodzaju utrudnień we właściwym pełnieniu opieki (poza przypadkiem trudności z organizacją własnego czasu) (zob. tabl. w aneksie).

Czynniki sprzyjające kumulacji trudności w sprawowaniu osobistej opieki nad małym dzieckiem to:

- płeć: mężczyzna;
- grupa wieku: 30–34 lata;
- sytuacja rodzinna: w związkach małżeńskich z osobą niebędącą rodzicem małego dziecka;

- poziom wykształcenia: wyższe;
- miejsce zamieszkania: bardzo duże miasto;
- status zawodowy: pracodawca lub osoba prowadząca własną działalność gospodarczą;
- sytuacja materialna: bardzo trudna (słaba zależność).

Wykres 33. Respondenci osobiście opiekujący się dziećmi, wskazujący, na kogo mogą liczyć w trudnych sytuacjach, oraz według płci

Źródło: badania własne

Także w przypadku obecności w gospodarstwie domowym respondenta innych osób (poza małym dzieckiem i współmałżonkiem) trudności się kumulowały, gdyż respondent musiał opiekować się nie tylko dzieckiem, ale i niesamodzielną osobą dorosłą.

W trudnych sytuacjach związanych z opieką nad dzieckiem respondenci mogli liczyć przede wszystkim na współmałżonka lub partnera, a w następnej kolejności – na rodziców lub teściów oraz – wyraźnie już rzadziej – na rodzeństwo.

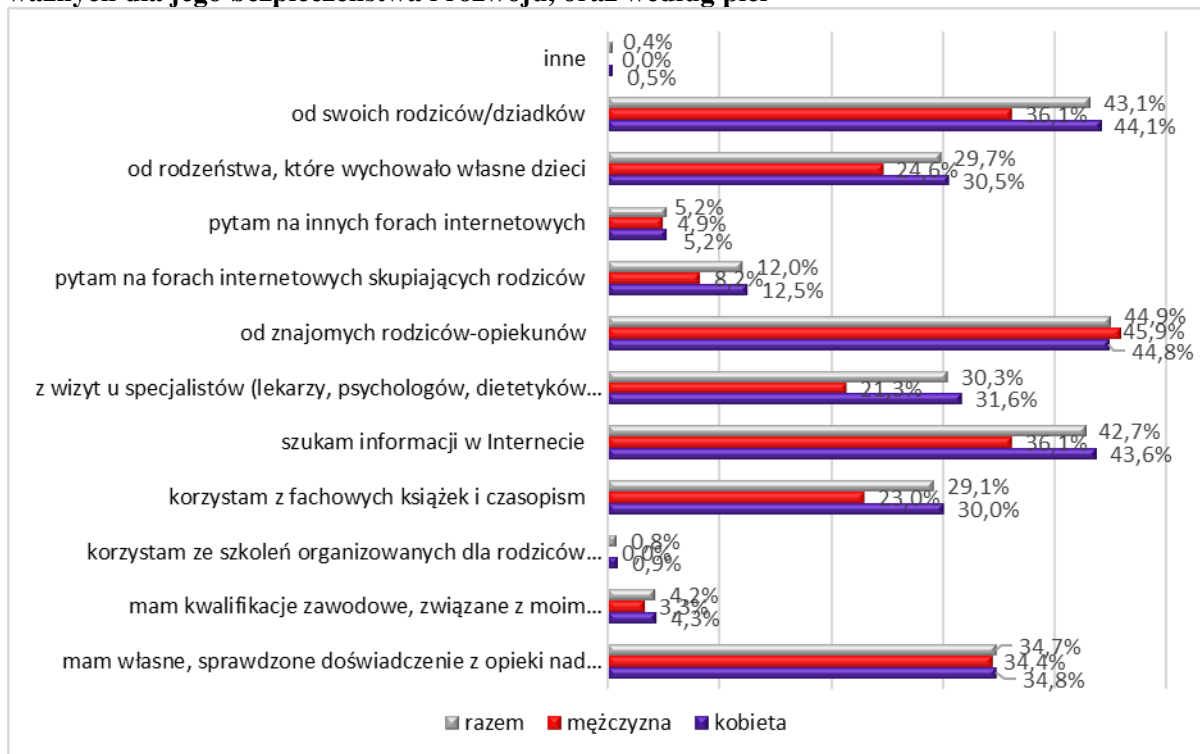
Mężczyźni w razie trudności związanych z opieką nad małym dzieckiem nieco częściej niż kobiety mogą liczyć na pomoc osób spoza rodziny (sąsiedzi, koledzy z pracy), ale też częściej na współmałżonkę/partnerkę.

5.1. Źródła niezbędnych informacji dotyczących potrzeb rozwojowych dziecka

Coraz większa liczba rodzin z małymi dziećmi to rodziny nuklearne, zamieszkujące często z dala od rodziny pochodzenia. W rezultacie rodzice małych dzieci tracą możliwość korzystania z bezpośredniego, stałego wsparcia (lub uzyskują je w ograniczonym zakresie) nie tylko w postaci pomocy w opiece nad dzieckiem, ale i w unikaniu lub rozwiązywaniu bieżących problemów związanych z opieką, wsparcia w codziennej pielęgnacji i rozwoju (Sikor-

ska red. 2012). Kto znalazł się na miejscu tradycyjnie zajmowanym w takich przypadkach przez dziadków i babcie dziecka?

Wykres 34. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według sposobu pozyskiwania informacji niezbędnych do właściwego zaspokajania potrzeb małego dziecka, ważnych dla jego bezpieczeństwa i rozwoju, oraz według płci

Źródło: badania własne

Na podstawie wyników badań okazało się, że źródła takiego wsparcia są znacznie rozproszone. Respondenci osobiście opiekujący się małymi dziećmi, podając, skąd zwykle czerpią informacje niezbędne do właściwego zaspokajania potrzeb małego dziecka, ważnych dla jego bezpieczeństwa i rozwoju, najczęściej wskazywali na innych rodziców pełniących opiekę nad swoimi dziećmi. Niewiele rzadziej niezbędne informacje znajdowali w Internecie, ale też nadal relatywnie często pozyskiwali je od swoich rodziców. Ponad 1/3 respondentów miała też własne doświadczenia z opieki nad starszymi dziećmi. Stosunkowo często omawiane tu niezbędne porady dotyczące rozwoju dziecka rodzice uzyskiwali w czasie wizyt u lekarzy i innych specjalistów (psychologów, dietetyków i in.) oraz z fachowych książek i czasopism. Tylko nieliczni sami zadają pytania na forach internetowych albo też mają potrzebną wiedzę związaną z posiadanym zawodem i kwalifikacjami (np. pielęgniarki).

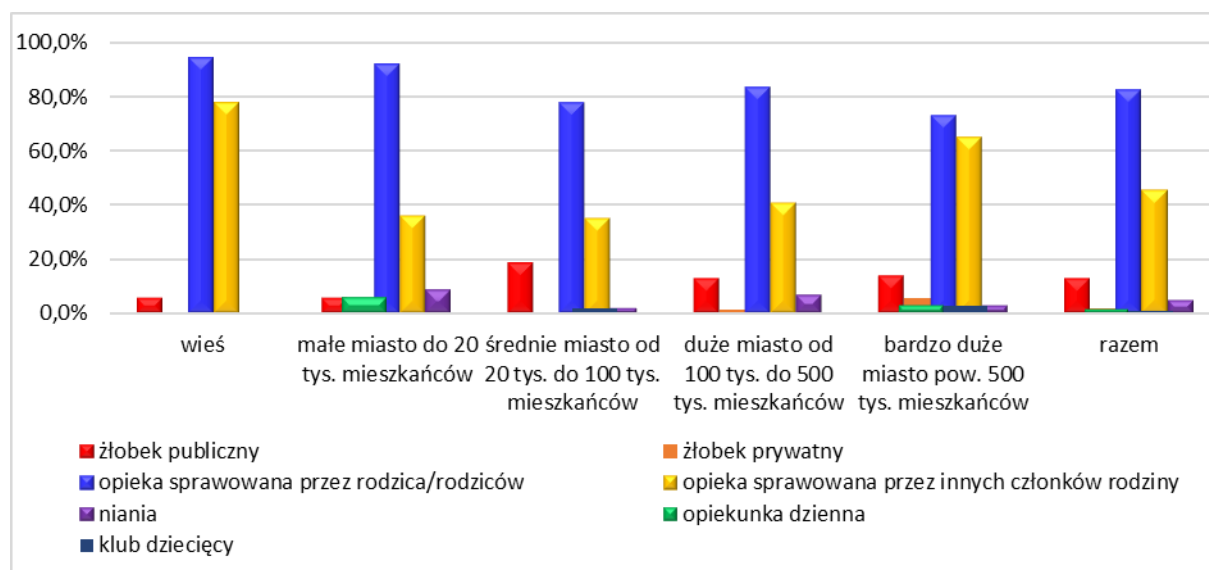
Niewielkie są różnice w źródłach informacji deklarowanych przez kobiety i przez mężczyzn. Tylko w przypadku pozyskiwania informacji od innych rodziców widoczny jest nieco wyższy (generalnie najwyższy w badaniu) odsetek mężczyzn niż kobiet.

Wskazania na powyższe źródła są istotnie powiązane z wiekiem respondentów. Rodzice z grup wieku powyżej 25. roku życia wspierają się najczęściej doświadczeniem z okresu wychowywania starszych dzieci. Rodzice powyżej 35. roku życia są jedyną grupą deklarującą uczestniczenie w szkoleniach dla rodziców małych dzieci. Wraz coraz starszym wiekiem respondentów maleje zakres korzystania z Internetu i wiedzy innych rodziców na rzecz własnych doświadczeń. Natomiast rodzice najmłodszy w badaniu (poniżej 25. roku życia) korzystają głównie z fachowej literatury i Internetu. Ich źródła wiedzy o potrzebach rozwojowych dzieci są też najbardziej zróżnicowane (zob. tabl. w aneksie)

6. Doświadczenie opieki nad starszym dzieckiem

Ważnym kryterium w podejmowaniu decyzji o wyborze formy opieki nad małym dzieckiem są wcześniejsze doświadczenia rodziców. Respondenci, którzy mieli starsze dzieci, gdy były one w wieku 1–3 lata, także najczęściej sami się nimi opiekowali (83%). Relatywnie często (46%) korzystali również z opieki innych członków rodziny. Doświadczenie opieki w żłobku publicznym miało 13% respondentów, a w niepublicznym – 2%. Z opieki niani w przypadku starszych dzieci korzystało 4% respondentów, a z innych form opieki łącznie 3% respondentów mających starsze dzieci.

Wykres 35. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według form opieki wykorzystywanej w odniesieniu do starszych dzieci, gdy były one w wieku 1–3 lata, oraz według miejsca zamieszkania (%)

Źródło: badania własne

Istotnym wyznacznikiem skali korzystania z wymienionych form opieki było miejsce zamieszkania respondentów (a tym samym dostęp do różnych form opieki, a głównie żłobków publicznych)²⁵ Widoczne jest, że w przypadku starszych dzieci opieka rodzicielska była najczęściej wykorzystywana na wsi i wraz z wielkością miejscowości jej udział się zmniejszał, z wyjątkiem dużych miast. Uzasadnieniem wystąpienia tego wyjątku może być szczególnie duży deficyt miejsc w żłobkach (*Sprawozdanie... 2016*).

Tylko nieliczni respondenci (8%) aktualnie osobiście opiekujący się małym dzieckiem zdecydowaliby się na wybór innej formy opieki, niż miało to miejsce w przypadku starszych dzieci. Zdecydowana większość deklarowała, że wybrałaby opiekę rodzicielską zamiast w żłobku publicznym. Nieliczni, którzy skłonni byłiby w stosunku do decyzji z przeszłości zrezygnować z opieki rodzicielskiej, optowali głównie za opieką w publicznym żłobku.

²⁵ W przypadku starszych dzieci rozwiązania, takie jak opiekun dzienny czy klub dziecięcy, mogły jeszcze nie funkcjonować, gdyż wprowadzono je dopiero w 2013 roku.

OPIEKA POZARODZICIELSKA JAKO FORMA OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM – ZALETY, WADY, PRZESŁANKI KORZYSTANIA I OPINIE RODZICÓW

Respondenci, których dzieci znajdowały się pod opieką pozarodzicielską, to grupa rodziców najbardziej pod tym względem zróżnicowana. Pod określeniem tym kryje się bowiem wiele sposobów organizowania opieki małemu dziecku. Generalnie grupa III to rodzice korzystający z innej formy opieki niż a rodzicielska i żłobkowa.

Spośród 501 osób połowa korzystała z opieki sprawowanej przez babcię lub dziadka dziecka, blisko 38% – z niani, 9% – w klubie dziecięcym lub usługi opiekuna dziennego, a niespełna 3% z opieki sprawowanej przez innych członków rodziny (rodzeństwa lub dziadków respondenta).

1. Ogólne opinie rodziców o opiece pozarodzicielskiej jako formie opieki nad małym dzieckiem

Tak jak w przypadku wcześniej opisanych dwóch form opieki także opiekę pozarodzicielską poddano ocenie wszystkich respondentów badania, bez względu na to, z jakiego rozwiązania obecnie korzystali.

1.1. Ogólne zalety opieki pozarodzicielskiej

Respondenci odrębnie oceniali opiekę sprawowaną przez członka rodziny (innego niż rodzice) oraz opiekę sprawowaną przez nianię. Z uwagi na małą skalę pozostałych form opieki pozarodzicielskiej (kluby dziecięce, opiekun dzienny) i ze względu na dopuszczalną ograniczoną istotnie ilość czasu, jaką dziecko może pozostawać pod opieką w tych instytucjach) nie poddano ich dalszej, pogłębionej analizie.

Ogólna analiza wskazywanych przez rodziców zalet opieki pozarodzicielskiej, zwłaszcza opieki sprawowanej przez członków rodziny, wyraźnie wskazuje na wady dwóch pozostałych, wyżej opisanych rozwiązań, a zwłaszcza opieki żłobkowej.

1.2. Opieka sprawowana przez członka rodziny – główne zalety

Bez względu na to, z jakiej głównej formy opieki korzystano w czasie realizacji badań, respondenci zgodnie wskazywali najczęściej na dwie te same najistotniejsze zalety sprawowania opieki nad małym dzieckiem przez członka rodziny: zaufanie do opiekuna oraz niskie koszty opieki lub ich brak.

Tabela 19. Respondenci według wskazywanych zalet opieki sprawowanej przez członka rodziny (innego niż rodzice) i głównej formy opieki nad małym dzieckiem

	To opieka, której można zaufać	Nic nie kosztuje lub kosztuje niewiele	Można ją łatwo dostosować do różnych niespodziewanych sytuacji (dłuższy pobyt rodzica w pracy itp.)	Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore	Jest bezpieczna, bo sprawowana tylko nad jednym dzieckiem	Można ją połączyć z pełnieniem przez opiekuna innych domowych obowiązków (zakupy, posiłki)	Inne	Nie widzę żadnych zalet
Razem n = 1492	1011	927	769	757	595	316	8	2
	67,8%	62,1%	51,5%	50,7%	39,9%	21,2%	0,5%	0,1%
żłobek (gr. I, n = 498)	331	318	271	243	185	90	3	1
	66,5%	63,9%	54,4%	48,8%	37,1%	18,1%	0,6%	0,2%
rodzice (gr. II, n = 498)	328	287	231	253	183	104	3	1
	65,9%	57,6%	46,4%	50,8%	36,7%	20,9%	0,6%	0,2%
opiekunowie (gr. III, n = 496)	352	322	267	261	227	122	2	0
	71,0%	64,9%	53,8%	52,6%	45,8%	24,6%	0,4%	0,0%

Źródło: badania własne

Nieco częściej wskazywali wymienione dwie zalety respondenci korzystający z tego rozwiązania niż pozostali.

Trzeci z najczęściej wskazywanych walorów to możliwość dostosowania opieki sprawowanej przez członka rodziny do różnych niespodziewanych sytuacji pozarodzinnych. Tu respondenci wymieniali głównie szczególne sytuacje w pracy (np. konieczność pozostania dłużej w pracy, wyjazdy służbowe i inne). Była to zaleta częściej wskazywana przez korzystających ze żłobków oraz z ocenianego rozwiązania, a rzadziej przez rodziców osobiście opiekujących się dziećmi, zwłaszcza nieaktywnych zawodowo, których nie dotyczył problem dostosowania np. godzin opieki do czasu pracy zawodowej. Dla rodziców, którzy sami opiekowali się dzieckiem, istotniejsze było natomiast, że opieka członka rodziny jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore.

Z powyższych danych można wnioskować, że opieka sprawowana nad małym dzieckiem przez członków rodziny (babcię, dziadków, ciotki itp.) to alternatywa dla rodziców, którzy:

- korzystając ze żłobków, mają problem z dopasowaniem tej formy opieki do obowiązków zawodowych (głównie czasu pracy);
- sami opiekują się dzieckiem i nie korzystają ze żłobków z powodu częstych chorób dziecka.

Kolejna – według częstości wskazań – zaleta opieki sprawowanej przez członka rodziny wskazuje na bezpieczeństwo dziecka wynikające z faktu, że tylko ono jedno (a nie grupa dzieci) pozostaje pod opieką. Na ten pozytywny aspekt najczęściej wskazywali respondenci korzystający z ocenianego rozwiązania.

Znaczna część respondentów (ponad 1/5) wskazywała też, że zaletą opieki sprawowanej przez członka rodziny jest możliwość łączenia jej z wykonywaniem przez opiekuna innych zajęć domowych (zakupy, posiłki itd.). Wyraźnie rzadziej jednak tę zaletę wymieniali respondenci, których dzieci znajdowały się pod opieką żłobków, a szczególnie ci, którzy już przy

ocenie opieki żłobkowej podkreślali, że jej zaletą jest koncentracja opieki na dziecku, a nie na czynnościach domowych. Łączenie tych dwóch obszarów, zdaniem części respondentów z grupy I, dzieje się ze szkodą dla dziecka i jakości opieki nad nim.

1.3. Wady opieki sprawowanej przez członka rodziny

W każdej z grup respondentów ponad połowa rodziców była zgodna, że wadą opieki sprawowanej przez innych członków rodziny jest rozpieszczanie dzieci. Na drugim miejscu według częstości wskazań za istotną wadę tej formy opieki nad małym dzieckiem wymieniano ograniczone kontakty z rówieśnikami (co sygnalizowali przede wszystkim respondenci korzystający ze żłobków), a na trzecim miejscu pojawiał się zarzut, że pod opieką członków rodziny dzieci nie uczą się samodzielności. W ślad za tym zarzutem wyrażano opinię – chociaż już rzadziej – że członkowie rodziny, którzy opiekują się małym dzieckiem, nie potrafią rozwijać jego zdolności. Ponadto mniejszy już odsetek respondentów, ale nadal znaczący (ok. 20%) wskazywał, że wadą opieki pozarodzicielskiej jest to, iż opiekunowie poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki. Warto zauważyć, że ten sam aspekt organizacji opieki pozarodzicielskiej – tj. łączenia opieki z innymi obowiązkami domowymi – był wymieniany wcześniej jako jej zaleta przez zbliżoną liczbę respondentów. Zdania co do tego aspektu opieki sprawowanej przez członków rodziny są więc podzielone.

Tabela 20. Respondenci według wskazywanych wad opieki sprawowanej przez członka rodziny (innego niż rodzice) i głównej formy opieki nad małym dzieckiem

	Dzieci są rozpieszczane	Ogranicza kontakty z rówieśnikami	Dzieci nie uczą się samodzielności	Opiekunowie poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki	Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka	Inne	Nie widzę żadnych wad	Nie wiem, trudno powiedzieć
Razem n = 1500	849 56,6%	472 31,5%	434 28,9%	304 20,3%	185 12,3%	24 1,6%	253 16,9%	30 2,0%
żłobek (gr. I, n = 499)	291 58,3%	176 35,3%	151 30,3%	116 23,2%	65 13,0%	10 2,0%	67 13,4%	10 2,0%
rodzice (gr. II, n = 501)	267 53,3%	150 29,9%	150 29,9%	87 17,4%	61 12,2%	7 1,4%	97 19,4%	12 2,4%
opiekunowie (grupa III, n = 500)	291 58,2%	146 29,2%	133 26,6%	101 20,2%	59 11,8%	7 1,4%	89 17,8%	8 1,6%

Źródło: badania własne

Najrzadziej wady opieki pozarodzicielskiej wskazywali respondenci korzystający z tej formy opieki, a najczęściej – korzystający ze żłobków.

1.4. Opieka sprawowana przez nianie – główne zalety

Dla wszystkich grup respondentów najważniejszą (najczęściej wymienianą) zaletą opieki sprawowanej przez nianie nad małym dzieckiem jest to, że odbywa się ona w środowisku znanym i przyjaznym dziecku, czyli w jego domu. Na ten argument najczęściej wskazywali rodzice korzystający ze żłobków, co może oznaczać, że jest to istotny mankament opieki żłobkowej.

Kolejną zaletą z najczęściej wymienianych przez wszystkich respondentów była możliwość dostosowania opieki sprawowanej przez nianie do różnych niespodziewanych sytuacji (np. dłuższy pobyt w pracy, wieczorne wyjścia rodziców). Tę cechę najczęściej doceniali badani, którzy korzystali z opieki pozarodzicielskiej, a wśród nich ci, których małym dzieckiem opiekowali się członkowie rodziny, a nie ci, którzy z opieki niani rzeczywiście korzystali. Z korzystających z opieki niani wskazywało na elastyczność tego rozwiązania tylko 8,9%.

Kolejną zaletą związaną z opieką niani było to, że jest ona zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore. Zdecydowanie najczęściej wskazywali na to rodzice, którzy korzystali z opieki pozarodzicielskiej.

Tabela 21. Respondenci według wskazywanych zalet opieki sprawowanej przez nianie i głównej formy opieki nad małym dzieckiem

	Jest sprawowana w przyjaznym dla dziecka środowisku (dom)	Można ją dostosować do różnych sytuacji	Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore	Koncentruje się na sprawowaniu opieki, a nie na innych pracach domowych	Jest sprawowana nad jednym dzieckiem lub małą liczbą dzieci	Można legalnie zatrudnić nianię	Inne	Nie widzę żadnych zalet	Nie wiem, trudno powiedzieć
Razem n = 1498	771 51,5%	697 46,5%	605 40,4%	594 39,7%	544 36,3%	103 6,9%	16 1,1%	72 4,8%	27 1,8%
żłobek (gr. I, n = 495)	282 57,0%	235 47,5%	184 37,2%	187 37,8%	202 40,8%	18 3,6%	5 1,0%	7 1,4%	12 2,4%
rodzice (gr. II, n = 496)	213 42,9%	201 40,5%	167 33,7%	179 36,1%	145 29,2%	43 8,7%	3 0,6%	47 9,5%	6 1,2%
opiekunowie (gr. III, n = 498)	276 55,4%	261 52,4%	254 51,0%	228 45,8%	197 39,6%	42 8,4%	8 1,6%	18 3,6%	9 1,8%

Źródło: badania własne

Respondenci doceniali też, że opieka niani koncentruje się na czynnościach i zadaniach opiekuńczych, a nie na innych pracach domowych. Było to nawiązanie do wad opieki sprawowanej przez członków rodziny (zob. tabela 16).

Relatywnie często wszyscy respondenci, a szczególnie korzystający ze żłobków (co można także potraktować jako kontrargument do oceny opieki żłobkowej, problem, na jaki napotykają rodzice korzystający z tej opieki) wskazywali też, że walorem opieki niani jest to, iż sprawowana jest nad jednym dzieckiem lub małą liczbą dzieci.

Najmniej zalet i najwięcej wskazań, że opieka sprawowana przez nianie nie ma żadnych zalet, wynikało z odpowiedzi udzielanych przez rodziców osobiście opiekujących się swoimi dziećmi. Wymieniane najczęściej zalety opieki niani były bowiem też atrybutem ich opieki rodzicielskiej.

1.5. Wady opieki sprawowanej przez nianie

Podstawowe, najczęściej wskazywane wady opieki sprawowanej przez nianie to – w opinii wszystkich respondentów – jej koszty oraz ograniczone zaufanie do opieki sprawowanej przez osobę obcą. Na te problemy częściej niż inni wskazywali rodzice osobiście opiekujący się dziećmi. Wydaje się więc, że są to też zasadnicze powody, dla których nie korzy-

stają z opieki niani. Uzasadnieniem takiej opinii jest też większy odsetek wskazań w grupie respondentów na wadę w postaci braku bazy sprawdzonych opiekunek.

Tabela 22. Respondenci według wskazywanych wad opieki sprawowanej przez nianie i głównej formy opieki nad małym dzieckiem

	Wysoki koszt takiej opieki	Wymaga stałego kontrolowania (ograniczone zaufanie do opiekuna)	Ryzyko braku opieki w sytuacji zdarzeń losowych (np. choroby niani)	Brak bazy sprawdzonych opiekunek (nian)	Ograniczone są kontakty dziecka z rówieśnikami	Niedostateczne kompetencje dotyczące rozwoju dziecka	Inne	Nie widzę żadnych wad	Nie wiem, trudno powiedzieć
Razem n = 1500	990	771	426	413	352	214	10	12	11
	65,9%	51,3%	28,4%	27,5%	23,4%	14,2%	0,7%	0,8%	0,7%
żłobek (gr. I, n = 500)	347	254	146	133	124	77	1	2	5
	69,4%	50,8%	29,2%	26,6%	24,8%	15,4%	0,2%	0,4%	1,0%
rodzice (gr. II, n = 501)	357	281	125	146	128	84	4	1	2
	71,3%	56,1%	25,0%	29,1%	25,5%	16,8%	0,8%	0,2%	0,4%
opiekunowie (grupa III, n = 501)	286	236	155	134	100	53	5	9	4
	57,1%	47,1%	30,9%	26,7%	20,0%	10,6%	1,0%	1,8%	0,8%

Źródło: badanie własne

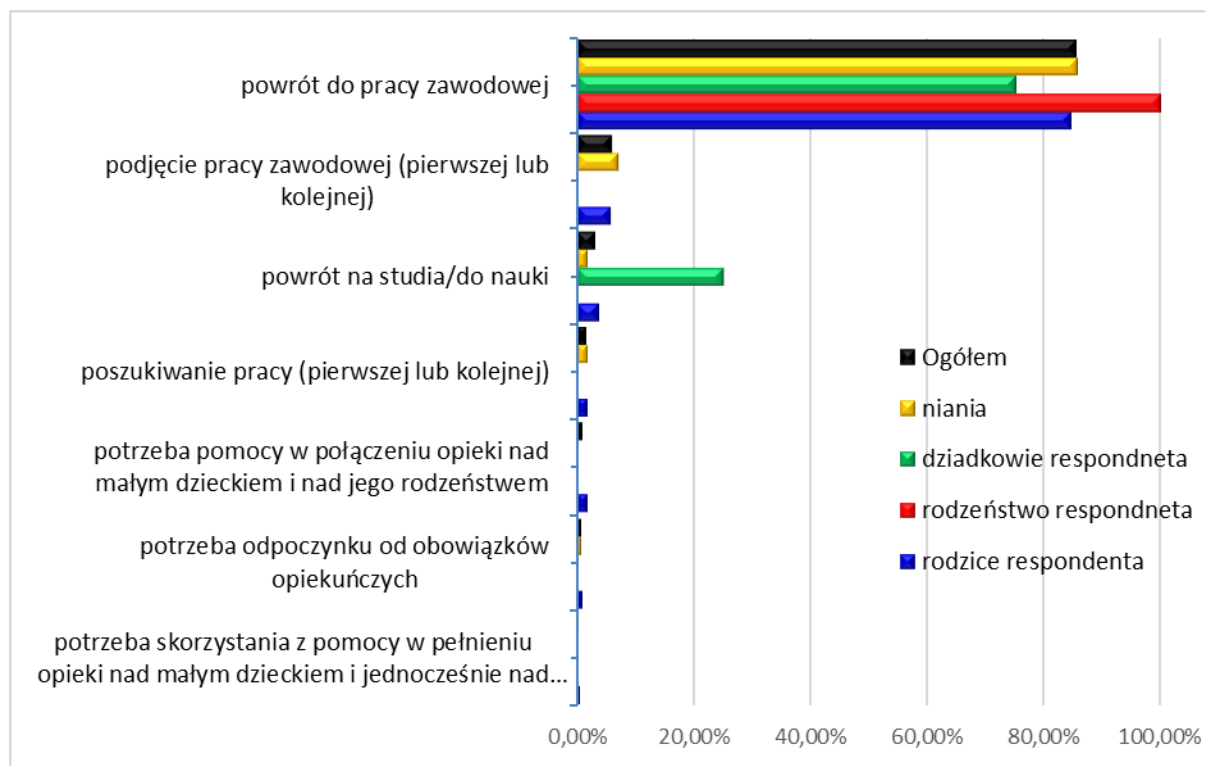
Wśród najczęściej wymienianych wad opieki sprawowanej przez nianie jest też ryzyko braku opieki w niespodziewanych sytuacjach losowych (np. choroba niani). Na ten mankament wskazywało więcej niż 1/5 wszystkich respondentów badania, najczęściej rodzice osobiście opiekujący się dziećmi.

Stosunkowo często pojawiał się też zarzut niedostatecznych kompetencji opiekunek dotyczących rozwoju dziecka. Także najczęściej dostrzegali go rodzice osobiście opiekujący się dziećmi, co potwierdza, że ważną barierą korzystania przez nich z opieki nian jest brak zaufania do osób, które mogłyby świadczyć tę formę opieki i brak możliwości zweryfikowania ich kompetencji. Wydaje się więc, że dlatego najczęściej to rodzice, którzy sami opiekowali się dziećmi (choć generalnie skala nie była duża) za zaletę opieki nian uważali fakt, że jest to już forma uregulowana prawnie i można nianę zatrudnić legalnie. Nie jest to wyłącznie kwestia legalności prawno-finansowej, ale i element wzmocnienia – w drodze rejestracji – kontroli nad osobami sprawującymi opiekę.

2. Przesłanki korzystania z opieki pozarodzicielskiej

Bez względu na to, kto sprawował pozarodzicielską opiekę nad małym dzieckiem, w każdym przypadku korzystanie z tej opieki było związane albo z powrotem rodziców do pracy zawodowej (85% respondentów w grupie III), albo nauki (3%), albo z podjęciem pierwszej lub kolejnej pracy (5,8%) lub jej poszukiwaniem (1,4%).

Wykres 33. Respondenci korzystający z opieki pozarodzicielskiej według przyczyn i rodzaju tej opieki (%)

Źródło: badania własne

Pozostałe, nieliczne przypadki (poniżej 1% wskazań) dotyczyły potrzeby pomocy w sprawowaniu opieki nad małym dzieckiem i jego rodzeństwem (głównie dotyczące respondentów korzystających z pomocy swojego rodzeństwa). Sytuacje, w których o korzystaniu z opieki pozarodzicielskiej (jako stałej i głównej formy opieki) zdecydowała potrzeba opiekowania się także innymi niż dzieci osobami niesamodzielnymi, w badanej grupie respondentów były jednostkowe; podobnie gdy zdecydowała potrzeba odpoczynku od obowiązków opiekuńczych.

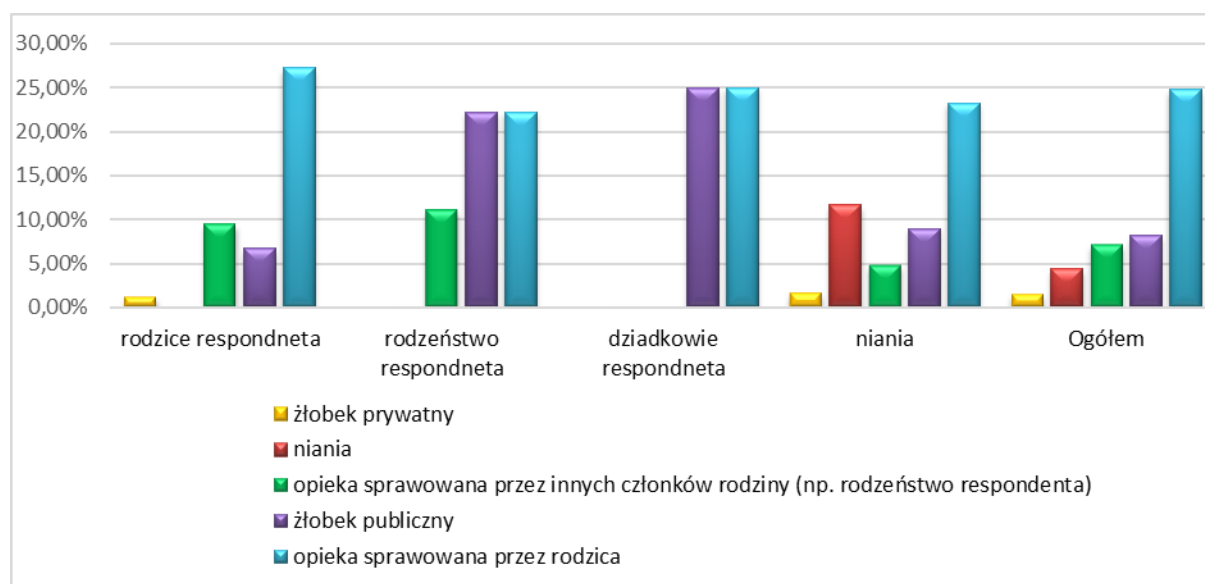
Istotne wydaje się, że respondenci deklarujący, iż powodem skorzystania z opieki pozarodzicielskiej był powrót do pracy zawodowej, swoją sytuację materialną oceniali co najmniej jako przeciętną lub raczej dobrą i lepszą od przeciętnej, a brak pieniędzy na opiekę w dotychczasowej formie dotyczył tylko 1% badanych.

2.1. Doświadczenia korzystania z innych form opieki

Wśród respondentów korzystających z opieki pozarodzicielskiej prawie połowa (47% – tj. 233 osoby) miała wcześniej doświadczenia korzystania z różnych form opieki nad starszymi dziećmi, gdy były one w wieku 1–3 lata.

Ogółem prawie 2/3 respondentów (63%) sprawowało nad tymi dziećmi przede wszystkim osobiście opiekę, a niewiele mniejsza grupa (59%) korzystała, tak jak i obecnie, z opieki sprawowanej przez członków rodziny. W największym stopniu z opieki sprawowanej przez swoich rodziców korzystają ci respondenci, którzy w przypadku starszych dzieci sami sprawowali opiekę. Z usług żłobków publicznych (przypadki korzystania ze żłobka prywatnego były jednostkowe) korzystali wcześniej respondenci, którzy aktualnie powierzyli dzieci swoim dziadkom lub – rzadziej – rodzeństwu.

Wykres 34. Respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej według form opieki stosowanych w przypadku starszych dzieci, gdy miały one 1–3 lata (%)

Źródło: badania własne

Natomiast gdy obecnie dzieckiem opiekuje się niania, respondenci mieli najbardziej zróżnicowane doświadczenia dotyczące form opieki nad starszymi dziećmi. Opieka niani ma miejsce obecnie tylko tam, gdzie wcześniej w przypadku starszych dzieci respondenci także korzystali z tego rozwiązania. Co istotne, aktualnie pomoc niani odnotowuje się w przypadku dzieci tych respondentów, którzy mają najbardziej różnorodne doświadczenia korzystania w przeszłości z różnych form opieki.

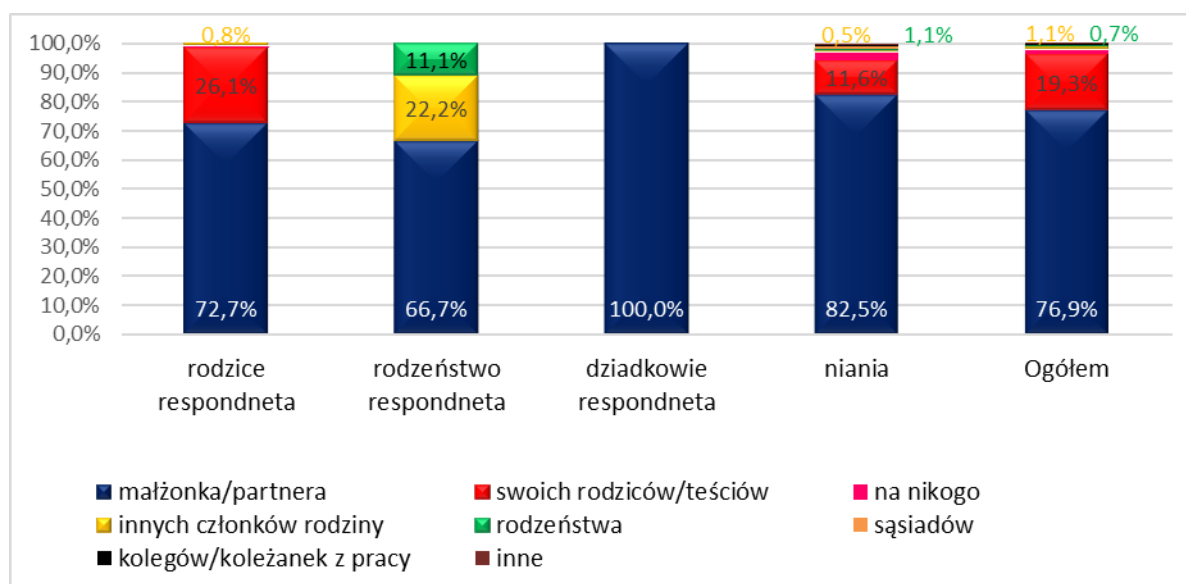
Tylko 8% respondentów, mając doświadczenie korzystania w przeszłości z różnych form opieki nad małym dzieckiem, dokonałoby wyboru innej formy opieki. Inną formę opieki wybrałoby przede wszystkim (50% deklarujących, że wybrałoby inną formę) ci respondenci, którzy osobiście zajmowali się starszymi dziećmi, gdy te miały 0–3 lata, a obecnie do ich małego dziecka zaangażowali nianię.

Inną formę opieki wybrałoby ci badani, którzy w odniesieniu do starszych dzieci, gdy te miały 1–3 lata, korzystali ze żłobków, a obecnie ich dzieci pozostają pod opieką niani.

2.2. Wsparcie w trudnych sytuacjach dotyczących opieki nad małym dzieckiem

Decyzja o tym, kto będzie opiekował się małym dzieckiem, jest wypadkową wielu czynników, wśród których istotną rolę odgrywa możliwość uzyskania wsparcia w trudnych losowych sytuacjach, np. choroby dziecka, konieczności dłuższego pozostania w pracy, zamknięcia żłobka, choroby niani itp.

Wykres 35. Respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej według wskazań na kogo mogą liczyć w trudnych sytuacjach i osoby sprawującej opiekę nad małym dzieckiem

Źródło: badania własne

Ponad 3/4 respondentów z całej opisywanej grupy rodziców w trudnych sytuacjach losowych mogło liczyć na pomoc małżonka lub partnera. Respondentom, którzy byli samotnymi rodzicami, wsparcia udzielali najczęściej rodzice lub teściowie (zob. tabl. w aneksie). Generalnie w całej grupie III mogło na taką pomoc liczyć blisko 20% badanych. Ci respondenci, którzy korzystali z opieki nad dzieckiem sprawowanej przez swoje rodzeństwo (lub rodzeństwo małżonka/partnera), wskazywali też relatywnie często (22,2%), że mogą liczyć także na wsparcie innych członków rodziny – poza małżonkiem/partnerem i rodzicami/teściami, a o połowę mniejsza zbiorowość wskazywała, że w trudnych sytuacjach udziela im wsparcia właśnie rodzeństwo. Przypadki wsparcia spoza rodziny (koleżanek lub kolegów, współpracowników, sąsiadów) wskazywane były bardzo rzadko (dotyczyły mniej niż 1% badanych z grupy III).

Warto jeszcze zwrócić uwagę na respondentów, którzy deklarowali, że w trudnych sytuacjach nie mogą liczyć na nikogo (1,2% respondentów w tej grupie badanych). Nie była to więc zbiorowość liczna, ale istotna chociażby z uwagi na to, że należały do niej przede wszystkim rodzice samotnie wychowujący dzieci, a korzystające z opieki sprawowanej przez nianie. Dla nich korzystanie z opieki pozarodzinnej nie było więc wyborem, a raczej jedynym możliwym rozwiązaniem.

2.2.1. Przyczyny niekorzystania z opieki w żłóbkach

Jak wskazują opinie dotyczące wad i zalet różnych form opieki, respondenci obecnie korzystający z opieki pozarodzielskiej dostrzegają walory opieki żłóbkowej, a ci, którzy kiedyś z niej korzystali, uważają w większości (83%), że wybór tego rozwiązania w stosunku do starszych dzieci był decyzją właściwą (ponownie dokonaliby takiego wyboru). Dlaczego więc obecnie korzystają z innego rodzaju opieki?

Tabela 23. Respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej według opiekuna dziecka i przyczyn nie korzystania z opieki w żłobkach (%)

	rodzice respondenta	rodzeństwo respondenta	dziadkowie respondenta	niania	Ogółem
to nie jest forma opieki korzystna dla rozwoju małego dziecka	43,9	33,3	75,0	45,5	42,5
nie było wolnych miejsc i zrezygnowaliśmy	22,1	11,1	0,0	29,6	26,3
nie ma żłobka blisko miejsca zamieszkania/pracy	14,2	22,2	25,0	12,2	14,6
nie miałam/tem dość pieniędzy na opłacanie opieki w żłobku	8,7	0,0	0,0	1,1	5,0
dziecko wciąż jest na liście oczekujących na przyjęcie do żłobka	3,6	22,2	0,0	4,2	4,4
dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem liczby dzieci	0,4	0,0	0,0	3,2	1,4
dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem godzin funkcjonowania	0,4	11,1	0,0	0,5	0,8
dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem oferty zajęć	0,4	0,0	0,0	0,0	0,2
inne przyczyny	5,9	0,0	0,0	3,7	4,6
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne

Główna i najczęściej wskazywana przyczyna nieposyłania dziecka do żłobka to – zdaniem omawianej grupy respondentów – przekonanie, że nie jest to forma opieki korzystna dla rozwoju małego dziecka. Wskazywali ten argument głównie respondenci, którym pomagali w opiece nad dzieckiem dziadkowie. Kolejne istotne przyczyny miały innych charakter: brak żłobka lub miejsc w placówce czy brak pieniędzy na opłacenie usługi. Wśród badanych, których dziećmi aktualnie opiekują się ciotki lub wujkowie (rodzeństwo respondenta), znaczna grupa to ci, których dzieci wciąż oczekują na miejsce w placówce. Pozostałe zarzuty, które spowodowały, że respondenci nie korzystają z usług żłobków, wymieniane były rzadko, a dotyczyły jakości tych usług, a mianowicie zbyt dużej liczby dzieci w placówce, niedogodnych godzin funkcjonowania czy nieodpowiedniej oferty zajęć. Wśród różnych innych przyczyn wymieniano obawy, że dziecko będzie często chorować.

Brak miejsc w bliskim żłobku był często powodem korzystania z usług niani, a brak żłobka – najczęściej powiązany był z opieką członka rodziny, podobnie jak i brak możliwości sfinansowania opieki w żłobku.

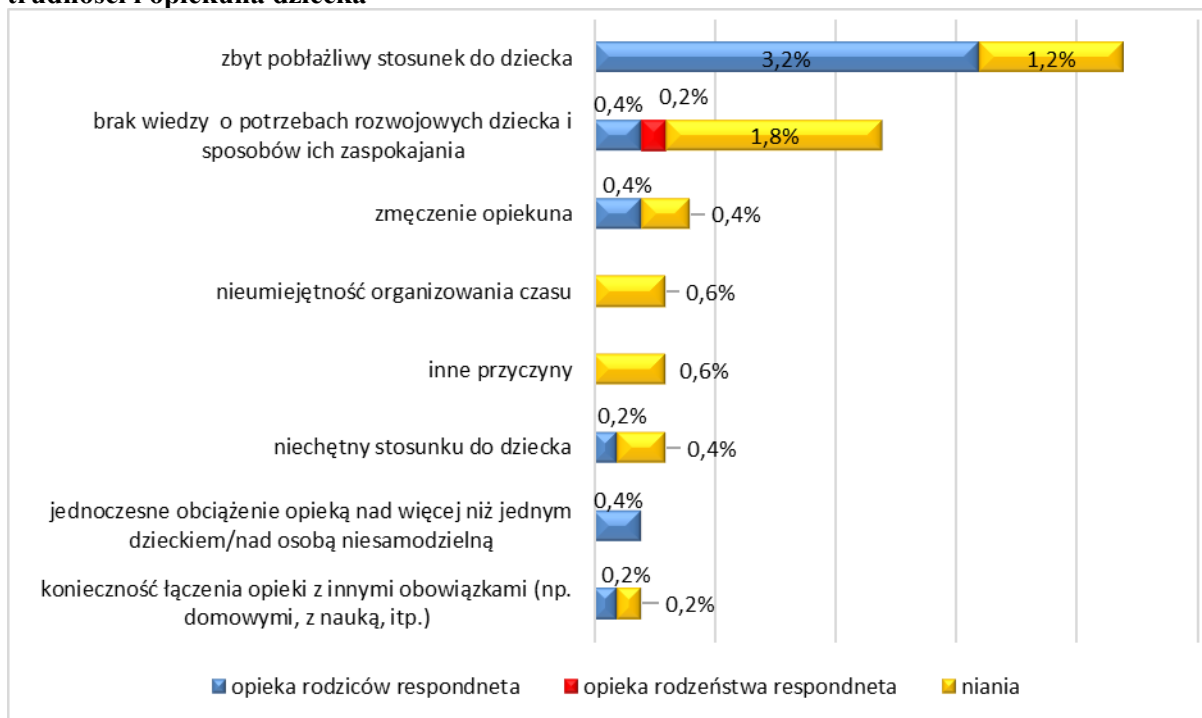
2.3. Główne problemy napotymane w opiece pozarodzicielskiej

Jak każda forma opieki nad małym dzieckiem, także opieka pozarodzicielska rodzi problemy, z jakimi muszą zmierzyć się korzystający z niej rodzice. Na istnienie takich trudności wskazało 11% respondentów z grupy III, czyli zdecydowanie mniej niż respondentów z grupy I, wskazujących na trudności napotymane w opiece sprawowanej w żłobku (64%), i respondentów z grupy II, wskazujących na trudności w sprawowanej przez siebie opiece nad małym dzieckiem (39%). Zastrzeżenia dotyczyły głównie opieki sprawowanej przez nianie (13,7%) i rodziców respondenta (9,5%).

Jednak to nie tylko informacja o istnieniu problemów, ale i ich rodzaj jest istotny dla oceny danej formy opieki.

Najczęściej wskazywano na zbyt pobłażliwy stosunek opiekunów do dziecka (48% respondentów z grupy wskazujących na istnienie problemów). Na ten problem bardzo często narzekali badani mężczyźni i dotyczył on częściej opieki sprawowanej przez członków rodziny niż opieki niani.

Wykres 36. Respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej według napotykaných trudności i opiekuna dziecka

Źródło: badania własne

Ten zarzut dotyczył głównie rodziców respondenta pełniących funkcje opiekunów; znacznie rzadziej odnosił się do niań. Jeśli zaś chodzi o opiekę sprawowaną przez rodzeństwo respondenta, pojawiły się jedynie zastrzeżenia co do braku praktycznego doświadczenia w opiece nad małym dzieckiem. Warto zwrócić uwagę, że uwagi dotyczące niań koncentrują się wokół problemu braku profesjonalnego przygotowania do pełnienia ról opiekuna małego dziecka, ale i nie zawsze właściwego doboru osób pełniących te funkcje (*vide*: niechętny stosunek do dziecka).

2.4. Ocena opieki pozarodzielskiej przez korzystających z niej respondentów

Uzasadnienie, dlaczego respondenci z grupy III nie korzystali z usług opieki w żłobkach i osobiście nie podjęli się tego zadania, w dużym stopniu wskazuje też na te czynniki, które podawane są w opracowaniach o różnym charakterze (np. na portalach parentingowych, ale i w publikacjach naukowych – zob. Sikorska red. 2102, s. 105–115) jako pozytywne elementy opieki pozarodzielskiej.

Oceniali je – tak jak respondenci w poprzednich dwóch grupach – w skali od 1 do 5, a każdej z ocen przypisano następnie wartości od -2 (bardzo źle) do 2 (bardzo dobrze). Tym samym każdy czynnik mógł być oceniony maksymalnie na 1002 pkt.

2.4.1. Zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom

Możliwość zagwarantowania małemu dziecku bezpieczeństwa w opiece pozarodzielskiej została oceniona przez korzystających z tej formy opieki łącznie na 867 pkt, a więc ra-

czej wysoko. Lepiej oceniali ten aspekt korzystający z opieki sprawowanej przez członków rodziny – zwłaszcza przez dziadków respondenta – niż korzystający z opieki niani. W pierwszej zbiorowości były tylko oceny pozytywne, natomiast przy opiece niani również negatywne (odpowiednio: 461 pkt na 506 pkt maksymalnie możliwych punktów oraz 312 pkt na 378 pkt maksymalnie możliwych). Jest to potwierdzenie wcześniej przedstawionych wad i zalet opieki pozarodzielskiej i wskazanego tam ograniczonego zaufania do opieki sprawowanej przez osoby spoza rodziny.

2.4.2. Zapewnienie dziecku odpowiedniego rozwoju fizycznego i umysłowego

Ten element w opiece pozarodzielskiej został oceniony relatywnie nisko – łącznie na 720 pkt. Oceny „raczej dobrze” i nieliczne oceny „raczej źle” wiązały się z wcześniejszymi zarzutami o rozpieszczanie dzieci w opiece sprawowanej przez członków rodziny oraz z drugiej strony – chociaż w mniejszym stopniu – z niedostateczną ilością czasu im poświęcanego w związku z wykonywaniem dodatkowych obowiązków domowych. Niżej jednak ocenili ten element respondenci, których dzieci były pod opieką niań niż członków rodziny (odpowiednio 260 pkt na 378 pkt maksymalnie możliwych do uzyskania i 377 pkt na 506 pkt maksymalnie możliwych). To m.in. rezultat niskiej ogólnej oceny kompetencji niań.

2.4.3. Zapewnienie dziecku kontaktu ze środowiskiem zewnętrznym (głównie dziećmi)

Ten element w różnych formach opieki najczęściej jest wskazywany jako atrybut opieki żłobkowej. W przypadku opieki pozarodzielskiej zapewnianie dzieciom kontaktów rówieśniczych respondenci korzystający z takiego rozwiązania ocenili bardzo nisko: łącznie na 553 pkt, czyli niewiele ponad połowę (55%) możliwych do przyznania punktów. Przy tym elemencie – ocenianym najniżej ze wszystkich – pojawiły się oceny „bardzo źle”, których w ogóle nie było przy ocenie bezpieczeństwa dzieci oraz możliwości ich fizycznego i intelektualnego rozwoju, a także liczne oceny „raczej źle” przy innych ocenianych elementach wskazywane w jednostkowych przypadkach.

Niżej oceniali zapewnienie dziecku kontaktów środowiskowych respondenci korzystający z opieki sprawowanej przez nianie (178 pkt na 378 pkt możliwych) niż przez członków rodziny (284 pkt na 506 pkt maksymalnie możliwych do przyznania). Tak niska ocena nie była powiązana istotnie z żadną ze wskazywanych wad opieki sprawowanej przez członków rodziny, natomiast w przypadku opieki niań dotyczyła głównie respondentów, którzy wskazywali już wcześniej na tę właśnie wadę.

2.4.4. Zapewnienie dziecku odpowiedniego odżywiania, dostosowanego do jego potrzeb

Ten element pojawiał się wcześniej jako zaleta przede wszystkim opieki rodzicielskiej. Respondenci, których dzieci znajdowały się pod opieką pozarodzielską, ocenili odżywianie na 820 pkt. Oceny „raczej źle” i „bardzo źle” dotyczyły nielicznych przypadków opieki sprawowanej przez nianie, gdzie łączna ocena tego aspektu to 302 pkt na 378 pkt możliwych. Krytyczna ocena w tym przypadku powiązana była ze wskazywaną koniecznością stałego kontrolowania (ograniczone zaufanie). Badani korzystający z pomocy członków rodziny lepiej ocenili odżywianie dzieci: na 424 pkt na 506 pkt możliwych. Ocena ta nie wiązała się jednak istotnie z żadną wskazywaną wcześniej zaletą ani wadą tej formy opieki.

2.4.5. Zaspokojenie indywidualnych, szczególnych potrzeb dziecka

Ocena tego elementu powiązana była z wcześniej dokonaną oceną kontaktów środowiskowych i zaspokojenia innych potrzeb rozwojowych dziecka. Łącznie respondenci korzystający z pomocy pozarodzielskiej ocenili ten element na 755 pkt, a więc raczej niewysoko. Różnice w ocenie dotyczącej opieki sprawowanej przez członków rodziny i przez nianie nie były duże: odpowiednio 402 pkt na 506 pkt możliwych i 270 pkt na 378 pkt maksymalnie możliwych.

2.4.6. Poświęcanie dziecku odpowiedniej ilości czasu

Ocena opieki pozarodzielskiej pod kątem ilości czasu poświęcanego dziecku jest z jednej strony pochodną tego, że jest to najczęściej opieka nad jednym dzieckiem, na którego potrzebach może skoncentrować się opiekun, a z drugiej zaś można by zakładać, że jest pochodną ograniczeń tego czasu, wynikających z łączenia tejże opieki z obowiązkami domowymi. Tak jednak w przypadku omawianej grupy uczestników badania nie było.

Ogólnie respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej ocenili ją pod kątem ilości czasu poświęcanego dziecku na 832 pkt, a więc wysoko. Interesujące jest jednak to, że różnice w ocenie opieki sprawowanej przez członków rodziny i sprawowanej przez nianie nie były duże (odpowiednio: 428 pkt na 506 pkt możliwych i 313 pkt na 378 pkt możliwych). Ponadto przypadki oceny „raczej źle” dotyczyły tylko opieki niań i powiązane były z ograniczonego do nich zaufania. Wydaje się więc, że łączenie przez członków rodziny opieki z obowiązkami domowymi – w opinii rodziców – nie wpływa w istotny sposób negatywnie na ilość czasu poświęcanego pozostającym pod opieką dzieciom. Zastrzeżenia dotyczyły raczej – jak wskazano wyżej – jakości tej opieki i wspierania rozwoju dziecka w różnych obszarach.

VI

PREFERENCJE, OPINIE I POTRZEBY RODZICÓW DOTYCZĄCE ROZWOJU FORM OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM

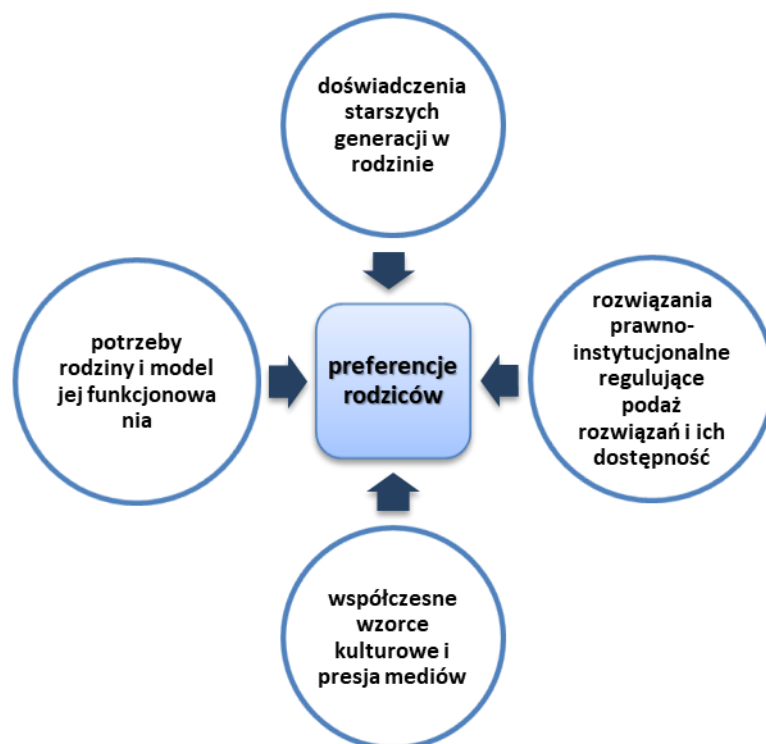
Przyczyny wskazujące, dlaczego respondenci nie zdecydowali się na wybór innych form, wynikają m.in. z systemu wartości i poglądów na temat ról społecznych kobiet i mężczyzn oraz przekonań co do słuszności określonych postaw wobec powinności opiekuńczych rodziców. Są też rezultatem indywidualnych ocen różnych sposobów zapewnienia małemu dziecku niezbędnej opieki i ich akceptacji lub odrzucenia. Dlatego też respondenci często argumentowali, że dane rozwiązanie jest niewłaściwe dla małego dziecka, ale rzadko uzasadniali tę opinię konkretnymi zarzutami. Taka sytuacja skłania do wniosku, że wskazywane odpowiedzi (wybierane z kafeterii) są obiegowymi opiniami przejętymi od innych osób i rzadko są poparte doświadczeniem. Ocena ta dotyczy przede wszystkim przyczyn, dla których respondenci z II i III grupy nie korzystali ze żłobków (w znacznie mniejszym zakresie opieki sprawowanej przez nianie) i odniesień do pracy zawodowej rodziców, a głównie – nadal – matki oraz wiąże się z ograniczonym zaufaniem do wszystkich form opieki pozarodzinnej.

1. Uwarunkowania preferencji rodziców dotyczących formy opieki nad małym dzieckiem

W założeniach badawczych²⁶ przyjęto, że jednym z podstawowych kryteriów wyznaczających preferencje rodziców co do form opieki nad małym dzieckiem, a w dużym stopniu także ich wybór (tu silnie oddziałuje już czynnik podaży) jest relacja między wartością pracy zawodowej matek i postrzeganiem ich obowiązków rodzinnych. Na kształt tej relacji w polskim społeczeństwie, decydujących ostatecznie – choć nie wyłącznie – o preferencjach rodziców w tym względzie wpłynęła silnie transformacja ustrojowa, istotnie różnicująca – w stosunku do warunków sprzed 1989 roku – pozycję i możliwości funkcjonowania rodziców jako pracowników i opiekunów dzieci. Starsze generacje przenoszą swoje doświadczenia na pokolenie własnych dzieci i wnuków, które żyją i pracują jednak w zupełnie odmiennych realiach. Siła wpływu tego czynnika na ostateczne wybory jest wzmocniona ograniczoną podażą alternatywnych rozwiązań, z których można by wybierać najbardziej odpowiadające indywidualnym sytuacjom rodzin. Ponadto to rodzina pochodzenia (obok współmałżonka) jest najczęściej środowiskiem wsparcia w trudnych sytuacjach. Stąd znaczenie wyrażanych przez jej przedstawicieli opinii i zaleceń, które – niestety – bywają też podłożem konfliktów i stresu niedoświadczonych rodziców, wynikającego z poczucia, że nie sprawdzają się jako rodzice lub postępują wbrew sobie i własnym wartościom (Sikorska red. 2012).

²⁶ Przy formułowaniu założeń badawczych, a następnie pytań w kwestionariuszach badawczych kierowano się wskazaniami wynikającymi z literatury przedmiotu, sondaży opinii publicznej (CBOS), wielu debat społecznych i seminariów dyskusyjnych dotyczących tworzenia warunków pożądanego do powstawania i rozwoju rodzin, z internetowych forów dyskusyjnych dotyczących różnych aspektów rodzicielstwa – zob. bibliografia.

Rysunek 1. Główne uwarunkowania preferencji rodziców dotyczących wyboru form opieki nad małym dzieckiem

Źródło: opracowanie własne

Na preferencje współczesnych rodziców małych dzieci, często przeciwne do odziedziczonych wzorców życia rodzinnego i zaleceń starszych generacji, silnie działają wzorce zewnętrzne. Sprzyja temu bardzo szeroki i łatwy dostęp do informacji oraz duży wpływ mediów. Wzorce zewnętrzne, nabyte poza rodziną (może nawet wypierające wzorce i wartości wyniesione z rodziny pochodzenia), stanowią zachętę do dokonywania przez rodziców małych dzieci własnych wyborów, zgodnych z indywidualnym (lub odnoszonym do małej, nuklearnej rodziny) systemem wartości i własnymi celami życia. Wadą takich sytuacji jest utożsamianie się z wartościami przejętymi od innych, np. promowanymi przez media lub grupy środowiskowe, a niekoniecznie odpowiadającymi potrzebom, możliwościom i realiom, w jakich funkcjonuje dana rodzina. Presja na promowanie lub negowanie określonej formy opieki, pobudzona oddziaływaniem mediów (np. nagłośniane doniesienia o nianiach, które nie zajmują się dzieckiem, opiekunkach w żłobkach kneblujących dzieci czy matkach zostawiających dziecko w zamkniętym aucie w czasie upałów), ogranicza racjonalność wyborów i kształtuje preferencje rodziców pod wpływem silnie eksponowanych uogólnień i stereotypów.

Na ogólnie wyżej zarysowane uwarunkowania wynikające z wartości, celów i dążeń przyjętych przez rodziców, wyznaczające preferowane formy opieki nad dzieckiem, nakłada się sieć czynników związanych z podażą różnych rozwiązań oraz z popytem na nie przez konkretną rodzinę.

Podaż to nie tylko dostępne formy opieki, wyrażane jako sieć placówek, ich wielowymiarowa dostępność (przestrzenna, kosztowa, jakościowa, organizacyjna). To też cały system urlopów i wsparcia finansowego rodziców w opiece nad dzieckiem, rozwiązań organizacyjnych pozwalających łączyć obowiązki pracownicze z opiekuńczymi, przepisów chroniących prawa rodziców małych dzieci. To też organizacja i dostępność usług odciążających rodzinę od określonych obowiązków.

Wspomniane ogólnie grupy czynników oddziałujących na preferencje rodziców dotyczące form opieki nad małym dzieckiem wchodzi także w interakcję. Stąd należy też

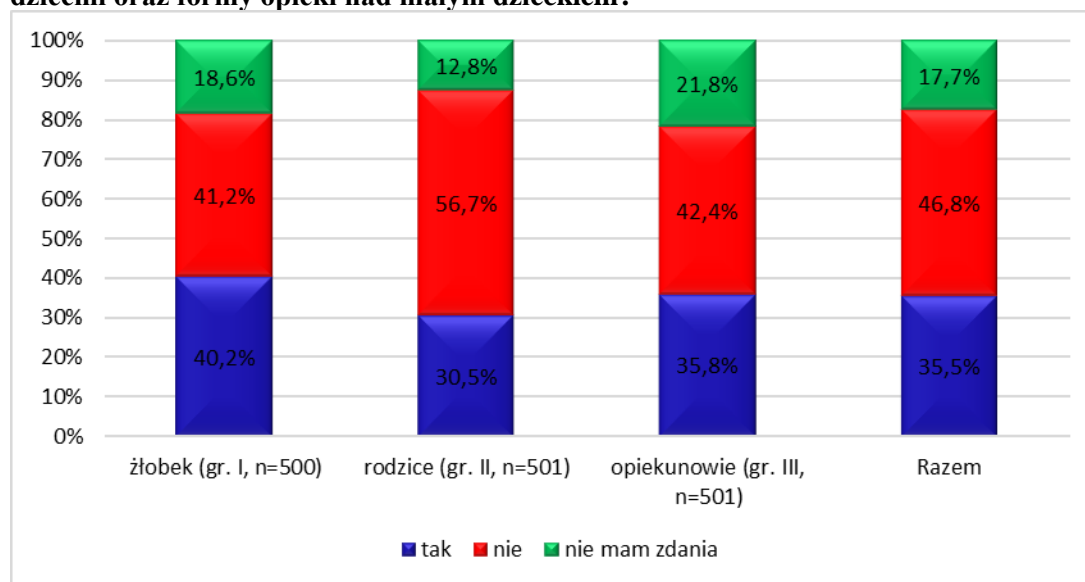
uwzględnić uwarunkowania z pogranicza różnych obszarów, jak np. promowanie w polityce rodzinnej określonego modelu rodziny, wspierane podażą rozwiązań dostosowanych do tego modelu.

Kształtowanie preferencji rodziców dotyczących formy opieki nad małym dzieckiem następuje także pod wpływem potrzeb danej rodziny wynikających z jej szeroko rozumianej sytuacji, wyznaczonej przez charakterystyczne dla niej cechy społeczno-demograficzne (cechy te przyjęto jako kryteria doboru próby badawczej pod względem sytuacji socjoekonomicznej). Decyduje więc nie tylko sytuacja materialna czy status zawodowy. Ważna jest też np. sytuacja rodzinna (z której bezpośrednio wynika możliwość uzyskania wsparcia w trudnych sytuacjach), preferowany i realizowany model rodziny, stosunek do religii powiązany z przyjętymi wzorami życia rodzinnego, ale też miejsce dziecka, obowiązków rodzicielskich i pracy zawodowej rodziców w indywidualnie uznawanym systemie wartości.

1.1. Szacunek dla pracujących i niepracujących zawodowo rodziców

Mając na uwadze wszystkie cztery obszary kształtowania preferencji rodziców w odniesieniu do form opieki nad małym dzieckiem, zwrócono się do wszystkich respondentów badania z pytaniem, czy – w ich ocenie – w Polsce rodzice, którzy nie pracują zawodowo, bo opiekują się dziećmi, są szanowani tak samo, jak rodzice, którzy pracują i korzystają z pomocy w opiece nad swoimi dziećmi²⁷. Odpowiedź na to pytanie jest wskazaniem, na ile rodzice, wybierając określoną formę opieki nad małym dzieckiem, czuli się wspierani (doceniani) w polityce społecznej państwa; na ile to, co robią, (angażują się całkowicie w opiekę nad dzieckiem vs. łączą pracę z opieką) jest w tej polityce istotne, dostrzegane, ważne nie tylko dla nich samych.

Wykres 37. Czy w Polsce rodzice, którzy nie pracują zawodowo, bo opiekują się dziećmi, są szanowani tak samo, jak rodzice, którzy pracują i korzystają z pomocy w opiece nad swoimi dziećmi oraz formy opieki nad małym dzieckiem?

Źródło: badanie własne

²⁷ Badania były przygotowywane w okresie realizacji przez ówczesny rząd koalicji PO-PSL polityki rodzinnej ukierunkowanej na wzrost aktywności zawodowej kobiet (stąd uwzględnianie szczególnie potrzeb rodzin z pracującymi rodzicami) i poszukiwanie rozwiązań umożliwiających tę aktywność także rodzicom małych dzieci. Zob. np. *Dobry klimat dla rodziny – założenia programu polityki rodzinnej Prezydenta RP, KPRP*, Warszawa 2014.

Odpowiedzi udzielone łącznie przez wszystkich respondentów wskazują, niestety, że w Polsce opieka nad dzieckiem nie zapewnia rodzicom takiego samego szacunku w społeczeństwie, jak łączenie jej z pracą. Różnice w opiniach respondentów z poszczególnych grup nie były skrajnie duże, ale wśród respondentów osobiście opiekujących się dzieckiem zauważalne jest odczucie mniejszego dla nich uznania, wynikającego z bierności (także okresowej) zawodowej (dotyczącej w przypadku opieki sprawowanej przez jednego rodzica 83% respondentów, a przypadku opieki sprawowanej przez oboje rodziców – 64%) i skoncentrowania wyłącznie na opiece nad dzieckiem²⁸.

Na fakt, że skoncentrowanie się rodzica na opiece nad dziećmi nie zapewnia równie znacznego szacunku, co łączenie opieki z pracą zawodową, wskazywali jednak głównie respondenci niepracujący zawodowo. Te opinie są potwierdzeniem analogicznych ocen wyrażanych np. w sondażach CBOS, w których respondenci (nie tylko rodzice) wskazywali, że niepracujący rodzice mają także w swoich rodzinach niższy prestiż niż łączący pracę z obowiązkami rodzinnymi.

2. Najkorzystniejsza forma opieki nad małym dzieckiem – wskazania respondentów

Trudno powiedzieć, że wielu uczestników badania wybrało opiekę nad małym dzieckiem zgodnie ze swoimi preferencjami. Wskazują na to pośrednio odpowiedzi wyjaśniające, dlaczego nie szukają innych rozwiązań, informacje o wcześniej wykorzystywanych formach opieki i ocena decyzji o wyborze formy opieki nad starszymi dziećmi w rodzinie, gdy były one w wieku 1–3 lata.

Wszystkich respondentów badania zapytano więc, jaką formę opieki nad małym dzieckiem uważają za najkorzystniejszą dla dziecka, czyli dającą mu poczucie bezpieczeństwa i możliwość wszechstronnego rozwoju.

Tabela 24. Respondenci według wskazań formy opieki najkorzystniejszej dla dziecka do lat 3 i formy aktualnie stosowanej opieki

	opieka jednego z rodziców	opieka obojga rodziców	babcia/dziadek dziecka	żłobek publiczny	żłobek niepubliczny	opiekun dzienny	niania	prababcia/pradziadek	ciocia/wujek
Razem n = 1496	384	892	48	101	46	2	19	3	1
	25,7%	59,6%	3,2%	6,8%	3,1%	0,1%	1,3%	0,2%	0,1%
żłobek (gr. I, n = 497)	97	294	7	56	43	0	0	0	0
	19,5%	59,2%	1,4%	11,3%	8,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
publiczny n = 288	23,6%	53,3%	1,4%	21,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
prywatny (n=212)	16,3%	62,8%	1,4%	3,8%	14,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

²⁸ Badania realizowano po wprowadzeniu w życie świadczenia wychowawczego i w okresie, gdy rozpoczęły się w parlamencie dyskusje dotyczące projektu wprowadzenia emerytury dla kobiet, które nie wypracowały minimalnego świadczenia z powodu opieki nad przynajmniej trojgiem dzieci. Te dwa fakty mogły radykalnie zmienić poglądy nt. doceniania w społeczeństwie rodziców, którzy nie pracowali zawodowo, a poświęcili się opiece nad dziećmi; natomiast trudno ocenić, czy wpłynęły na szacunek wyrażany w Polsce dla tej zbiorowości.

	opieka jednego z rodziców	opieka obojga rodziców	babcia/dziadek dziecka	żłobek publiczny	żłobek niepubliczny	opiekun dzienny	niania	prababcia/pradziadek	ciocia/wujek
rodzice (gr. II, n = 500)	180	296	2	18	2	1	0	1	0
	36,0%	59,2%	0,4%	3,6%	0,4%	0,2%	0,0%	0,2%	0,0%
jedno z rodziców	48,5%	47,7%	0,5%	2,2%	0,5%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%
oboje rodzice	2,2%	89,7%	0,0%	7,4%	0,0%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%
opiekunowie (grupa III, n = 499)	107	302	39	27	1	1	19	2	1
	21,4%	60,5%	7,8%	5,4%	0,2%	0,2%	3,8%	0,4%	0,2%
członkowie rodziny	22,9%	58,6%	12,8%	4,9%	0,0%	0,1%	0,0%	0,5%	0,5%
niania	18,0%	63,0%	2,6%	5,8%	0,5%	0,1%	10,1%	0,0%	0,0%

Źródło: badania własne

W każdej z grup respondentów różniących się aktualnie stosowaną formą opieki nad małym dzieckiem najwięcej zwolenników – jako rozwiązanie korzystne dla dziecka – miała opieka sprawowana przez rodziców, a szczególnie przez oboje rodziców. Optowała za tym ponad połowa badanych w każdej z grup. Warto zaznaczyć, że wśród respondentów, którzy w praktyce wykorzystywali opiekę dwojga rodziców, blisko 90% uważało, że jest to rozwiązanie najkorzystniejsze dla małego dziecka. O tym, jakie formy opieki znalazły się na kolejnych miejscach zdecydowało aktualne rozwiązanie przyjęte przez badanych: korzystający ze żłobków często wskazywano, że najlepsza dla małego dziecka jest właśnie opieka w żłobku (korzystający z placówek publicznych wskazywali na publiczne, z prywatnych – na prywatne, a korzystający z opieki niań częściej niż inni wskazywali, że to jest właśnie opieka korzystna dla małego dziecka).

Badania realizowano już po wejściu w życie nowych, istotnych rozwiązań polityce rodzinnej. Wiele z nich miało na celu – z różnych powodów – wsparcie funkcji opiekuńczej rodziny. Mimo zmian politycznych i akcentów (celów) w polityce rodzinnej kontynuowano proces realizacji ustawy o opiece nad dzieckiem do lat 3. Funkcjonował już i był w trakcie reformowania system urlopów macierzyńskich, ojcowskich i rodzicielskich. Prowadzono w dalszym ciągu rządowy program „Maluch”, zmieniając jedynie jego cele bezpośrednie („Maluch+”). Ponadto możliwe pozostało legalne zatrudnianie niań i uzyskanie dofinansowania do składek ubezpieczeniowych odprowadzanych od ich wynagrodzeń. Wprowadzono świadczenie wychowawcze („Rodzina 500+”). W warunkach raczej bogatej kafeerii różnych działań, respondenci wskazywali własne priorytety dotyczące – ich zdaniem – potrzeby wprowadzenia lub rozwijania instrumentów wspierających rodziców w opiece nad małymi dziećmi.

Do rozwiązań najczęściej wskazywanych łącznie przez wszystkich respondentów należało:

– rozwijanie systemu urlopów i powiązanych z nimi zasiłków (47,3% respondentów); chodziło o rozwiązania przysługujące rodzicom, którzy sami chcą nadal, po zakończeniu urlopu rodzicielskiego, opiekować się małym dzieckiem.

Ten kierunek działań był wskazywany jako najczęściej oczekiwany nie tylko łącznie przez wszystkich respondentów, ale i w każdej z trzech odrębnych grup; przy czym najczęściej wśród respondentów, których dziećmi opiekowali się członkowie rodziny lub niania.

– rozwijanie sieci żłobków publicznych (42,9%); chociaż nie był to już jeden z trzech najczęściej wskazywanych oczekiwanych kierunków działania dla badanych, którzy korzystali z opieki pozarodzielskiej;

Prawie 2/3 korzystających ze żłobków publicznych wskazywało na potrzebę rozwoju sieci tych placówek, a relatywnie ponad dwukrotnie najrzadziej – respondenci osobiście opiekujący się swoim dzieckiem.

– wprowadzenie świadczeń dla rodziców na sfinansowanie wybranych przez nich form opieki nad dzieckiem (42,1%). Świadczenie wychowawcze tylko w ograniczonym zakresie spełniło tę rolę (zob. rozdz. VI.3). Tu chodziło o rodzaj bonu opiekuńczego – formę bezgotówkowego rozliczenia opłaty za usługę;

Za możliwością korzystania z takiego świadczenia opowiedziała się ponad połowa respondentów korzystających ze żłobków oraz ponad 60% korzystających z opieki pozarodzielskiej, natomiast tylko 13% rodziców osobiście opiekujących się dziećmi. Przy opiece rodzicielskiej taki bon nie miałby zastosowania.

Ponadto do często wskazywanych rozwiązań (przez co najmniej 1/5 wszystkich respondentów) należały propozycje:

– wprowadzenia ulg podatkowych pozwalających na odliczenie kosztów opieki nad dzieckiem (najczęściej wskazywana przez respondentów korzystających ze żłobka);

– organizacja pracy ułatwiająca łączenie obowiązków pracowniczych z obowiązkami opiekuńczymi w rodzinie (także najczęściej wskazywana przez korzystających ze żłobka, a mało istotna dla osobiście opiekujących się dziećmi);

– wprowadzenie wynagrodzenia za opiekę nad dzieckiem dla niepracującego zawodowo rodzica. Co ciekawe, za tym rozwiązaniem najczęściej optowali respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej (a szczególnie opieki sprawowanej przez członków rodziny). Oni też, wymieniając rozwiązania inne niż zaproponowane w kafeterii kwestionariusza wywiadu, proponowali, aby zasada ta dotyczyła innych niż rodzice członków rodziny niepracujących zawodowo, a opiekujących się dziećmi (np. wnukami).

Te trzy propozycje są powiązane ze wskazywanymi wcześniej wadami form opieki, z których korzystali respondenci: z barierą kosztową opieki pozarodzielskiej instytucjonalnej (nianie, żłobki), z częstymi przypadkami choroby dziecka w opiece żłobkowej i problemem rodziców z zapewnieniem im w tym czasie opieki oraz z przypadkami, gdy dziadkowie nie podejmują się opieki nad dzieckiem, gdyż są jeszcze w wieku produkcyjnym i/lub mają krótki okres opłacania składek na ubezpieczenie emerytalne oraz chcą wypracować sobie wyższe świadczenie.

Warto zwrócić uwagę, że rodzice osobiście opiekujący się dziećmi bardzo rzadko postulowali potrzebę wprowadzenia pensji za opiekę dla niepracującego rodzica i w ogóle nie uznawali za potrzebne zaliczenie okresu opieki do stażu pracy opiekuna.

Respondenci korzystający ze żłobków wskazali najwięcej różnorodnych działań, uznając je za konieczne do zapewnienia właściwej opieki małym dzieciom. Charakterystyczne dla korzystających z opieki pozarodzinnej było – poza zaznaczonymi wyżej preferencjami – wskazanie dotyczące opieki świadczonej przez nianie: rozwój sieci profesjonalnych agencji. Stosownie do zgłaszanych wcześniej zastrzeżeń do tej formy opieki, jej jakości, respondenci widzą potrzebę zarówno zwiększenia dostępności ilościowej, jak i jakościowej tych usług.

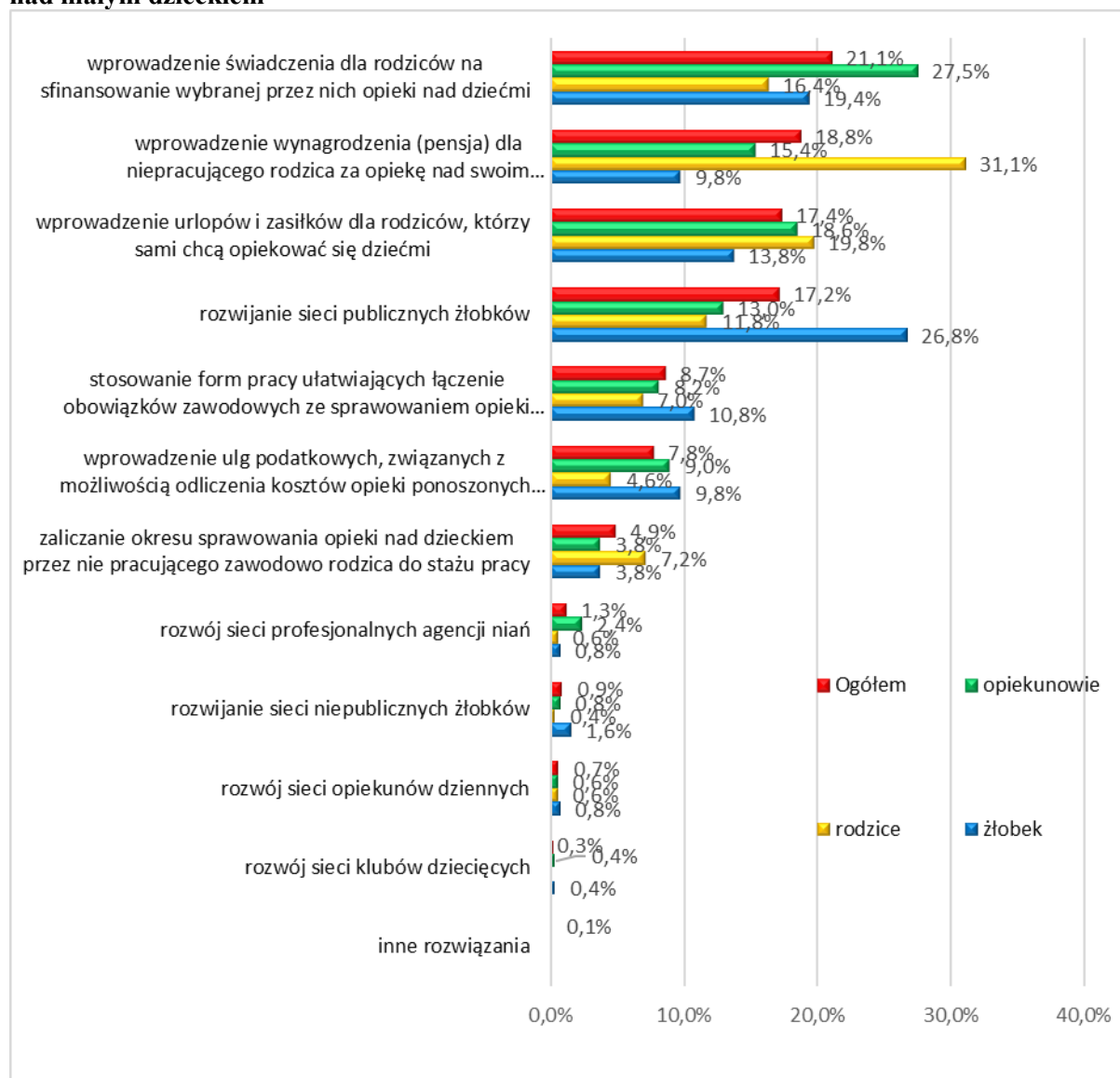
Mając możliwość wskazania wielu istotnych dla siebie rozwiązań, respondenci wymieniali prawie zawsze kilka różnych instrumentów potrzebnych – w ich opinii – do poprawy opieki nad małym dzieckiem. Kiedy zostali poproszeni o wskazanie tylko jednego, najważniejszego – ich zdaniem – rozwiązania, odpowiedzi skoncentrowały się na nieco innych priorytetach zmian. Łącznie najwięcej było postulatów wprowadzenia bonu opiekuńczego, czyli świadczenia na pokrycie kosztów opieki instytucjonalnej. Najczęściej za tym rozwiązaniem optowali rodzice korzystający z opieki pozarodzielskiej, w tym ponoszący wysokie koszty opieki sprawowanej przez nianie.

Drugim z najczęściej postulowanych jako najważniejsze było wprowadzenie pensji za opiekę nad dzieckiem. I tym razem najwięcej wskazań pochodziło od respondentów bezpo-

średnio zainteresowanych skorzystaniem z niego, a mianowicie osobiście opiekujących się dzieckiem.

Niewiele rzadziej wymieniano potrzebę wprowadzenia urlopów i zasiłków dla rodziców, którzy chcą sami opiekować się dzieckiem (już po wykorzystaniu uprawnień do urlopu rodzicielskiego i zasiłku, jaki przysługuje w czasie jego trwania – przyp. D.G.). To rozwiązanie było wskazywane najczęściej przez rodziców osobiście opiekujących się dziećmi.

Wykres 38. Respondenci według wskazania najważniejszego oczekiwanego rozwiązania w opiece nad małym dzieckiem

Źródło: badania własne

Te trzy propozycje najważniejszych działań wspierających funkcje opiekuńcze rodziny koncentrowały się na pomocy materialnej, dającej większą możliwość korzystania z preferowanej przez rodzica formy opieki. Instrumenty wymieniane w dalszej kolejności (czyli z mniejszą częstotliwością) dotyczyły zarówno różnych aspektów wsparcia finansowego, jak też dostępności przestrzennej, jakościowej i organizacyjnej usług opiekuńczych. W każdej z grup respondentów przeważały rozwiązania typowe dla głównej stosowanej formy opieki.

Tabela 25. Respondenci według wskazań rozwiązań z zakresu opieki nad małym dzieckiem, które powinny być rozwijane i/lub wprowadzone w Polsce

	rozwijanie urlopów i zasiłków dla rodziców, którzy sami chcą opiekować się dziećmi	rozwijanie sieci publicznych żłobków	wprowadzenie świadczenia dla rodziców na sfinansowanie wybranej przez nich opieki nad dziećmi	wprowadzenie ulg podatkowych, związanych z możliwością odliczenia kosztów opieki ponoszonych przez rodziców	stosowanie form pracy ułatwiających łączenie obowiązków zawodowych ze sprawowaniem opieki nad dziećmi	wprowadzenie wynagrodzenia (pensja) dla niepracującego rodzica za opiekę nad swoim dzieckiem/dziećmi	zaliczanie okresu sprawowania opieki nad dzieckiem przez niepracującego zawodowo rodzica do stażu pracy	rozwijanie sieci niepublicznych żłobków	rozwój sieci profesjonalnych agencji niani	rozwój sieci klubów dziecięcych	rozwój sieci opiekunów dziennych	inne rozwiązania
Razem n = 1502	711	644	632	380	334	308	154	132	80	37	29	2
	47,3%	42,9%	42,1%	25,3%	22,2%	20,5%	10,3%	8,8%	5,3%	2,5%	1,9%	0,1%
żłobek (gr. I, n = 500)	204	327	259	188	166	129	68	80	21	19	10	0
	40,8%	65,4%	51,8%	37,6%	33,2%	25,8%	13,6%	16,0%	4,2%	3,8%	2,0%	0,0%
rodzice (gr. II, n = 501)	238	149	67	19	16	3	0	9	0	0	0	0
	47,5%	29,7%	13,4%	3,8%	3,2%	0,6%	0,0%	1,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
opiekunowie (grupa III, n = 501)	269	168	306	173	152	176	86	43	59	18	19	2
	53,7%	33,5%	61,1%	34,5%	30,3%	35,1%	17,2%	8,6%	11,8%	3,6%	3,8%	0,4%

Źródło: badania własne

3. Wpływ świadczenia wychowawczego na zmiany w opiece nad małym dzieckiem

Jednym z nowych istotnych elementów polityki rodzinnej mającym związek z realizacją funkcji opiekuńczej w rodzinie jest świadczenie wychowawcze, nazywane programem „Rodzina 500+” (dalej w treści wskazywane jako 500 plus).

W badaniu zadano respondentom pytania dotyczące wpływu tego świadczenia – jeśli je pobierali – na realizację funkcji opiekuńczych w ich rodzinie: czy miało ono wpływ na utrzymanie dotychczas stosowanych rozwiązań, czy też wpłynęło na ich zmianę, a jeśli tak, to w jakim kierunku; ku jakim rozwiązaniom.

W ogólnej zbiorowości objętych badaniami respondentów świadczenie wychowawcze otrzymywało 54%; w tym w grupie I – 50%, w grupie II – 59% i w grupie III – 52%.

W ponad połowie zbiorowości (56%) respondentów otrzymujących świadczenie 500 plus nic nie zmieniło ono w opiece nad małym dzieckiem. W pozostałej grupie – niewiele mniej licznej – zmiany te były zróżnicowane i generalnie dotyczyły dwóch kierunków działań: zmian w zaangażowaniu rodziców w opiekę oraz zmian w korzystaniu z opieki w formach pozarodzinnych.

Ponieważ wskazywane przez respondentów zmiany w każdej z grup respondentów były różne, każda z nich wymaga odrębnego omówienia najczęściej wskazywanych.

W grupie I, w której rodzice korzystali ze żłobków, 40% deklarujących wcześniej, że 500 plus spowodowało zmiany w opiece nad ich małym dzieckiem, wskazało, że dzięki temu świadczeniu zaczęli korzystać ze żłobka, bo mieli pieniądze na pokrycie kosztów opieki lub części tych kosztów. Co ciekawe, w grupie II, w której rodzice osobiście opiekują się dziećmi, zadeklarowano na taki sam skutek, ale odpowiedź ta dotyczyła tylko 2% respondentów. Natomiast w grupie III, w której główną formą opieki nad małym dzieckiem była opieka pozarodzicielską, 20% respondentów poinformowało, że dzięki 500 plus mogli zrezygnować ze żłobka i zacząć korzystać z innej formy opieki (tj. z opieki niani, a 3%, że zyskało środki na opłacenie klubu dziecięcego).

Problem rezygnacji z pracy zawodowej lub z jej poszukiwania na skutek otrzymania świadczenia 500 plus nie pojawił się w ogóle w grupie rodziców korzystających ze żłobków oraz w grupie korzystających z opieki pozarodzicielskiej, natomiast w przypadku rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem 13% zrezygnowało z pracy zawodowej, 13% przestało szukać pracy i 13% nie podjęło pracy zarobkowej.

Dodatkowe pieniądze dla rodziny, pozyskane dzięki otrzymaniu świadczenia wychowawczego, spowodowały w pewnej – niedużej – części rodzin objętych badaniem poprawę sytuacji materialnej na tyle istotną, że pozwalającą na ograniczenie ich aktywności na rynku pracy czy to przez ograniczenie czasu pracy etatowej, czy też rezygnację z pracy dodatkowej. W każdej z grup respondentów po otrzymaniu 500 plus pewien odsetek rodziców zmniejszył zakres zaangażowania w pracę zawodową i więcej czasu poświęcił na osobistą opiekę nad małym dzieckiem. Na takie zachowania zdecydowało się 4% korzystających ze żłobków oraz po 6% rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem i korzystających z opieki pozarodzicielskiej.

Świadczenie wychowawcze nie pozostało też bez wpływu na zakres zaangażowania zawodowego drugiego z rodziców dziecka (oprócz respondenta). Dzięki 500 plus w rodzinach korzystających ze żłobków 4%, w rodzinach osób osobiście opiekujących się dziećmi 6%, a w rodzinach korzystających z opieki pozarodzicielskiej 13% zyskało możliwość ograniczenia pracy zarobkowej przez drugiego rodzica i poświęcenia przez niego większej ilości czasu dziecku.

Ogólnie więc otrzymanie świadczenia wychowawczego spowodowało ograniczenie aktywności zawodowej w 8% rodzin korzystających ze żłobków (gdzie zakres aktywności za-

wodowej był najwyższy wśród wszystkich grup respondentów), w 12% rodzin korzystających z opieki rodzicielskiej i 13% rodzin korzystających z opieki pozarodzicielskiej. Mając na uwadze, że są to wielkości dotyczące tylko połowy badanej zbiorowości (w drugiej połowie otrzymanie świadczenia 500 plus nie spowodowało żadnych zmian dotyczących opieki nad małym dzieckiem) można wnioskować, że generalnie w rodzinach z małymi dziećmi świadczenie wychowawcze w niewielkim tylko stopniu wpłynęło na formy opieki nad dziećmi i zakres zaangażowania rodziców.

VII

ZAKOŃCZENIE: PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Opieka nad małym dzieckiem, sposób jej organizowania, oczekiwania i możliwości rodziców w tym zakresie oraz faktyczna realizacja funkcji opiekuńczej rodziny to elementy istotne dla kształtowania celów i instrumentów polityki rodzinnej w szerokim jej rozumieniu. Można je odnaleźć w licznych programach rządowych i samorządowych dotyczących różnych polityk szczegółowych. Były też tematem debat społecznych i politycznych oraz – w różnym zakresie – przedmiotem badań i analiz naukowych.

Mankamentem polskiej polityki rodzinnej jest jej niestabilność, wyrażająca się w braku trwałości celów i kontynuacji rozpoczętych działań przez kolejne ekipy rządowe. Ów brak ciągłości można dostrzec w kolejnych programach rządowych, wyraźnie różniących się rozłożeniem akcentów oraz priorytetami. Jest on przyczyną braku zaufania do posunięć kolejnych rządów i obaw przed brakiem kontynuacji określonych działań, które osłabiają efektywność kolejnych programów. Wszystkie one przywołują wartość rodziny jako podstawowego środowiska wychowawczego i powołują się na zasadę autonomii rodziny. Zmieniają jednak – przez własne priorytety – warunki realizacji tej zasady, wyrażone dostępem do różnych możliwości wyboru rozwiązań wspierających funkcjonowanie rodziny. Chodzi tu zarówno o dostęp w sensie obiektywnym (o istnienie określonych instrumentów, np. urlopów, usług, świadczeń finansowych), jak i o faktyczną możliwość korzystania, określoną według kryteriów przestrzennych, finansowych i jakościowych.

Wprowadzanie nowych rozwiązań powoduje obawy o kontynuację już istniejących: czy rozwijanie systemu urlopów opiekuńczych dla rodziców małych dzieci nie spowoduje zahamowania rozwoju opieki instytucjonalnej, pozarodzielskiej? (Szelewa 2012). Niepokój ten wzrósł w związku z wprowadzeniem świadczenia wychowawczego. Może ono być postrzegane jako sygnał, że preferowane w polityce rodzinnej państwa jest wsparcie dla opieki rodzicielskiej, a przez to ograniczone staje się wsparcie dla opieki w innych formach, zwłaszcza dla opieki instytucjonalnej.

Potrzebna jest – i potwierdziły to wyniki badań – kontynuacja projektów wcześniej rozpoczętych, jeśli jest na nie popyt uzasadniony zarówno potrzebami rodziny, jak i społeczeństwa jako całości. Zarówno cele, system wartości rodzinnych, jak i uwarunkowania funkcjonowania rodzin są na tyle różne, że nie powinno się – kreując rozwiązania wspierające opiekę nad małymi dziećmi – ograniczać polityki rodzinnej państwa do promowania wyłącznie jednego kierunku czy formy.

Opisane w treści niniejszego opracowania wybrane²⁹ wyniki własnych badań empirycznych koncentrują się na relacji między formami opieki nad małym dzieckiem a tymi wy-

²⁹ Objętość publikacji nie pozwala na szczegółowe omówienie wszystkich istotnych zależności zidentyfikowanych w toku badań. Będą one przedmiotem kolejnych opracowań – głównie artykułów publikowanych sukcesywnie w czasopiśmie naukowych – prezentujących szczegółowo najistotniejsze ze zidentyfikowanych w badaniach problemy związane z potrzebami, opiniami i preferencjami rodziców, zgłoszonymi na temat form opieki nad małymi dziećmi.

znacznikami warunków życia rodziny, które w rezultacie badań okazały się szczególnie istotne dla wyrażanych przez badanych rodziców małych dzieci ocen, opinii i preferencji; szczególnie – z uwagi na wyzwania demograficzne – powiązanych z aktywnością zawodową członków rodziny. Badania potwierdziły, że to status zawodowy (a przede wszystkim aktualna sytuacja zawodowa rodziców; głównie matek) jest czynnikiem istotnie decydującym zarówno o formie opieki nad dzieckiem, jak i o ich ocenach oraz o preferowanych przez rodziców rozwiązaniach. Drugim istotnym czynnikiem – powiązaniem z aktywnością zawodową rodziców – jest sytuacja materialna rodziny³⁰. Pozostałe cechy społeczno-demograficzne respondentów miały znacznie mniejsze znaczenie dla ocen i preferencji odnoszonych do form opieki nad małymi dziećmi. Należy jednak zaznaczyć, że wszystkie zależności między cechami respondentów a ich opiniami i preferencjami są silnie modyfikowane rozdźwiękiem między popytem i podażą różnych form opieki nad małymi dziećmi.

O wyborze określonej formy opieki nad dzieckiem decyduje aktualna sytuacja danej rodziny: jej kondycja materialna, możliwości zapewnienia dziecku opieki w określonej formie, doświadczenia własne rodziców (związane np. z opieką nad starszymi dziećmi, gdy nie miały jeszcze 3 lat), ale też ich własny „sposób na życie”, ukształtowany przez system przekonań, wartości życiowych i poglądów. Generalnie niewielkie znaczenie ma dla takich decyzji poziom wykształcenia i stosunek do religii. Wpływ miejsca zamieszkania korygowany jest dostępnością określonych form opieki.

Każda z form opieki nad małym dzieckiem ma zwolenników i przeciwników. Generalnie ci, którzy korzystają z danego rozwiązania, koncentrują się na jego pozytywnych cechach i jednocześnie raczej na negatywnych cechach pozostałych rozwiązań. Są jednak pewne szczególne właściwości wskazywane w odniesieniu do każdej z form opieki. Co więcej, to, co jest wadą jednej formy, eliminowane jest w innych formach, które z kolei nie posiadają zalet poprzedniej. Wszystkie formy opieki nad małym dzieckiem są więc rozwiązaniami komplementarnymi.

Wśród pozytywów opieki w żłobkach najczęściej jako zaletę wszyscy respondenci – czy korzystali z niej, czy nie – wymieniali jej zasadnicze znaczenie dla socjalizacji dziecka i zapewnienia mu kontaktów z rówieśnikami, niezbędnych dla właściwego rozwoju. Zalety tej nie wymieniano ani w przypadku opieki sprawowanej przez rodziców, ani – tym bardziej – w przypadku opieki pozarodzielskiej. Ograniczeniem możliwości rodziców w pełnieniu tego zadania była konieczność łączenia opieki z innymi zajęciami domowymi. Bariera ta występowała z jeszcze większym natężeniem w przypadku opieki sprawowanej przez innych członków rodziny.

Zaletami opieki w żłobku było też szybsze usamodzielnianie się dzieci oraz (czego nie potwierdzają jednak rodzice osobiście opiekujący się dziećmi) ich szybszy rozwój. W przeciwieństwie do wymienionych zalet żłobka, deficyty w tym zakresie najczęściej wskazywano przy opiece sprawowanej przez nianie. Zarzuca się im bowiem głównie brak profesjonalizmu, inwencji i zaangażowania w pełnieniu opieki, którą ograniczają do funkcji pielęgnacyjnych i powtarzalnych. Niania jednak oraz opieka rodzinna gwarantuje koncentrację opieki na jednym (najczęściej) dziecku, a więc można spodziewać się tu lepszych gwarancji bezpieczeństwa i mniejszego narażenia na zachorowania. Natomiast podstawowym mankamentem opieki żłobkowej jest to, że dzieci często chorują. Jest to dla korzystających ze żłobków bardzo poważny problem; tym poważniejszy, że decyzja o opiece żłobkowej zwykle powiązana jest z powrotem do aktywności zawodowej lub jej rozpoczęciem. Zmiany form życia rodzinnego

³⁰ Chodzi o samoocenę sytuacji materialnej gospodarstwa domowego respondenta. Kryteria oceny zapożyczone z badań EU-SILC miały dla ocen i preferencji form opieki nad dzieckiem – generalnie – znaczenie wtórne, o mniejszej sile oddziaływania.

i malejąca liczba rodzin wielopokoleniowych, prowadzących wspólnie gospodarstwo domowe, powodują, że w sytuacji choroby dziecka rodzice nie mają wsparcia w sprawowaniu nad nim opieki. Tego problemu nie mają rodzice osobiście opiekujący się dzieckiem i rzadko jest on odczuwany przez rodziców, których dziećmi opiekują się inni członkowie rodziny lub nianie. Oni z kolei muszą być przygotowani na niespodziewaną absencję opiekuna, co także może dezorganizować ich funkcjonowanie w pracy i rodzinie. W rezultacie oni też, jak i rodzice korzystający ze żłobków, doświadczają konfliktu w łączeniu obowiązków zawodowych z rodzicielskimi.

Ponieważ najczęściej osobą wspierającą jest współmałżonek (a większość z nich jest także aktywna zawodowo), to należy przyrzeć się, jak w sytuacjach choroby dziecka funkcjonuje rodzina; na ile deklarowany podział ról odpowiada rzeczywistości. Badania wskazują, że najliczniej preferowany i realizowany jest model partnerski. Model tradycyjny najczęściej pojawia się tam, gdzie i tradycyjna forma opieki nad dzieckiem: w rodzinach, w których rodzice osobiście opiekują się dzieckiem. Dużą zmianą, jaka zaznacza się wraz z upływem czasu w tej grupie rodzin, jest to, że są tu też rodziny, w których opiekę sprawują oboje rodzice, zastępując się wymiennie w tych powinnościach. Jest to jednak możliwe głównie tam, gdzie źródłem utrzymania jest praca rodzica na własny rachunek; gdy nie podlega on rygorom narzuconej i sztywnej organizacji pracy. Natomiast dla respondentów zatrudnionych w firmach jest istotna możliwość korzystania z elastycznego czasu pracy oraz przychylna postawa pracodawcy w stosunku do pracowników mających małe dzieci i problemy związane z zapewnieniem im opieki.

Opieka sprawowana przez członków rodziny oraz – w mniejszym zakresie – przez nianie wydaje się stanowić formę przejściową, z której respondenci korzystali zarówno z powodu braku żłobka lub miejsca w żłobku, jak też dlatego, że sami nie mogli zająć się małym dzieckiem. Opiekunom rodzinnym zarzuca się, że zbyt rozpieszczają dzieci, nie uczą samodzielności, nie rozwijają zdolności dzieci czy ich umiejętności. Nie potrafią też zapewnić dziecku odpowiednich kontaktów środowiskowych, a to głównie z braku wiedzy, jak te czynności powinny być wykonywane, jak i z powodu wspomnianego wyżej łączenia opieki z pracami domowymi.

Opieka sprawowana przez nianie jest ceniona z uwagi na indywidualną opiekę nad dzieckiem i pewną elastyczność np. w przypadku choroby dziecka czy konieczności pozostania rodzica w pracy po godzinach. Ta elastyczność jest jednak ograniczona. Nie dotyczy wszystkich przypadków. Nie wszyscy rodzice ufają też nianiom i ich umiejętnościom. Uważają, że nianie nie przyczyniają się dostatecznie do rozwoju dziecka i nie zapewniają mu – jak i opiekunowie rodzinni – odpowiednich kontaktów z rówieśnikami.

Zastrzeżenia kierowane przez respondentów pod adresem opieki w żłobkach i opieki pozarodzielskiej (członków rodziny, niań) nie dotyczą – generalnie – opieki rodzicielskiej. W opinii objętych badaniem rodziców jest to forma najbardziej bezpieczna dla dziecka (choć ryzykowne może okazać się pozyskiwanie wiedzy o opiece nad dzieckiem z internetu niż od profesjonalistów) i zapewnia dziecku wspieranie jego rozwoju. Jest też sprawowana przez osobę bliską dziecku, dobrze mu znaną, czego nie mają inne rozwiązania i z tego powodu mogą wywoływać u dziecka poczucie lęku czy stres. Wady opieki rodzicielskiej są przeciwstawieniem zalet opieki żłobkowej: rodzice nie zawsze mają odpowiednią wiedzę, aby kierować rozwojem intelektualnym czy fizycznym dziecka i ich czas zwykle nie jest poświęcany tylko opiece nad dzieckiem, ale też innym obowiązkom rodzinnym.

Jeżeli szukalibyśmy różnic i podobieństw w ocenie danej formy opieki, ale różnych jej rodzajach to generalnie zauważalne są:

– lepsze oceny żłobków publicznych niż prywatnych w zakresie kwalifikacji personelu oraz idącego za tym bezpieczeństwa dzieci i możliwości ich rozwoju; ale gorsze oceny warunków materialnych pozwalających na wykorzystanie tego potencjału;

– lepsze oceny opieki sprawowanej przez członków rodziny niż przez nianie w zapewnieniu bezpieczeństwa dziecka i jakości opieki, ale lepsze oceny opieki sprawowanej przez nianie niż przez członków rodziny dotyczące ilości czasu poświęcanego rzeczywiście dziecku;

– lepsze oceny opieki sprawowanej przez oboje rodziców wzajemnie się uzupełniających niż przez tylko jednego; szczególnie gdy chodzi o ilość czasu poświęcanego dziecku.

Zestawienie wad i zalet wskazywanych najczęściej przez respondentów – zarówno korzystających, jak i niekorzystających z danej formy – wskazuje wyraźnie, że w żadnym przypadku nie są to rozwiązania idealne.

Zestawienie 1. Ocena najczęściej wskazywanych cech różnych form opieki nad małym dzieckiem

	żłobek	opieka rodzicielska	opieka pozarodzielska
Wspieranie rozwoju intelektualnego dziecka	+	+/-	-/+
Bezpieczeństwo dziecka, zaufanie	+/-	+	-/+
Zapewnienie kontaktów z rówieśnikami	+	+/-	-/+
Czas opiekuna poświęcony dziecku	+	-/+	-
Profesjonalizm	+	-/+	-/+
Koszt opieki	-/+	+	-/+
Wpływ na rozwój emocjonalny dziecka	-	+	+/-

(+) – ocena pozytywna, element wysoko oceniany przez respondentów

(-) – ocena negatywna, element nisko oceniany przez respondentów

(+/-) – przewaga ocen pozytywnych

(-/+) – przewaga ocen negatywnych

Ponieważ ocena wymienionych form opieki dotyczy małego dziecka, wydaje się, że przy ostatecznej ich ocenie i wskazaniu preferowanych rozwiązań (o czym dalej) większe znaczenie dla rodziców mają elementy natury emocjonalnej niż merytorycznej.

Generalnie każda z grup respondentów jako **najkorzystniejszą dla dziecka formę wskazywała najczęściej opiekę sprawowaną przez rodziców; ale co ważne – najlepiej oboje rodziców**. Znaczna jest też grupa rodziców optujących za opieką sprawowaną przez jedną osobę. Ten wynik badań w znacznym zakresie jest zbieżny z rezultatami sondaży CBOS, realizowanych cyklicznie od lat 90. ubiegłego wieku. Wynika z nich, że większość Polaków i Polek za najlepszą formę opieki nad małym dzieckiem uważa opiekę rodzicielską (sprawowaną przez matkę). Na kolejnym miejscu jest wskazywana opieka w żłobkach, ale w placówkach publicznych. Należy przy tym zaznaczyć, że opieka żłobkowa jest rozwiązaniem bardzo rzadko akceptowanym przez rodziców osobiście opiekujących się dzieckiem, ale podstawowy argument uzasadniający takie stanowisko formułowany jest bardzo ogólnie: nie jest to opieka korzystna dla dziecka (choć wcześniej wymieniali różne „korzyści” opieki żłobkowej, jakich nie zapewniają inne formy opieki). Co ciekawe, na konkretne „zarzuty” w stosunku do opieki żłobkowej wskazywali jednak nie ich – generalnie – przeciwnicy, a rodzice korzystający z usług tych placówek, mający konkretne doświadczenia. To oni bowiem, poza częstym chorobami dziecka, wskazywali na wymuszony rytm dnia i stresującą dla dziecka opiekę obcych osób. To te argumenty powodowały, że byliby skłonni zamienić opiekę żłobkową na sprawowaną przez siebie.

Wskazywane przez rodziców rozwiązania, uważane przez nich za najbardziej potrzebne do właściwej realizacji opieki nad małymi dziećmi, mają – w konsekwencji – tworzyć warunki do opieki rodzicielskiej przede wszystkim przez wprowadzenie jeszcze dłuższych niż aktu-

alnie urlopów opiekuńczych połączonych z prawem do zasiłku pieniężnego³¹, co pozwoliłoby ograniczyć konieczność (głównie podyktowaną sytuacją materialną rodziny) korzystania z opieki w innych, pozarodzielskich form i zmniejszyłoby duży, wciąż niezaspokojony popyt na nie.

Jednocześnie rodzice obecnie korzystający z opieki w żłobkach lub innej opiece pozarodzielskiej wskazywali często także na potrzebę zapewnienia rodzicom większej autonomii w wyborze formy opieki przez wprowadzenie bonu opiekuńczego, pozwalającego na sfinansowanie lub dofinansowanie preferowanego przez nich rozwiązania formalnego. Empiryczna weryfikacja wpływu świadczenia wychowawczego 500 plus (będącego rozwiązaniem w pewnym zakresie podobnym do bonu opiekuńczego, choć o znacznie większym możliwym spektrum wykorzystania) na formę opieki i zakres zaangażowania w nią rodziców wskazuje jednak, że w większości rodzin nie zmieniło ono istotnie tej formy i tylko w nielicznej grupie umożliwiło np. korzystanie z wybranego rozwiązania lub skorzystanie z rozwiązania preferowanego przez rodziców. W tak samo nielicznych przypadkach spowodowało zmiany w ilości czasu, jaki rodzice mogą poświęcić swoim dzieciom, dzięki poprawie sytuacji materialnej i wynikającej stąd możliwości ograniczenia zaangażowania rodziców na rynku pracy.

1. Wnioski z badań

Każda z analizowanych form opieki nad małym dzieckiem ma swoich zwolenników i przeciwników wśród rodziców małych dzieci. Nie są to przy tym grupy rozłączne, gdyż rozwiązanie, z którego korzystali respondenci w każdej z grup, nie zawsze były rezultatem wyboru zgodnego z ich preferencjami.

1.1. Weryfikacja hipotez badawczych

Hipoteza I, w której założono, że preferowaną przez rodziców formą opieki nad dzieckiem do lat 3 jest opieka sprawowana przez rodzica, została w rezultacie badań empirycznych zweryfikowana pozytywnie. Ponadto została ona doprecyzowana: za rozwiązanie najkorzystniejsze dla małego dziecka i z tego względu preferowane przez rodziców uważana jest opieka obojga rodziców, szczególnie z uwagi na wynikającą z takiego rozwiązania możliwość poświęcenia czasu tylko dziecku i jego potrzebom.

Hipotezy II, w której założono, że przy wyborze formy opieki nad dzieckiem współcześni rodzice kierują się głównie jej kosztami finansowymi i nie posługuje się kryteriami ideologicznymi, nie zweryfikowano w sposób tak jednoznaczny, jak hipotezy I. Koszty finansowe jako kryterium wyboru formy opieki nad dzieckiem nie okazały się kryterium najistotniejszym, głównie z uwagi na ograniczenia podaży usług żłobkowych i zastrzeżenia do jakości opieki sprawowanej przez nianie, które to okoliczności miały znaczenie o wiele silniejsze. Wskazania na koszty powiązane były z argumentacją wyjaśniającą przyczyny niekorzystania z opieki niań oraz wady tego rozwiązania. Na oddziaływanie kryterium finansowego przy wyborze form opieki wskazują też uzasadnienia korzystania z opieki rodziców i członków rodziny, która „nie kosztuje lub kosztuje niewiele”.

Na to, że koszty finansowe były jednak ważnym kryterium korzystania z danej formy opieki, wskazywały postulaty wprowadzenie rozwiązań zmniejszających to obciążenie w rodzinnych budżetach. Wagę tej zależności potwierdził też fakt, że dla znacznej grupy korzystających z usług żłobków (z którego to rozwiązania korzysta znaczna część rodziców deklarujących

³¹ W odróżnieniu od zasad korzystania z urlopu wychowawczego, który nie jest powiązany z rekompensatą utraconych zarobków, co istotnie ogranicza jego wykorzystanie przez rodziców.

bardzo trudną sytuację swojego gospodarstwa domowego) otrzymanie świadczenia wychowawczego umożliwiło korzystanie z tej formy opieki. Jednocześnie korzystający ze żłobków zdecydowanie niekorzystnie (wyrażając w ten sposób swój krytycyzm) ocenili koszty finansowe jako element organizacji opieki w tej właśnie formie. Tak więc koszty nie są kryterium najważniejszym, ale jednak istotnym, zwłaszcza przy wyborze opieki pozarodzinnej.

Badania nie potwierdziły natomiast wpływu motywacji ideologicznej na wybór, ocenę i preferencje rodziców dotyczące formy opieki nad małym dzieckiem. Zarzut ten podnoszony był w debatach publicznych jako argument za ograniczeniem opieki żłobkowej. Wskazywano w tych dyskusjach – błędnie – na socjalistyczny rodowód żłobków i ich destrukcyjne oddziaływanie na rodzinę i wartości życia rodzinnego. Współcześni rodzice małych dzieci nie podzielają jednak tych zarzutów i nie dostrzegają tego rodzaju wpływu opieki żłobkowej na dzieci. Podtrzymują natomiast zarzut o negatywnym wpływie opieki w żłobku na stan emocjonalny dziecka. I to jest właśnie główny czynnik kształtujący preferowane rozwiązania.

Hipoteza III, według której rodzice oczekują takiego wsparcia w opiece nad dzieckiem, które umożliwia stopniowy powrót/wejście na rynek pracy, została zweryfikowana pozytywnie w odniesieniu do większości rodziców, w tym także do korzystających z opieki rodzicielskiej, gdzie wskaźniki aktywności zawodowej, staż pracy i plany wejścia na rynek pracy były relatywnie najrzadsze. Jeśli chodzi o korzystających z usług żłobków i z różnych form opieki pozarodzicielskiej, powrót do aktywności zawodowej był najczęściej wymienianą sytuacją współistniejącą z decyzją o skorzystaniu z opieki innej niż sprawowana przez rodzica. Ten związek dotyczy większości respondentów-rodziców małych dzieci. Sytuacje odwrotne – rezygnacja z aktywności zawodowej w celu podjęcia opieki nad dzieckiem – są znacznie rzadsze i nie można w świetle pozyskanych danych empirycznych zdecydowanie określić, co była częściej przyczyną, a co skutkiem w tej zależności. Warto jednak zwrócić uwagę, że preferowane przez większość respondentów rozwiązanie – opieka sprawowana przez oboje rodziców – nie wyklucza ich aktywności zawodowych, a przeciwnie, wydaje się właśnie umożliwiać i osobiste zajęcie się dzieckiem (uważane za najbezpieczniejsze dla dziecka, najkorzystniejsze dla niego ze względów emocjonalnych), i udział w rynku pracy.

1.2. Kierunki postulowanych działań

Jednym z celów opisywanych badań było uzyskanie opinii, zdefiniowanie potrzeb i określenie priorytetowych działań na rzecz kształtowania systemu opieki nad małymi dziećmi bezpośrednio od ich rodziców. Wyniki badań wskazują wyraźnie na:

- Potrzebę (oczekiwania) rozwoju wszystkich analizowanych form opieki i nieograniczenie podaży jednym kosztem rozwoju pozostałych. Takie postępowanie pozwoli rodzicom na większą swobodę wyboru rozwiązań preferowanych na danym etapie życia, w określonej indywidualnej sytuacji rodziny, stosownie do akceptowanego przez nią systemu wartości.

- Potrzebę poszerzenia obiektywnych możliwości sprawowania osobistej opieki nad dziećmi przez ich rodziców. To preferowana przez rodziców forma opieki. Możliwość korzystania z niej została istotnie poszerzona dzięki rozbudowanemu już systemowi urlopów macierzyńskiego i rodzicielskiego. Warto rozważenia wydaje się dalsze doskonalenie tego instrumentu; zwłaszcza w warunkach deficytów sieci opieki pozarodzicielskiej. Dlatego ciekawym rozwiązaniem może być upowszechnienie stosowanego przez niektóre samorządy lokalne idei bonu opiekuńczego. Mógłby on mieć formę znaczonych pieniędzy publicznych, możliwych do wykorzystania przez rodzica na sfinansowanie sformalizowanej opieki nad małym dzieckiem, w tym na opiekę sprawowaną przez członków rodziny, z którymi mogłaby być zawierana umowa określająca zakres i formy obowiązujących ich zadań opiekuńczych realizowanych za wynagrodzeniem. Mógłby to też być okres zaliczany im do stażu pracy. Oskładkowanie wartości i zaliczanie okresu realizacji umowy o sprawowanie opieki do okre-

su składkowego i wpływającego na wartość przyszłej emerytury wymagałoby jednak proporcjonalnego zwiększenia wartości finansowej bonu.

- Bon opiekuńczy wydaje się być właściwym rozwiązaniem w sytuacji niedostatków podaży w instytucjach publicznych. Ponieważ jednak sieć tych placówek jest tworzona i finansowana na poziomie samorządów lokalnych, zasadne wydaje się propagowanie wśród samorządowców takiego właśnie rozwiązania, funkcjonującego według określanych przez nich zasad, dostosowanych do lokalnych uwarunkowań.

- Rozwiązaniem uzupełniającym lub alternatywnym dla wprowadzenia bonu opiekuńczego mogłoby być zastosowanie w prawie podatkowym możliwości odliczenia od dochodu rodziców kosztów ponoszonych na sfinansowanie opieki; zwłaszcza tam, gdzie nie mają oni możliwości korzystania z usług instytucji publicznych.

- Niezbędne jest rozwijanie, ale też jednocześnie profesjonalizacja instytucji opieki pozarodzielskiej. W przypadku niań jest niezbędne rozwijanie sieci instytucji organizujących tę formę opieki, ale i odpowiedzialnych za jej poziom i profesjonalizm. Byłoby to działanie mające korzystny wpływ zarówno na popyt, jak i podaż. Konieczne jest też dalsze wspieranie rozwoju form nieobjętych opisywanym tu badaniem (kluby dziecięce, opiekunowie dzienni) jako form uzupełniających, ale potrzebnych do funkcjonowania rozwiązań podstawowych, a zwłaszcza do rozwoju preferowanej opieki rodzicielskiej. Mogłyby być one pomocne w eliminowaniu takich wad opieki sprawowanej przez rodziców, jak ograniczony kontakt dziecka z rówieśnikami czy działania wspierające rozwój intelektualny i fizyczny dziecka.

- Niezbędne jest dalsze promowanie i wdrażanie rozwiązań umożliwiających rodzicom łączenie pracy zawodowej z opieką nad dzieckiem. Problemem trudnym do pokonania wydają się częste przypadki zachorowań dzieci korzystających z opieki w żłobku. Zwiększenie zakresu stosowania – tam, oczywiście, gdzie to możliwe – elastycznej organizacji pracy, uelastycznienia czasu pracy i innych możliwości łączenia pracy z opieką powinno pozwolić na zmniejszenie dolegliwości tych sytuacji dla pracujących rodziców. Te inicjatywy to też warunek istotny dla rozwoju opieki sprawowanej osobiście przez oboje rodziców.

- Działania ukierunkowane na rozwój możliwości sprawowania przez rodziców osobistej opieki nad małym dzieckiem wymagają wzmocnienia kompetencji rodzicielskich. Obecnie coraz rzadziej, z uwagi na zmiany w strukturze rodzin, funkcję tę mogą pełnić starsze pokolenia. Ważne, aby informacje z innych źródeł były bezpieczne, jeśli chodzi o ich skutki. Warto, jak się wydaje – kontynuować zaangażowanie resortu odpowiedzialnego za sprawy polityki rodzinnej (we współpracy z innymi resortami – zależnie od problemów) w koordynowanie sieci instytucji opieki nad dziećmi, nadzór merytoryczny nad ich funkcjonowaniem i prowadzenie stosownych baz danych dostępnych dla rodziców. Do rozważenia jest też wprowadzenie resortowych (w resortach rodziny, zdrowia, edukacji, ale też np. finansów) forów dyskusyjnych (formy porad eksperckich), w formule szerszej niż obecnie istniejące odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania, aktywnej i dającej odpowiedzi na indywidualne problemy.

- Wskazane powyżej propozycje działań instytucjonalnych wymagają też prowadzenia działań o charakterze tzw. miękkim. Chodzi o kreowanie pozytywnego wizerunku rodzin z dzieckiem i rodziców – ojca i matki – zajmujących się opieką nad dzieckiem; zarówno tych łączących opiekę z pracą zawodową, jak i tych, którzy zdecydowali o poświęceniu się wyłącznie pełnieniu ról opiekuńczych w rodzinie. Istotne jest kreowanie takiego obrazu zarówno w działaniach ogólnokrajowych, jak i sprofilowanych, stosownie do specyfiki środowiska działań lokalnych.

Ważnym kierunkiem wydaje się ponadto inicjowanie działań pozwalających na: wykorzystanie potencjału rodziców niepracujących zawodowo a opiekujących się dzieckiem, orga-

nizowanie sieci kontaktów między tymi osobami, pobudzanie ich do wspólnych działań wynikających z podobieństwa ich sytuacji. Może pomocne okazać się tu niedocenione w Polsce mechanizmy banków czasu?

Kontynuacji i wzmocnienia wymagają też działania w środowisku pracodawców, zmierzające do umocnienia pozycji pracujących rodziców, mimo trudności (które powinny być odbierane jako potrzeba wsparcia) w łączeniu ról rodzinnych z zawodowymi.

Powyższe propozycje działań wynikają z przeprowadzonych badań. Ich zaletą jest przede wszystkim to, że zostały pozyskane bezpośrednio od rodziców małych dzieci, czyli osób zainteresowanych badanymi problemami i znających ich rzeczywiste przesłanki i skutki. Wadą przedstawionego materiału empirycznego jest natomiast celowo ograniczony zakres tematyczny. Wszystkie opinie, potrzeby i preferencje zostały w niniejszym opracowaniu skumulowane i poddane analizie ograniczonej wymogami tego rodzaju publikacji. Pozyskany materiał empiryczny pozwala jednak na dokonanie znacznie bardziej pogłębionych analiz różnych zależności, zasygnalizowanych jedynie ogólnie w przedstawionej powyżej treści. Będą one przedmiotem kolejnych opracowań.

ANEKS TABELARYCZNY

Tabl. 1A. Respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej nad małym dzieckiem (członkowie rodziny, nianie, kluby dziecięce, opiekunowie dzienni) według województw

Województwo	Liczba respondentów	Odsetek
1. Dolnośląskie	45	9,0
2. Kujawsko-pomorskie	24	4,8
3. Lubelskie	24	4,8
4. Lubuskie	41	8,2
5. Łódzkie	36	7,2
6. Małopolskie	30	6,0
7. Mazowieckie	35	7,0
8. Opolskie	45	9,0
9. Podkarpackie	28	5,0
10. Podlaskie	30	6,0
11. Pomorskie	24	4,8
12. Śląskie	31	6,2
13. Świętokrzyskie	24	4,8
14. Warmińsko-mazurskie	24	4,8
15. Wielkopolskie	24	4,8
16. Zachodniopomorskie	36	7,2
Ogółem	501	100

Tabl. 2A. Respondenci korzystający z opieki rodzicielskiej nad małym dzieckiem według województw

Województwo	Liczba respondentów	Odsetek
1. Dolnośląskie	46	9,2
2. Kujawsko-pomorskie	24	4,8
3. Lubelskie	23	4,6
4. Lubuskie	41	8,2
5. Łódzkie	36	7,2
6. Małopolskie	30	6,0
7. Mazowieckie	38	7,6
8. Opolskie	45	9,0
9. Podkarpackie	28	5,6
10. Podlaskie	30	6,0
11. Pomorskie	24	4,8
12. Śląskie	30	6,0
13. Świętokrzyskie	24	4,8
14. Warmińsko-mazurskie	22	4,4
15. Wielkopolskie	24	4,8
16. Zachodniopomorskie	36	7,2
17. Ogółem	501	100,0

Tabl. 3A. Respondenci korzystający z opieki nad małym dzieckiem w żłobku (żłobki publiczne i niepubliczne)

Województwo	Liczba respondentów	Odsetek
1. Dolnośląskie	46	9,2
2. Kujawsko-pomorskie	24	4,8
3. Lubelskie	24	4,8
4. Lubuskie	41	8,2
5. Łódzkie	36	7,2
6. Małopolskie	30	6,0
7. Mazowieckie	32	6,4
8. Opolskie	45	9,0
9. Podkarpackie	27	5,4
10. Podlaskie	30	6,0
11. Pomorskie	24	4,8
12. Śląskie	32	6,4
13. Świętokrzyskie	25	5,0
14. Warmińsko-mazurskie	24	4,8
15. Wielkopolskie	24	4,8
16. Zachodniopomorskie	36	7,2
17. Ogółem	500	100,0

Zestawienie 2. Kategorie determinujące wybór żłobka publicznego lub niepublicznego

Kryteria	Żłobek publiczny (n = 212)	Żłobek niepubliczny (n = 288)
Region kraju/województwo	woj. lubelskie	woj. mazowieckie
Miejsce zamieszkania	małe i średnie miasta (20–100 tys. mieszkańców)	duże miasta (100–500 tys. mieszkańców)
Status rodzinny	osoby rozwiedzione	małżeństwa i związki partnerskie rodziców dziecka
Wiek respondenta	25–29 lat	do 25 lat oraz 35 lat i więcej
Wykształcenie respondenta	wykształcenie podstawowe i gimnazjalne	wykształcenie policealne i wyższe
Status zawodowy drugiego rodzica:	brak drugiego rodzica	własna działalność gospodarcza
Samocena sytuacji materialnej:	bardzo trudna	lepszą od przeciętnej
Preferowany model rodziny:	partnerski	tradycyjny

Tabela 4A. Respondenci i ich małżonkowie/partnerzy według statusu ekonomicznego i formy opieki nad dzieckiem (%)

	pracownik	pracodawca	własna jednoosobowa działalność gospodarcza,	osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu współmałżonka/partnera	osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu rodziców	osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu innej osoby	osoba bezrobotna (formalnie zarejestrowana i poszukująca pracę)	inny
I. żłobek n=481								
pracownik	73,8	1,2	7,7			0,2	0,2	0,2
pracodawca		0,6		0,2				
własna jednoosobowa działalność gospodarcza							0,2	
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu współmałżonka/partnera			0,2					
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu rodziców	1,2							
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu innej osoby								
osoba bezrobotna (formalnie zarejestrowana i poszukująca pracę)	1,2		0,2					
inny	0,2							
II. Rodzice n = 439								
pracownik	28,5		5,7		0,2		13,2	1,1
pracodawca	0,5	0,5		0,9				
własna jednoosobowa działalność gospodarcza,	3,9		1,8	32,3	0,5		1,1	0,5
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu współmałżonka/partnera	2,1		0,5	5,7			0,2	
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu rodziców			0,2					
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu innej osoby							0,2	
osoba bezrobotna (formalnie zarejestrowana i poszukująca pracę)	0,5							
inny	0,2							0,2
III. Opiekunowie n=449								
pracownik	78,4	0,9	3,8	1,3			0,4	1,3
pracodawca	2	0,4	0,2					
własna jednoosobowa działalność gospodarcza,	7,3	0,9	1,8	0,2				
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu współmałżonka/partnera			0,2					
osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu rodziców	0,2			0,4	0,2			

Tabela 5A. Respondenci według samooceny sytuacji materialnej gospodarstwa domowego formy opieki nad małym dzieckiem (%)

	bardzo dobra	bardzo trudna	przeciętna	raczej dobra, lepsza od przeciętnej	raczej trudna, gorsza od przeciętnej	trudno powiedzieć, odmowa odpowiedzi	Razem
I. żłobek							
nie pracuje i nie poszukuje pracy	25,0		25,0	50,0			100,0
poszukuje pracy		11,1	66,7	11,1	11,1		100,0
pracuje	5,0	0,4	56,9	32,0	5,2	0,4	100,0
przebywa na urlopie macierzyńskim/ojcowskim				100,0			100,0
przebywa na urlopie rodzicielskim	100,0						100,0
przebywa na urlopie wychowawczym			100,0				100,0
uczy się/studiuje			66,7			33,3	100,0
II. Rodzice							
nie pracuje i nie poszukuje pracy	2,9	4,3	55,4	23,0	14,4	0,0	100,0
poszukuje pracy		4,9	57,3	16,5	21,4	0,0	100,0
pracuje	6,3	0,0	58,6	29,7	5,4	0,0	100,0
przebywa na urlopie bezpłatnym/dziekańskim			83,3	0,0	16,7	0,0	100,0
przebywa na urlopie macierzyńskim/ojcowskim	11,8	0,0	58,8	29,4	0,0	0,0	100,0
przebywa na urlopie rodzicielskim	10,0	0,0	50,0	30,0	10,0	0,0	100,0
przebywa na urlopie wychowawczym	2,9	0,0	53,4	35,9	3,9	3,9	100,0
uczy się/studiuje			70,0	20,0	10,0	0,0	100,0
III. Opiekunowie							
nie pracuje i nie poszukuje pracy				100,0			100,0
poszukuje pracy		14,3	57,1	0,0	14,3	14,3	100,0
pracuje	5,9	0,2	45,2	41,2	6,7	0,8	100,0
przebywa na urlopie macierzyńskim/ojcowskim			100,0				100,0
przebywa na urlopie rodzicielskim				100,0			100,0
przebywa na urlopie wychowawczym			100,0				100,0
uczy się/studiuje			50,0	12,5	25,0	12,5	100,0

Tabela 6A. Czy miał/a P. problemy z zapewnieniem dziecku opieki w żłobku? (%)

	żłobek niepubliczny	żłobek publiczny	Ogółem
nie, nie było problemów	38,5	52,8	44,6
tak, ponieważ dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem godzin funkcjonowania	0,3	0,0	0,2
tak, ponieważ dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem liczby dzieci	0,3	0,9	0,6
tak, ponieważ dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem lokalizacji	0,0	0,5	0,2
tak, ponieważ dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem oferty zajęć	0,7	0,0	0,4
tak, ponieważ dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem wysokości opłat	1,0	1,4	1,2
tak, ponieważ dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem zasad odpłatności	0,3	0,0	0,2
tak, ponieważ dostępny żłobek był zbyt drogi i szuka- łem/łam tańszej placówki	3,5	3,3	3,4
tak, ponieważ nie było wolnych miejsc w najbliższych placówkach	32,6	29,2	31,2
tak, ponieważ nie ma (nie było) żłobka blisko miejsca zamieszkania/pracy	22,2	11,8	17,8

Tabela 7A. Respondenci korzystający z usług żłobków (grupa I) według oceny odległości placówki od miejsca zamieszkania, rodzaju placówki i oczekiwania na miejsce na liście rezerwowej (%)

	żłobek niepubliczny			żłobek publiczny			Ogółem
	Razem N=288	dziecko oczekiwało na miejsce na liście rezerwowej		Razem N=212	dziecko oczekiwało na miejsce na liście rezerwowej		
		tak	nie		tak	nie	
bardzo dobrze	25,7	19,8	28,2	36,3	36,5	36,1	30,2
raczej dobrze	36,1	41,9	33,7	39,6	40,9	38,1	37,6
ani dobrze, ani źle	28,1	27,9	28,2	18,9	17,4	20,6	24,2
raczej źle	7,3	9,3	6,4	3,3	2,6	4,1	5,6
bardzo źle	2,8	1,2	3,5	1,9	2,6	1,0	2,4
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100

Tabela 8A. Respondenci korzystający z usług żłobków według oceny warunków dowożenia dzieci i miejsca zamieszkania

		Bardzo źle	Raczej źle	Ani dobrze, ani źle	Raczej dobrze	Bardzo dobrze	Trudno powiedzieć	Ogółem
wieś	liczba	2	8	11	12	8	0	41
	%	5	20	27	29	20	0	100
małe miasto do 20 tys. mieszkańców	liczba	0	4	13	22	27	0	66
	%	0	6	20	33	41	0	100
średnie miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	liczba	0	4	20	49	45	0	118
	%	0	3	17	42	38	0	100
duże miasto od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	liczba	2	20	42	58	78	0	200
	%	1	10	21	29	39	0	100
bardzo duże miasto pow. 500 tys. mieszkańców	liczba	0	2	20	21	31	1	75
	%	0	3	27	2	41	1	100
razem	liczba	4	38	106	162	189	1	500
	%	1	8	21	32	38	0	100

Tabela 9A. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem według przesłanek wyboru tej formy opieki i płci respondenta (%)

		rezygnacja z pracy zawodowej w celu opieki nad dzieckiem	trudności ze znalezieniem pracy	możliwość łączenia pracy z opieką nad dzieckiem	jednoczesna opieka nad innym dzieckiem	wymienianie się w sprawowaniu opieki nad dzieckiem z drugim rodzicem	utrata pracy	jednoczesna opieka nad innym niesamodzielnym członkiem rodziny (osobą nieśmiałą, chorą, starszą, niepełnosprawną).
kobiety	liczba	164	95	73	84	53	54	4
	%	37	22	17	19	12	12	1
mężczyźni	liczba	10	10	22	6	17	12	1
	%	17	17	37	10	29	20	2
razem	liczba	174	105	95	90	70	66	5
	%	35	21	19	18	14	13	1

Tabela 10A. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem (grupa II) według rodzajów trudności w pełnieniu opieki i pomocy drugiego rodzica (%)

	opieka jednego z rodziców	opieka obojga rodziców	Ogółem N=501
brak doświadczenia	7,7	7,4	7,6
brak pomocy ze strony drugiego z rodziców/partnera	2,5	0,0	1,8
brak pomocy ze strony innych członków gospodarstwa domowego w opiekowaniu się dzieckiem	0,3	0,0	0,2
brak wiedzy n.t potrzeb rozwojowych dziecka i sposobów ich zaspokajania	2,2	2,2	2,2
inne przyczyny	2,2	0,0	1,6
konieczność łączenia opieki z obowiązkami domowymi (gotowanie, sprzątanie itp.)	11,8	8,1	10,8
problemy z organizacją swojego czasu	3,0	7,4	4,2
sprawowanie opieki nad więcej niż jednym dzieckiem/nad osobą niesamodzielną	7,1	5,9	6,8
zmęczenie	3,6	2,9	3,4
nie dotyczy	59,7	66,2	61,5
Razem	100,0	100,0	100,0

Tabela 11A. Respondenci osobiście opiekujący się małym dzieckiem (grupa II) według sposobu pozyskiwania informacji niezbędnych do właściwego zaspokajania potrzeb małego dziecka, ważnych dla jego bezpieczeństwa i rozwoju oraz według grup wieku (%)

	Grupy wieku				Ogółem N=501
	do 25 lat	od 25 do 29 lat	od 30 do 34 lat	od 35 lat i więcej	
korzystam z fachowych książek i czasopism	30,5	26,8	21,9	7,5	22,6
korzystam ze szkoleń organizowanych dla rodziców małych dzieci	0,0	0,0	0,6	2,5	0,6
mam kwalifikacje zawodowe, związane z moim wykształceniem	0,0	2,7	3,4	2,5	2,6
mam własne, sprawdzone doświadczenie z opieki nad innymi dziećmi	8,5	29,0	35,4	66,3	34,7
od rodzeństwa, które wychowało własne dzieci	6,8	4,4	5,6	0,0	4,4
od swoich rodziców/dziadków	8,5	2,2	2,2	6,3	3,6
od znajomych rodziców-opiekunów	10,2	10,4	5,6	5,0	7,8
pytam na forach internetowych skupiających rodziców	1,7	0,0	0,6	0,0	0,4
pytam na innych forach internetowych	0,0	1,1	0,6	0,0	0,6
szukam informacji w Internecie	25,4	19,7	18,5	7,5	18,0
z wizyt u specjalistów (lekarzy, psychologów, dietetyków itp.)	8,5	3,8	5,6	2,5	4,8
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 12A. Respondenci korzystający z opieki pozarodzielskiej (grupa III) według wskazań na kogo mogą liczyć w trudnych sytuacjach i stanu cywilnego (%)

	osoba niezamężna/niezołnata (samotna z dzieckiem/dziećmi),	osoba owdowiała (samotna z dzieckiem/dziećmi)	osoba rozwiedziona/w separacji (samotna z dzieckiem/dziećmi),	w związku małżeńskim z drugim z rodziców dziecka,	w związku partnerskim z osobą niebędącą ojcem/matką dziecka,	w związku partnerskim z rodzicem dziecka,	Suma końcowa
małżonka/partnera	7,7	0,0	14,3	85,8	66,7	83,1	77,4
swoich rodziców/teściów	88,5	100,0	52,4	12,4	0,0	13,6	19,0
innych członków rodziny	0,0	0,0	9,5	0,5	0,0	1,7	1,0
na nikogo	3,8	0,0	4,8	0,8	0,0	1,7	1,2
rodzeństwa	0,0	0,0	4,8	0,5	0,0	0,0	0,6
sąsiadów	0,0	0,0	9,5	0,0	0,0	0,0	0,4
inne	0,0	0,0	0,0	0,0	33,3	0,0	0,2
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

BIBLIOGRAFIA

- Balcerzak-Paradowska B., *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków*, IPiSS, seria Studia i Monografia, Warszawa 2004.
- Balcerzak-Paradowska B., Leś E., *Polityka rodzinna w Polsce w latach 1918–2018: od działań kompensacyjnych do polityki inwestycji społecznych*, w: *Stulecie polskiej polityki społecznej*, MRPiPS – Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2018.
- Balcerzak-Paradowska B. (red.), *Kobiety na stanowiskach kierowniczych w sektorze publicznym. Sytuacja zawodowa i rodzinna*, Warszawa 2014.
- Bobrowicz B., *Bariery zastania rodzicem (decyzji o pierwszym dziecku) według cech demograficznych i ekonomicznych respondentów*, w: I. E. Kotowska, A. Matysiak, M. Mynarska (red.), *Od opuszczenia domu rodzinnego do przejścia na emeryturę. Życie Polaków w świetle danych z badania ankietowego „Generacje i Rodziny”*, SGH, Kolegium Analiz Ekonomicznych, Warszawa 2016, s. 81–87.
- CBOS, *Kobieta w rodzinie, w pracy, w przestrzeni publicznej – Opinie i Diagnozy nr 25/2013*.
- CBOS, *Plany prokreacyjne kobiet – komunikat z badań nr 117/2017*.
- CBOS, *Kobiety i mężczyźni w domu – komunikat z badań nr 127/2018*.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa, listopad 2015.
- Dobry klimat dla rodziny, Program Polityki Rodzinnej Prezydenta RP*, KPRP, Warszawa 2013.
- Dyczewski L. (red.), *Rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
- Ferrant G., Pesando L. M., Nowacka K., *Unpaid Care Work: The missing link in the analysis of gender gaps in labour outcomes*, OECD Development Centre, December 2014.
- Głogosz D., *Organizacja i funkcjonowanie pozarodzinnej opieki nad dziećmi w krajach UE. Kierunki zmian*, w: C. Sadowska-Snarska (red.), *Kierunki zmian w systemie instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w Polsce*, Białystok 2008, s. 13–26.
- Graniewska D., *Żłobki i przedszkola w PRL*, Wydawnictwo Związkowe CRZZ, Warszawa 1971.
- GUS, *Aktywność zawodowa ludności Polski*, II kw. 2018, Warszawa 2018.
- GUS, *Badanie budżetu czasu ludności w 2013 r.*, Warszawa 2014
- GUS, *Rocznik Statystyczny Pracy 2012*, Warszawa 2013.
- GUS, *Rocznik Statystyczny Pracy 2017*, Warszawa 2018.
- GUS, *Żłobki i kluby dziecięce w 2016 r.*, Warszawa 2017.
- Hryniewicz J., Witkowski J., Potrykowska A. (red.), *Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2018.
- Jak wspierać odpowiedzialne rodzicielstwo?* Forum Debaty Publicznej: Solidarne państwo – bezpieczna rodzina, KPRP, Warszawa 2013.
- Laskowski J., *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Soboru Watykańskiego II*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1985.
- Kamerman S. B., Neuman M., Waldfogel J., Brooks-Gunn J., *Social policies, family types and child Outcomes in Selected OECD countries*, OECD Working Paper, Paris 2003.
- Kotowska I. E. (red.), *Niska dzietność w Polsce w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza Społeczna 2013. Raport z badań*, MPiPS–CRZL, Warszawa 2013.

- Kotowska I. E., Matysiak A., Mynarska M. (red.), *Od opuszczenia domu rodzinnego do przejścia na emeryturę. Życie Polaków w świetle danych z badania ankietowego „Generacje i Rodziny”*, SGH, Kolegium Analiz Ekonomicznych, Warszawa 2016.
- Kurzynowski A., *Rodzina w polityce społecznej państwa*, w: A. Kurzynowski (red.), *Problemy rodziny w polityce społecznej*, Warszawa 1991.
- Leś E., *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce*, Warszawa 2001.
- Maciarz A., *Macierzyństwo w kontekście zmian społecznych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.
- Magda I., Chłoń-Domińczak A., *Opieka nad dziećmi do 3 lat w Polsce – diagnoza oraz rekomendacje dotyczące zmian*. Ekspertyza opracowana na potrzeby Zespołu ekspertów ds. wypracowania rekomendacji w zakresie polityki rodzinnej przy Kancelarii Prezydenta RP, Warszawa, kwiecień 2013.
- Prognoza ludności na lata 2014–2050*, GUS, Warszawa 2014.
- Sadowska-Snarska C., *Reconciling Work and Family: Good practices from Finland, Poland and Spain*, Helsinki 2007.
- Sadowska-Snarska C. (red.), *System instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w aspekcie godzenia życia zawodowego z rodzinnym*, Białystok 2006.
- Sikorska M. (red.), *Ciemna strona macierzyństwa – o niepokojach współczesnych matek – raport przygotowany w ramach programu AXA „Wspieramy Mamy”*, AXA, Warszawa 2012.
- Sprawozdanie Rady Ministrów z realizacji ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 w 2016 r.*, <www.mrpips.gov.pl> (dostęp: 03.05.2018).
- Stelmazuk Z., Kolankiewicz M., *Opieka nad dzieckiem*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003.
- Opinie o warszawskich żłobkach. Badanie internetowe* – <http://www.zlobki.waw.pl/pliki/ANKIETY>, (dostęp: 3.08.2018).
- Sprawozdanie Rady Ministrów z realizacji ustawy z dnia 4 lutego 2011 roku o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 w 2016 r.*, Warszawa 2017.
- Standardy jakości opieki i wspierania rozwoju dzieci do lat 3 – żłobek*, raport Fundacji Rozwoju Dzieci im. J. A. Komeńskiego, przygotowany pod red. M. Rościszewskiej-Woźniak, Warszawa 2012
- Szarfenberg R., *Miejsce polityki społecznej w polityce publicznej*, Ekspertyza przygotowana na rzecz projektu (Nr POKL.07.03.00-14-340/11) „KALKULATOR KOSZTÓW ZANIECHANIA – wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań na Mazowszu w zakresie polityki społecznej, w obszarze analizy kosztów braku podejmowania działań aktywizująco wspierających, Warszawa 2013.
- Szelewa D., *Usługi opiekuńcze dla małych dzieci: główne argumenty za rozszerzeniem dostępu do publicznych usług opieki nad dzieckiem*, Fundacja Eberta, seria Warszawskie debaty o polityce społecznej, zeszyt nr 1, Warszawa 2012.
- Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, PWN, Warszawa 2018.

Portale i fora internetowe:

www.edziecko.pl/

<https://parenting.pl/>

www.rodzinko.pl/;

www.przedszkolaizlobki.pl/;

www.babyboom.pl/,

www.mataja.pl/

NARZĘDZIA BADAWCZE

PYTANIA KWALIFIKUJĄCE RESPONDENTA

1. Jakie formy opieki nad dzieckiem były przez P. brane pod uwagę w pierwszych 6 miesiącach życia dziecka? (proszę podkreślić wszystkie możliwości)

- 1) – opieka sprawowana przez jednego z rodziców
- 2) – opieka sprawowana przez oboje rodziców
- 3) – opieka sprawowana przez innego członka rodziny – kogo?
- 4) – opieka sprawowana przez opiekuna dziennego (tj. w domu opiekuna)
- 5) – opieka sprawowana przez nianię (w domu dziecka)
- 6) – opieka w klubiku dziecięcym
- 7) – opieka w żłobku publicznym
- 8) – opieka w żłobku niepublicznym
- 9) – inna forma opieki:

2. A z jakich form opieki nad dzieckiem w wieku 1–3 lat aktualnie P. korzysta? (proszę wskazać wszystkie, z których korzysta choćby godzinę dziennie)

- 1) – opieka jednego z rodziców
- 2) – opieka obojga rodziców
- 3) – inny członek rodziny (kto?)
- 4) – opiekun dzienny
- 5) – niania
- 6) – klubik dziecięcy
- 7) – żłobek publiczny
- 8) – żłobek niepubliczny
- 9) – inna forma opieki:

3. Która z tych form jest podstawową, główną formą opieki?

.....

(jeśli w pyt. 2 zaznaczono odp. 1 lub 2 – proszę przejść do kwestionariusza dla rodziców korzystających z opieki rodzicielskiej; jeśli zaznaczono odp. 3, 4, 5, 6, lub 9 – proszę przejść do kwestionariusza dla rodziców korzystających z opieki pozarodzielskiej; jeśli zaznaczono odp. 7 lub 8 – proszę przejść do kwestionariusza dla rodziców korzystających z opieki w żłobku.)

**KWESTIONARIUSZ DLA RODZICÓW KORZYSTAJĄCYCH Z OPIEKI NAD MAŁYM DZIECKIEM
w ŻŁOBKU**

1. Jaką formę opieki nad małym dzieckiem, czyli dzieckiem w wieku do 3 lat, uważa P. za najkorzystniejszą dla dziecka? *(tylko jedno wskazanie)*
.....
2. **Czy korzystanie ze żłobka wynika z następujących sytuacji, które P. dotyczą:** *(proszę podkreślić wszystkie właściwe)*
 - 1) powrót matki do pracy zawodowej
 - 2) powrót ojca do pracy zawodowej
 - 3) podjęcie pracy zawodowej (pierwszej lub kolejnej)
 - 4) poszukiwanie pracy (pierwszej lub kolejnej)
 - 5) utrata pracy *(z jakiegokolwiek przyczyny)*
 - 6) powrót na studia/do nauki
 - 7) potrzeba odpoczynku od obowiązków opiekuńczych
 - 8) potrzeba pomocy w połączeniu opieki nad małym dzieckiem i nad jego rodzeństwem
 - 9) potrzeba skorzystania z pomocy w pełnieniu opieki nad małym dzieckiem i jednocześnie nad innym niesamodzielnym członkiem rodziny
 - 10) brak pieniędzy na finansowania opieki nad dzieckiem w dotychczasowej formie *(jakiej?)*
.....
 - 11) inna sytuacja wpływająca na decyzję o korzystaniu ze żłobka *(jaka?)*
.....
 - 12) żadna z powyższych sytuacji
3. **Czy miał/a P. problemy z zapewnieniem dziecku opieki w żłobku?** *(możliwe wiele odpowiedzi)*
 - 1) tak, ponieważ nie ma *(nie było)* żłobka blisko miejsca zamieszkania/pracy
 - 2) tak, ponieważ nie było wolnych miejsc w najbliższych placówkach
 - 3) tak, ponieważ dostępny żłobek był zbyt drogi i szukałem/łam tańszej placówki
 - 4) tak, ponieważ dostępna placówka nie odpowiadała mi pod względem *(np. liczby dzieci, oferty zajęć, godzin funkcjonowania, lokalizacji, zasad odpłatności, wysokości opłat. inne)* i szukałem/łam innego żłobka
 - 5) inne problemy *(jakie?)*
 - 6) nie, nie było problemów
4. **Czy dziecko było zapisane na liście dzieci oczekujących na miejsce w żłobku?**
 - 1) tak
 - 2) nie *(proszę pominąć pytanie 5 i przejść do pytania 6)*
5. **Jak długo dziecko czekało na miejsce w żłobku?**

UWAGA: W przypadku pytań 6–12 Ankieter zadaje pytanie i najpierw czeka na odpowiedź Respondenta. Jeśli Respondent ma problem z jej udzieleniem, Ankieter kolejno czyta wymienione wersje odpowiedzi. Na koniec zadaje pytanie o inne wady i zalety.

6. Jakie są podstawowe zalety/wady opieki w żłobku (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapewnia dziecku kontakt z rówieśnikami 2. Dziecko szybciej się rozwija 3. Dziecko szybciej się usamodzielnia 4. Dziecko ma zapewnioną fachową, kompetentną opiekę 5. Żłobek jest tańszy niż np. opiekunka 6. Opiekunom w żłobku można zaufać. 7. Dziecko jest bezpieczne. 8. Inne (jakie?) 	wady	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dziecko często choruje 2. Dziecko nie ma zapewnionej wystarczająco troskliwej opieki (za dużo dzieci na 1 opiekuna) 3. Opieka w żłobku nie zaspokaja indywidualnych potrzeb dziecka 4. Opieka obcych osób jest stresująca dla dziecka 5. Wymuszony rytm dnia (np. wczesne wstawanie) źle wpływa na dziecko 6. Rozstanie z matką dla tak małego dziecka negatywnie wpływa na jego rozwój emocjonalny 7. Inne (jakie?)
---------------	---	-------------	---

7. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 1) Zaleta nr
- 2) Wada nr

8. Jakie są podstawowe zalety/wady opieki sprawowanej przez rodzica (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapewnia dziecku bezpieczeństwo 2. Zapewnia dziecku kontakty z rówieśnikami 3. Rozwija indywidualne zdolności dziecka 4. Zaspokaja indywidualne potrzeby dziecka 5. Zapewnia dziecku odpowiednie wyżywienie 6. To najtańsza forma opieki 7. Inne (jakie?) 	wady	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ogranicza kontakty z rówieśnikami 2. Rodzice poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki (np. prowadzenie domu, opieka nad rodzeństwem) 3. Dzieci są rozpieszczane 4. Dzieci nie uczą się samodzielności 5. Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka 6. Inne (jakie?)
---------------	--	-------------	--

8. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 1) Zaleta nr
- 2) Wada nr

9. Jakie są podstawowe zalety opieki ze strony innego członka rodziny (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	<ol style="list-style-type: none"> 1. To opieka, której można zaufać 2. Jest bezpieczna, bo sprawowana tylko nad jednym dzieckiem 3. Nic nie kosztuje lub kosztuje niewiele 4. Można ją łatwo dostosować do różnych niespodziewanych sytuacji 	wady	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ogranicza kontakty z rówieśnikami 2. Opiekunowie poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki (np. prowadzenie domu, opieka nad rodzeństwem) 3. Dzieci są rozpieszczane 4. Dzieci nie uczą się samodzielności
---------------	---	-------------	--

	(dłuższy pobyt rodzica w pracy itp.) 5. Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore 6. Można ją połączyć z pełnieniem przez opiekuna innych domowych obowiązków (zakupy, posiłki) 7. Inne (jakie?)		5. Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka 6. Inne (jakie?)
--	---	--	--

10. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 1) Zaleta nr
- 2) Wada nr

8. Jakie są podstawowe zalety opieki sprawowanej przez osoby spoza rodziny (nianię)
(proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	1. Jest sprawowana w przyjaznym dla dziecka środowisku (dom) 2. Jest sprawowana nad jednym dzieckiem lub małą liczbą dzieci 3. Koncentruje się na sprawowaniu opieki, a nie na innych pracach domowych 4. Można ją dostosować do różnych niespodziewanych sytuacji (dłuższy pobyt rodzica w pracy, wieczorne wyjścia rodziców itp.) 5. Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore 6. Można legalnie zatrudnić nianię 7. Inne (jakie?)	wady	1. Wymaga stałego kontrolowania (ograniczone zaufanie do opiekuna) 2. Brak bazy sprawdzonych opiekunek (niań) 3. Ryzyko braku opieki w sytuacji zdarzeń losowych (np. choroby niani) 4. Ograniczone są kontakty dziecka z rówieśnikami 5. Wysoki koszt takiej opieki 6. Niedostateczne kompetencje dot. rozwoju dziecka (np. wiedzy o zabawach edukacyjnych ważnych dla rozwoju dziecka) 7. Inne (jakie?)
---------------	---	-------------	---

9. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 1) Zaleta nr
- 2) Wada nr

10. Jak – w skali od 1 do 5 – ocenia P. aktualnie opiekę w żłobku nad P. dzieckiem pod względem: (od bardzo źle (1) do bardzo dobrze(5))

- a) odległość od domu 1 2 3 4 5
- b) warunków dowożenia/odprowadzenia dziecka do placówki (np. ilość czasu niezbędna na dotarcie z domu lub miejsca pracy do placówki, dostępność miejsc do parkowania aut itp.) 1 2 3 4 5
- c) ogólna liczba dzieci w placówce 1 2 3 4 5
- d) kwalifikacje kadry pedagogicznej 1 2 3 4 5
- e) liczbę opiekunów 1 2 3 4 5
- f) lokalizacja placówki (miejsca głośne, ciche, samodzielne, w budynkach wspólnych itp.) 1 2 3 4 5
- g) warunki lokalowe 1 2 3 4 5
- h) wyposażenie (meble, zabawki, plac zabaw) 1 2 3 4 5
- i) jakość wyżywienia 1 2 3 4 5

- j) koszty finansowe/wysokość opłat ponoszonych przez rodziców 1 2 3 4 5
- k) ofertę zajęć dodatkowych 1 2 3 4 5
- l) wpływ na rozwój intelektualny dziecka 1 2 3 4 5
- m) wpływ na rozwój fizyczny dziecka 1 2 3 4 5
- n) wpływ na rozwój społeczny dziecka 1 2 3 4 5
- o) jakość opieki (dbałość o bezpieczeństwo) 1 2 3 4 5
- p) organizację czasu dzieci (ilości czasu na różne zajęcia, odpoczynek, zabawę itd.) 1 2 3 4 5
- q) dostosowanie oferty żłobka do szczególnych potrzeb dziecka 1 2 3 4 5
- r) sposób kontaktowania się z rodzicami, przekazywania informacji 1 2 3 4 5
- s) inne (jakie?) 1 2 3 4 5

11. Na jakie problemy napotyka P. w korzystaniu z opieki w żłobku? (możliwość skazania więcej niż jednej odpowiedzi)

(np. dziecko często choruje, nie zjada posiłków, spóźniamy się do żłobka z powodu trudnego dojazdu (korki), są problemy z budzeniem dziecka rano itp.)

.....

12. Czy zrezygnował/aby P. z usług żłobka, gdyby miała możliwość: (możliwe wiele odp.)

- 1) osobistego zaopiekowania się dzieckiem
- 2) zapewnienia dziecku innej formy opieki (jakiej?)
- 3) większej pomocy w opiece ze strony drugiego z rodziców
- 4) większej pomocy ze strony innych członków rodziny (kogo?)

- 5) przyjaznego nastawienia pracodawcy do P. problemów z łączeniem pracy z opieką nad dzieckiem
- 6) dostosowania godzin pracy do obowiązków rodzinnych
- 7) możliwości wykonywania pracy (lub telepracy) w domu
- 8) pracy w niepełnym wymiarze czasu
- 9) inne warunki rezygnacji ze żłobka (jakie?)
- 10) nie, pod żadnymi warunkami nie zrezygnował/abym z opiek i w żłobku.

13. Z jakich form opieki korzystał/a P. w przypadku starszych dzieci, gdy były w wieku 1–3 lata? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) żłobek publiczny
- 2) żłobek prywatny
- 3) opieka sprawowana przez rodzica/rodziców
- 4) opieka sprawowana przez innych członków rodziny (np. rodzeństwo respondenta)
- 5) niania
- 6) opiekunka dzienna
- 7) klub dziecięcy
- 8) inna forma:
- 9) nie dotyczy/nie ma starszych dzieć → do pyt. 15

14. Czy aktualnie, mając już doświadczenie, dokonał/aby P. takiego samego wyboru?

- 1) tak
- 2) nie, wybrał/abym
- 3) nie dotyczy

15. Na czyją pomoc w opiece nad dzieckiem może P. liczyć w niespodziewanych sytuacjach (np. zamknięcia żłobka, choroby dziecka itp.)? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) małżonka/partnera
- 2) swoich rodziców/teściów
- 3) rodzeństwa
- 4) innych członków rodziny
- 5) sąsiadów
- 6) kolegów/koleżanek z pracy
- 7) starszych dzieci
- 8) inne (*jakie?*)
- 9) na nikogo

16. Czy uważa P., że rodzice, którzy nie pracują zawodowo, bo opiekują się dziećmi, są w Polsce szanowani tak samo, jak rodzice, którzy pracują zawodowo i korzystają z pomocy w opiece nad swoimi dziećmi?

- 1) tak
- 2) nie
- 3) *nie mam zdania*

17. Czy otrzymuje P. świadczenie wychowawcze 500+?

- 1) tak
- 2) nie

18. Czy otrzymywanie świadczenia 500+ spowodowało zmiany w opiece nad dzieckiem? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) tak, zaczęliśmy korzystać ze żłobka, bo z tego świadczenia możemy pokryć koszt opieki (lub ich część)
- 2) tak, zaczęliśmy korzystać także z opieki (*np. niani/opiekunki/klubu*), bo z tego świadczenia możemy pokryć koszt takiej opieki (lub ich część)
- 3) tak, mogę sam/a więcej czasu poświęcić dziecku, bo mogłam/łem zrezygnować z pracy zarobkowej
- 4) tak, bo nie muszę szukać pracy i mogę więcej czasu poświęcić dziecku
- 5) tak, mogę sam/a więcej czasu poświęcić dziecku, bo mogłam/łem nie podejmować pracy zarobkowej
- 6) tak, mogę sama/a więcej czasu poświęcić dziecku, bo mogłam/mogłem zmniejszyć ilość czasu na pracę zawodową
- 7) tak, bo drugi z rodziców może mniej pracować i więcej czasu poświęcić dziecku/dzieciom
- 8) inne zmiany (*jakie?*)
- 9) nie, otrzymywanie tego świadczenia nie zmieniło nic w opiece nad dzieckiem
- 10) nie dotyczy/*nie otrzymuje 500+*

19. Jakie – P. zdaniem – formy opieki nad małym dzieckiem powinny być rozwijane i/lub wprowadzone w Polsce? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) rozwijanie sieci publicznych żłobków
- 2) rozwijanie sieci niepublicznych żłobków
- 3) wprowadzenie urlopów i zasiłków dla rodziców, którzy sami chcą opiekować się dziećmi

- 4) wprowadzenie świadczenia dla rodziców na sfinansowanie wybranej przez nich opieki nad dziećmi
- 5) wprowadzenie ulg podatkowych, związanych z możliwością odliczenia kosztów opieki ponoszonych przez rodziców
- 6) stosowanie form pracy ułatwiających łączenie obowiązków zawodowych ze sprawowaniem opieki nad dziećmi (np. telepraca, praca w domu, dostosowanie godzin pracy do potrzeb rodziców-opiekunów itp.)
- 7) wprowadzenie wynagrodzenia (pensja) dla niepracującego rodzica za opiekę nad swoim dzieckiem/dziećmi
- 8) zaliczanie okresu sprawowania opieki nad dzieckiem przez nie pracującego zawodowo rodzica do stażu pracy dającego uprawnienia emerytalne
- 9) rozwój sieci profesjonalnych agencji niań
- 10) rozwój sieci opiekunów dziennych
- 11) rozwój sieci klubów dziecięcych
- 12) inne rozwiązania (jakie?)

20. Które z tych działań i rozwiązań uważa P. za najważniejsze? (proszę z pytania 19 wybrać nie więcej niż 3 odpowiedzi i wskazać wśród nich najważniejszą)

.....

METRYCZKA

1. Płeć: Kobieta / Mężczyzna

2. Stan cywilny respondenta – faktyczny:

1. w związku małżeńskim z drugim z rodziców dziecka,
2. w związku małżeńskim z osobą nie będącą ojcem/matką dziecka,
3. w związku partnerskim z rodzicem dziecka,
4. w związku partnerski z osobą nie będącą ojcem/matką dziecka,
5. osoba niezamężna/nieżonata (samotna z dzieckiem/dziećmi),
6. osoba rozwiedziona/w separacji (samotna z dzieckiem/dziećmi),
7. osoba owdowiała (samotna z dzieckiem/dziećmi)

3. Wiek (grupy wieku):

Respondent:	Drugi z rodziców: (w przypadku odp. 2a,2b,2c,2d)
1. do 25 lat;	1. do 25 lat;
2. 25–29 lat;	2. 25–29 lat;
3. 30–34 lata;	3. 30–34 lata;
4. 35 lat i więcej	4. 35 lat i więcej

4. Wykształcenie ukończone:

Respondent:	Drugi z rodziców: (w przypadku odp. 2a,2b,2c,2d)
1. podstawowe i gimnazjalne;	

2. zasadnicze zawodowe;	1. podstawowe i gimnazjalne;
3. średnie zawodowe;	2. zasadnicze zawodowe;
4. średnie ogólnokształcące;	3. średnie zawodowe;
5. policealne,	4. średnie ogólnokształcące;
6. wyższe	5. policealne,
	6. wyższe

5. Miejsce zamieszkania:

- 1) wieś,
- 2) małe miasto (do 20 tys. mieszkańców),
- 3) średnie miasto (od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców),
- 4) duże miasto (od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców i więcej)
- 5) bardzo duże miasto (powyżej 500 tys. mieszkańców)

6. Ogólna liczba dzieci i ich wiek (proszę wpisać odpowiednie liczby w kolumnach tabeli)

	Ogół- tem	Do 1 roku życia	1 do 2 lat	2 do 3 lat	3-5 lat	6-12 lat	13- 17 lat	18 lat i wię- cej
Liczba dzieci ogół- tem								
Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu								

7. Proszę wymienić kto, poza P. wchodzi w skład gospodarstwa domowego: (wspólnie zamieszkuje i utrzymuje się):

- 1) Dzieci własne i przysposobione
- 2) Mąż/żona lub partner/ka
- 3) Pani/Pana matka lub teściowa
- 4) Pani/Pana ojciec lub teść
- 5) Rodzeństwo P. lub małżonki/ka lub partnera/ki
- 6) Inne osoby (kto?)

8. Jakie są źródła utrzymania P. gospodarstwa domowego. Proszę wymienić wszystkie występujące w P. gospodarstwie i wskazać najważniejsze (nie więcej niż dwa):

- 1) wynagrodzenie za pracę;
- 2) zasiłek macierzyński lub uposażenie macierzyńskie lub świadczenie rodzicielskie
- 3) zasiłek rodzinny,
- 4) dodatek do zasiłku rodzinnego (z tytułu: wielodzietności, samotnego wychowywania dziecka, przebywania na urlopie wychowawczym, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania, inny – jaki?))
- 5) świadczenie wychowawcze 500+
- 6) zasiłek dla bezrobotnych,
- 7) renta rodzinna,
- 8) renta inwalidzka,
- 9) emerytura,
- 10) zasiłki z pomocy społecznej,
- 11) alimenty lub świadczenie z funduszu alimentacyjnego

- 12) zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy,
 13) stypendium (np. socjalne, szkolne, sportowe inne)
 14) inne (jakie?)

9. Jaki jest status zawodowy:

<p>Respondenta:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pracownik (<i>praca najemna na podstawie umowy o prace, zlecenia, kontraktu itp.</i>) 2. własna jednoosobowa działalność gospodarcza, 3. pracodawca, 4. osoba bezrobotna (<i>formalnie zarejestrowana i poszukująca pracy</i>), 5. osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu (kogo?) (<i>bierna zawodowo</i>) 6. inne 	<p>Drugiego z rodziców/partnera:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pracownik (<i>praca najemna na podstawie umowy o prace, zlecenia, kontraktu itp.</i>) 2. własna jednoosobowa działalność gospodarcza, 3. pracodawca, 4. osoba bezrobotna (<i>formalnie zarejestrowana i poszukująca pracy</i>), 5. osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu (kogo?) (<i>bierna zawodowo</i>) 6. inne 7. nie dotyczy
--	---

10. Ile wynosi P. ogólny staż pracy? (w latach, a jeśli mniej niż 1 rok – w miesiącach)

.....

11. Czy aktualnie P.: (proszę zaznaczyć wszystkie właściwe odpowiedzi)

- 1) pracuje
- 2) poszukuje pracy
- 3) nie pracuje i nie poszukuje pracy
- 4) uczy się/studiuje
- 5) jest na rencie
- 6) przebywa na urlopie macierzyńskim/ojcowskim
- 7) przebywa na urlopie rodzicielskim
- 8) przebywa na urlopie wychowawczym
- 9) przebywa na urlopie bezpłatnym/dziekańskim
- 10) inna sytuacja (jaka?)

12. Jak ocenia P. sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego?

- 1) bardzo dobra,
- 2) raczej dobra, lepsza od przeciętnej
- 3) przeciętna,
- 4) raczej trudna, gorsza od przeciętnej
- 5) bardzo trudna
- 6) odmowa odpowiedzi

13. Czy w ciągu ostatniego roku stać było P. na zaspokojenie następujących potrzeb:

- 1) wyjazd na wypoczynek wszystkich członków gospodarstwa rodzinnego, t/n
- 2) poniesienie nieoczekiwanego wydatku w wysokości 900 zł, t/n
- 3) posiadanie samochodu osobowego, t/n
- 4) wizyta u lekarza specjalisty, t/n
- 5) możliwość jedzenia mięsa, drobiu, ryb (lub wegetariańskich odpowiedników) co drugi dzień, t/n

- 6) terminowe regulowanie zobowiązań finansowych (związanych z mieszkaniem oraz rat kredytów i pożyczek), t/n
- 7) ogrzanie mieszkania stosownie do potrzeb. t/n

14. Jaki model funkcjonowania rodziny P. preferuje, uważa za najlepszy?

- 1) *Partnerski* (kiedy mąż/partner i żona/partnerka mniej więcej tyle samo czasu przeznaczają na pracę, zawodową i oboje w równym stopniu zajmują się domem i dziećmi)
- 2) *Tradycyjny* (kiedy tylko mąż/partner pracuje, zarabiając na potrzeby rodziny, a żona/partnerka zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 3) *Nieproporcjonalny żeński* (kiedy zarówno mąż/partner, jak i żona/partnerka pracują zawodowo, mąż/partner poświęca więcej czasu na pracę zawodową, a żona/partnerka oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 4) *Nieproporcjonalny męski* (kiedy zarówno mąż/partner, jak i żona/partnerka pracują zawodowo, żona/partnerka poświęca więcej czasu na pracę zawodową, a mąż/partner oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 5) *Odwrócony* (kiedy jedynie żona/partnerka pracuje, zarabiając na potrzeby rodziny, a mąż/partner zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)

15. A który z tych modeli realizuje P. w swojej rodzinie? (wystarczy wpisać odpowiedni numer z pytania 14)

.....

16. Jaki jest P. stosunek do religii?

- 1) Głęboko wierzący
- 2) Wierzący
- 3) Niewierzący

Bardzo dziękuję za udział w badaniu

**KWESTIONARIUSZ DLA RODZICÓW KORZYSTAJACYCH
Z OPIEKI RODZICIELSKIEJ NAD MAŁYM DZIECKIEM**

1) Jaką formę opieki nad małym dzieckiem, czyli dzieckiem w wieku do 3 lat, uważa P. za najkorzystniejszą dla dziecka? *(tylko jedno wskazanie)*

2) Czy fakt, że samodzielnie sprawuje P. opiekę nad dzieckiem wynika z którejś z następujących sytuacji, które P. dotyczą? *(możliwe wiele odpowiedzi)*

- 1) rezygnacji z pracy zawodowej w celu opieki nad dzieckiem
- 2) utraty pracy
- 3) trudności ze znalezieniem pracy
- 4) jednoczesnej opieki nad innym dzieckiem
- 5) jednoczesnej opieki nad innym niesamodzielnym członkiem rodziny (osobą niesamodzielną, chorą, starszą, niepełnosprawną)
- 6) możliwości łączenia pracy z opieką nad dzieckiem
- 7) wymianianiem się w sprawowaniu opieki nad dzieckiem z drugim rodzicem
- 8) *inna sytuacja (jaka?)*
- 9) *żadna z powyższych*

3) Dlaczego nie korzysta P. z opieki w żłobku? *(możliwe wiele odpowiedzi)*

- 1) to nie jest forma opieki korzystna dla rozwoju małego dziecka
- 2) nie ma żłobka blisko miejsca zamieszkania/pracy
- 3) nie było wolnych miejsc i zrezygnowaliśmy
- 4) dziecko wciąż jest na liście oczekujących na przyjęcie do żłobka
- 5) nie miałam/tem dość pieniędzy na opłacanie opieki w żłobku
- 6) dostępna placówka nie odpowiada/ła mi pod względem
(np. liczby dzieci, oferty zajęć, godzin funkcjonowania, lokalizacji, zasad odpłatności, wysokości opłat. inne)
- 7) inne przyczyny *(jakie?)*

4) Dlaczego nie korzysta P. z opieki sprawowanej przez innych członków rodziny?

- 1) to nie jest forma opieki korzystna dla rozwoju małego dziecka
- 2) nie mam takich osób w swoim otoczeniu
- 3) nie mogą zajmować się dzieckiem ze względu na kontynuowanie pracy zawodowej
- 4) nie mogą zajmować się dzieckiem ze względu na stan zdrowia
- 5) nie chcą zajmować się moim dzieckiem
- 6) nie mam zaufania do sprawowania przez nich opieki
- 7) *inne (jakie?)*

5) Dlaczego nie korzysta P. z opieki sprawowanej przez opiekunów dziennych *(u nich w domu) lub nianie (w domu u dziecka)?*

- 1) bo najkorzystniejsza dla rozwoju dziecka jest opieka sprawowana przez rodziców
- 2) to nie są formy opieki korzystna dla rozwoju małego dziecka
- 3) nie mam zaufania do takiej opieki
- 4) są to formy opieki zbyt kosztowne dla mnie
- 5) nie ma takich możliwości w moim otoczeniu
- 6) *inne powody (jakie?)*

UWAGA: W przypadku pytań 6–12 Ankieter zadaje pytanie i najpierw czeka na odpowiedź Respondenta. Jeśli Respondent ma problem z jej udzieleniem, Ankieter kolejno czyta wymienione wersje odpowiedzi. Na koniec zadaje pytanie o inne wady i zalety.

9. Jakie są podstawowe zalety/wady opieki w żłobku (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	9. Zapewnia dziecku kontakt z rówieśnikami 10. Dziecko szybciej się rozwija 11. Dziecko szybciej się usamodzielnia 12. Dziecko ma zapewnioną fachową, kompetentną opiekę 13. Żłobek jest tańszy niż np. opiekunka 14. Opiekunom w żłobku można zaufać. 15. Dziecko jest bezpieczne. 16. Inne (jakie?)	wady	8. Dziecko często choruje 9. Dziecko nie ma zapewnionej wystarczająco troskliwej opieki (za dużo dzieci na 1 opiekuna) 10. Opieka w żłobku nie zaspokaja indywidualnych potrzeb dziecka 11. Opieka obcych osób jest stresująca dla dziecka 12. Wymuszony rytm dnia (np. wczesne wstawanie) źle wpływa na dziecko 13. Rozstanie z matką dla tak małego dziecka negatywnie wpływa na jego rozwój emocjonalny 14. Inne (jakie?)
---------------	---	-------------	---

10. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

3) Zaleta nr

4) Wada nr

11. Jakie są podstawowe zalety/wady opieki sprawowanej przez rodzica (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	8. Zapewnia dziecku bezpieczeństwo 9. Zapewnia dziecku kontakty z rówieśnikami 10. Rozwija indywidualne zdolności dziecka 11. Zaspokaja indywidualne potrzeby dziecka 12. Zapewnia dziecku odpowiednie wyżywienie 13. To najtańsza forma opieki 14. Inne (jakie?)	wady	7. Ogranicza kontakty z rówieśnikami 8. Rodzice poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki (np. prowadzenie domu, opieka nad rodzeństwem) 9. Dzieci są rozpieszczane 10. Dzieci nie uczą się samodzielności 11. Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka 12. Inne (jakie?)
---------------	--	-------------	--

11. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

3) Zaleta nr

4) Wada nr

12. Jakie są podstawowe zalety opieki ze strony innego członka rodziny (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	<p>8. To opieka, której można zaufać</p> <p>9. Jest bezpieczna, bo sprawowana tylko nad jednym dzieckiem</p> <p>10. Nic nie kosztuje lub kosztuje niewiele</p> <p>11. Można ją łatwo dostosować do różnych niespodziewanych sytuacji (dłuższy pobyt rodzica w pracy itp.)</p> <p>12. Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore</p> <p>13. Można ją połączyć z pełnieniem przez opiekuna innych domowych obowiązków (zakupy, posiłki)</p> <p>14. Inne (jakie?)</p>	wady	<p>7. Ogranicza kontakty z rówieśnikami</p> <p>8. Opiekunowie poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki (np. prowadzenie domu, opieka nad rodzeństwem)</p> <p>9. Dzieci są rozpieszczane</p> <p>10. Dzieci nie uczą się samodzielności</p> <p>11. Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka</p> <p>12. Inne (jakie?)</p>
---------------	--	-------------	--

13. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 3) Zaleta nr
- 4) Wada nr

21. Jakie są podstawowe zalety opieki sprawowanej przez osoby spoza rodziny (nianię) (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	<p>8. Jest sprawowana w przyjaznym dla dziecka środowisku (dom)</p> <p>9. Jest sprawowana nad jednym dzieckiem lub małą liczbą dzieci</p> <p>10. Koncentruje się na sprawowaniu opieki, a nie na innych pracach domowych</p> <p>11. Można ją dostosować do różnych niespodziewanych sytuacji (dłuższy pobyt rodzica w pracy, wieczorne wyjścia rodziców itp.)</p> <p>12. Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore</p> <p>13. Można legalnie zatrudnić nianię</p> <p>14. Inne (jakie?)</p>	wady	<p>8. Wymaga stałego kontrolowania (ograniczone zaufanie do opiekuna)</p> <p>9. Brak bazy sprawdzonych opiekunek (niań)</p> <p>10. Ryzyko braku opieki w sytuacji zdarzeń losowych (np. choroby niani)</p> <p>11. Ograniczone są kontakty dziecka z rówieśnikami</p> <p>12. Wysoki koszt takiej opieki</p> <p>13. Niedostateczne kompetencje dot. rozwoju dziecka (np. wiedzy o zabawach edukacyjnych ważnych dla rozwoju dziecka)</p> <p>14. Inne (jakie?)</p>
---------------	---	-------------	--

22. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 1) Zaleta nr
- 2) Wada nr

23. Jak – w skali od 1 do 5 – ocenia P. sprawowanie przez siebie opiekę nad P. dzieckiem pod względem: (od bardzo źle (1) do bardzo dobrze(5))

- 1) zapewnienia dziecku bezpieczeństwa 1 2 3 4 5
- 2) zapewnienia dziecku odpowiedniego rozwoju fizycznego i umysłowego 1 2 3 4 5

- 3) zapewnienia dziecku odpowiedniego kontaktu ze środowiskiem zewnętrznym (głównie z innymi dziećmi) 1 2 3 4 5
- 4) zapewnienia dziecku odpowiedniego odżywianie, dostosowanego do jego potrzeb 1 2 3 4 5
- 5) zapewnienia dziecku zaspokojenia jego indywidualnych potrzeb 1 2 3 4 5
- 6) poświęcania dziecku odpowiednio dużej ilości czasu 1 2 3 4 5
- 7) inne ważne dla P. elementy opieki (*jakie?*) 1 2 3 4 5

24. Wypełnianie których z ww. czynności opiekuńczych sprawia P. najwięcej trudności? (nie więcej niż dwie odpowiedzi) – proszę wpisać nr odpowiedzi z pytania 10

- 1)
- 2) żadne z tych czynności nie są dla P. trudne → do pyt. 13

25. Co jest główną przyczyną tych trudności?

- 1) brak wiedzy nt potrzeb rozwojowych dziecka i sposobów ich zaspokajania
- 2) brak doświadczenia
- 3) sprawowanie opieki nad więcej niż jednym dzieckiem/nad osobą niesamodzielną
- 4) konieczność łączenia opieki z obowiązkami domowymi (gotowanie, sprząatanie itp.)
- 5) problemy z organizacją swojego czasu
- 6) zmęczenie
- 7) brak pomocy ze strony drugiego z rodziców/partnera/
- 8) brak pomocy ze strony innych członków gospodarstwa domowego w opiekowaniu się dzieckiem
- 9) *inne przyczyny (jakie?)*

26. Na czyją pomoc w opiece nad dzieckiem może P. liczyć w niespodziewanych sytuacjach (np. zamknięcia żłobka, choroby dziecka itp.)? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 10) małżonka/partnera
- 11) swoich rodziców/teściów
- 12) rodzeństwa
- 13) innych członków rodziny
- 14) sąsiadów
- 15) kolegów/koleżanek z pracy
- 16) starszych dzieci
- 17) inne (*jakie?*)
- 18) na nikogo

27. Skąd czerpie P. wiedzę i informacje potrzebne do właściwego zaspokajania potrzeb małego dziecka, ważnych dla jego bezpieczeństwa i rozwoju?

- 1) mam własne, sprawdzone doświadczenie z opieki nad innymi dziećmi
- 2) mam kwalifikacje zawodowe, związane z moim wykształceniem
- 3) korzystam ze szkoleń organizowanych przezdla rodziców małych dzieci
- 4) korzystam z fachowych książek i czasopism
- 5) szukam informacji w Internecie
- 6) z wizyt u specjalistów (lekarzy, psychologów, dietetyków itp.)
- 7) od znajomych rodziców-opiekunów
- 8) pytam na forach internetowych skupiających rodziców

- 9) pytam na innych forach internetowych
- 10) od rodzeństwa, które wychowało własne dzieci
- 11) od swoich rodziców/dziadków
- 12) inne (jakie?)

28. Czy uważa P., że rodzice, którzy nie pracują zawodowo, bo opiekują się dziećmi, są w Polsce szanowani tak samo, jak rodzice, którzy pracują zawodowo i korzystają z pomocy w opiece nad swoimi dziećmi?

- 4) tak
- 5) nie
- 6) *nie mam zdania*

29. Z jakich form opieki korzystał/a P. w przypadku starszych dzieci gdy były w wieku 1–3 lata? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) żłobek publiczny
- 2) żłobek prywatny
- 3) opieka sprawowana przez rodzica/rodziców
- 4) opieka sprawowana przez innych członków rodziny
- 5) niania
- 6) opiekunka dzienna
- 7) klub dziecięcy
- 8) inna forma:
- 9) nie dotyczy (*nie ma starszych dzieci* ⇒ do pyt. 18)

30. Czy aktualnie, mając już doświadczenie, dokonał/aby P. takiego samego wyboru formy opieki?

- 1) tak
- 2) nie, wybrał/abym
- 3) nie dotyczy

31. Czy otrzymuje P. świadczenie wychowawcze 500+?

- 1) tak
- 2) nie ⇒ do pyt. 20

32. Czy otrzymywanie świadczenia 500+ spowodowało zmiany w formie opieki nad dzieckiem?

- 1) tak, zaczęliśmy korzystać ze żłobka, bo z tego świadczenia możemy pokryć koszt opieki (lub ich część)
- 2) tak, zaczęliśmy korzystać także z opieki (*np. niani/opiekunki/klubu*), bo z tego świadczenia możemy pokryć koszt takiej opieki (lub ich część)
- 3) tak, mogę sam/a więcej czasu poświęcić dziecku, bo mogłam/łem zrezygnować z pracy zarobkowej
- 4) tak, bo nie muszę szukać pracy i mogę więcej czasu poświęcić dziecku
- 5) tak, mogę sam/a więcej czasu poświęcić dziecku, bo mogłam/łem nie podejmować pracy zarobkowej
- 6) tak, mogę sama/a więcej czasu poświęcić dziecku, bo mogłam/mogłem zmniejszyć ilość czasu na pracę zawodową
- 7) tak, bo drugi z rodziców może mniej pracować i więcej czasu poświęcić dziecku/dzieciom

- 8) inne zmiany (*jakie?*)
- 9) nie, otrzymywanie tego świadczenia nie zmieniło nic w opiece nad dzieckiem
- 10) nie dotyczy/*nie otrzymuje 500+*

33. Jakie – P. zdaniem – formy opieki nad małym dzieckiem powinny być rozwijane i/lub wprowadzone w Polsce? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) sieć publicznych żłobków
- 2) sieć niepublicznych żłobków
- 3) płatne urlopy (*tj. z zasiłkiem*) dla rodziców, którzy sami chcą opiekować się dziećmi po urlopach rodzicielskich
- 4) świadczenia dla rodziców na sfinansowanie wybranej przez nich opieki nad dziećmi
- 5) ulgi podatkowe związane z możliwością odliczenia kosztów opieki ponoszonych przez rodziców od podatku dochodowego
- 6) formy organizowania pracy lub czasu pracy ułatwiające łączenie obowiązków zawodowych ze sprawowaniem opieki nad dziećmi (*np. niepełny etat, telepraca, indywidualny czas pracy itp.*)
- 7) specjalne wynagrodzenie (płaca) dla niepracującego rodzica opiekującego się swoim dzieckiem/dziećmi
- 8) okres sprawowania opieki nad dzieckiem przez nie pracującego zawodowo rodzica powinien być zaliczany jako staż pracy liczony do uprawnień emerytalnych
- 9) rozwój sieci profesjonalnych agencji nian
- 10) rozwój sieci opiekunów dziennych
- 11) rozwój sieci klubów dziecięcych
- 12) inne rozwiązania (*jakie?*)

34. Które z tych działań i rozwiązań uważa P. za najważniejsze? (proszę z pytania 20 wybrać nie więcej niż 3 odpowiedzi i wskazać wśród nich najważniejszą)

.....

METRYCZKA

6. Płeć: Kobieta / Mężczyzna

7. Stan cywilny respondenta – faktyczny:

- 1) w związku małżeńskim z drugim z rodziców dziecka,
- 2) w związku małżeńskim z osobą nie będącą ojcem/matką dziecka,
- 3) w związku partnerskim z rodzicem dziecka,
- 4) w związku partnerski z osobą nie będącą ojcem/matką dziecka,
- 5) osoba niezamężna/nieżonata (samotna z dzieckiem/dziećmi),
- 6) osoba rozwiedziona/w separacji (samotna z dzieckiem/dziećmi),
- 7) osoba owdowiała (samotna z dzieckiem/dziećmi)

8. Wiek (grupy wieku):

Respondent:	Drugi z rodziców: (w przypadku odp. 2.1,2.2,2.3 i 2.4)
5. do 25 lat;	5. do 25 lat;
6. 25–29 lat;	6. 25–29 lat;
7. 30–34 lata;	7. 30–34 lata;
8. 35 lat i więcej	8. 35 lat i więcej

9. Wykształcenie ukończone:

Respondent: 7. podstawowe i gimnazjalne; 8. zasadnicze zawodowe; 9. średnie zawodowe; 10. średnie ogólnokształcące; 11. policealne, 12. wyższe	Drugi z rodziców: (w przypadku odp. 2a,2b,2c,2d) 7. podstawowe i gimnazjalne; 8. zasadnicze zawodowe; 9. średnie zawodowe; 10. średnie ogólnokształcące; 11. policealne, 12. wyższe
--	---

10. Miejsce zamieszkania:

- 6) wieś,
- 7) małe miasto (do 20 tys. mieszkańców),
- 8) średnie miasto (od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców),
- 9) duże miasto (od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców i więcej)
- 10) bardzo duże miasto (powyżej 500 tys. mieszkańców)

14. Ogólna liczba dzieci i ich wiek (proszę wpisać odpowiednie liczby w kolumnach tabeli)

	Ogółem	Do 1 roku życia	1 do 2 lat	2 do 3 lat	3-5 lat	6-12 lat	13-17 lat	18 lat i więcej
Liczba dzieci ogółem								
Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu								

15. Proszę wymienić kto, poza P. wchodzi w skład gospodarstwa domowego: (wspólnie zamieszkuje i utrzymuje się):

- 7) Dzieci własne i przysposobione
- 8) Mąż/żona lub partner/ka
- 9) Pani/Pana matka lub teściowa
- 10) Pani/Pana ojciec lub teść
- 11) Rodzeństwo P. lub małżonki/ka lub partnera/ki
- 12) Inne osoby (kto?)

16. Jakie są źródła utrzymania P. gospodarstwa domowego. Proszę wymienić wszystkie występujące w P. gospodarstwie i wskazać najważniejsze (nie więcej niż dwa):

- 15) wynagrodzenie za pracę;
- 16) zasiłek macierzyński lub uposażenie macierzyńskie lub świadczenie rodzicielskie
- 17) zasiłek rodzinny,
- 18) dodatek do zasiłku rodzinnego (z tytułu: wielodzietności, samotnego wychowywania dziecka, przebywania na urlopie wychowawczym, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania, inny – jaki?))
- 19) świadczenie wychowawcze 500+
- 20) zasiłek dla bezrobotnych,
- 21) renta rodzinna,
- 22) renta inwalidzka,

- 23) emerytura,
- 24) zasiłki z pomocy społecznej,
- 25) alimenty lub świadczenie z funduszu alimentacyjnego
- 26) zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy,
- 27) stypendium (np. socjalne, szkolne, sportowe inne)
- 28) inne (jakie?)

17. Jaki jest status zawodowy:

Respondenta:	Drugiego z rodziców/partnera:
7. pracownik (<i>praca najemna na podstawie umowy o prace, zlecenia, kontraktu itp.</i>)	8. pracownik (<i>praca najemna na podstawie umowy o prace, zlecenia, kontraktu itp.</i>)
8. własna jednoosobowa działalność gospodarcza,	9. własna jednoosobowa działalność gospodarcza,
9. pracodawca,	10. pracodawca,
10. osoba bezrobotna (<i>formalnie zarejestrowana i poszukująca pracy</i>),	11. osoba bezrobotna (<i>formalnie zarejestrowana i poszukująca pracy</i>),
11. osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu (kogo?) (<i>bierna zawodowo</i>)	12. osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu (kogo?) (<i>bierna zawodowo</i>)
12. inne	13. inne
	14. nie dotyczy

18. Ile wynosi P. ogólny staż pracy? (w latach, a jeśli mniej niż 1 rok – w miesiącach)

.....

19. Czy aktualnie P.: (proszę zaznaczyć wszystkie właściwe odpowiedzi)

- 11) pracuje
- 12) poszukuje pracy
- 13) nie pracuje i nie poszukuje pracy
- 14) uczy się/studiuje
- 15) jest na rencie
- 16) przebywa na urlopie macierzyńskim/ojcowskim
- 17) przebywa na urlopie rodzicielskim
- 18) przebywa na urlopie wychowawczym
- 19) przebywa na urlopie bezpłatnym/dziekańskim
- 20) inna sytuacja (jaka?)

20. Jak ocenia P. sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego?

- 7) bardzo dobra,
- 8) raczej dobra, lepsza od przeciętnej
- 9) przeciętna,
- 10) raczej trudna, gorsza od przeciętnej
- 11) bardzo trudna
- 12) odmowa odpowiedzi

21. Czy w ciągu ostatniego roku stać było P. na zaspokojenie następujących potrzeb:

- 8) wyjazd na wypoczynek wszystkich członków gospodarstwa rodzinnego, t/n
- 9) poniesienie nieoczekiwanego wydatku w wysokości 900 zł, t/n
- 10) posiadanie samochodu osobowego, t/n

- 11) wizyta u lekarza specjalisty, t/n
- 12) możliwość jedzenia mięsa, drobiu, ryb (lub wegetariańskich odpowiedników) co drugi dzień, t/n
- 13) terminowe regulowanie zobowiązań finansowych (związanych z mieszkaniem oraz rat kredytów i pożyczek), t/n
- 14) ogrzanie mieszkania stosownie do potrzeb. t/n

17. Jaki model funkcjonowania rodziny P. preferuje, uważa za najlepszy?

- 6) *Partnerski* (kiedy mąż/partner i żona/partnerka mniej więcej tyle samo czasu przeznaczają na pracę, zawodową i oboje w równym stopniu zajmują się domem i dziećmi)
- 7) *Tradycyjny* (kiedy tylko mąż/partner pracuje, zarabiając na potrzeby rodziny, a żona/partnerka zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 8) *Nieproporcjonalny żeński* (kiedy zarówno mąż/partner, jak i żona/partnerka pracują zawodowo, mąż/partner poświęca więcej czasu na pracę zawodową, a żona/partnerka oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 9) *Nieproporcjonalny męski* (kiedy zarówno mąż/partner, jak i żona/partnerka pracują zawodowo, żona/partnerka poświęca więcej czasu na pracę zawodową, a mąż/partner oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 10) *Odwrócony* (kiedy jedynie żona/partnerka pracuje, zarabiając na potrzeby rodziny, a mąż/partner zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)

18. A który z tych modeli realizuje P. w swojej rodzinie? (wystarczy wpisać odpowiedni numer z pytania 14)

.....

19. Jaki jest P. stosunek do religii?

- 4) Głęboko wierzący
- 5) Wierzący
- 6) Niewierzący

Bardzo dziękuję za udział w badaniu

**KWESTIONARIUSZ DLA RODZICÓW KORZYSTAJĄCYCH
Z OPIEKI POZARODZICIELSKIEJ NAD MAŁYM DZIECKIEM**

12. Jaką formę opieki nad małym dzieckiem, czyli dzieckiem w wieku do 3 lat, uważa P. za najkorzystniejszą dla dziecka? *(tylko jedno wskazanie)*

.....
13. Czy korzystanie z ww. rodzaju opieki wynika z którejś z następujących sytuacji, które P. dotyczą? *(możliwe wiele odpowiedzi)*

- 1) powrót do pracy zawodowej
- 2) utrata pracy *(z jakiegokolwiek przyczyny)*
- 3) powrót na studia/do nauki
- 4) podjęcie pracy zawodowej (pierwszej lub kolejnej)
- 5) poszukiwanie pracy (pierwszej lub kolejnej)
- 6) potrzeba odpoczynku od obowiązków opiekuńczych
- 7) potrzeba pomocy w połączeniu opieki nad małym dzieckiem i nad jego rodzeństwem
- 8) potrzeba skorzystania z pomocy w pełnieniu opieki nad małym dzieckiem i jednocześnie nad innym niesamodzielnym członkiem rodziny
- 9) brak pieniędzy na finansowania opieki nad dzieckiem w dotychczasowej formie (jakiej?)
- 10) inna sytuacja wpływająca na decyzję o korzystaniu z aktualnej formy opieki *(jaka?)*
- 11) żadna z powyższych sytuacji

14. Dlaczego nie korzysta P. z opieki w żłobku? *(możliwe wiele odpowiedzi)*

- a) to nie jest forma opieki korzystna dla rozwoju małego dziecka
- b) nie ma żłobka blisko miejsca zamieszkania/pracy
- c) nie było wolnych miejsc i zrezygnowaliśmy
- d) dziecko wciąż jest na liście oczekujących na przyjęcie do żłobka
- e) nie miałam/łem dość pieniędzy na opłacanie opieki w żłobku
- f) dostępna placówka nie odpowiada/ła mi pod względem *(np. liczby dzieci, oferty zajęć, godzin funkcjonowania, lokalizacji, zasad odpłatności, wysokości opłat. inne)*
- g) inne przyczyny *(jakie?)*

15. Dlaczego nie opiekuje się P. dzieckiem wyłącznie osobiście?

- a) – chcę pracować zawodowo aby nie utracić kwalifikacji zawodowych
- b) – chcę pracować zawodowo i być finansowo niezależna
- c) – chcę pracować zawodowo, rozwijać się i awansować
- d) – chcę się uczyć/studiować
- e) – muszę pracować ze względów finansowych
- f) – sadzę, że nie potrafię sama dobrze zaopiekować się małym dzieckiem
- g) – nie mam dość czasu, bo mam też inne obowiązki domowe
- h) – nie mam dość czasu, bo opiekuje się już pozostałymi dziećmi/dzieckiem
- i) – nie mam dość czasu, bo opiekuje się innym niesamodzielnym członkiem rodziny
- j) – chcę mieć więcej czasu dla siebie
- k) – inne *(jakie?)*

UWAGA: W przypadku pytań 6–12 Ankieter zadaje pytanie i najpierw czeka na odpowiedź Respondenta. Jeśli Respondent ma problem z jej udzieleniem, Ankieter kolejno czyta wymienione wersje odpowiedzi. Na koniec zadaje pytanie o inne wady i zalety.

16. Jakie są podstawowe zalety/wady opieki w żłobku (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	17. Zapewnia dziecku kontakt z rówieśnikami 18. Dziecko szybciej się rozwija 19. Dziecko szybciej się usamodzielnia 20. Dziecko ma zapewnioną fachową, kompetentną opiekę 21. Żłobek jest tańszy niż np. opiekunka 22. Opiekunom w żłobku można zaufać. 23. Dziecko jest bezpieczne. 24. Inne (jakie?)	wady	15. Dziecko często choruje 16. Dziecko nie ma zapewnionej wystarczająco troskliwej opieki (za dużo dzieci na 1 opiekuna) 17. Opieka w żłobku nie zaspokaja indywidualnych potrzeb dziecka 18. Opieka obcych osób jest stresująca dla dziecka 19. Wymuszony rytm dnia (np. wczesne wstawanie) źle wpływa na dziecko 20. Rozstanie z matką dla tak małego dziecka negatywnie wpływa na jego rozwój emocjonalny 21. Inne (jakie?)
---------------	--	-------------	---

17. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 5) Zaleta nr
 6) Wada nr

18. Jakie są podstawowe zalety/wady opieki sprawowanej przez rodzica (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	15. Zapewnia dziecku bezpieczeństwo 16. Zapewnia dziecku kontakty z rówieśnikami 17. Rozwija indywidualne zdolności dziecka 18. Zaspokaja indywidualne potrzeby dziecka 19. Zapewnia dziecku odpowiednie wyżywienie 20. To najtańsza forma opieki 21. Inne (jakie?)	wady	13. Ogranicza kontakty z rówieśnikami 14. Rodzice poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki (np. prowadzenie domu, opieka nad rodzeństwem) 15. Dzieci są rozpieszczane 16. Dzieci nie uczą się samodzielności 17. Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka 18. Inne (jakie?)
---------------	--	-------------	---

14. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 5) Zaleta nr
 6) Wada nr

15. Jakie są podstawowe zalety opieki ze strony innego członka rodziny (proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

za-	15. To opieka, której można zaufać		13. Ogranicza kontakty z rówieśni-
------------	------------------------------------	--	------------------------------------

<p>16. Jest bezpieczna, bo sprawowana tylko nad jednym dzieckiem</p> <p>17. Nic nie kosztuje lub kosztuje niewiele</p> <p>18. Można ją łatwo dostosować do różnych niespodziewanych sytuacji (dłuższy pobyt rodzica w pracy itp.)</p> <p>19. Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore</p> <p>20. Można ją połączyć z pełnieniem przez opiekuna innych domowych obowiązków (zakupy, posiłki)</p> <p>21. Inne (jakie?)</p>	<p>kami</p> <p>14. Opiekunowie poświęcają dziecku za mało czasu, bo mają równoległe inne obowiązki (np. prowadzenie domu, opieka nad rodzeństwem)</p> <p>15. Dzieci są rozpieszczane</p> <p>16. Dzieci nie uczą się samodzielności</p> <p>17. Nie potrafią rozwijać zdolności dziecka</p> <p>18. Inne (jakie?)</p>
---	--

16. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 5) Zaleta nr
- 6) Wada nr

17. Jakie są podstawowe zalety opieki sprawowanej przez osoby spoza rodziny (nianię)
(proszę zaznaczyć wszystkie wskazywane przez Respondenta)

zalety	<p>15. Jest sprawowana w przyjaznym dla dziecka środowisku (dom)</p> <p>16. Jest sprawowana nad jednym dzieckiem lub małą liczbą dzieci</p> <p>17. Koncentruje się na sprawowaniu opieki, a nie na innych pracach domowych</p> <p>18. Można ją dostosować do różnych niespodziewanych sytuacji (dłuższy pobyt rodzica w pracy, wieczorne wyjścia rodziców itp.)</p> <p>19. Jest zapewniona także wtedy, gdy dziecko jest chore</p> <p>20. Można legalnie zatrudnić nianię</p> <p>21. Inne (jakie?)</p>	wady	<p>15. Wymaga stałego kontrolowania (ograniczone zaufanie do opiekuna)</p> <p>16. Brak bazy sprawdzonych opiekunek (niań)</p> <p>17. Ryzyko braku opieki w sytuacji zdarzeń losowych (np. choroby niani)</p> <p>18. Ograniczone są kontakty dziecka z rówieśnikami</p> <p>19. Wysoki koszt takiej opieki</p> <p>20. Niedostateczne kompetencje dot. rozwoju dziecka (np. wiedzy o zabawach edukacyjnych ważnych dla rozwoju dziecka)</p> <p>21. Inne (jakie?)</p>
---------------	--	-------------	---

18. Która z nich jest dla P. najważniejsza?

- 3) Zaleta nr
- 4) Wada nr

19. Jak – w skali od 1 do 5 – ocenia P. aktualnie opiekę nad P. dzieckiem pod względem:
(od bardzo źle (1) do bardzo dobrze(5))

- 1) zapewnienia dziecku bezpieczeństwa 1 2 3 4 5
- 2) zapewnienia dziecku odpowiedniego rozwoju fizycznego i umysłowego 1 2 3 4 5
- 3) zapewnienia dziecku kontaktu ze środowiskiem zewnętrznym (głównie z innymi dziećmi) 1 2 3 4 5
- 4) zapewnienia dziecku odpowiedniego odżywianie, dostosowanego do jego potrzeb 1 2 3 4 5

- 5) zapewnienia dziecku zaspokojenia jego indywidualnych, szczególnych potrzeb 1 2 3 4 5
- 6) poświęcania dziecku odpowiednio dużej ilości czasu 1 2 3 4 5
- 7) inne elementy opieki (jakie?) 1 2 3 4 5

20. Czy ma P. zastrzeżenia do opiekunów P. dziecka odnośnie do jakości sprawowanej opieki,

- 1) tak
- 2) nie (do pyt. 16)

21. Co jest przyczyną tych zastrzeżeń? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) brak wiedzy nt potrzeb związanych z rozwojem małego dziecka i sposobów ich zaspokajania
- 2) brak praktycznego doświadczenia w opiekowaniu się małym dzieckiem
- 3) niechętny stosunku do dziecka
- 4) zbyt pobłażliwy stosunek do dziecka
- 5) jednoczesne obciążenie opieką nad więcej niż jednym dzieckiem/nad osobą niesamodzielną
- 6) konieczność łączenia opieki z innymi obowiązkami (np. domowymi, z nauką, itp.)
- 7) nieumiejętność organizowania czasu
- 8) zmęczenie opiekuna (*wiek, stan zdrowia, zmęczenie inną pracą lub nauką, inne*)
- 9) brak pomocy ze strony innych członków gospodarstwa domowego
- 10) inne przyczyny (*jakie?*)

35. Na czyją pomoc w opiece nad dzieckiem może P. liczyć w niespodziewanych sytuacjach (np. zamknięcia żłobka, choroby dziecka itp.)? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 19) małżonka/partnera
- 20) swoich rodziców/teściów
- 21) rodzeństwa
- 22) innych członków rodziny
- 23) sąsiadów
- 24) kolegów/koleżanek z pracy
- 25) starszych dzieci
- 26) inne (*jakie?*)
- 27) na nikogo

22. Czy uważa P., że rodzice, którzy nie pracują zawodowo, bo opiekują się dziećmi, są w Polsce szanowani tak samo, jak rodzice, którzy pracują zawodowo i korzystają z pomocy w opiece nad swoimi dziećmi?

- 7) tak
- 8) nie
- 9) *nie mam zdania*

23. Z jakich form opieki korzystał/a P. w przypadku starszych dzieci gdy były w wieku 1–3 lata? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) żłobek publiczny
- 2) żłobek prywatny
- 3) opieka sprawowana przez rodzica/rodziców
- 4) opieka sprawowana przez innych członków rodziny
- 5) niania

- 6) opiekunka dzienna
- 7) klub dziecięcy
- 8) inna forma:
- 9) nie dotyczy (*nie ma starszych dzieci*) → do pyt. 19

24. Czy aktualnie, mając już doświadczenie, dokonał/aby P. takiego samego wyboru formy opieki?

- 1) tak
- 2) nie, wybrał/abym
- 3) nie dotyczy

25. Czy otrzymuje P. świadczenie wychowawcze 500+?

- 1) tak
- 2) nie ⇔ do pyt. 19

26. Czy otrzymywanie świadczenia 500+ spowodowało zmiany w opiece nad dzieckiem? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) tak, mogliśmy zrezygnować ze żłobka i zacząć korzystać z innej opieki (*jakiej?*)
.....
- 2) tak, możemy opłacić korzystanie z klubu dziecięcego
- 3) tak, bo zrezygnowałam/łem z pracy zarobkowej i mogę więcej zajmować się dzieckiem,
- 4) tak, bo ograniczyłam/łem czas na pracę zawodową i mogę więcej zajmować się dzieckiem,
- 5) tak, bo nie muszę szukać pracy i mogę sam/a zająć się dziećmi
- 6) tak, bo drugi z rodziców może mniej pracować i więcej czasu poświęcić dziecku/dzieciom
- 7) nie, otrzymywanie tego świadczenia nie zmieniło nic w formach opieki nad dzieckiem
- 8) inne zmiany (*jakie?*)
- 9) nie dotyczy/*nie otrzymuje 500+*

27. Jakie – P. zdaniem – formy opieki nad małym dzieckiem powinny być rozwijane i/lub wprowadzone w Polsce? (możliwe wiele odpowiedzi)

- 1) sieć publicznych żłobków
- 2) sieć niepublicznych żłobków
- 3) płatne urlopy (*tj. z zasiłkiem*) dla rodziców, którzy sami chcą opiekować się dziećmi po urlopach rodzicielskich
- 4) świadczenia dla rodziców na sfinansowanie wybranej przez nich opieki nad dziećmi
- 5) ulgi podatkowe związane z możliwością odliczenia kosztów opieki ponoszonych przez rodziców od podatku dochodowego
- 6) formy organizowania pracy lub czasu pracy ułatwiające łączenie obowiązków zawodowych ze sprawowaniem opieki nad dziećmi (*np. niepełny etat, telepraca, indywidualny czas pracy itp.*)
- 7) specjalne wynagrodzenie (płaca) dla niepracującego rodzica opiekującego się swoim dzieckiem/dziećmi
- 8) okres sprawowania opieki nad dzieckiem przez nie pracującego zawodowo rodzica powinien być zaliczany jako staż pracy liczony do uprawnień emerytalnych
- 9) rozwój sieci profesjonalnych agencji niań
- 10) rozwój sieci opiekunów dziennych

- 11) rozwój sieci klubów dziecięcych
 12) inne rozwiązania (*jakie?*)

28. Które z tych działań i rozwiązań uważa P. za najważniejsze? (proszę z pytania 20 wybrać nie więcej niż 3 odpowiedzi i wskazać wśród nich najważniejszą)

.....

METRYCZKA

11. Płeć: Kobieta / Mężczyzna

12. Stan cywilny respondenta – faktyczny:

- 8. w związku małżeńskim z drugim z rodziców dziecka,
- 9. w związku małżeńskim z osobą nie będącą ojcem/matką dziecka,
- 10. w związku partnerskim z rodzicem dziecka,
- 11. w związku partnerski z osobą nie będącą ojcem/matką dziecka,
- 12. osoba niezamężna/nieżonata (samotna z dzieckiem/dziećmi),
- 13. osoba rozwiedziona/w separacji (samotna z dzieckiem/dziećmi),
- 14. osoba owdowiała (samotna z dzieckiem/dziećmi)

13. Wiek (grupy wieku):

Respondent:	Drugi z rodziców: (w przypadku odp. 2.1,2.2,2.3 i 2.4)
9. do 25 lat;	9. do 25 lat;
10. 25–29 lat;	10. 25–29 lat;
11. 30–34 lata;	11. 30–34 lata;
12. 35 lat i więcej	12. 35 lat i więcej

14. Wykształcenie ukończone:

Respondent:	Drugi z rodziców: (w przypadku odp. 2a,2b,2c,2d)
13. podstawowe i gimnazjalne;	13. podstawowe i gimnazjalne;
14. zasadnicze zawodowe;	14. zasadnicze zawodowe;
15. średnie zawodowe;	15. średnie zawodowe;
16. średnie ogólnokształcące;	16. średnie ogólnokształcące;
17. policealne,	17. policealne,
18. wyższe	18. wyższe

15. Miejsce zamieszkania:

- 11) wieś,
- 12) małe miasto (do 20 tys. mieszkańców),
- 13) średnie miasto (od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców),
- 14) duże miasto (od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców i więcej)
- 15) bardzo duże miasto (powyżej 500 tys. mieszkańców)

22. Ogólna liczba dzieci i ich wiek (proszę wpisać odpowiednie liczby w kolumnach tabeli)

	Ogół- tem	Do 1 roku życia	1 do 2 lat	2 do 3 lat	3–5 lat	6–12 lat	13– 17 lat	18 lat i wię- cej
Liczba dzieci ogó-								

tem								
Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu								

23. Proszę wymienić kto, poza P. wchodzi w skład gospodarstwa domowego: (wspólnie zamieszkuje i utrzymuje się):

- 13) Dzieci własne i przysposobione
- 14) Mąż/żona lub partner/ka
- 15) Pani/Pana matka lub teściowa
- 16) Pani/Pana ojciec lub teść
- 17) Rodzeństwo P. lub małżonki/ka lub partnera/ki
- 18) Inne osoby (kto?)

24. Jakie są źródła utrzymania P. gospodarstwa domowego. Proszę wymienić wszystkie występujące w P. gospodarstwie i wskazać najważniejsze (nie więcej niż dwa):

- 29) wynagrodzenie za pracę;
- 30) zasiłek macierzyński lub uposażenie macierzyńskie lub świadczenie rodzicielskie
- 31) zasiłek rodzinny,
- 32) dodatek do zasiłku rodzinnego (z tytułu: wielodzietności, samotnego wychowywania dziecka, przebywania na urlopie wychowawczym, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania, inny – jaki?
- 33) świadczenie wychowawcze 500+
- 34) zasiłek dla bezrobotnych,
- 35) renta rodzinna,
- 36) renta inwalidzka,
- 37) emerytura,
- 38) zasiłki z pomocy społecznej,
- 39) alimenty lub świadczenie z funduszu alimentacyjnego
- 40) zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy,
- 41) stypendium (np. socjalne, szkolne, sportowe inne)
- 42) inne (jakie?)

25. Jaki jest status zawodowy:

<p>Respondenta:</p> <p>13. pracownik (praca najemna na podstawie umowy o pracę, zlecenia, kontraktu itp.)</p> <p>14. własna jednoosobowa działalność gospodarcza,</p> <p>15. pracodawca,</p> <p>16. osoba bezrobotna (formalnie zarejestrowana i poszukująca pracy),</p> <p>17. osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu (kogo?) (bierna zawodowo)</p> <p>18. inne</p>	<p>Drugiego z rodziców/partnera:</p> <p>15. pracownik (praca najemna na podstawie umowy o pracę, zlecenia, kontraktu itp.)</p> <p>16. własna jednoosobowa działalność gospodarcza,</p> <p>17. pracodawca,</p> <p>18. osoba bezrobotna (formalnie zarejestrowana i poszukująca pracy),</p> <p>19. osoba niepracująca, pozostająca na utrzymaniu (kogo?) (bierna zawodowo)</p> <p>20. inne</p> <p>21. nie dotyczy</p>
--	--

26. Ile wynosi P. ogólny staż pracy? (w latach, a jeśli mniej niż 1 rok – w miesiącach)

.....

27. Czy aktualnie P.: (proszę zaznaczyć wszystkie właściwe odpowiedzi)

- 21) pracuje
- 22) poszukuje pracy
- 23) nie pracuje i nie poszukuje pracy
- 24) uczy się/studiuje
- 25) jest na rencie
- 26) przebywa na urlopie macierzyńskim/ojcowskim
- 27) przebywa na urlopie rodzicielskim
- 28) przebywa na urlopie wychowawczym
- 29) przebywa na urlopie bezpłatnym/dziekańskim
- 30) inna sytuacja (jaka?)

28. Jak ocenia P. sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego?

- 13) bardzo dobra,
- 14) raczej dobra, lepsza od przeciętnej
- 15) przeciętna,
- 16) raczej trudna, gorsza od przeciętnej
- 17) bardzo trudna
- 18) odmowa odpowiedzi

29. Czy w ciągu ostatniego roku stać było P. na zaspokojenie następujących potrzeb:

- 15) wyjazd na wypoczynek wszystkich członków gospodarstwa rodzinnego, t/n
- 16) poniesienie nieoczekiwanego wydatku w wysokości 900 zł, t/n
- 17) posiadanie samochodu osobowego, t/n
- 18) wizyta u lekarza specjalisty, t/n
- 19) możliwość jedzenia mięsa, drobiu, ryb (lub wegetariańskich odpowiedników) co drugi dzień, t/n
- 20) terminowe regulowanie zobowiązań finansowych (związanych z mieszkaniem oraz rat kredytów i pożyczek), t/n
- 21) ogrzanie mieszkania stosownie do potrzeb. t/n

20. Jaki model funkcjonowania rodziny P. preferuje, uważa za najlepszy?

- 11) *Partnerski* (kiedy mąż/partner i żona/partnerka mniej więcej tyle samo czasu przeznaczają na pracę, zawodową i oboje w równym stopniu zajmują się domem i dziećmi)
- 12) *Tradycyjny* (kiedy tylko mąż/partner pracuje, zarabiając na potrzeby rodziny, a żona/partnerka zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 13) *Nieproporcjonalny żeński* (kiedy zarówno mąż/partner, jak i żona/partnerka pracują zawodowo, mąż/partner poświęca więcej czasu na pracę zawodową, a żona/partnerka oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)
- 14) *Nieproporcjonalny męski* (kiedy zarówno mąż/partner, jak i żona/partnerka pracują zawodowo, żona/partnerka poświęca więcej czasu na pracę zawodową, a mąż/partner oprócz pracy zawodowej zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)

15) *Odwrócony* (kiedy jedynie żona/partnerka pracuje, zarabiając na potrzeby rodziny, a mąż/partner zajmuje się prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.)

21. A który z tych modeli realizuje P. w swojej rodzinie? (wystarczy wpisać odpowiedni numer z pytania 14)

.....

22. Jaki jest P. stosunek do religii?

- 7) Głęboko wierzący
- 8) Wierzący
- 9) Niewierzący

Bardzo dziękuję za udział w badaniu

Warunkami prowadzenia skutecznej polityki rodzinnej jest m.in.

- obiektywna ocena potrzeb i wprowadzanie rozwiązań, które im odpowiadają;
- stabilność rozwiązań (powiązana jednak z monitorowaniem ich skuteczności i efektywności w różnych obszarach);
- tworzenie warunków do autonomicznych wyborów dla rodziny.

Wybory te są bardzo różne, tak jak odmienne i zróżnicowane są sytuacje rodzin oraz opinie rodziców (wskazywane wady i zalety) na temat poszczególnych form opieki nad małym dzieckiem. Znajomość tych opinii i preferencji jest niezbędna do wyznaczania kierunków rozwoju polityki rodzinnej w tym zakresie i kształtowania rozwiązań wspierających rodziny w ich funkcji opiekuńczej.

W publikacji przedstawiono wybrane wyniki ogólnopolskich badań ilościowych (CAPI) przeprowadzonych wśród rodziców dzieci w wieku 1-3 lata, korzystających ze żłobków, z opieki rodzinnej, opieki nian oraz osobiście sprawujących opiekę nad swoim dzieckiem. Uzyskany bogaty materiał empiryczny dostarcza argumentów do merytorycznej dyskusji na temat oceny istniejących rozwiązań oraz zmian oczekiwanych przez osoby bezpośrednio zainteresowane problemem z uwagi na wychowywanie własnych małych dzieci.

Instytut Pracy i Spraw Socjalnych od ponad 50 lat jest placówką naukowo-badawczą, podejmującą problemy pracy i polityki społecznej w sposób interdyscyplinarny. Wysoka pozycja naukowa IPiSS to efekt myśli grona wybitnych profesorów oraz konsekwentnego realizowania celu – stałego dostosowywania kierunków prac badawczych do bieżących potrzeb polityki społeczno-gospodarczej Polski. Wyniki prac Instytutu są upowszechniane w formie książek, artykułów, wywiadów, konferencji naukowych, seminariów oraz głosów w dyskusjach i debatach społecznych.